אגרת אל העברים

מאת

פאולוס איש ימיני,

תלמיד רבן גמליאל הזקן,

והיא חלק מספרי

ברית חדשה,

נעתקה או מלשון יונית ללשון עברית, ומבוארת כעת

בפירוש מספיק

על פי תלמוד בבלי וירושלמי, ספרא וספרי, מדרשים, וספרי הזוהר, ושאר ספרים יקרים.

מהדורא תניתא בתוספת מרובה ובהגהה מדויקת.

Berlin, 1858.

Bei Ph. G. Löw,

Kurstrasse Nr. 11.

EPISTOLA
PAULI AD HEBRAEOS,

CUM

RABBINICO COMMENTARIO.

Der Brief
Pauli an die Hebräer,

mit

rabbinischem Commentar.

הקדמת המבאר המגלה הזאת·

קורות ימי חיי המחבר וסבות אשר הובילוהו לשלוח המגלה הזאת אל העברים.

המגלה אל העברים המעותקה מלשון יונית אל לשון עברית והמבוארת כעת מאת המוציאה לאור, אשר הובאת היום לפניך, הקורא הנאמן, היא מגלה אחת מן ארבע עשרה מגלות אשר חוברו מארת שאול איש ימיני תלמיד רבן גמליאל הזקן הנשיא בעמו ונשלחו כמו במשך שלשים שנה בטרם שלח ה׳ באש מקדשו שנית, אל גלילות הגוים מגויי הארץ אשר השליכו אליליהם ושקוציהם אחרי גיום, בהכירם כי שקר נחלו אבותיהם ואין בם מועיל· מאז שמש צדקה עלידם זרחה, בכנפיה מרפא מצאו ונלוו ונספחו אל בית יעקב עם אלהי ישראל לעבוד את ה׳ ומשיחו שכם אחד· ותכלית כל המגלות האלה היתה לתת לפתאים ערמה להורות את אלה מגויי הארץ אשר באו ועמדו בסוד משיח אלהי יעקב ארח אשר טוב להם להנחיל אותם רב טוב הצפון להולכי תם·

גם רבים מזרע אברהם אשר ממעי ישראל יצאו וחכו אל הערת אשר הגיד לאבותיהם בימי· קדם על פי חוזיו וציריו לאמור כי במלואות הימים יפקדם ה׳ בפקודת ישועה ורחמים לשלות להם משיחו חוטר מגזע ישי, שמחו וצהלו בראותם כי לא נכזבה תוחלתם הכירו והבינו כי ישוע הוא הוא אשר עליו השתרעו כל אמרי הנביאים; אלה הין הראשונים בתוך הבאים אשר שמעו הקריאה יתמו חטאים·

במקהלות ברכו את אל עליון אשר מלא במלואות הימים את אשר דבר אל אברהם לאמור ונברכו בזרעך כל גויי הארץ, רצים ושבים הין לא ייעפו ולא ייגעו לבשר צדק בקהל רב. תהלות ה׳ ספרו וחסדו אשר פעל ועשה להם הגידו בגוים, בשרו יום יום ישועתו לא כחדו מאבותם, שטו בחוצות ירושלים לאמר מי לה׳ ומשיחו אלינו, בא הקץ, רחם ה׳ את יעקב ובחר עוד בישראל הקים להם הרועה הנאמן אשר ירעם במרעה טוב ממגד שמים·

ואל אלה המאמינים שלח הכותב את המגלה הזארת להורות אותם למען יחזקו במעוזם באלהים וצור ישראל ישימו כסלם ולא ימושו מעשות פרי ישורה אליהם·

אכן בטרם אדבר על אודות ותוכן המגלה הזאת אזכיר לפניך מעט מקורות ימי חיי מחברה·

כמאתים שנה טרם נפלה בתולת ישראל ונכרים באו שערי העיר הקדושה כלילת יופי משוש כל הארץ לשלח באש משכנות עליון שנית, רבתה השערוריה בקרב הארץ הקדושה אין עוד חזון נפרץ, הכהנים לא אמרו איה ה׳ הרעו מעשיהם מאבותיהם, העם באין רועה נאמן קודר הלכו, תעו בישימון בתהו לא דרך ומלאך ה׳ רודפם·

בימים ההם רבים וכן שלמים אשר לבם נשבר בקרבם בראותם כי תאשם הארץ ואבלו כל היושבים בה, שמו פניהם דרך המדבר נטו אהליהם לשבת שם הרחק מאוד מאדם העיר לעבוד את ה׳ וכל זר לא יבוא ביניהם להרעיש משכנותם

בארץ מלחה. — ועוד רבים באו אל ארצות הגוים משך כתים ורודנים ואל ארצות רומי, מהם גדלו והצליחו ורכשו רכוש במרכולתם, מהם היו נסיכי ארץ אשר באו שמה, מהם בזעת אפם אכלו לחמם והביאו טרף לביתם.

כן משפחות היהודים האלה אשר בחמלת ה׳ עליהם נמלטו ממהומות ומלחמות בימים הרבים ההם, ואשר גלו אז אל ארצות הגוים גם איש ימיני (אגרת אל הפיליפים פרק ג׳ ה׳.) בתוך הבאים לגור בארץ יון היה, ויגר הוא ואשתו בעיר טרסוס (ספר פעלי השליחים הוא חלק מהספרים הנקראים ברית חדשה פרק כ״ב, ג׳. פרק ט׳, י״א. פרק כ״א, לט.), היא עיר ואם בפלך קיליקי. העיר הזאת על חוף הימים היא יושבת, אליה גוים מקצוי הארץ בעזבוניהם ובמעריביהם אף רכולתם באו. ויהי כשבת האיש הימיני הזה בעיר הזאת (כששים שנה טרם הגלה ישראל מעל אדמתו) פקד ה׳ את אשתו ותהר ותלד לו בן ותקרא את שמו שאול, הוא השם אשר היה לפנים לבן קיש, הראשון למלכי ישראל אשר נזר המלכות צץ על ראשו ואשר היה מאז לשם ולתהלה בתוך בני ישראל וביחוד בין אנשי בני ימיני.

ויגדל הנער ויברכהו ה׳ וילמדהו אביו את תורת אלהים ויבינהו ספרי הנביאים ויורהו ארחות הפרושים וקבלתם ותורותם. גם חכמות ולשון יונית למד. כי בעיר טרסוס חכמות רמות ונשגבות קננו, שמה בנו בתיהן, וארמנותן על מכונתן ישבו ושמה תרבצנה ילדיהן, וכל הצמאים לדברי חכמה מאיי הים ומארצות רבות שמה באו לרוות צמאונם. לשון יונית אשר כמעט אין ערך אליה בין לשונות בני קדם*) היתה הלשון בה נדברו איש את רעהו, בה הבינו ולמדו כל חכמה ומדע, בה חדרו מצפוני תושיה להגדיל דעת ולהאדירה, בה שוררו שיריהם, בה שפכו שיחם עת יעטוף רוחם לפני אל היושבי בשמים, גם בה העתיקו תורת אל חי ודברי נביאיו חוזיו וציריו, והיא היא השארית והפליטה אשר אלה השרידים מבני ישראל ערת מארצם נדדו, בכל צרותם עמהם לקחו, ובין הגוים הוליכוה עמהם, להיות לעדות בהם ולזכרון, כי יד אל עליון עשתה פלא וכי נאמנים כל פקודיו ולא יפיל דבר מכל אשר דבר ארצה.

ובאשר גם נפש האיש הימיני הזה דבקה אחרי הפרושים (פעלי השליחים פרק כ״ג, ו׳.), לכן גם את בנו חנך על פי דרכם, הנהיגהו כמנהגם, ובתורותם רצתה נפשו אחת מהנה לא נעדרה. ובלמדם „יפה תורה עם דרך ארץ, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה" לכן גם משלח יד אלה הפרושים מצא חן בעיניו. ויואל האיש הימיני הזה למלאות ידי בנו ללמדו מלאכת עבודה ממנה יכיצא טרפו לבל יפשע על פת לחם. וילמדהו לעשות מלאכת יריעות ממטוי העזים והצאן ומשער הגמלים**).

---

*) מאמר גמרא דמגילה (ט׳ ע״ב) רבי שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. אמר רבי יוחנן מאי טעמא דרשב״ג? אמר קרא יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם (בראשית ט׳, כ״ז) דבריו של יפת יהיו באהלי שם. ואימא גומר ומגוג? אמר רבי חייא היינו טעמא דכתיב יפת אלהים ליפת יפיותו של יפת יהא באהלי שם. ע״ע ירושלמי דמגילה (א׳ ע״א ב׳).

**) בלשון יונית σκηνοποιός (פעלי השליחים פרק י״ח, ג׳.) ואולי היא היא ואת המלאכה הנזכרת במסכת ברכות (ט״ז ע״א) רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין להו גננא (ופרש״י קושרין לו חופה). ודע כי בפלך קיליקי והוא הנזכר בגמרא קיליקלי היתה מלאכת יריעות אהלים מצויה ביותר, יען כי הארץ הזאת היתה ארץ מקנה ולעיזיה אף לצאניה צמר עב היה אשר לא יצלח לכל מלאכה כי אם ליריעות אהלים. וזהו הנזכר לפעמים בתלמוד (ע׳ מס׳ שבת דף ס״ד ע״א) ח״ר שק אין לי אלא שק מניין לרבות את הקלקלי וכו׳ שנאמר וכל כלי עור, וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו (במדבר ל״א, כ׳.) לרבות הקלקלי. ובגמרא דמס׳ ב״ב (דף ע״ח ע״א) אמרינן מכר את החמור מכר את המרדעת ואת הקלקלי. ובפרק כ״ט דמס׳ כלים הגומדין של

ויהי אחרי כן וישלח האיש הימיני הזה את בנו ירושלימה העיר הקדושה, למען יוסיף חכמה ודעת על חכמתו אשר למד בעיר מולדתו, לצקת מים על ידי הסופרים והכהנים והפרושים, אשר רבו עד למאוד בעיר הזאת. ובימים ההם היה נשיא וראש הסנהדרין איש פרוש נין ונכד להלל הבבלי, ושמו רבן גמליאל הזקן (פעלי השליחים פרק כ״ב׳ ג׳. ה׳.). וימצא שאול חן בעיניו באשר גם הוא*) ממשפחת ימיני היה, וילמדהו תורות גם חוקים גם קבלת הפרושים.

ובימים ההם רבתה אמונת המשיחית מאד בין בני ישראל. יום יום נלוו ונספחו רבים מן הכהנים והפרושים והסופרים אל חברת המאמינים בה׳ ובמשיחו, ורבים וכן שלמים שבו מדרכיהם ויטו את לבבם אל ה׳ ומשיחו לעבדם שכם אחד ויבקשו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם. פזרו את כל אשר להם לחונן דלים (פעלי השליחים פרק ב׳, מ״ה. ד׳, ל״ד.) בתיהם וקנינם מכרו, ויחלקו מחירם בין האחים והם ובניהם חיו בנותר. ובראות הכהנים והסופרים והפרושים כי תקצר ידם לכלה חברת אלה המאמינים בה׳ ובמשיחו, ובהבינם אלה האותות והמופתים אשר לא נבראו בכל הארץ אשר פעלו ועשו אלה השליחים נגד כל עמם, כי על ידם עוד חברת ולהקת המאמינים בישוע המשיח מחול תרבינה, אז לבשו ועטו כמעיל קנאה לקנא באלה השליחים אשר בשרו בשורת מלכות אלהים את יושבי ירושלים ויאסרום, וישליכום הבורה וייסרום בשוטים ובעקרבים ויחשבו את נפשם לקחת (שם פרק ד׳, ג׳. ה׳, י״ח.).

וגמליאל הנשיא בעמיו ידע את כל אשר נעשה ואת קשרם אשר קשרו על אלה השליחים, ויאמר אל להקת הסופרים והפרושים והכהנים אשר ישבו כסאות למשפט, כסאות לבית דוד, לאמור חדלו לכם מן האנשים האלה והניחו להם, כי אם מאדם העצה והפעולה הזאת הופר תופר, ואם מאת אלהים לא תוכלו להפירה פן תמצאו נלחמים ב״ה! וישמעו אליו ויריצו את השליחים והמבשרים בשורת שלום ואמרת מבית הבור וייסרום, ויצוום לבלתי יוסיפו עוד לדבר בשם ישוע המשיח וישלחו אותם (שם פרק ה׳, ל״ד ג׳).

ויהי בין להקת אלה המאמינים בה׳ ובמשיחו איש אחד ירא אלהים ידין ידי אמונה ושמו שטפנוס (נזרא) ויעש אותות ומופתים גדולי׳ בקרב העם (שם פרק ו׳, ח׳.) וגם עמו ריבו ריב אלה הפרושים בהתוכחו עמהם ובראותם כי לא יכלו לעמוד מפניו, אז הקימו עליו עדי שקר ויפיחו כזבים להעיד בו, כי ה״ ומשה הוא מגדף. ויביאוהו לפני הסנהדרין וכלו וחרצו עליו משפט מות ויוציאוהו אל מחוץ לעיר ויסקלוהו אבן. וישימו אלה עדי שקר את מעיליהם לרגלי בחור צעיר לימים, והנה הוא שאול הפרוש איש ימיני מטרסוס. וגם שאול היה בעצת אלה הכהנים והסופרים וירדוף את חברת המאמינים אשר בירושלים ויגרשן מבתיהם ומנחלתם. ויפוצו כולן בגבולי ירושלים ושומרון זולתי השליחים (שם פרק ח׳, א׳.). אכן בכל זאת לא נחה רוח שאול כי אם טבית לבית הלך, רצוא ושב כמראה הבזק, לבקש במסתרים בחורים ובכפים אלה המאמינים בשם ישוע המשיח, ובמטמונים חפש אחריהם ובמצאם מה יגל לבו מאד לסחבם סחוב והשלך אותם אל הבור. וכאשר יענו אותם כן ברכת אלהים חלה על ראש המגורשים האלה וימצאו חן בעיני אנשי שומרון ויושבי סביביה, דלתי בתיהם

ערביים הקלקין והפונדא. ועל היות שער העזים מפלך קליקי עב ומסובך לכן נקראו שערות איש המסובכות קליקי הראש (מקואות פרק ט׳). והשם קליקי בלע״ז: Cilicium, cilicia κιλικία. וע״ע בספרי Plinius H. N. L. 6. C. 27.

*) רבה בראשית (פרשה ל״ג ע״ג) ובמסכת כתובות (דף נ״ה ע״א). אמר רבי אי סליק רב הונא ריש גלותא וכו׳ והוא מן יהודה **ואנא** מן **בנימן** והוא מן דכריא דיהודה ואנא מן נקבותיה.

אורחים האלה פתחו והאמינו לקול הבשורה אשר בושר להם, ורבים מאנשי הארץ האמינו בה׳ ובמשיחו. —

וקנאה אף חימה עוד לבשה את שאול בן ימיני, עוד חרונו כלבת אש בוער וכתנור בוערה מאופה לוהט, עוד לא שב אפו, עוד לא נחם על הרעה אשר עשה עד הנה כי אם הגדיל מריו וזדונו. ויבא אל הכהן הגדול וישאל ממנו אגרת לדמשק אל ראשי בתי הכנסיות למען אם ימצא שם אחדים, איש או אשה אשר במשיח אלהי יעקב יאמינו ובו ישימו כסלם, אז יאסרם בזיקים להביאם ירושלימה.

ויהי בנסוע שאול לדמשק ובהקריבו אל העיר, והנה פתאום אור מן השמים נגה לו מסביב ויפול ארצה וישמע את קול מדבר אליו שאול שאול למה תרדפני? ויען ויאמר מי אתה אדוני? ויאמר האדון אנכי ישוע המשיח אשר אתה רודף. וכשמעו הדברים האלה לא קמה בו עוד רוח ויבהל, ויאמר אדוני מה אעשה? ויענהו לאמור קום ולך לך העירה ושם יאמר לך אשר עליך לעשות, והאנשים אשר נסעו אתו חרדו ונאלמו כי שמעו את הקול ואיש לא ראו (שם פרק ט׳.).

כועת הזאת רוח אלהים ומשיחו לבשה את שאול ויודה עלי פשעיו בכה ויתחנן לאל כי ישא חטאו על כי חרף משיח אלהי יעקב ויעתר לו ה׳. וישם על לבו לעבור בערי הככר ובכל ארצות הגוים לבשר צדק בתוך קהל אחיו, כי קרוב לבא עתם לצאת מתוך ההפיכה. ויבוא בממלכות ובערים רבות (שם ט״ו, כ״ו; אגרת אל הגלטים פרק א׳, כ״א.) ויבשר את בשורת מלכות השמים ליהודים, וכאשר ראה כי כלתה אליו הרעה מאתם אשר אסרוהו ויכוהו בשוטים (פעלי י״ג ג׳, פרק י״ד, ה׳, י״ט.) מכת רצח וגם הלשינו אותו בסתר להבאיש את ריחו בעיני שופטי ונסיכי ארץ, אז אל הגוים מגויי הארץ שם מגמת פניו, והורם את הדרך אשר ילכו בה למצוא חן ולהצטדק בהצטדקות משיח אלהי יעקב אשר גם בעבורם שופך דמו כמים לכפר עליהם ולטהרם.

ויעבור בארץ יון ומוקדן ובכל גלילות הגוים, ויבוא אנטיוכיא וימצא שם נביאים ומורים והם בר נבא ואחרים. ויהי בשרתם לפני אלהים ובצומם אז רוח הקדש הופיע עליהם ויאמר אליהם הבדילו לי את בר נבא ואת שאול אל העבודה אליה קראתים. ויצומו ויתפללו ויסמכו את ידיהם עליהם וישלחו אותם וירדו אל סליקי ואל קופרוס ואל סלמים ויבשרו את דבר ה׳ אל כולם. ומאז לא יקרא עוד שמו שאול כי אם פולוס (שם פרק י״ג. ט) וגם במכתבין שמו רק בשם פולוס יכונה.

וכל מעשיו תקפו וגבורותיו ונפלאותיו אשר עשה ותורותיו אשר למד את העם וגם כל התלאות אשר מצאו אותו בדרך והמצוקות. והיגונות אשר עברו על ראשו ושטף מים רבים אשר אליו עד צוואר הגיע, הנה הנם כתובים בספר פעלי השליחים ובאלה האגרות אשר שלח לקהלת הקודש אשר גרו שם יהודים וגויים מגויי הארץ. קרא נא הספרים האלה וינעמו לנפשיך כדבש וכנופת צופים ויאירו עיניך לדעת את הדרך בה תלך ולא תכשל.

ובשובו שנית לקורינטו בעוד שבתו שם ימים לא כבירים ובטרם עלה באחרונה ירושלימה ויתמהמה בארץ יון כשלשה ירחים כתב האגרת אל יושבי העיר רומא (אגרת אל הרומים ט״ו, כ״ח. פעלי השליחים כ׳, ב׳. כ״ד, י״ז.). וימים רבים בטרם כתב האגרת הזאת אליהם, נכספה וגם כלתה נפשו לשום לדרך פעמיו לרדת מירושלים אל רומא ומשם אל ארצות בני המערב אשר עליהם כבוד ה׳ ומשיחו עוד לא זרח להורותם את הדרך בה ילכו ואת המעשה אשר יעשון למען השיבם מדרך

פשעם, ויכירו וידעו כי גם המה אל שורש ישי העומד לנס עמים ידרש למצוא חן והצטדקות נכונה באלהים ובמשיחו.

וסבות שונות אשר הסבו את הכותב לשלוח המגלות הנזכרות אל הגוים, גם הנה הובילה כי גם את אחיו יזכור גם אליהם ישים פניו ואליהם יכתוב ויזהירם הלוא אהבת נפש אהב אותם ובכל צרותיהם לו צר.

בראשון חפץ להודיעם יען ידע לבם ואחיו הכיר פן נפשם תשתוחח בקרבם בשמעם את דברי הבשורה אשר בושרה להם לאמור כי חדשה היא לא שערוה אבותיהם, ויעברו את הברית אשר הקימו את ה׳ ומשיחו וכמעט יטו מן הדרך אשר בחרו להם, לכן הורם לאמר כי הבשורה אשר בושרה להם איננה חדשה כי תוכן כל אמרותיה על אדני אמת הוטבעו בימים מקדם כשר ה׳ לאבותם כי במלואות הימים ישלח ה׳ משיחו משמי קדשו בגבורת ישע ימינו להרם קרן ישראל וכי בשלומם וברתורתם גם גויי ארץ חלק ונחלה יקחו. כאשר נאמר אל אברהם ונברכו בזרעך כל גויי הארץ.

שנית הסיר המסוה מבין עיניהם והורם לבל יחשבו כי כבוד מעלת משיח צדקנו איננו בערך כבוד הנביאים מקדם והחוזים ובערך המקדש וכל עבודותיו. בטוב טעם ודעת הודיעם כי מעלתו גדלה רמה ונשאה היא עד מאוד מכל נביא וחוזה אף גדולה מכל האבות, כאשר נבא בן אמוץ הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאוד, אף כי מן המקדש וכל עבודותיו אשר מעץ ואבן זהב ונחשת הוקם בידי אדם, ועד מהרה ישבר ואשר היה רק רמז וסשל אל המקדש הנכון מאז בטרם גבעות חוללו.

שלישית גם מעלת כהונתו גדלה ונשאה מעל כל כהן הגדול מאחיו, בן תמותה אשר ביכלתו לא היתה להצדיק נפשו אף כי להביא תשועת וגאולת עולמים, ולכן יחזיקו במעוזם יעמדו באמונתם באל ישימו כסלם ובמשיחם אשר הכירוהו משגבם, כי הוא המליץ הנאמן העומד בין ה׳ ובינם, הוא הכהן הגדול אשר רץ ועבר לפניהם ובא הקודש פנימה להסיר המכשול מלב העקוב, הוא מלכי צדק כהן לאל עליון, עמו ישכון עמו ישב לימינו ברום הזבון, כסאו נכון מאז מאז מעולם, הוא ישית אויביו הדום לרגליו.

מרכז כל המגלה הזאת היא לתת כבוד ועוז אל משיח אלהי יעקב מוצאותיו מימי קדם מדורות עולמים. מדור דור צפו עיני כל אבותינו וכל נביא וחוזה עלי כוכב אשר ידרוך מיעקוב במלואות הימים, חוטר מגזע ישי צמח צדיק, כי בימיו גאולה תהיה לבניהם לדור ודור, הוא הכהן הגדול הנאמן אשר עולה לא נמצאה בידיו ושפתיו שמרו דעת, כהונתו רמה ונשאה מכהונת אהרון בן תמותה, בדה אי בדק. נכונה היא על דברתי מלכי צדק. (פרק א—ד) והכהן הזה בא פעם אחת בקודש פנימה, בדמו ובנפשו כפר והביא צדק עולמים. אל הצדק הזה היו כל מעשי המשכן והמקדש רמזים וסודות, תכליתם לא נודעה עד אחרית הימים האלה, וכל קרבן וזבח אף מנחה אשר הובא מאז, לא מלאו עצת עליון, כפרה וסליחה להביא לא היתה ביכולתם, עד אשר הוקם צמח צדיק, צמח ה׳, משיח אלהי יעקב לכבוד ולגאון ולתפארת, אליו גוים ידרשו מכל קצוי ארץ ואליו ישמעון וישתחוו כל האומים כי גבר עליהם חסדו לכפרם בדמו ולהביא תשועת עולמים (פרק ה—ח). לכן יחזיקו במעוזם יעמדו כצור בלב ימים אף כי יהמו יחמרו מימיו (פרק ט—י). ואבותיהם מקדם אשר אנשי מופת היו עמדו באמונתם אף כי תלאות רבות סבבום יהיו להם למשל, יעמדו להם לנס כראי מוצק יעמדו, משבט מושלים לא יחתו ומקצפם בל יפלו לבבם לימינם יעמוד ה׳ אשר לא קצרה ידו מהושיע, מי הקשה אליו וישלם? הוא יהיה להם לצור מעוז מחסה וקרן ישע ביום רעה, הוא הוא אשר נתן עוז למלכו וירם קרן משיחו, לפניו יכרעו כל יושבי תבל ושוכני ארץ והוא יביא שוערתם אל היכל ה׳ בשמי קדשו, אם באמונתם יעמדו ויעשו פרי צדקה ישוה אליו כאשר הורם בבשורתו אשר שלחה להם.

העת בה נכתבה המגלה הזאת היא מבלעדי ספק טרם שלח ה׳ באש מקדשו ונכרים כוססו שעריו בעוד הקריבו זבח וקרבן כאשר נראו מאמרי הכותב (פרק ח׳, ד׳.) באמרו באשר ויש כהנים המקריבים זבח כתורה. אכן המקום בו ישב הכותב בעת שלחו המגלה הזאת במקהלות העברים לא נודע לנכון. גם עיר מושב העברים אליהם שלחה לא נודעת. ואולי היתה עיר מושבם בקורינט (פועלי השליחים פרק י״ט. ובמגלה הזאת פרק ו׳, ב. ועיין בבאורינו שם).

ועתה הקורא הנאמן קחה המגלה הזאת עם הבאור אשר ערכתי לפניך למען תרוץ בה ולא תכשל. הגה בה יומם ולילה ותהי לך למשיבת נפש, סלסליה ותרוממך, ותובילך לראות נפלאות מתורת אלהינו. ואלהי האמרת אשר נאמנים כל פקודיו וישרים להולכי תם יאיר עינינו ויוסיף כח ועצמה להגדיל שמו ולהאדיר תורתו ועיני עמו תחזינה את אשר דקרו, ועל צדיק פיהם פערו, עליו במרירות תבכינה ולפניו יכרעו וישתחוו אז יבואו אל הנחלה והמנוחה עוד ערוכה ושמורה להם והיתה לה׳ המלוכה. אמן.

בערלין, ביום הששי עשרים לחדש האבל, אבל ישראל בו נשרף היכל ה׳ שנית, בשנת אלף ושמונה מאות וחמישים ושבע למגין משיח אלוהי יעקב.

בקשת המזי״ן למבאר!

מלכי ומשיחי עמנואל המליץ הנאמן המגלה עמוקות מני מחשכים המעורר רחמיו משמים ממעל מכון מקדשו, שמע אמרי המבאר המגלה המגדת עמה ומולדתה אמריה אמרי חיים משלחת מאיש ימיני הרימות מעם למתי מספר מילדי העברים המאמינים במלכם ובמשיחם, המכפר עונם המנגע מפשע עמי למען מלטם משחיתותם: המחבר יורם גם יוהירם לשום באלהים משגבם ובמשיחם כסלם המעביר המסוה מבין עיניהם ומנקה אותם מעונותיהם: במו ימצאו מנוחה משען ומשענה: מתקו מדבש ומנופת צופים אמרותיו, ממתקות שבעתים: והמבאר המגלה במה ירמזו מסתרי מעשי המשכן והמזבח, המקדש והכלים מראים למשה משמים במרום הרים, מתנפל ומשתחוה מול רוממותיך מתודה מעלו, מצדיק משפטיך, מבקש לאמר מלטהו משגיאות ומנסתרות ממרמה ומתוך: מי מבלעדיך מורה מסלול במים עזים? מי משדד עמקים? מי מורה ומגלה מסתרים? מי יכלם? עצמו ראשיהם חיים תמה למוצאיהם:

אֱלֹהִים הַמַּמְלִיךְ מְלָכִים הַמּוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים כֻּלָּם בְּשֵׁמוֹת נִקְרָאִים מַהֵר מָכוֹן מִקְדָּשֶׁיךָ הָקֵם לְעַמְּךָ רוֹעִים נֶאֱמָנִים. קוֹדְרִים הוֹלְכִים מִבְּלִי מַרְעֶה עִם מְמֻשָּׁךְ וּמְמֹרָט תּוֹחַלְתָּם מְמֻשָּׁכָה מַחֲלַת לְבּוֹתָם, חֲמוֹל עֲלֵיהֶם לְרוֹמֵם מִקְדָּשֶׁיךָ מְרוֹם מֵרִאשׁוֹן, מְחֵה מִסְפָּרֶךָ פִּשְׁעֵיהֶם וְחַטֹּאותָם. גַּדְּלֵם וְנַשְּׂאֵם כִּימֵי קֶדֶם לִהְיוֹתָם מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וּמַלְכָּם וּמְשִׁיחָם בְּרֹאשָׁם אָמֵן.

אגרת

פאול השליח

אל

העברים:

א א הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מִקֶּדֶם פְּעָמִים רַבּוֹת וּבִדְרָכִים

א מבוא: ציר הזה הנאמן לשולחיו, אשר בכל ארחותיו בכן הגדוהו אלה אשר בשם ישראל יכונו, אף רגע לא זנח אהבתם וחמלתו עליהם, וכאחים מבטן מהריון ומלידה אהבת כנפש אהבם, בכל צרותם לו צר ובשמחתם תגל נפשו, יכביר מילים ויעיר אחיו אשר ממעי ישראל יצאו, ובשם עברים יכונו, לאמור אחרי כי הבלם כפל בבעיותם ועמדו בסוד משיח אלהי יעקב ועברו בבריתו והאמינו בשמו, כי יחזיקו באמונתם ויצרוה כי היא חייהם; ויאטימו אזן ולא ישמעו בקול המסיתים והמדיחים אותם בחלקלקות אמרותיהם להרחיקם מברית המשיח. כי הברית החדשה הזאת אשר כרת עמהם ישוע משיח ה׳, גדלה היא במעלתה ממעלת הברית הראשונה, ואף כי מאל אחד נכרתו אלה הבריתות הראשונה והאחרונה גם שתיהן, בכל זאת גדול כבוד הברית האחרונה מן הראשונה. בראשונה ובימים מקדם דבר אלהים אל אבותינו פעמים רבות פעם אחרי פעם כאשר נאמר (ירמיה ל״א ב׳) מרחוק ה׳ נראה לי ותרגום יהונתן אמרת ירושלם מלקדמין ה׳ אתגלי על אבהתנא נביא אמר להון הא רחמת עלמא רחימית יתכון על כן דברית יתכון בטבון, אכן כעת בתלאות הימים אחת דבר אלהים ולא יוסיף ולכן עוזה בשחקים, והודה כעלמה עולה כמה פני השמים. — בראשונה דבר אלהים עמנו על פי חוזיו ונביאיו, אכן באחרונה התגלה והופיע אל בהדר גאון עוזו על ידי בנו הוא משיח אלהי יעקב, עליו התגלה ביקר כבוד הודו לאמר כי כל טוב ה׳ בידו. על ידו הראה והודיע לכל כי התגלות הזאת גדלה מכל גדולה ונשגבה מכל רעיון, כמוה לא היתה ולא תהיה עוד. והתגלות המשיח כהיתה להודיע כי הוא הוא אל מקדם, בורא ונוהג בכל בני אדם, על פיו יצאו ועל פיו יבואו ורחמיו הגדולים כי לא תמו, גאולה היתה לאדם אחרי התמכר לעבד תחת יד השטן והמשחית, במשיחו הוא גאלו גאולת עולמים ושנת ישועה הנה היא באה, וכעת יושב המשיח על כסא רם ונשא לימין אל עליון, למלוך עמו ברום חביון. (א) האלהים: ב״א הידיעה ענינו האל האמת בורא תבל

וכל נפלאיו, נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה, הנאמן בבריתו וקיים במאמרו. — אשר דבר: בסגול ובהפסק בצרי כמו כאשר דבר (בראשית כ"א א׳)· והכותב לא זכר בפרט ענין הדבור, ורצונו הדבור וההבטחה לאבותינו על ימי המשיח כאמרם ז"ל (סנהדרין דף צ"ט) כל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח. ואמר ר׳ יהודה אמר שמואל ימות המשיח מיום שנברא העולם עד עכשיו (שם דף צ"ח) ורצונם בזה לאמור שרבו כל חזון ונבואות היה להעיר לבות בני אדם יושבי חשך וצלמות על הימים אשר יוצרו ולא אחד בהם, הימים אשר יבואו, בהם יקים ה׳ את יסוריו אחרי כפלם, לגאלם גאולת עולמים, והוא בכבודו ובהדר גאון עוזו יראה עליהם במשיחו. — מקדם: ענינו כמו מימי קדם (ישעיה כ"ג ז׳) עשיתי מימי קדם (שם ל"ז, כ"ו) ולפעמים יחסר הכנוי כמו חזות מני קדם (תהלים ע"ח, ב׳) עדתך קנית קדם (שם ע"ד, ב׳)· ובאורו מעת הנבואה עד ימי מלאכי, האחרון מנביאי הברית הראשונה כאשר יבואר בסמוך. — פעמים רבות: (תהלים ק"ו, מ"ג) רצונו פעם אחרי פעם. התגלות אלהים בברית הראשונה לא היתה בפעם אחת בתכליתה ובשלמותה על ידי משה, כאשר משה בעצמו אמר והבטיח ברוח הקדש לאמור נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו. ודבר אליהם את כל אשר אצונו (דברים י"ח, י"ח) כי עם בני ישראל לא יכלו לשאת התגלות גדולה, אשר נסתרה היא בשחקים, בפעם אחת, ולכן הקים ה׳ להם נביאים נרדפים הגדולים בדור אחרי דור, חוזים וצירים, גדולים וקטנים זה מזה כפי ערך רוח הקדש אשר צלחה עליהם. וכיד ה׳ הטובה עליהם למען יורו את העם דרכי אל רצונו וחפצו פעם אחרי פעם כפי השגת הרוחנית אשר היתה לשומעיהם בימיהם. — ובמלות פעמים רבות נרמז כל דברי הנביאים אשר ישתרעו על הימים הבאים רצוני לאמור על ימי המשיח. ולמשל אציג לפניך קצת מדברי הנביאים אשר יסובבו על קוטר הזה. בראשונה אחרי כי חטא האדם הראשון אמר השם לאשה: הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. הדברים האלה המה רמז וסוד על מלחמות הימים אשר יבואו בהם ינחל ה׳ בניו ומתחת ממשלת יד השטן והנחש על ידי משיח אלהי יעקב. וכן הבינו והשכילו אף תרגמו הפסוק הזה יונתן בן עוזיאל וירושלמי באמרם: וכד שבקין מצותא דאורייתא תהוי מתכוין ונכית יתהון בעקביהון ברם להון יהא אסא ולך לא יהא אסא, ועתידין אינון למיעבד שפיותא בעקבא ביומא דמלכא משיחא. וכן כתב בעל צרור המור בבאורו באמרו בששת ימי הבראשית רמוזה סוד גאולתינו ובפרט ביום השישי שבו נברא האדם, וסוד אדם הוא סוד המשיח (ר"ל אותיות אדם הם נוטריקון אדם דוד משיח) כאמרם עם ענני שמיא כבר אנוש אתא (דניאל ז׳, י"ג). והתגלות אלהים אל אברהם היתה כי בזרעו יתברכו כל גויי הארץ. (בראשית י"ב, ג׳) וענינו כי ממלציו יצא המשיח אשר אליו גוים ידרשו. — ואחר כן התגלה כי משבט יהודה יולד המשיח באמרו לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה, ותרגם אונקלוס לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא. וכן תרגמו יונתן וירושלמי באמרם עד זמן דייתא מלכא משיחא מבני בנוי. ועל פסוק לישועתך קויתי ה׳ (שם מ"ט, י"ח) תרגם יונתן אמר יעקב כד חמא ית גדעון בר יואש וית שמשון בר מנוח דקיימין לפרוקין, לא לפורקניה דגדעון אנא מסכי, ולא לפורקניה דשמשון אנא מודיק דפורקניהון פורקן דשעתא. אלהין לפורקניה דמשיח בן דוד דהוא עתיד לפרוקיה ית בני ישראל ולאסקתהון מגלותא ולפורקניה סכית נפשי. — ואל משה אמר נביא אקים להם וכו׳ וזה על המלך המשיח אשר בו יחידו תתלכדנה ולא תתפרדנה אלה שלוש המעלות מעלת מלך וכהן ונביא: — ואל נתן הנביא כאמר וחסדי לא

שׁוֹנִים אֶל־הָאָבוֹת בַּנְּבִיאִים׃ ב דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּיָמִים הָאַחֲרֹנִים

יסור ממנו וכו׳ כסאך יהיה נכון לעולם (שמואל ב׳ ז׳ ה׳)· — ואל ישעיה הוסיף השם לבאר ענין לידת המשיח מבטן בתולה נקיה, בלי גבורת איש מון מסדרי הטבע באמרו הנה עלמה הרה וילדת בן· ומבואר היטב במדרשו של ר׳ משה הדרשן על פסוק אל תשפכו דם (בראשית ל"ז, כ"ב) אמר ר׳ ברכיה אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אתם אמרתם לפני יתומים היינו ואין אב (איכה ה׳, ג׳) אף גואל שאני עתיד להעמיד מכם אין לו אב שנאמר איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכריה ו׳, י"ב) וכן אמר ישעיה ויעל כיונק לפניו (נ"ג, ב׳)· — וגם מקום הולדת המשיח התגלה אל מיכה (ה׳, א׳) באמרו ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאותיו מקדם מימי עולם ותרגם יונתן מנך קדמי יפוק משיחא למהוי עביד שולטן על ישראל די שמיה אמיר מלקדמין מיומא עלמא. — גם הזמן בו יראה בהדר גאון עוזו נגלה על ידי דניאל איש חמודות (ט׳, כ"ד) שָׁבֻעִים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך וכו׳· ואל הנביאים האחרונים התגלה כי בימי הבית השני יתגלה ויראה משיח אלהי יעקב ומלאכו ילך לפניו בכח ובגבורת אליהו, והמשיח יבוא בעיר קדשו רוכב על החמור (חגי ב׳, ז׳· מלאכי ג׳, א׳· זכריה ט׳ ט׳)· אלה הן קצת מן הנבואות הרבות אשר בשרו ענין וזמן ומהות משיח אלהי יעקב, אפס קצהן העמדתי לפניך לבעבור הראותך כי עולם ידיהו הם נכונו — ובדרכים שונים· התגלות אלהים על ידי נביאיו היתה במדרגות שונות אלה מאלה כיד ה׳ הטובה עליהם, כי היו על ידי השפעת רוח הקודש עליהם פעם על ידי אמירה ודבור, כאשר דבר אל משה פנים אל פנים, בחלום (בראשית כ"ח, י"ב) או באורים ותומים (שמות כ"ח, ל׳· במדבר כ"ז, כ"א) בחדות ובחזיונות (ישעיה ו׳, א׳) על ידי מלאכיו (דניאל ט׳, כ"ז) ועוד על דרכים שונים כמו מקל שקד (ירמיה א׳) ודומיהן. — ובילקוט ובתנחומא (ריש פ׳ מטות) יגדלו מעלת משה על כל הנביאים באמרם: כשם שהתנבא משה בכה כך התנבאו הנביאים בכה ומוסיף עליהם משה שהתנבא בזה הדבר (במדבר ל׳, ב׳)· ואף כי מעלתו גדלה ממעלת הנביאים בכל זאת התגלות נבואתו לא היתה אליו תמיד כפעם בפעם בלי הפסק ושנוי. אכן מעלת המשיח אשר רוח הקודש שם בקרבו משכנו ושבתו לאמור כה אשב כי אויתיה ובו רצתה נפשי, גדלה ממנו כי היתה בלי הפסק ושנוי — ולכן אמרו ז"ל חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נתנו למשה חסר אחת שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים· ושם אמרינן על פסוק ולא קם נביא בישראל כמשה (דברים ל"ד, י׳) בנביאים לא קם אבל במלכים קם (ראש השנה כ"א, ע"ב)· — אל האבות: ענינו דורות מקדם, בשנות דור אחרי דור דבר אל אבותינו המה גבורי כח לשמוע בקול דברו אשר מעולם אנשי שם היו· — בנביאים: בי"ת בנביאים כמו רוח ה׳ דבר בי (שמואל ב׳ כ"ג, ב׳) ויפה פירש רש"י שם: השרה בי רוח קדשו ונדבר בי, וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר בי כמו הרק במשה דבר, וטעמו של דבר לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו עכ"ד· וכן תרגם יונתן אמר דוד ברוח נבואה דיוי אנא ממלל אלין, ופתגמיה קודשא בפומא אנא סדיר. — (ב) דבר אלינו ענינו אל כל עדת בני ישראל אשר ראו הדר גאון עוז משיח אלהי יעקב באזן הפרט· ומלת אלינו דייקא ומבואר על פי מה שפירש ה׳ אברבנאל (שמות כ׳, ב׳) וז"ל התורה והמצוה ודברי הנביאים כולם כתבו מרועה אחד אבל לא לקבוץ אנשים רבים אלא לאיש אחד. איש אחד אשר מלאו לבו להיותו שומע אמרי אל

הָאֵלֶּה בַּבֵּן אֲשֶׁר הֱשִׁיתוֹ לְיוֹרֵשׁ עַל כֹּל׃ וַאֲשֶׁר בּוֹ עָשָׂה גַּם

ומחזה שדי יחזה. ואם היות שמשה נגש אל האלהים מכל ילוד אשה הנה אחד באחד יגש קול לו קול אליו, והאנשים אשר היו עמו לא ראו את המראה ולא שמעו את הקול עכ"ד. ומן הדברים האלה תוכל להבין מעלת אנשי דור המשיח איך גדלה ונשגבה היא במעלתה מדורות שנות קדם יען כי המשיח דבר עם כולם, כעם ככהן, כעבד כאדוניו, כשפחה כגברתה, כצדיק כרשע שמעו והתענגו מזיו כבודו ובאור פניו הלכו והתענגו בעת שמעו כי נופת תטופנה שפתיו וכי רוח חן חמלה וחנינה אף רחמים הולך בשפתיו אשר ישמרו דעת, להשיב אוילים מדרך פשעם למען ירשו ארץ ויקחו חלק ונחלה במלכות השמים. ולכן באר הכותב הזה באגרתו אל הקורנתים א' (ט"ו, ה') כי לא לבד כי משיח צדקינו נראה אל כל בני ישראל ואל הגוים בעוד התהלך ארצה, כי אם גם אף אחרי קומו מעם המתים נראה אל כיפא ואחרי כן לשנים העשר, ואחרי כן נראה ליותר מחמש מאות אחים כאחד והרבים מהם קיימים עוד עד עתה ואחדים כבר ישנו. — בימים האחרונים האלה: ענינו כמו באחרית הימים (ישעיה ב', ב') ופירש הרד"ק כל מקום שנאמר באחרית הימים הוא ימות המשיח. וכן כתב ר' אברהם ן' עזרא הושע ג' ה': באחרית הימים והם סוף נבואת הנביאים. ורצונו כי אחרי אשר המשיח נראה ונתעלה בכבודו נחתם חזון ונביא, וימי הברית הראשונים ספו תמו, וימי הברית החדשה הנה באו, אלה הימים אשר היו מיועדים לנו על פי ירמיה הנביא לאמור הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאום ה' וכו' (ירמיה ל"א, ל"ב). — בבן: בה"א הידיעה הנבלעת בדגש הבי"ת ורצונו לומר הבן האלהים הוא משיח אלהי יעקב, אשר היה מיועד לנו מימי קדם בטרם ברא אלהים שמים וארץ כי באחרית הימים יולד חוץ יוסדר הטבע בלי גבורת איש, כדאמרינן במדרשו של ר' משה הדרשן (בראשית מ"א, א') אמר ר' יהושע בן לוי בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. בשר ודם מכה באיזמיל ומרפא ברטיה והקב"ה אין אומנתו כך, אלא בדבר שהוא מכה בו. בו מרפא כדכתיב כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך (ירמיה ל, י"ז). וכן אתה מוצא בישראל בדבר שהכם בו בדבר רפאם, חטאו בבתולה שנאמר ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ"ג, ג') ולקו בבתולה שנאמר נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה (איכה ה', י"א) ומתנחם בבתולה שנאמר שובי שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה עד מתי תתחמקין הבת השובבה, כי ברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר (ירמיה ל"א, כ"ב), רב הונא בשם ריש לקיש אמר זה מלך המשיח שנאמר בו אני היום ילדתיך (תהלים ב', ז') — ולפי שדרך לידתו בקדושה גדולה ויתירה היתה מכל הנבראים כי נולד בלי גבורת איש מבתולה כאשר באר לנו ר' משה הדרשן, לכן מעלתו גדלה ממעלת כל הנביאים, כאשר יבואר להלן. ואף כי המשיח אלקי רצוני לאמר המימרא דיי' היתה אצל הש"י אמון בטרם ברא ה' תבל וכל צאצאיה כאשר נאמר בדבר ה' שמים נעשו, בכל זאת לא נתגלה ונתגשם בבשר בתואר אנושי כאשר בימים האחרונים האלה נתגלה לנו, במלאות הימים בהם ה' מזמות יעץ להשלים את אשר מעולם שם על לבו, כי יולד המשיח להתם פשע ולכלא החטאת. — אשר השית ר"ל אלהים האב הרחמן הקים והציב אותו וכו' ענינו אחר כי המשיח שם עונות בנפשו להפשיט מאתו אלהותו כביכול להתלבש בגוף בשר ודם

אֶת־הָעוֹלָמִים׃ ג וּבִהְיוֹתוֹ זֹהַר כְּבוֹדוֹ וּתְמוּנַת מְצִיאוּתוֹ וְנֹשֵׂא

וקבל עליו לשאת כל היסורים והענויים בעבור בני אדם יושבי חשך וצלמות לגאלם בדמו גאולת עולמים השית אותו אלהים ליורש: הירשות הנזכרה כאן איננה כירושה סתם רצוני לאמר איננה כבן אשר יירש את נכסי אביו אחרי מותו כי אם כאיש אשר חבלים נפלו לו בנעימים בגורל מאת אביו ויחזיק בחלק הקנינים אשר עלו בגורלו (ועניני בל"ז בעזיטון ערגרייפען או בעזיטון נעהמען) ולגדולת המלך המשיח אשר נעלתה מכל גדולה יאתה החזקת המשרה והממשלה למשול עם אל עולם ממשלת עולם כאשר היה מאז. ובמדרש שוחר טוב (תהלים ק"ד) נאמר הוד והדר לבשת בשר ודם אם גבור אינו נאה, ואם נאה אינו גבור אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן שני דברים הללו יש לו ההוד וההדר והוא נאה בהם, ונתן ההוד למשה שנאמר ונתת מהודך עליו וההדר נתן ליהושע שנאמר בכור שורו הדר לו (דברים ל"ג, י"ז) ונתן את ההוד לשלמה שנאמר ויתן עליו הוד מלכות (ד"א א' כט, כ"ה) אמר הקדוש ברוך הוא לעתיד לבוא אני נותן את שניהם למלך המשיח שנאמר כי תקדמנו ברכות טוב מה כתיב בתריה? הוד והדר תשוה עליו. — ואשר בו ר"ל במימרא דיי' הוא משיח צדקינו עשה את העולמים: ר"ל ברא תבל וכל צאצאיה כאשר השכיל לבאר תרגום ירושלמי בראשית ברא אלהים בחוכמא ברא יי', על דרך ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג', י"ט). והחכמה הקדומה הנזכרת כאן היא היא הנאצלת מאין סוף יתעלה. וכן פתח יוחנן המבשר בשורתו באמרו בראשית היה הדבר רצוני לומר המימרא. והיתה מסורת בידי כותבי ספרי האמת והברית האחרונה כי ישראל נושע בה' תשועת עולמים (ישעיה מ"ה, ט"ו). כלומר במלך המשיח כדעת רש"י והיא כפירוש המתרגם באמרו ישראל יתפריק במימרא דיי' פורקן עולם, וכן תרגם עוד כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל וכו' ארי לא אוסיף עוד לרחם על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבק להון וית דבית יהודא ארחם ואפרקינון במימרא דיי' (הושע א' ו'), ועל פסוק ותושע לי זרועי וכו' (ישעיה ס"ג, ה') תרגם ופרקתינון בדרע תוקפי ובמימר רעותי סעדתנון, ועל פסוק הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור (זכריה ט', ט') פירש רש"י הפסוק הזה אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר כאן ומשלו מים ועד ים ולא מצינו לישראל מושל כזה בימי בית שני. — (ג) בהיותו: כצ"ל בלא וי"ו. והכתוב הזה הוא כמו מקושר אל הקודם ואשר בו עשה את העולמים בהיותו זהר כבודו. וכענין זה נאמר בזהר (בראשית ט"ז, ע"ב) יהי אור כל מה דנפיק ברזא דא נפיק. וזהר משיח צדקינו לא יתואר בתאר גשם חומרי ונברא כמו כזהר הרקיע (דניאל י"ב ג') זהר כעין החשמלה (יחזקאל ח', ב') כי אם בתאר אלהי עולם ובתאר כבודו. כי גם הסהר ושמש אבדו זהרם והככבים אספו נגהם ולא זכו עוד אחרי כי חטא אבינו הראשון. ובדבה (במדבר פרשה י"ג) ..... רבי ביבי בשם רבי ראובן ששה דברים נטלו מאדם הראשון ועתידים לחזור על ידי בן נחשון הוא משיח (דוד המלך יצא מנחשון כמו שהוכיח רש"י בפירוש מגלת רות. מתנת כהונה עכ"ל). אלו הן ששה דברים שנטלו מאדם הראשון זיוו, וחייו, וקומתו, ופירות הארץ, ופירות האילן, ומאורות. זיוו? שנאמר משנה פניו ותשלחהו (איוב י"ד, כ') מאורות? שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישעיה כ"ד, כ"ג) — ומנין שנגנזו? דכתיב וימנע מרשעים אורם (איוב ל"ח, ט"ו), ומנין שעתיד להחזירה לימות המשיח? זיוו מניין? שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה', ל"א). — ולכן אמרו (סנהדרין דף צ"ח) כי שמו של משיח הוא ינון ר"ל זהר כאשר נאמר

אֶת־הַכֹּל בִּדְבַר גְּבוּרָתוֹ · אַחַר אֲשֶׁר בְּנַפְשׁוֹ עָשָׂה אֶת־טָהֳרַת

לפני שמש ינון שמו (תהלים ע"ב, י"ז) ר"ל בטרם נברא השמש היה שמו של משיח ינון ר"ל זהר, ולכן לא יתאר זהרו כי אם בזהר כבוד אלהי עולם· ובסליחות לצום גדליה בפתיחה „אז טרם נמתחו“

זֹהַר שֵׁם־יִנּוֹן מְחוֹלֵל מְחוֹבִים
חִבֵּר אַלְפַּיִם קוֹדֵם בְּרִיאוֹת יְשׁוּבִים ·

ודייק הכתוב הזה את זהר משיח צדקנו אל זהר כבוד אל לאמור כי כאשר מהות הכבוד לא יצוייר בחוש מבלתי שוה כן הוא הענין המשיח האלהי, בן אלהים, רק יחדיו ישבו באחדותם גם יתלכדו ולא יתפרדו, בן אלהים לא יושג מבלעדי אלהים ואלהים לא יושג בגלוי ורוממו מבלעדי הבן· — והנה מאמר נפלא בזהר בראשית (ל"ה עמוד קל"ט) תא חזי מן דבעי חכמתא ביחודא קדישא יסתכל בשלהובא דנסקא מגו גחלתא, או מגו בוצינא דדליק דהא שלהובא לא סלקא אלא כד אתאחד במלה אחרא והנה דבר זה · · · ותמונת מציאותו רצוני ותמונת ישותו, עצם נגלה, מעצם נגלה כי אל עליון היא האור הנעלם בעולם הזה ותמונתו כתבנים, ולא השיגה אותה שמע אזן, וראות עינים, ולא תשליט בו איך, ולמה, ומאין?, כאשר אמר משה כי לא יראני האדם וחי, ובמאמר ר' שמלאי בתקוני זהר כד ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אעיל נהורא בנהורא ואלביש דא בדא וברא שמים דכתיב עוטה אור כשלמה (תהלים ק"ד ב') והאי אור אקרי אור לבושו. אור קדמאה דמתלבש ביה קודשא בריך הוא, הוד דא משיח הדר דא רוח קודשא כדבר אמור הדר הוא לכל חסידיו ורזא דמלה הוד והדר לפניו· — — ונושא את כל: ענינו כל העולמות וכל צבא השמים הוא מעמיד, בכחו ובגבורתו הוא ומאיר לארץ ולדרים עליה, בטובו וברחמיו הוא מחדש בכל יום מעשה בראשית· — בדבר גבורתו: ענינו המימרא· — אחר אשר בנפשו הטהרה והכפרה אשר המשיח פעל ועשה לא כשלוחים באמצעות קרבן בהמה כי אם בנפשו ובדמו, המשיח שם עצמו בנפשו והיה כרצונו וחפצו מזמות יען כי יפגיע מאתו זהר אלהותו להתגשם ולהיות אדם כאחד מאתנו ולקבל עליו יסורין ומכאובות בעבור פשעי עמו למען הביא צדק עולמים להתם חטאת ולכפר עלינו ולטהר אותנו מכל חטאתינו· וכענין הזה כאמור בילקוט ישעיה ס' סימן שפט ה"ל התחיל הקדוש ברוך הוא מתנה עם משיח כשבראו אמר ליה נשמות הללו שגנוזים אצלך עוונותיהם עתידים להכניסך בעול ברזל ועושים אותך כעגל הזה שכהו עיניו ומשנקין את רוחך בעול ובעוונותיהם של אלו עתיד לשונך להדבק בחכך רצונך בכך? אמר משיח לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם שמא אותו צער שנות רבות הן? אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך וחיי ראשך שבועה גזרתי עליך, אם נפשך עציבה אני טורדן מעכשיו· אמר לפניו רבונו של עולם בגילת לבי ובשמחת לבי אני מקבל עלי על מנת שלא יאבד אחד מישראל· ולא חיים בלבד יושעו בימי אלא אף אותם שגנוזים בעפר, ולא אותם בלבד אלא אף אותן מתים אשר מתו מימות אדם הראשון עד עכשיו. ולא אלו בלבד אף נפלים יושעו בימי, ולא נפלים בלבד אלא אף למי שעלתה על דעתך להבראות ולא נבראו כך אני רוצה, בכך אני מקבל עכ"ד. — ישב לימין הגדולה וכו': ענינו לימין אלהי אשר לו הגדולה והגבורה וכו', וזה דבר ר' יודן במדרש שוחר טוב לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא מושיב מלך המשיח לימינו שנאמר נאום ה' לאדני שב לימיני (תהלים ק"י, א')·

חַטֹּאתֵינוּ יָשַׁב לִימִין הַגְּדֻלָּה בַּמְּרוֹמִים: ד וְנִהְיָה גָּדוֹל מִן הַמַּלְאָכִים כְּפִי הִתְנַחֲלוֹ שֵׁם יָקָר מֵהֶם: ה כִּי לְמִי מִן הַמַּלְאָכִים

— (ד) ונהיה: עבר כמתר מבנין נפעל לבן ע"ן הפעל בקמץ, ופירושו ונעשה· — גדול מן המלאכים· במעלה בהוד בהדר ובגבורה, ולא לבד כי מעלת המשיח גדלה מכל הנביאים כי אם אף ממעלת המלאכים כתעלתה ונגלה· והוא אשר כאמור בילקוט (ישעיה נ"ג) הנה ישכיל עבדי זה מלך המשיח, ירום ונשא וגבה מאד, ירום מן אברהם שכתוב בו הרימותי ידי אל ה' (בראשית י"ד, כ"ב) ונשא ממשה שכתוב בו שאהו בחיקך (במדבר י"א י"ב) וגבה ממלאכי השרת שנאמר וגביהם וגובה להם וכן הוא אומר מי אתה הר גדול שהוא גדול מן האבות עכ"ל· — כפי התנחלו רצונו לאמר כפי אשר נפל חבלו בנעימים כי יקח חלק ונחלה גדולה בעבור הצדקה אשר עשה· — שם יקר: ענינו כמו שם נכבד כאשר נמצא במשנה בהיו שומעים השם הנכבד מפורש יוצא מפי כהן· — מהם: מן המלאכים, כי שמו יגדל מכל צבא מרום במרום, השם היקר אשר לו הוא כי יקרא ה' צדקינו· וכן הוא ברבה (איכה א', ט"ז) מה שמו של מלך המשיח? ר' אבא בריה דר' חנינא אמר יהוה שמו דכתיב וזה שמו אשר יקראו לו יהוה צדקינו· ובמדרש שוחר טוב על תהלים כ"א הקדוש ברוך הוא קורא למלך המשיח על שמו שנאמר וזה שמו אשר יקראו ה' צדקינו (ירמיה ל"ג, ט"ז)· — (ה) על פי עדות הכתובים נדע כי מעלת המשיח גדלה ונשגבה ממעלת המלאכים. ויען כי בכתבי קדש מצאו דברים רבים אשר נעשו בדבר ה' ועל ידי המלאכים ועל ידם מעשים גדולים ונוראים נעשו בארץ לכן הודיע כי מעלת המשיח גדלה מהם· גם בתלמוד בבלי וירושלמי ובמדרשים ימצאו ספורים רבים בעניני המלאכים ושרותם· למי מן המלאכים: רצונו מי ממלאכים הרים הואל יתעלה במעלה ובגדולה מעולם בטרם נבעות חוללו ובטרם נברא כל יציר· ומלת מעולם היא ההתנגדות אל פסוק ז' באמרו הם עושה מלאכיו רוחות, עושה הוא בינוני פועל מל"ה מבנין הקל ר"ל עושה תמיד ולכן אמרו חז"ל (חגיגה דף י"ד) כל יומא ויומא נבראים מלאכי השרת ואומרים שירה וכו'· וכן הוא בפיוט לשבועות המתחיל אקדמות: חֲדָתִין נְבוֹט לְצַפְרִין סַגִּיאָה טְרָשׁוּתָא · והפסוק הזה כמו מאמר מוסגר והכן· — ובמעלה ובגדולה אשר היה למלך המשיח מעולם כאמר לו בני אתה? ואף כי גם המלאכים נקראו בני אלהים איוב א', ו' ה', א', ל"ח, ז'· תהלים פ"ט, ז', בכל זאת לא הרימם והבדילם משאר המלאכים כאשר הפליא לעשות במשיחו באמור לו בני אתה· ואנכי אשכילך ואורך כלל גדול להבין כמה ובמה מאמרי כתבי קודש· דע כי יש הפרש והבדל גדול בלשונינו הקדושה בעניני הכנוים שיבואו לפני השמות והתוארים ובין אותם הכנוים שיבואו אחרי השמות והתוארים, רצוני לאמר אם הכנוי יבוא אחר השם העצם, אז השם העצם הזה הוא בדרך שלילה, רצוני כי השם או התואר הזה לא יבוא ולא יפול רק על העצם האחד הזה בלבד, ואם הכינוי יבוא לפניו אזכנו בדרך שלילה כל כך, כי אפשר ליחס התואר והשם הזה עוד אל עצם אחר, או אל אדם אחר ולכן אמר יונה כאשר אמרי האניה שאלוהו על מעמדו ועמו עברי אנכי ואת אלהי השמים אני ירא הנה הכנוי הראשון הוא אחר מלת עברי בדרך שלילה מכל וכל, כי ידע לכוון, כי העברי נכר בלשונו ובבגדיו ובמאכליו בהבדילו בין האסור והמותר כי רק הוא עברי ואין האנשים האחרים אשר היו עמו באניה עברים ולא ממעי ישראל יצאו יצאו, אכן ענין האמונה המסורה ללב אשר אין ביכולת איש לדעת מה בלב רעהו ורק אלהים הוא הבוחן כליות

אָמַר מֵעוֹלָם · בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ · וְעוֹד · אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ
לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן : ו וּבַהֲבִיאוֹ עוֹד אֶת־הַבְּכוֹר אֶל־

ולכן אמר ואת אלהי שמים אני ירא ואולי גם בין אנשי הספינה ימצאו עוד אנשים אחרים אשר יראים את אלהי השמים· וכן דרשו רז"ל על פסוק אדם אתם (יחזקאל ל"ד, ל"א) (במס' בבא מציעא ק"ד, ע"ב) על כי הכנוי הוא אחר השם אדם· וכן יפרש כאן הפסוק יי' אמר אלי בני אתה בא הכנוי אחר השם יען כי תואר הבן באמת לא יבוא כי אם אל משיח צדקנו אשר ישב לימין עליון לשפוט תבל בצדק ועמים באמונתו ודו"ק· — ועוד: עניינו וגם כתוב אחר יעיד ויגיד גודל מעלת משיח צדקנו מעל המלאכים כי אלהים יכנה עצמו בשם אביו וקורא אותו בנו, בנבואה אשר נאמרה לדוד על שלמה בנו· והנה דוד ושלמה הוא רמז על משיח אלהי יעקב כאשר דרשו רז"ל במס' חגיגה דף י"ד, א' על פסוק כורסיה שביבין דינור וכתוב אחר אומר עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב? לא קשיא אחד לו ואחד לדוד· ובזהר פ' פקודי נאמר על פסוק ובקשו את יי' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יי' ואל טובו באחרית הימים (הושע ג', ה') דוד איהו הוה מלכא בהאי עלמא ודוד יהא מלכא לזמנא דאתי ועל דא אתאמר אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה· — (ו) ובהביאו: בעת יביא האלהים בכחו ובגבורתו את משיח צדקנו שנית עוד הפעם אל התבל אחרי אשר ישב לימין אלהים במרומיו ישוב בכבוד הדר גאון עוזו אל התבל לשפוט תבל בצדק ועמים באמונתו — את הבכור אחרי כי נתק משיח צדקנו את חבלי מות ומוסרות שאול פתח נקרא בכור עניינו הראשון אשר עמד מבין המתים למען יהיה אות צדק לנו כי גם אנחנו עמו נקום וכאשר הבטיח לנאמני ביתו כי אחרי נמכר האדם אל עבודת היצר הרע והשטן לעבודת עבד, גאולה תהיה לו על ידי משיח צדקנו והוא הוא אשר נולד באחרית הימים אחרי חתום חזון ונביא וקם מבין המתים נקרא בכור. ובכנוי הזה יקרא המלך המשיח כאמרם במדרש רבה (שמות פ' י"ט) ר' נתן אומר אמר הקדוש ברוך הוא למשה כשם שעשיתי יעקב בכור שנאמר בני בכורי ישראל כך אני עושה למלך המשיח בכור שנאמר אף אני בכור אתנהו (תהלים פ"ט, כ"ח)· ובמעלת ובכינוי בכור נראה אחרי קומו מבין המתים אל תלמידיו ומרעיו ארבעים יום, אכן בשובו שנית ישוב ויראה בכבוד הדר גאון עוזו בכנוי הזה אל התבל· ויפה תרגם הסורי: תוב דין אמתי דמעל בוכרא לעלמא אמר דלה נסגדון כולהון מלאכא דאלאה· — אל התבל: תכלית המשיח לא היתה לתשועה פרטית בלבד כי על ידו יושע עם או גוי אחד בארץ כי אם גם לתשועה כללית כי ישפוט ויושיע כל יושבי תבל כל העמים יחדיו, כל משפחות הגוים יושעו על ידו תשועת עולמים תבל ובניה להחיות, ולכן אחז הכותב מלת תבל· — אמר והשתחוו לו אלהים: בעת תקומתו לא יהיה עוד במדריגות השפלות כאשר היה לפני מיתתו אשר היה אז נגוע אלהים ומעונה, אכן ממעלתו אשר ישיג אחרי תקומתו נאמר ברוח הקדש כי יזין נזר אלהיו על ראשו הוד והדר לפניו ואליו ישתחוו כל האלהים כאשר באר הראב"ן עזרא לאמר: כל אלהים עניינו המלאכים כאשר תרגם יונתן מלת באלהים (תהלים פ"ו, ח') לית בר מנך באנגלי מרומא· וכן באר הרד"ק וישתחוון ליה כל [illegible] עד ומאמר גמ' ירושלמית במס' עבודה זרה פרק ר' ישמעאל (הלכה ז' דפוס קראקא דף מ"ד) רבי נחמן בשם ר' מנא עתידה עבודה זרה להיות באה ומשתחוה לפני הקדוש ברוך הוא ובטילה מן העולם· ומאי טעמא? ישתחוון לו

הַתֵּבֵל אָמַר · וְהִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־אֱלֹהִים : ז וְאֶל־הַמַּלְאָכִים אָמַר
עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט : ח וְאֶל־הַבֵּן · כִּסְאֲךָ
אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד · שֵׁבֶט מִישׁוֹר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ : ט אָהַבְתָּ
צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע · עַל־כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן

כל אלהים בנוסחאות ס' תהלים אשר לנו נאמר השתחוו· — (ז) ועל המלאכים אמר: אחרי אשר הביא הכותב מאמרי כתבי הקודש אשר יורו מעלת וגודלת משיח צדקנו אשר אל יתעלה קראו בן אשר לפניו יכרעו כל צבא מרום במרום, יביא עוד כתובים אחרים אשר נאמרו מהמלאכים אשר המה יחולו בגדר משרתים יכונו· — עושה מלאכיו רוחות וכו' ברבה שמות פ' י"ט דף קמ"א ע"ב ר' סימון בשם ר' אליעזר פתח וה' אלהי הצבאות יי' זכרו שהוא עושה צביונו בבריותיו· דבר אחר אלהי הצבאות שהוא עושה צביונו במלאכיו, כשהוא מבקש הוא עושה אותם יושבים שנ' ויבא מלאך ה' וישב תחת האלה (שופטים ו', י"א) ופעמים עושה אותן עומדים שנ' שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו', ב') וכתוב ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג', ז') ופעמים עושה אותן בדמות נשים שנ' והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם (שם ה', ט') ופעמים בדמות אנשים שנ' והנה שלשה אנשים נצבים עליו (בראשית י"ח, ב') ופעמים עושה אותן רוחות ופעמים עושה אותן אש שנ' עושה מלאכיו רוחות· ורד"ק פירש הרוחות הנושבות הם מלאכיו ושלוחיו, כי אין דבר במקרה אלא הכל בכוונת המכוון, וכן אש לוהט, והם האשים והברקים הרעים הכל הוא בדברו ובמצותו וכולם משרתיו עכ"ל· ור"מ אלשיך באר הדבר באמרו עושה מלאכיו רוחות לפרוח ולעופף בשליחות· ושמא תאמר אם הם מלאכי מרכבתו ומשוררים לפניו איך ישלחם אנה ואנה ויעדרו מרכבתו? לזה אמר גם שהם רוחות מעופפים בהיותם רוחות הם משרתיו עמו· ואיך הוא? כי הנה הם אש לוהט כגחלת שהשלהבת עולה ומתפשטת והאש נשאר במקומו כן המה כאש הלוהט שעיקרם למעלה והכח לוהט ומתפשט מהם משתלח פה לשליחות כי כל דבר רוחני ההולך לזולת מקומו מניח עיקר שורש מציאותו שם· — וכן אמר הבדרש"י במתק מליצותיו בספרו בחינת עולם מעוצם ותוקף מזרי השמים: אלו הגופים הנוראים שמם בוראם, עבדים מתמידים, להתענג בספור כבודו, מבלי שפה, מבלי היות להם לאות ועמל, מעמדם במערכות, שם יתנו צדקות ולא לצוקות, המה יעבדון שדי ולא ידעו שדון· — (ח) ועל הבן ו"ו ועל הוא ו"ו ההתנגדות ורצונו אכן על הבן הוא משיח צדקנו אמר ברוה"ק על ידי מנעים זמירות כסאך אלהים עולם ועד (תהלים מ"ה, ז') כאשר פרש הראב"ע זה המזמור נאמר על דוד או על המשיח, שכן שמו שנ' ודוד עבדי נשיא להם לעולם וכסא המשיח יהיה נכון ונשא לעולם כאשר נאמר והוכן בחסד כסאו וישב עליו באמת שופט ודרש משפט ומהיר צדק· וכן תרגם יונתן וכבן משיחא דישראל יתקן בטוב כרסוהו ויתיב עליו בקשוט בקרתא דדוד דיין תבע דין יעביד קשוטי· וכן באר הרד"ק באמרו זה המזמור נאמר על מלך המשיח ונקרא שיר ידידות כי בו אהבת ה' למשיחו· — (ט) שמן ששון מחברך יפה באר הרד"ק כי כל העולם שמחו כאשר משחך אלהים· ובילקוט (תהלים מ"ה) שמן ששון מחביריך שיהא נאה וניכר מכל אחד שנאמר והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה (ויקרא כ"א, י') וכן הוא ברבה קי"ג ב' לא יסור שבט מיהודה (בראשית מ"ט, י') זה כסא מלכות שנאמר כסאך אלהים עולם ועד, שבט מישור שבט מלכותיך· אימתי ומחוקק מבין רגליו? כשיבא אותו שהמלכות שלו כמו

מחבריך: י ועוד · אדני לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך
שמים: יא המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו:
יב כלבוש תחליפם ויחלפו · ואתה הוא ושנותיך לא יתמו:
יג ואל־מי מן־המלאכים אמר מעולם · שב לימיני עד־אשית
איביך הדום לרגליך: יד הלא כלם רוחות השרת

שכתוב ברגלים תרמסנה עטרת גאות שכורי אפרים (ישעיה כ"ג, ח') ולו יקהת עמים זו מיקהה שהי כל האומות שנאמר ישימו יד לפה ואזניהם תחרשנה. דבר אחר ולו יקהת עמים זו שאומות העולם מתקבצין עליו שנאמר שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרושו. ובזוהר חדש (פ' תרומה דף מ"ב) שבט מישור שבט מלכותך שבט מישור דא מלכא משיחא דאיקרי שבט לאוכחא חייבא עלמא הה"ד לא יסור שבט מיהודה, וכתיב וקם שבט מישראל לאערא בעלמא מאי טעמא? דהא אפיקתא לך ברא טבא חביבא לעלמא, והא שבחא משבחא מטרוניתא למלכא לאחזאה רישא דישראל על כולא, לא יסור שבט בגין דכתיב כסאו כשמש נגדי. — (י) ועוד: רצונו עוד מעלה יתירה היא למלך המשיח גם על שמים וארץ וכל צבאם אף כי הם כראי מוצק כלבו ולא ימושו מחוקם אשר יסד המלך, בכל זאת מעלתם קטנה ממעלתו. כי אלה נבראו בזמן מועד ועד זמן מועד, ולכן גם המה מזומנים לחליפות ותמורות עד אין מספר, אכן המשיח אלהי הוא הוא החכמה הקדומה אשר על ידו נברא שמים וארץ כאשר תרגם ירושלמי מלת בראשית ברא אלהים בחוכמא ברא אלהים והיא היתה אצלו אמון והוא הוא המימרא כדבר האומר בדבר ה' שמים נעשו. — (יא) וכולם כבגד יבלו: כלבוש שיבלה ויקרע מרוב יושנו. — (יב) כלבוש תחליפם ויחלופו: כלבוש שפושט אדם ומחליפו באחר כן תחליפם ותשנם אם תרצה, או תחליפם באחרים אם תחפוץ, ואין אחד מורה את פיך הרד"ק. — ואתה וכו' אתה הוא לבדך ואין זולתך אדון ושנותיך לא יתמו. — (י"ג) ואל מי מן המלאכים אמר: אחרי אשר הביא בפסוקים הקודמים הראה והודיע כי גם צבאי השמים ושמים וארץ כאין וכאפס נחשבו נגד מעלת המשיח, שב לאשר החל בראשונה פסוק ה' ואמר למי מן המלאכים אמר מעולם כי ישבו לימינו וכו' המזמור הזה נאמר ברוה"ק (כאשר תרגום יהונתן נאום ה' אמר ה' במימרא) על משיח צדקינו פירש ר' סעדיה הגאון על דניאל על פסוק וארו עם ענני שמיא כבר אנוש אתא זהו משיח צדקינו כדכתיב נאום ה' לאדוני שב לימיני, וליה יהב שלטן שיתן לו שולטנות ומלכות כדכתיב ואני נסכתי על ציון הר קדשי אספרה אל חוק וכו' ועל פסוק וירא אליו ה' באלוני ממרא נמצא במדרשו של ר' משה הדרשן ר' ברכיה בשם ר' לוי פתח ותתן לי מגן ישעך וענותך תסעדני לעתיד לבוא הקב"ה מושיב למלך המשיח לימינו שנאמר נאום ה' לאדוני וכו' ואברהם ישב על שמאלו ופני אברהם מתכרכמות ואומר בן בני יעקב על הימין ואני על השמאל והקב"ה מפייסו ואומר לו בן בנך על ימיני ואני על ימינך הוי וענותך תרבני. ובזוהר (בראשית ל"ה עמוד קל"ט) נאמר נאם ה' לאדוני שב לימיני דרגא עילאה לדרגא תתאה קאמר שב לימיני לאתקשרא מערבית בדרומית שמלא בימינא, בגין לתברא חיליהון דעמין עובדי עבודה זרה ... לאדוני דא ארון הברית אדון כל הארץ (יהושע ג', י"א). — (יד) הלא כלם: ר"ל כל אלו המלאכים אף כי רב הודם וכביר מצאה ידם כיד אלהים הטובה עליהם, בכל זאת המה כלם: יחד,

המה שלוחים לשרת את־אלה אשר יירשו את־
התשועה:

ב א על־כן עלינו לשים לבנו ביותר אל־אשר שמענו למען
לעולם לא ילוז ממנו: ב ואם הדבר הנאמר על־פי

מקטנם ועד גדולם אשר נעשו ברצון אל מהללם, רק רוחות: משוללי גוף וחומר, ותכליתם ועניניהם היא שרות ועבדות, לזאת הוכנו, זאת חלקם בחיים וזאת גורלם כי כן יסד המלך, ובכל מעלתם וגדולתם אף כי המה נכבדים וגבוהים, רק אל מעלת ומדרגת עבדים מתמידים העומדים לעבוד ולשרת הגיעו, המה שלוחים אשר ישמרו פי משלחם, לא יסבו בלכתם, אל כל אשר יהיה רוח ה' ללכת שמה ילכו מבלי נטות ימין ושמאל כי פי ה' צוה עליהם, ורוחו יקבצם לא לבד להגדיל ולהקדיש שמו ולהעריצו בשמים, כי אם אף לעבוד עבודתו בארץ לשרת את אלה מבני תמותה אשר נגאלו על ידי משיח אלהי יעקב, להיות לעזר ולסעד להם בעת תתלאינה אותם צרות ומצוקות מאויביהם, אז אל אלה המאמינים בשם ה' ובמשיחו אשר ירשו את התשועה היא תשועת עולמים אשר נעשתה על ידי המשיח, הוכנו והופקדו אלה מלאכי השרת לשמרם בכל דרכיהם ולשאת אותם על כפיהם ולהיות להם למחסה ולמסתר מזרם וממטר. מכל זאת יבורר איך נעלתה ונשגבה מעלת המשיח מעל כל המלאכים אשר לא הגיעו כ"א אל מדרגת עבדות ושרות, אכן מעלת המשיח גדלה עד מאוד מהם כרחוק מזרח ממערב, על כי הוא נקרא בשם בן להגיע למעלה לשבת לימין עליון. —

ב מבוא: הבשורה אשר הובאה לנו בברית החדשה על ידי משיח אלהי יעקב נכונה וראויה היא לקבל ולהאמין בה בכל נפשנו ומאודינו, כי מעלתה גדלה ונשגבה היא עד מאוד (א—ה) ולא נשעה אל דברי שקר בהקטינם מעלותיה ומעלת משיח צדקינו באשר היה בתכלית השפלות נבזה וחדל אישים וכו' (ו—י) כי שפלותו וענותו אף מותו היו מן הצורך להמציא לנו סליחה וכפרה לעונותינו (י—יח). — על כן מלת הטעם לאמור יען כי בשורת אף תורת הברית החדשה לא היתה לנו לחכה על ידי נביא או חוזה אלהים, כי אם על ידי משיח צדקינו והוא היא את אשר אל עליון קראו בנו והגדיל מעלתו ממעלת המלאכים, ואלהים בכבודו ורום עוזו דבר אלינו על ידו, לכן עלינו חובה גדולה מוטלת לשום לבנו לשעבד כל אשר בכח חיי רוחינו ביתר כח ותוקף עוז אל אשר שמענו, הן המה דברי הברית החדשה ודברי הבשורה אשר באזנינו שמענו שמעה, ועוד אנחנו שומעים למען לא יליזו לעולם מאתנו עינינו לא יזילו ויגירו מאתנו כמים הנוטפים מבין רעפי הכלי לא יסורו רגע ממחשבותינו כי אם ערוכים ושמורים יהיה בתוך לבינו. — (ב) ואם הדבר עינינו דברי תורה אשר קבלנו מסיני עת אתא מרבבות קודש הנאמרים על פי המלאכים מלאכים ממש היה קיים הדברים האלה היו קיימים, עומדים כראי מוצק וכצור נכון אשר לא יזוז ממקומו וכל עבירה עון או מעל כל נפש אשר חטאה בזדון או ביד רמה או מעלה מעל בעשותה אחת מכל הדברים אשר לא יעשו לקח עינינו קבל (כמו כי לקחה כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ"ב, ב') שלומת כמו שלומת רשעים (תהלים צ"א, ח') כענשה בעונש המיועד לעוברי מצות ה', צדק ענינו כאשר יאות במשפטי התורה כאשר נאמר ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת (דברים כ"ז, כ"ו). — ובטרם נסעה ונלכה מפה אעירך על מלות הנאמרה על פי המלאכים הנזכרות בפסוק

הַמַּלְאָכִים הָיָה קַיָּם וְכָל־עֲבֵרָה וּמַעַל לָקַח שִׁלֻּמַת צֶדֶק׃ ג אֵיכָה נִמָּלֵט אֲנַחְנוּ אִם נָבוּז תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה כָּזֹאת אֲשֶׁר כִּתְחִלָּה נֶאֶמְרָה

הזה׳ והאומר קבלה אמתית היתה לבני ישראל כי ברדת ה׳ על הר סיני גם רבבות מלאכי אל עמו ירדו כאשר באר יונתן וירושלמי על פסוק ה׳ מסיני בא (דברים ל״ג, ב׳) באמרם: ואתגלי בקודשא על עמא בית ישראל ועמה ריבן רבוון מלאכין קדישין וכו׳, ועל פסוק כתפוח בעצי היער (שיר השירים ב׳, ג׳) פירוש המתרגם רבון עלמא הוה משבח ביני מלאכיא בעידן דאתגלי על טורא דסיני בזמן דיהיב אורייתא לעמיה וכו׳. וברבה (שמות פ׳ כ״ט) אמר ר׳ דימי דמן חיפה כ״ב אלף ירדו עם הקדוש ברוך הוא לסיני שנאמר רכב אלהים עכ״ל. והאמונה זאת נשרשה בלב בני ישראל ויהלו בפיוט ליום ראשון של שבועות קדוש הופיע מפארן, רד באלפי שנאן, סין השית שאנן, ורתו בו שנן, רם ירד במרכבות בעשרים ושנים אלף, להכתיר מטה ספור בעשרים נפש ושנים אלף... ובפיוט ליום שני: רדתך לסיני באלים בוערים, רשף לרגליך יצא בהדורים, רועדים ונמוגים כל יצורים, ראוך יחילו הרים.... ובפיוט המיוסד בלשון ארמית: יציב פתגם לאות ודגם ברבו רבבן עירין ובמחזור כתיבת יד ישן נושן*)

יוֹם יָצְאָה כַּלַּת עֲדָנִים	לְשִׁשִּׁים רִבּוֹאוֹת חֲתָנִים
בְּצִבְאוֹת אֶרְאֶלֵּי מְעוֹנִים	וְרֶכֶב אַלְפֵי שִׁנְאַנִּים
מְרֻקַּחַת בִּשְׂמִים וּזְנִים	וְכָל בֵּיתָהּ לָבוּשׁ שָׁנִים
אֱמוּנָה בְּחֵיק אָמֵן כְּבָנִים	שְׁמוּרָה לָעַד שׁוֹמֵר אֱמוּנִים
הָיְתָה מִקֶּדֶם בְּאָמְנָה	עֵדוּת ה׳ נֶאֱמָנָה
.	. . . . .
בְּיוֹם שְׁלִישִׁי, בְּיֶרַח שְׁלִישִׁי	לָעָם הַשְּׁלִישִׁי נִסָּעָה
וְעַל יַד שְׁלִישִׁי נִתְּנָה	עֵדוּת ה׳ נֶאֱמָנָה . .

והנה אשר באר הרשב״ם הפסוק אשר ירד ה׳ (שמות י״ט, י״ד) וז״ל „יש לומר ויאמר ה׳ של פסוק הקודם לזה על ידי מלאך, לכן ירד ה׳ ולא הקדוש ברוך בעצמו מדלא כתיב ארד כמו שפרשתי וה׳ המטיר על סדום ואת ה׳ מן השמים. וגם בהגדות ראשון שבפסוק גבריאל והשני הקדוש ברוך הוא. עד כאן דבריו הנכונים למבין. וגם בעלי התלמוד אמרו בפירוש במס׳ מכות (דף כ״ד ע״א) אנכי ולא יהיה לך רק מפי הגבורה שמענו עיי״ש. (ג) איכה נמלט אנחנו. אנה ננוס לעזרה מחמת ה׳ למצוא מפלט ומחסה, אם נשאט בנפש נבוז תשועה גדולה כזאת אשר היתה לנו על ידי הברית החדשה הזאת לטהר אותנו מכל חטאותינו ולהושע על ידה תשועת עולמים (א׳, ג׳) ולא נשים לבבנו עליה או נשליך אותה אחרי גוינו אחרי אשר עמדנו בסודה ונוף לקחה טעמנו בחיקה ונשים לו לכן? והבשורה הזאת לא נהיתה לנו בפתע פתאום, כי אם מתחלה מזורות קדם מיום הוסדה הארץ עד עתה נאמרה על פי ה׳ במימרא ד׳ והוא המלאך הברית, ולא עשה ה׳ דבר כי אם גלה דבריו אל עבדיו הנביאים ונתגלתה מאז עד עתה בפעם אחרי פעם, והתחזקה לנו הבשורה הזאת להיותה כחותם על לבינו וכיתד התקועה במקום נאמן אשר לא תמוש, מן השומעים

*) נשלח לי בהיותי בלאנדאן מאת החכם היקר ריל״ד ברוה חנינה ועיין בספרו: „Zur Religiösen Poesie" S. 59. והוא הוא השיר והמחבר אשר עליהם דבר שם בספרו.

עַל־פִּי יְהוָה וְהִתְחַזְּקָה לָנוּ מִן הַשֹּׁמְעִים׃ ד בְּעֵת גַּם הָאֱלֹהִים עֵדוּת עִמָּהֶם בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּגְבוּרוֹת רַבּוֹת וּמַתְּנוֹת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ כִּרְצוֹנוֹ׃ ה כִּי לֹא תַחַת הַמַּלְאָכִים שָׁת אֶת־הַתֵּבֵל הָעֲתִידָה

מן אלה האנשים אשר באזניהם שמעו את הבשורה הזאת אשר כתבו עדיהם וילדיהו אותה לאמר כי כל דבריה נאמנים, ואין מקום לשום ספק לחול עליהן וכל מוצאיה מוצא חיים ויפק רצון מה׳. — (ד) בעת גם האלהים הפסוק הזה הוא מקושר עם שלמעלה והולך ומבאר ענין התשועה הגדולה הנזכרת למעלה ומבאר מעלתה לאמר על כי ה׳ בעצמו נתן לנו עדות נאמנה על משיחו, כי הוא הוא אשר היה מיועד לאבותינו מימי קדם עמהם עם אלה שליחיו אשר העידו עליו כי הוא משיח צדקינו אשר ראו אותו בעודו התהלך בארצות החיים בהוד יקר תפארת גדולתו, ושמעו מפיו בשורות הברית החדשה אשר בשרה אותנו. באותות, העדות אשר היתה לנו מאת אלהים לא היתה באומר ודברים לבד כי גם באותיות אשר על ידן התאמת העדות. וענין ובאור מלת אות הוא העמדת סימן גשמי אשר יצא לרוב מחוץ לסדרי הטבע להאמין על ידו דבר רוחני, ומופת הוא דבר הראוי מצד עצמו לסמוך עליו ולעשותו, ומובטחים אנחנו בהחלט על מציאות המקושר בו. והם ממש שהקשור המצוי בם הוא קשר טבעי המכריח הדברים להיותם קשורים זה בזה, מצד טבעם ומהותם ואם נראה האחד נגזר עליו בהכרח שגם השני נמצא, אחר שהטבע הכללות קשרתם. ולפי שיש בכתיבת המופת יותר סמיכה על מציאות הדבר ממה שיש בכתיבת האות לפיכך אמר פרעה (שמות ז׳) כי ידבר אליכם פרעה לאמור תנו לכם מופת. כי פרעה שלא היה מאמין מתחילה במציאת אלהי ישראל ושליחות שולחיו לא היה מספיק לו כשיתן לו הנביא אות או סימן על שהוא שלוחו של ה׳ אבל היה צריך שיתן לו סימן חזק דהיינו מופת להעמידו על אמתיות הדבר ולהכריחו להאמין אותו*) וכן כאן הזכיר הכותב האות והמופת וקשרם יחד על כי יחדיו באו להתאמת את אשר נאמר מקדם מני דור ודור. והמופת היה כי מלאו כולם רוח הקודש וידברו את דבר אלהים בעת גדול (פעלי השליחים ד׳, ל׳) וגבורות רבות מבלעדי האותות והמופתים עוד התאמתה הבשורה הזאת ודברים האלה על ידי הגבורות הרבות, כחות רוחניות יוצאות מן מסדרי הטבע אשר נפלו למורשה אל אלה באי בברית משיח ה׳ (בראשית אל הקורינתים פרק י״ב, ה—ל״א) ומתנות רוח הקודש אשר צלחה עליהם רוח הקודש הוא השפעות הנבואה ממקום קדוש תתהלך העוטרות על כולם, על רבנות גדוליהם וכיד אלהים הטובה עליהם הולכת למושעות כרצונו כפי אשר יחל המלך, הוא אלהים, לחון אשר יחון ולרחם את אשר ירחם (פעלי השליחים פרק ח׳, י״ז). (ה) הכותב יוסיף וירחיב דברו וילך מחיל אל חיל להראות אמתת דבריו הרשומה בכתב אמת לאמר לא לבד לכן גדלה מעלת הברית החדשה על הישנה. על כי גדול מעלת משיח צדקינו על מעלת כל נביא חוזה ורואה אף מלאך על ידם נתנה הברית הישנה, כי אם גם בעבור זאת גדל כבודה וכבוד משיח אלהי על כי הוא הוא אחריו כל אדם ימשוך אלה המאמינים בשמו לתתם יושבי ראשונה במלכותו ולהעניקם ממתנות הרוחניות עין לא ראתה ולהגדילם כבוד ועת המיועד לאלה אשר הצדקות כוננה מאז באמונתם בו, על ידו יוצדקו ויוקדשו. ולהודיע זה המאמר הנכבד באר מזמור בתהלים מפי מנעים זמירות

*) עיין ביריעות שלמה להחכם ר׳ שלמה פפנהיים חלק א׳ דף צ״ו.

אשר דברנו עליה׃ ו ויעד אחד במקום ידוע לאמר · מה־

ישראל אשר שר ברוח הקודש ורמז בזה מעלת משיח צדקנו אשר יקום מזרעו · במזמור הזה יספר דוד המלך נפלאות צוריו אשר שם בטבע, לאמר אף כי האדם כאין נחשב נגד אלה הגדולים הנפלאים שמש וירח וכל כסילי מעל, בכל זאת נכבד הוא לאלהים ומאוד נעלה, ורק במועט חסר אל יתעלה כבוד אנוש אָנוש, וישימהו למושל בכל הבריאה על כי הוא נברא בצלמו ובדמותו · ואף כי האדם בעור ובבשר הָלבש, בכל זאת רוח חיים אשר בו היא נשמתו הקדושה, היא תתן ותוסיף לו עוז להיות המשרה על שכמו ולשית כל תחת רגליו · אכן אחר כי נפל האדם ומאבדו וירד פלאים הושחת הדר גאון עוזו אשר היה לו מוקדם ורק רפף קטן מאורו הגדול אשר היה לו בתחילה נשאר לו לאזכרת עון · והנה וראה מאמר בזוהר (חלק א' דף ע"א דפוס אמסטרדאם, דף כ"ב ע"ב ד' זולצבאך) וזה לשונו תא חזי בקדמיתא כתיב בצלם אלהים עשה את האדם, וכתיב בדמות אלהים עשה אותו? כיון דחטא אשתנו דיוקנייהו מההוא דיוקנא עלאה ואתהפכו אינון למדחל מקמי חיוון ברא · בקדמיתא כל בריין דעלמא זקפן עיינין וחמאן דיוקנא קדישא עלאה וזעאן ודחלין מקמי, כיון דחטא אתהפך דיוקנייהו סעינייהו לדיוקנא אחרא ואתהפוך דבני נשא זאעין ודחלין קמי שאר בריין; תא חזי כל אנון בני נשא דלא חטאן קמי מאריהון ולא עברין על פקודי דאורייתא זיו דיוקנא דלהון לא אשתני מחיזו דיוקנא עלאה, וכל בריין דעלמא זעאין ודחלין קמיה, ובשעתא דבני נשא עברין על' פתגמי דאורייתא תחלף דיוקנא דלהון וכולהו זעאין מקמי בריין אחרנין, בגין דאתחלף דיוקנא עלאה ואתעבר מנייהו וכדין שלטאין בהון חיוות ברא דהא לא חמו בהון האי דיוקנא עלאה כדחזי · עד כאן דבריו · — ומזאת הדברים האלה תראה כי יתבוננו לדעת חכמי ישראל האמתים עם דעת הכותב · ולכולם דעת אחת כי יש עוד תקוה המיועדת לאבותינו מאז כי בוולדות הימים יולד משיח אלהי יעקב להשיב מעלת האדם אל אשר היתה טרם נפלו, ואז ימלוך על כל הבריאה כאשר מאז מוכנה חכמת האל יתעלה · ושפלות האדם בה ירד עד עפר תוחתה, נתגלתה בתכליתה בשפלת משיח אלהי, ורוחו האלהי נחלת שדי ממרומים הפשיט, ועור ובשר לבש, נפח ונפחת כלבב מורח מאחי אל לחי וזה להיות כאחד מאתנו · ויסבלו מר המות וקם מבין המתים וישב לימין עליון ונתעלה בתכלית המעלה וההתרוממות ימלוך על הכל בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אליו ישמעו כל מלאכי מעל ויעבדוהו · והשפלות הזאת בה היה, בחפצו וברצונו קבל למען ינחל הגדולה המיועדת לו וינחלה לאלה המאמינים בשמו למען גם כבודם יתגדל גם עליהם יראה הדר גאון עוז ה', כי אחיו המה לרחמם ולקדשם ולטהרם מכל חטאותם, ולהסיר העון מלב העקוב, ולהושיעם בעת הנסיון כי ינצחו הרע כאשר הוא נצח הרע ודרך על ראש הנחש הקדמוני המנחש והמשקר מעולם · — ואחרי אשר העירותיך על תוכן אלה המאמרים אשר יבואו בפסוקים הבאים בדרך כלל, אשוב ואפרש המאמרים אחד לאחד בדרך פרטי · — ואומר: כי לא תחת המלאכים רצונו בעת ברא ה' תבל וכל צבאיה לא גזרה חכמתו יתעלה כי תבל העתידה ענינו ימים אשר יוצרו אשר עליהם נבאו נביאי אלהים חוזיו וציריו לאמור כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב (ישעיה ס"ה י"ז · ושם ס"ו כ"ב) כי באשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עומדים לפני נאום ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם · ובתהלים נאמר ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי, כל אלה הכתובים ועוד כתובים אחרים יורו כי ממשלת העלם הבא לא תהיה תחת יד המלאכים כי אם תחת יד ממשלת בנו הוא משיח אלהי יעקב · — (ו) ויעד העתיד

אנוש כי־תזכרנו ובן־אדם כי תפקדנו׃ ז ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו · תמשילהו במעשי ידיך׃ ח כל שתה תחת רגליו · כי בשית כל תחתיו לא השאיר דבר אשר לא הושת תחתיו · ועתה עוד אין אנו ראים כי הכל הושת תחתיו׃

עם ו"ו ההפוך משרש עוד בבנין הפעיל ובפתחה העי"ן הגרונית · וענינו נביא אחד העיד במקום ידוע ענינו בשיר הוא במזמור אשר הורגל בפי כל, והוא בספר תהלים לאמור מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו · ויפה באר הראב"ע לאמור אנוש וכו' דרך בזוי, והטעם אחר בריאות גדולות ונכבדות מאדם איך שמת על לב לתת לו כבוד · — (ז) ותחסרהו מעט מאלהים המלאכים, והכלל כאשר אמר דניאל די מדרהון עם בשרא לא איתוהי, וכבוד והדר תעטרהו בעבור כוח נשמת חיים שנפחת בו שהיא עליונה ואינה גוף — תמשילהו במעשי ידיך בארץ · הראב"ע · — וענין המזמור הזה הוא כפי קבלה האמתית אשר היתה בימים ההם בתוך בני ישראל רמז וסוד על הענוי והשפלות אף התעלות והתגלות משיח צדקנו · ופירושו מה אנוש ר"ל מה הוא המשיח במצב השפלות בו היה במדריגה התחתונה, אחרי אשר הפשיט אלהותו מאתו ולבש עור ובשר לפי גדרו האנושי, מה הוא כי תזכרנו בפקודת ישועה ורחמים ותשימהו למושל, ובן אדם (כאשר נאמר וארו עם ענני שמיא כבר אנוש אתה) כי תפקדנו במעמד ובמצב השפלות אשר היה בעוד התהלך בארץ החיים, במעמד הזה החסרת אותו מעט מאלהים רק זמן מועט וימים לא כבירים היה במעמד ובמצב הזה והיה פחות ממעלת המלאכים עד כי שלחת לחזקהו ולאמצהו מלאך ממלאכי מרום (לוקס כ"ב, מ"ג) אכן אחרי כלותו גאולת עולמים ונתעלה ובלע המות לנצח וקם מבין המתים לשבת לימין עליון בכסא מכון לשפוט תבל בצדק תמשילהו במעשה ידיך נתת לו ממשלה על כל הברואים אשר המה מעשה ידיך (מתי כ"ח י"ח) · — (ח) כל שתה תחת רגליו מנחי ע"ו, ותי"ו כנוי הפעל נבלעת בתי"ו השרש והמלה הזאת היא בתוספת ה"א כנוי הפעל, והרבים שתו בשמים פיהם (תהלים ע"ג, ט') וכאן לשאול שתו (שם מ"ט, ט"ו) בא הדגש בשתי המלות תמורות הנח אשר שתו עלי (שם ג', ז') רד"ק שרשים · — תחת רגליו תחת ממשלתו לרדות בהם ככל אשר יחפץ · כי בשית כל תחתיו ענינו על אשר אמר הכתוב כי אלהים שת הכל תחת ממשלתו וממלכתו מלת כל דייקא רצוני לומר כל הנבראים בשמים ובארץ בלי פרט; והכלל הזה ישתרע לשפוט ממנו כי השם יתעלה לא השאיר דבר אשר לא הושת תחתיו אשר לא נתן לו ממשלה ומשרה עליהם לרדות ולישרם ולשלם להם כגמול ידיהם · — ועתה אף כי כעת ראינו כי עוד לא הושת הכל תחת רגליו כי עוד רבים המה מבני ישראל ומן העמים מגויי הארץ אשר יחרפו עקבות משיח אלהי יעקב, ובדבריו ובבשורתו לא יאמינו ובמלאכיו חוזיו וציריו ישימו תהלה, בכל זאת לא נוכל לשפוט ולגזור על ממשלת המשיח לאמור כי אינה ממשלת כללית, כי הממשלה הזאת מפי עליון יצאה, הוא גזר עליה, ורק בגזרתו ובמאמר פיו היתה והוא מזמות יעץ עליה לכן אין ביכולת שכל האנושי לשפוט ולגזור עליה כי מי יאמר לו מה תעשה, וכאשר נאמר הוי רב את יוצרו חרש מחרשי האדמה (ישעיה מ"ה ט' ושם ט"ו) היתפאר הגרזן על החוצב בו וכו' ובפרט כי ממשלת המשיח ממשלת רוחנית בעין בשר לא תושג, להבינה אמור חכמים

ט אך רואים אנחנו זה ישוע החסר מעט ממלאכים כמפני ענות המות כי הוא מעטר בכבוד והדר למען בחן האלהים יטעם את־

נסוגו, כי נעלתה היא מכל רעיון אנוש — וכאשר שר המליץ רמ"ח לוצאטו בספרו היקר לישרים תהלה:

איכה מצוא יוכל, איך־יוכל דעת
אדם אשר־יראה רק לעינים
סתרי פליאות רום גבה שמים,
אל־ראש שחקים איך יעוף תולעת?

(ט) אך רואים אנחנו תמיד יום יום כי זה ישוע אשר לו שם עולם נתת ואשר לא יכרת, ומטרם שום ארץ תבל וכל צאצאיה קראתהו בשמו, בא אל העולם השפל הזה במלאות הימים לפדות יושבי חשך אסירי עני וברזל ממוסרותיהם, עד ענות המות הנה בא, ענוים ויסורים גדולים הביאוהו עד היות מת כאחד האדם, ובמעמד ובמצב הזה אשר בהם הסיר המשיח ישות אלהותו והוד יקר תפארת עוזו ועור ובשר הלבש לרדת ממדרגה העליונה אל מדריגות השפלות וההכנעה חסר כבודו ממלאכים הקטין כבודו מכבוד מלאכי אל, במדרגות שפלותו היה ערכו כמעט פחות מהם, כי אותם לא תשיג שנוי ותמורה או שפלות מאשר נבראו כי אם במעמדם יעמודו, אכן את זה ישוע האיש רואים אנחנו, עינינו כלו אף כביר, אחרי כי נתק בכחו הגדול ובידו החזקה מוסרות המות וקם מבין המתים, כי שב אל מקומו ואיכותו מאשר היה בתחלה וכי הוא מעוטר בכבוד ועוז לשבת לימין עליון ברום חביון ולשפוט תבל בצדק ועמים במישרים. ואחרי אשר ראינו כי ה' מלא דבריו להשפיל כבוד משיחו, נדע כי גם דברו להרים קרנו בכבוד ימלא, לא יפיל דבר מכל אשר דבר ה' ארצה, ושפלות בה התמהמה המשיח לא היה מצד עצמות המשיח כי אם למען הוא על ידי ענויו ויסוריו בחן האלהים על ידי חנינת האל (אשר היא מקור כל האושר האמתי) בשלוח בנו באחרית הימים למצוא כופר וסליחה לחטאינו, יטעם המשיח טעם מות, כח וגבורות המות יכיר וידין בעד כולם בעד כל יושבי חלד כי כולם סרו מדרך ה' חטאו והעוו דרכם, ובסבת ובעקבות החטא היה המות חלף רשעם, משכורתם חלקם וכוסם, על כולם כלה ונחרצה משפט מות. אכן מצד החנינה היה כי המשיח יתן נפשו כופר תחתם והוא יטעם טעם מות בעבורם. — ועל שני הענינים רמז בזה הכתוב לאמור, כי שורת הדין וחנינת האל יתעלה יחדיו תתלכדנה ולא תתפרדנה, משולבות הנה יחדיו אשה באחותה. על פי שורת הדין משפט מות יהיה על כל עושי רשעה ועל כי כולם סרו מדרך אשר צוה ה' הן כולם חייבי מיתה וכאמור „נפש החוטאת היא תמות" אכן מצד החנינה לקח אלהים כופר מות המשיח בעבור חטאינו וכל הענוים בהם ישועה נחשב לנו כענוינו. — והנה לא לבד כי במות ובענויי משיח עליון לא ימצא דבר אשר יתנגד אל צדקת האל יתעלה כי אדרבא על ידיהם תגלה ותראה רוממותו וחכמתו. מפסוק הזה עד פסוק י"ח, יבוארו ב' ענינים א אם בכוון האל יתעלה היה להקים לו עם סגלה ולהשיב בני אדם משערי המות אשר באו בהם, אז היה מן הצורך כי בנו הבכור הוא משיח צדקנו אשר נאמר ממנו אני היום ילדתיך באמת, לא על צד ההשאלה כאמור בנים אתם ליי' אלהיכם, ישלם בכל מיני שלימות ומעלות ויתגדל ירום ונשא מאד על ידי יסורים ב אלה אשר הקים וקרא גם הם בני אלהים יקראו אכן על דרך ההשאלה (פסוק י"ח

המות בעד כלם: י כי נאוה לו אשר הכל בעבורו והכל בו להשלים על־ידי־ענוי את־המביא בנים רבים לכבוד את־שר תשועתם: יא כי המקדש והנקדשים כלם מאחד המה על־כן

י) וכל זאת היתה מן הצורך ר"ל ענויי ויסורי המשיח היו מן ההכרח למען גם המשיח יהיה רחמן לרחם את בני אדם ולגאלם ביקר דמו כאשר יאות אל הכהן הגדול האמתי (יג — יח). ויחל לאמור כי נאוה נכון וכשר הדבר הוא מצד שורת הדין לו אל אל עליון אשר צדק ומשפט מכון כסאו אשר הכל אשר נעשה בעליונים בעבורו כאשר נאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וכו' (ישעיה מג ז) והכל בו ככתוב כי מידך הכל והוא הוא המעמיד ומציב הכל את אשר נברא ונוצר ונעשה בקיומם ובמעמדם, אל אל כח לו נאה להשלים בנו בכל מיני שלימות שבעולם לבל יחסר דבר מאת משיח צדקנו המביא בנים רבים לכבוד עינינו בני אדם בדורות מקדם אשר עיניהם צפו למרחוק עלי כוכב אשר ידרוך מיעקב והאמינו בו ובצדקתו, ורבים אשר היו בדורו ובדורות אשר יקומו מאחריהם אשר נפלו ונשברו ונלכדו בחבלי העון והחטא ורחקו מעם ה', את כולם אשר ישנם פה ואת אשר איננו פה, השיב בכופר אשר נתן בעבורם אל ה' להיותם נקראים בנים כי על ידו נושענו תשועת עולמים, ואותו אשר פעל כל אלה השלים השם יתעלה להיות שר תשועתנו עינינו מאתו תשועתינו תצא, מאתו תוסד תתכונן לעמוד כראי מוצק למען על ידו נכלא האויב הוא השטן והיצר הרע ונבוא אל התשועה הנכונה לנו, והשלימות בה נתעלה משיח אלהי היתה על ידי עני עניינו ענויים ויסורים אשר היו עליו, כי על ידי הענוי והצלות והשפלות בו היו, רחם כרוב רחמיו וחסדיו על אלה יושבי חשך וצלמות אשר גם המה יהיו בעינויי ומעונותיהם יתענו. — (יא) כי המקדש משיח צדקנו אשר נמסר מפשעינו והוקם למען הצדיקנו בשאתו חטא רבים וקדשם ורחצם תכם בדמו בזרקו עליהם מים טהורים, והנקדשים אלה אשר באו לחסות תחת צל כנפיו אשר באורו ילכו ובצדקתו אשר הוא עשה ופעל למו מלאו על ידי האמונה הצדקות כנוכה, כולם מאחד המה. בטרם אבאר אחרי הכתוב אחד לאחד, אומר כי הכתוב הזה הוא מחובר עם סוף פסוק טז „כי אם בזרע אברהם יחזיק" ופסוקים יב, יג, טו, טז, המה כמו מאמרים מוסגרים. ויען כי בפסוקים הקודמים רצוני לאמור בסוף פסוק ט, ובסוף פסוק י, כלל כל המאמינים יחדיו באמרו: „בעד כולם" „בנים רבים" „שר תשועתם" לכן החל הכתוב כמתנצל וכמדבר על לב פן יש עוד שארית בבני עמו — אשר עוד עתה כימי קדם בטרם עמדו בסוד משיח אלהי יעקב יתפארו ויתרוממו על כי ממעי ישראל יצאו אשר להם יתר שאת על העמים מגויי הארצות — אשר יתרעמו עליו על כי כללם יחד באגודה אחת עם אלה מגויי הארץ — והשכיל על מאוד בהזכירו את אברהם אשר היה אב המון גוים, לאמור כי עתה אין מסך מבדיל עוד בין בני ישראל ובין אלה מגויי הארץ, כי אברהם נצדק על ידי האמונה למען כל באי אחריו יוצדקו כמוהו, וכולם בניו המה כפי הרומי (אל הרומיים ד, יא — טו). — ועתה אבאר אמרותיו מגוף טעמו אחת לאחת. ואומר כולם מאחד המה. כולם כל המאמינים בין אלה אשר ממעי ישראל ובין אלה מגויי הארץ, מאחד מאברהם ראש המאמינים אשר נקרא אחד, כאשר נאמר (יחזקאל לג, כד) אחד היה אברהם ועוד (במלאכי ב, טו) ולא אחד עשה ושאר לו רוח ותרגום יונתן חד היה אברהם יחידי (ועיין לקמן פרק יא, יב) ואל האחד הוא אברהם אביכם היתה ההבטחה כי בזרעו יתברכו כל גויי הארץ ויצדקו כמוהו, אשר נצדק בטרם המול־

לא בוש מקרא להם אחים: יב לאמר· אספרה שמך לאחי
בתוך קהל אהללך: יג ועוד· אחסה בו· ועוד· הנה אנכי

בשר ערלתו, על ידי האמונה בצדקת משיח צדקינו, וכל המאמינים מכל עם ומכל לשון בני אברהם הוא כפי הרוח וכי הלא גם משיח צדקינו כן ונכבד אברהם אבינו הוא. ובטוב טעם היטיב הכותב לאמר אם המשיח לא בוש מקרוא כל המאמינים בשמו ובצדקתו בשם אחים, ילדים מי יבוש עוד ומי יתרעם אם בכלל באגדה אחת עם גויי הארץ יאגד אחד מאתנו? — על כן לא בוש אף כי הוא בעצמות אלהותו נתעלה במעלה גדולה ממלאכים, בכל זאת לא לבשתהו גאוה, כי אם היה ענו ושפל רוח ולא בוש לקרוא לכל בני אדם יחדיו אחי אף כי הם בעון חוללו ובחטא חללם אמם, לרחמם ולגאול משחת חייהם לחונכם ומאוצר מתנת חנם ולקראם אחי בני אל חי. — (יב) לאמר אספרה שמך לאחי פסוק הוא (בתהלים כב כג) בו נבא דוד מלך ישראל ברוח הקודש מענות ומות המשיח על ידן יוכל המשיח למצוא כופר ופדיון נפשם. ותוכן ענינו אם אתה אלי וצור ישועתי תגאלני מחבלי המות, אז אנכי אספר על ידי בשורות מלכות האלהים שמך הגדול לאחי לכל בני איש ולכל בני אדם יחדיו למען יכירו כולם גם ידעו וידעו פועל פעולת למו בגאולתם, ובתוך קהל אסיפת אנשים רבים, בין מזרע ישראל בין מגויי הארץ אהלל ואפאר שמך לעולם, על כי כולם חלק ונחלה יקחו על ידי האמונה בגאולת עולמים אשר תהיה להם על ידי. — (יג) עוד אמר דוד ברוח הקודש אחסה בו (תהלים יח ג) וישעיה אמר (ח יז) וקויתי לו ורמז בזה אל משיח אלהי אשר בטבע האנושית היה כאחד מאתנו, ואמר אנכי אשית מבטחי באלהים אלי ואבי אף צור תשועתי בו אחסה ולו אקוה, על כי הוא שלחני למלאות מזמות אשר הוא יען מדורות מקדם לגאול בני אדם יושבי חשך וצלמות ומחטאותם בדמי, ואחסה בישועת צור עולמים כי לא יעזבני להיות את כל בני אדם כי גם הם כמוני כמוהם אך באלהים ישימו מבטחם, כי אמנם כן אם המשיח הפשיט מאתו אלהותו והשפיל את עצמו בתכלית השפלות לבוא בכל המצוקות ותלאות ומר דרכו מחטוא בלבושו בשר לו; אף כי בן אדם תולעה לא יוסיף יען מול אל עליון להתרעם נגד מדותיו, או לבקש עזר מבן אדם שאין לו תשועה, כי יבטח בן אחרי היותו באמונה אתו, כי אם באלהים ישים מבטחו, והוא יחליף לו כח להאיר אפלתו כצהרים, ורק הטוב המוחלט הוא בשורת מלכות האלהים ממנו תקבל ואליו תוחיל: — ועוד באר החוזה האלהי ברמז לאמור על ידי בן אמוץ הנה אנכי והילדים וענינו אנכי משיח אלהי המיועד לבני אדם מימי קדם כי בי יושעו כל אפסי הארץ והילדים כל בני אדם יחד אשר ידמו לי לפי טבעי האנושית אשר אנכי כאב ארחמם ואאהבם אשר גם המה בני אל חי בדרך השאלה יקראו, אלה הבנים אשר נתן לי אלהים לקדשם ככהן הגדול האמתי ולהורותם את הדרך אשר ילכו בה כנביא, ולמלוך עליהם במלכותי. — ולמען אשכילך ואורך תוכן המאמרים האלה, אומר כי במלוך אחז על ישראל כל העם פחדו ורגזו מפני מלאכי אשור ומלאכי ישראל, ולא ידעו אנה ינוסו לעזרה, אז אזר בן אמוץ כגבור חלציו ודבר בפקודת אלהיו דברי נחומים וחזק רוחם לבל יתנו מורך בלבבם כי עד מהרה ימצאו עזרה מצרותיהם, ונתן לבניו הנולדים לו אז'מן הנבואה, שמות לאות כי ישועת אלהים עד מהרה תבוא ולא רחוקה היא מהם: והגאולה אשר הבטיחם כי מיועדת היא להם היתה רמז וסוד אל הגאולה המיועדת עוד אליהם באחרית הימים על ידי משיח אלהי יעקב, המיועד לבוא באחרית הימים כי על ידו יושעו כל אפסי ארץ, וגם המשיח אלהי ידמה במצוקות ובתלאותיו אשר תעבורנה על ראשו אל

והילדים אשר נתן־לי האלהים: יד ובאשר הילדים חלק להם
בבשר ודם גם לו היה חלק בהם למען על־יד המות יאבד את
אשר־לו גבורת המות הוא השטן: טו ויפדה את־כל אלה
אשר מאימת מות היו כל ימי חייהם בעבדות: טז כי אמנם
לא החזיק במלאכים כי אם בזרע אברהם החזיק: יז לכן עליו

בן אמוץ נביא אלהים, ורק אל אלהים יקוה ואליו יוחיל. והילדים אשר נתנו לו לבן אמוץ מאת אלהים (ישעיה ח ג) היו לאותות ולמופתים בישראל מעם ה' צבאות השוכן בציון (שם ח, יח) כי ידיו רב לו להושיע, וכי הוא יחון את אשר יחון וירחם את אשר ירחם. והילדים האלה היו לאותות כי ישועתם הנה באה לחזק ברכים כושלות ולהסיר מורך מלבבם. והיו הילדים האלה גם לכם ולמופת כי אלהים עוד ירחם את יעקב ויבחר עוד בישראל להסיר מאתם כל מוטה. וכל אלה הענינים היו רמז וסוד אל הגואל האמתי אשר היה מיועד מימי קדם לבוא במלואת ובאחרית הימים, וכאשר הנביא העמיד בניו לפני בני ישראל לאות ולמופת כי הנה שליח עליון, כן העמיד ישוע משיח צדקינו אלה המאמינים בשמו הנולדים לבריות חדשות בגבורות האלהים לאות ולמופת כי יקים ה' דברו. — (יד) ובאשר הילדים אלה בני אדם, בני תמותה מעולל עד יונק עד איש שיבה אשר משיח חלקם ולו נתנו למנה ולמורשה למען יקדשם ויגאלם, חלק להם בבשר ודם ענינו אף כי נכללו בני אדם למיניהם בטבעיהם ובכחותיהם ושונים זה מזה בענינים רבים, בכל זאת שוו בענין אחד כי חומרם ועצמות גויותיהם הוא בשר ודם, לכולם חומר אחד כאשר אמר איוב (ל"א ל"ט) הלוא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד, וכולם מעותדים לחטא וישלוט בהם המות והכליון, גם לו אל משיח צדקינו הנולד מאשה בלי גבורת איש רק באומר פי ה', אשר היה מיועד מעולם להיות גואל ומושיע אל כל יושבי תבל ושוכני ארץ לפקדם בפקודת ישועה ורחמים ולזכרם בשפלם משכנות מלחה, היה חלק בהם ענינו דמה אליהם בזה להלבש עור וגידים כמו שאר בני אדם לשאת בעבורינו כל הענויים ויסורים אשר מיועדים לנו חלף חטאותינו למען הוא חטא רבים ישא ועונותיהם יסבול, ועל ידי המות אשר סבל הוא בעבורינו ברצון ובנפש חפצה, בלי התרעמות להמציא סליחה לעונותינו, יאבד ישחית ויכלה את הכח ואת העוז אשר היה לגבורת המות הוא השטן הנחש הקדמוני. (טו) ויפדה במותו ובעניו ובסוריו על לא חמס בכפיו יפדה ויכפר אף יגאל מעבדות להוציא מתחת סבלות יד השטן, ומיד המות את כל אלה בני אדם אשר כל ימי חייהם פחדו ורעדו מאימת המות אשר לא עזבתם, בידעם כי חטאו ופשעו ולכן המות היה מנת כוסם ומשכורתם המיועדת להם חלף ותמורת עונם, ופחדו ממנו כי יבוא עליהם כשוד משדי, ועל כן היו כולם בעבדות החטא והשטן אשר לא נתנו מרגוע למו יומם ולילה. — (טז) כי אמנם מוסב למעלה פסוק ה' לאמור כי לא תחת המלאכים שת תבל העתידה וכי גם בעבור זאת נולד המשיח ועור ובשר הלבש והפשיט מאתו אלהותו יתעלה למען יירשו שארית האדם חיי נצח ולמען בכל צרותם לו צר ויהיה עזר למו בצר להם, גם עליו עברו צרות רבות ותלאות עד אין מספר לחזק ידים רפות ולרפוא לשבורי לב ולחבש לעצבותם ולהקימם אחרי נפלם. וכל זאת לא עשה בעבור המלאכים כי אם בעבור זרע אברהם אשר הוא היה אב המון גוים למען בו יתברכו כל משפחות האדמה תחת פני השמים. — (יז) ולכן יען כי לא ימצא בכתבי הקודש רמז לאמור כי

לְהִדָּמוֹת בַּכֹּל לְאֶחָיו לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל חַנּוּן וְנֶאֱמָן בְּעִנְיְנֵי הָאֱלֹהִים לְכַפֵּר עַל־חַטֹּאות הָעָם: יח כִּי בַּאֲשֶׁר עֻנָּה בְּהִנָּסֹתוֹ יוּכַל לַעֲזוֹר אֶת־הַמְנֻסִּים:

ג א לָכֵן אַחִים קְדוֹשִׁים חַבְרֵי הַקְּרִיאָה הַשְּׁמֵימִית הַבִּיטוּ אֶל־הַשָּׁלִיחַ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁל תּוֹדָתֵינוּ יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ:

המשיח בהיות מלאכי אלהים יולד כי אם כאשר בחזון כי בתואר אנושי חוטר מגזע ישי יולד להיות אדם כאחד מאתנו מזרע אברהם, עליו להדמות חובה היתה עליו מצד שורת הדין כי ידמה בכל ענינים עניני טבע האנושי, הן בעניני מעלת הרוחנית אליהן הגיע האדם בתור המעלה העליונה אל בני אדם הוא ישוה להם בכל, לבד כי חטא ועון לא ימצא בו ומבלעדי זאת אין הבדל והפרש בינו ובין שאר בני אדם למען ירגיש ויבין אף יכיר תלאותיהם ועמליהם ויכמרו רחמיו עליהם להיות כהן גדול: מכל מעלות הרוחני' אשר נתן ה' אל האדם גדלה מעלת כהונת הכהן הגדול אשר עומד בין אלהיו ועמו ובין אחיו הכהנים, ויען כי משיח צדקינו נדמה בכל לבני אדם לכן כל מעלות אשר ימצא בהם כולם כאחת בו תתאחדנה — ולכן זכר פה מעלת הכהן הגדול. אכן גם במעלה הזאת נדמה אל בן אדם רם ונשא הוא עד מאוד מכל בני אדם. להיותו חנון בשם זה יתואר האיש אשר בו יתעורר כח החנינה להושיע לזולתו בלי תקות גמול כי אם להיטיב לנושע, כי החנינה היא תכונה בנפש להיטיב לזולתו למענו לא לטובת המיטיב. ובזה נבדל שם חנון משם רחום כי רחום הוא המרגיש עצבון וכאבו הומיה בצרת זולתו. ומבלעדי אל יתעלה לא ימצא תאר רחום וחנון כי אם מרחם וחונן· חנון משקלו פעליל, משרש חנן. ומשיח אלהי אשר לא בקש את אשר לו כי אם למצוא כפרה לכל יושבי תבל למען בדמו יצדקו יקרא באמת ולא על צד ההפלגה חנון — גם היה נאמן בכל דבריו אשר עולה לא נמצאה בשפתיו לרמות ונאלם ביקר פדיון דמו· — (יח) כי באשר ענה המשיח ביסורים קשים בהנסתו כשאר בני אדם בנסיונות רבות ולא התרעם על מדת האל כי אם לקח כל הנסיונות באהבה ובחיבה וסבל כובד משאם למען יוכל לעזור את בני אדם. להיות עזר להם בצרתם אם הם כמוהו ינוסו ויבואו לידי נסיון להחליף להם כח ולחזק ברכיהם הכושלות, למען גם המה יעמדו בנסיון לבלי הרע תמיד· —

ג **מבוא** אחרי אשר הכותב הזה הראה והודיע כי מעלת המשיח רמה ונשגבה ממעלת מלאכי אלהים, וכי בשפלותו הרים עמו, ואחריו כל אדם ימשוך לגדלם ולנשאם כל ימי עולם, יבאר בפרק הזה גודל מעלת המשיח על ראש הנביאים הוא משה רבינו ע"ה אשר אף כי בכל בית אלהים נאמן היה, בכל זאת רק במדריגת עבד הבית היה ולכן לא ישוה אל מעלת אשר ידיו יסדו את הבית הגדול הזה, הוא אשר עשהו ויכננהו הוא גדול מכולם, מגדולתו כל גדולה כורעת, ולמולה היא נכנעת, וכל יתרון נגדה מגרעת, לכל יודעי דעת. ויחל לאמר: לכן מלת הטעם וענינה לאמר יען כי ה' דבר אלינו באחרית הימים האלה על יד משיח צדקינו־ אשר בנו קראו למען כל יושבי ארץ וכל בני אדם על ידיו יושעו — **אחים קדושים**. כאשר לא בוש ישוע מקרוא כולם **אחים** (ב יא) כן קראם כעת הכותב אחרי אשר התגלל למעלה, **אחים קדושים** האחוה אשר ביניהם תכונה בכולם מלידה ומהריון כי אם בקדושה,

ב הַנֶּאֱמָן לְעֹשֵׂהוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה גַּם מֹשֶׁה בְּכָל־בֵּיתוֹ:

הקדושה היא היא אשר תתאחדם. **אחים קדושים** אשר על ידי האמונה במשיח התאחדתם כאחים מבטן, ומחויבין להיות אחוה תמידית ביניכם על כי אל אחד בראכם להיות כבריות חדשות, ונקדשתם בהסיר מכם כל סיג ודופי בגבורת ישע דם משיחו אשר כפר עליכם, **חברי הקריאה** אשר נהייתם חברים כאיש אחד בקריאה **השמימית** ענינה קריאה רוחנית אשר היתה לכם והיא התאחדה אתכם להיותכם כגוף ונפש אחד, איש באחיהו ידבקו ולאחיו יאמר חזק לרשת חיי העולם, **הביטו** בעין שכלכם ובכל אשר בהן חיי רוחכם למען תלכו מחיל אל חיל ותוגדל אמונתכם בה' ובמשיחו אשר היה **שליח**, נשלח מרום חביונו מאת אלהים אשר שב לרחמכם כאשר נשבע לאבותיכם והוא הוא משיח צדקינו אשר הוא **הכהן הגדול** האמתי אשר כפר בעדינו. — **של תודותינו** כפי עדות האמונה אשר אנחנו מודים הוא כהן הגדול, ולא לבד כי אנחנו מאמינים בו, כי גם אנחנו נקראים בשמו ובזה מעידים אנחנו לפני כל איש כי רק בצדקתו נמצא הצדקות נכונה **והוא ישוע המשיח** אשר שם עולם נתן לו אשר לא יכרת למען יכון הוא וממלכתו עד עולמי עד. **שליח וכהן הגדול** הנזכרים פה יבואר על פי גמרא דמס' יומא (דף יח ע"ב במשנה) **אמרו לו אישי כהן הגדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו**· וגם בגמ' (סוף דף יט ע"א) לימא תהוי תיובתא דרב הונא בריה דרב יהושע דאמר **הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, דאי אמרת שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן למעביד ושלוחי דידן מצי עבדי?** וכו' (עיין קדושין דף כג, ובמס' נדרים דף לה ע"ב.) (ב) **הנאמן** ויען כי הכהנים הגדולים אשר היו בבית שני סמוך לזמן החרבן אנשים לא אמון בם לרוב היו, עד כי הסנהדרין הצריכו להשביעם על מעשה הקטורת שלא יעשים כפי הצדוקים ולא היו נאמנים באמרי פיהם לכן הבדיל הכותב משיח צדקינו לאמור כי היה הכהן הגדול הנאמן אשר **עולה לא נמצא בשפתיו** ולא חמס בכפיו (ישעיה נג) אשר לא בקש הנאתו וכבוד המדומה, רק כבוד אל עליון והוא היה נאמן **לעושהו** אל אשר אמר לו בני אתה וישימהו למושל בכל אשר לו והוא הוא נגזר עליו מימי קדם כי באחרית הימים יולד למען על ידו יושעו כל יושבי תבל ושוכני ארץ תשועת עולמים. ובאחרית הימים האלה פקודת אל עליון שמרה רוחו והיה **נאמן** בכל דרכיו, **נאמן** בבשרו ענוים ישועה, **נאמן** בכפרו בדמו עליהם, **נאמן** בקראו לאסורים דרור ולשבוים פקח־קוח. ואחרי אשר הכותב הזה הראה והודיע כי מעלת הכהונה הגדולה הגיעה אל תכליתה ושלמותה אשר לא היתה אליה מעולם, בכהונת משיח צדקינו יאמר כי מעלה הגדולה השנית אשר נתן אל בני אדם היא מעלת המלך והמושל· ומעלה הזאת היתה למשה כי ע"י הוא הוציא בכח ה' את בני ישראל מסבלות מצרים אשר היתה רמז אל סבלות היצר — אכן הן במעלת הכהונה והן במעלת המלכות רם ידיהו נשא גדול כחו ואונו ממשה גם במעלה הזאת נאמן כאשר גם משה לפי גדרו ולפי מעלתו **נאמן היה בכל ביתו** (במדבר יב ז). וענין **בכל ביתי נאמן הוא** הנזכר שם פירש הראב"ע טעמו כבן בית שיכנס בלא רשות ואם יצטרך ידבר לרבו ואתם (הנביאים האחרים) כאשר אתודע לכם בחלום תדעו, ואם לא אין לכם רשות לשאול עכ"ל. והרב **אברבנ"אל** באר ואמר בשאר הנביאים להיותם נבואתם במשלים וחידות היה בדבריהם בהכרח כזב הרבה והוא המשלים שהיו רואים שלא היו כן במציאות כאלו תאמר סיר נפוח (ירמיה א, יג) ומנורת זהב כולה (זכריה ד, ב) ושאר הדברים והצורות שהיו רואים הנביאים בנבואתם על צד המשל ולא היו במציאות לא מנורה ולא סיר נפוח וזולתם, כי היה המכוון במראה ההיא הפתרון והנמשל והוא

ג כִּי הוּא שָׁוֶה לִכְבוֹד גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה כַּאֲשֶׁר גָּדוֹל כְּבוֹד הַבּוֹנֶה מִן הַבָּיִת׃ ד כִּי כָל־בַּיִת נִבְנֶה בִּידֵי אָדָם וְעֹשֵׂה כֹל הוּא אֱלֹהִים׃

האמת הברור לא המשל הכתוב שעשה בהם הכח הדמיוני, אבל משה שלא היה מדבר במשל ואדם היה נאמן בכל דבריו כי לא היה נופל מכל דבריו דבר ארצה כשאר הנביאים במשליהם ועל זה אמר בכל ביתי נאמן הוא עכ"ד. — (ג) ויען כי החסידים יגדילו מעלת משה על כל שאר הנביאים ובהם אדון הנביאים יכנוהו, וכאשר באמת הגדיל מעלתו עליהם ככתוב ותמונת ה' יביט, וקרן עור פניו (שמות לד ל) ולא קם נביא בישראל כמשה, לכן אמר הכותב כי הוא שוה ענינו ראוי ויאה אף כמו הוא להכבד להגדיל, מכל מעלת הגדולה, מעלת ומדרגת משיח צדקינו יותר ממשה, ואף כי משה יכבדו, בכל זאת הכבוד והגדולה הנעלה על כל מעלה אך אל משיח צדקינו יאתה, באשר גדול כבוד הבונה בית מן הבית בעצמותו. וענין הבית הנזכר פה הוא רמז ומשל על כנסת ישראל אשר הקימה משה ובעצמותו זאת היה בגדר העבד אשר לא יוכל לעשות דבר אשר לא פוקד עליו כאשר נאמר בעשית המשכן וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר (שמות כה מ) אכן משיח צדקינו הוא היה האדון אשר בא אל היכלו, והוא היה המלאך הברית אשר על ידו גם תורת הברית הישנה הוסדה עד כי בא מועד לקרוא לשבוים דרור ולאסורים פקח־קוח ולבשרם בשורת הברית החדשה. — וכבר יצאתי להשכילך, בינה בדבר הזה על פי דעת רז"ל והבאתי למעלה (פרק א' פסוק יד) המאמר הנאמר בילקוט ישעיה נג הנה ישכיל עבדי זה. מלך המשיח ירום ונשא וגבה מאוד, ירום מן אברהם שכתוב בו הרימותי ידי אל ד' ונשא ממשה שכתוב בו שאהו בחיקך, וגבה ממלאכי השרת שנאמר וגביהם גובה להם, וכן הוא אומר מי אתה הר הגדול שהוא גדול מן האבות. ובמדרש שוחר טוב (על תהלים כא) הקדוש ברוך הוא קורא למלך המשיח על שמו שנאמר וזה שמו אשר יקראה ה' צדקינו. — ועתה אוסיף לך הקורא הנאמן מעט דבש מנופת צוף אמרי ה' משה אלשיך מבאורו (על ישעיה נ"ב על פסוק הנה ישכיל עבדי) וז"ל הנה ישכיל ויצליח עבדי הוא מלך המשיח כי ישכיל הוא כדבר אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (שמואל א יח, יד.) שהוא ענין הצלחה, והנה תכלל ארבעה עולמות שהוא מעולם השפל, ועולם המלאכים, ועולם הגלגלים, ועולם העליון והנה הצלחתו תהי בכולם, כי ירום בעולם הזה. ונשא בעולם הגלגלים כאשר היה ליהושע באומר שמש בגבעון דום וכיוצא בזה, וגבה בעולם המלאכים שגם הם יהיו סרים למשמעתו וכו' וגם תהיה לו הצלחה בעולם העליון לפניו יתברך שהוא מאמרם ז"ל על פסוק שאל ממני (תהלים ב) שיהיה כבן יקיר מתחטא לפני קונו ואומר שאל ממני, הרי היות לו הצלחה בארבע עולמות וזהו הנה ישכיל עבדי וכו' כי בארבעה תיבות אלו ירום, ונשא, וגבה מאד כללן ארבעתן . . . . ונבוא אל הענין שהוא מעין דרכנו אשר כתבנו שירום בארץ מאברהם כי כאשר כל האומות הודו מלכותו עליהם כך ויותר ממנו ירום, וכאשר משה משל גם בעולם הגלגלים כמו שאמרו ז"ל שגם כן ברד ארבה חשך היו על ידי משה ועל כן נאמר נטה ידך על השמים וכו', מלך המשיח יהיה לו כן יותר בשלימות וזהו וגבה ממשה וכו' וגבה ממלאכי השרת הוא מעין המקרא, כי וגובה להם ויראה להם שאם שגובה להם יראה להם מלפניו יתעלה, כי לא יערבו אל לבם לשאול שאלות מקומם כצדיק המתחטא מלפני הקדוש ברוך הוא, כבן לפני אביו, וזהו אחר וגובה מאוד ממלאכי השרת שהוא מה שכתבנו בחלת מאד וכו' עכ"ד ועיין עד תומה. — (ד) כי כל בית עינינו כל הכון אשר נראה, עליו נשפוט בעין שכלינו כי הוא נבנה בידי

ה וְאָמְנָם מֹשֶׁה נֶאֱמָן בְּכָל־בֵּיתוֹ כְּעֶבֶד לְעֵדוּת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יֵאָמֵרוּ׃ ו אַךְ הַמָּשִׁיחַ כְּבֵן בְּבֵיתוֹ אֲשֶׁר בֵּיתוֹ אֲנַחְנוּ אִם בְּבִטָּחוֹן

אדם, והנה היו סיבת מציאותו, ואם כן סיבת מציאת הבית הוא הבונה, ולא מציאת הבונה היא סבת הבית, ועושה כל הוא האלהים הוא קרא ועשה כל יש מאין, אף הבונה את הבית יצר. וענין הדברים האלה הן משל לאמר אף כי כנסת ישראל במדבר על ידי משה נוסדה, בכל זאת משיח צדקינו (הוא מימרא דיי' והיא היה החכמה העליונה אשר היתה אצלו אמון בטרם ברא ה' דבר, וכל אשר נברא על ידו נשפע ונברא ונוצר כאשר נאמר בדבר ה' שמים נעשו וכו') הוא קודם לפניו במעלה על כי על ידו הכל נעשה, ועליו גם הבית הזה יסדו. (ה) ואמנם מעלת משה רבינו ע"ה אשר אמנו נאמר כי היה נאמן בכל בית אלהיו תשתרע אך לעדות הדברים אשר על פיו יאמרו רק כמדרגת עבד אשר ישיתהו אדוניו לפקיד על דבר ביתו, ואך על עניני ביתו ומרכולתו אשר על פיו יצאו ויבואו, הפקידהו והאמינהו כי יהיה לעבד נאמן אין עולתה בו, וכן האמין את משה על הימים אשר יוצרו ולא אחד בהם, על זמן מופלא, על הימים בהם שמש צדקת ה' ומשיחו יזרח, בהם יצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה ובכל דליותיו כל יגיע כח ימצאו מנוח. וכמאמר רז"ל (במס' סנהדרין דף צ"ט) כל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח. ובילקוט (בהעלותך ערך תשל"ט) משל למה הדבר דומה? לעשיר שקנה קרקעות וכותב אונאות לשם אחר, אמרו עבדיו אמר שלו הם, אמר להם נאמן הוא, כך הקב"ה ברא העולם מתוך התורה וקראה בשמו של משה שנאמר זכרו תורת משה עבדי; אמרו עבדיו יהא אומר אף אני שותף בעולמו, אמר הקדוש ברוך בכל ביתי נאמן הוא. ובאבות דר"נ שלשה דברים עשה משה, ומדעתו והסכים דעת המקום לדעתו. . . פירוש מאהל מועד כיצד? אמר ומה אהרן אחי שנמשח בשמן המשחה ומרובה בבגדים אמר לו הקדוש ברוך הוא אל יבוא בכל עת אל הקודש (ויקרא טז, ב) אני שאיני מזומן לכך על אחת כמה וכמה. מכל אלה המאמרים נראה כי מעלתו לא השתרע בכל הענינים. — (ו) אך המשיח אשר היו מיועד לנו בתורה ובנביאים, ועליו הוחלנו ובא היכלו, המשיח הזה הוא מימרא דיי', הוא נעלה ונשגב ממעלת הנביאים אשר היו לפניו, כי הוא במדרגת הבן אשר נעלתה ממדרגת הנאמן בית והוא בבית אלהיו אשר היה מיועד לו ואביו אל אלהי עולם מימי קדם, והוא הוא משיח צדקינו אשר דבר לאבותינו מימי קדם להקים הברית החדשה הזאת, ועל ידו יגאל כל בני אדם יושבי חשך וצלמות מתחת סבלות יד השטן ויברא אותם בריאה חדשה להקימם אחרי נפלם למען אחרי בלותם בחטא ואשמה גאולת עולם ישיגו, וצלם אלהים בו נעשה האדם, הנלקחת ברוע אשמת בני תמותה חדש כימי קדם להיות בית נכון ונשא, בקרבו ישים משכנו להשפיעהו שפעת, שבע רצון על ידי רוח הקודש המאיר עיני חשכתינו, בבית הזה ישב, בו ישכון כמלך במסיבו, וברכת ה' היא תברך אותנו לרגלו. ולכן ביתו אנחנו בו ישב אף ישכון לנצח וברכת ה' תהיה אתנו וכצנה רצונו תעטרנו, אם עינינו כל התכונות הרוחניות האלה תהיינה לנו רק באופן ובתנאי אם בבטחון אם נקוה ונוחיל אל רחמיו כי לא תמו ואל מתנות הרוחניות אשר הוא רכש לנו, ותהלות התקוה אם נתהלל בקהל רב בתוך קהל ועדה על התקוה אשר היתה לנו על ידי המשיח לתת לנו אחרית ותקוה, וכה נחזיק עד הקץ עינינו אם נעמוד בבטחון ובתקוה כי לא יפול דבר מדבריו ארצה עד כי תמו ימי חיינו וכאמרם רז"ל המתחיל במצוה אומרים לו גמור, כי אינה מצוה נקראת אלא על מי

וְתְהִלַּת הַתִּקְוָה נַחֲזִיק עַד־הַקֵּץ׃ ז עַל־כֵּן כַּאֲשֶׁר יֹאמַר רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׃ הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ׃ ח אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר׃ ט אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם־רָאוּ

שנאמרה. — (ז) על כן עשינו אחרי כי הוריתי אתכם לדעת מעלת משיח צדקינו לכן פנו אליו והושעו כל אפסי ארץ, וזכרו ימים מקדם בהם רוח הקודש לבשה את דוד וילכו בהוכיח את אבותינו אשר הלכו במחת קרי עם אלהים והקציפוהו במעלליהם אף כי הגדילם ונשאם וספק צרכם, בכל זאת כפרה סוררה סרר ישראל ומיש מסר עזבוהו ואת ברית אלהיהם שכחו ובכל זאת אמר ברחמיו על אלה אשר עזבוהו תעו מדרך השכל היום אם בקולו תשמעו (תהלים צה, ז) ויפה פירש רד"ק היום קנה אותנו מבית עבדים והיה צאן ידו, והוא אלהינו אם בקולו תשמעו שלא תהיו כאבותיכם דור המדבר וכי תיכף שגאלם מבית עבדים נסיהו ברפידים וכן אומר ומזהיר אתכם שלא תהיו עוד קשי לב ועורף ואומר להם: (ח) אל תקשו לבבכם כמריבה כמו שעשו אבותיכם. כמריבה כיום מסה שמות מקומות כקראו כן מסה ומריבה כאשר כאמר ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. (שמות יז ז). (ט) אשר נסוני אבותיכם כמה פעמים נסוני גם ראו שבקעתי להם את הים והורדתי להם המן ובקעתי להם הצור ואעפ"י כן נסוני וזהו באור מלת גם כי אפילו אחרי שראו פעלי בהוציאים מבית עבדים במסות גדולות ונפלאות עצומות ובקעתי להם הים, אף על פי כן לא האמינו בי ונסוני והם ראו פעלי. מפעלות אל עליון תמים דעות כי גדול ונורא הוא ואין חקר לתבונותיו ראו כמה פעמים, ארבעים שנה שהוליכם במדבר בארץ ציה ושממה אשר לא חסר להם מאומה כמו שכתוב שמלתך לא בלתה מעליך ורגליך לא בצקה זה ארבעים שנה (דברים ח, ד). ויפה פירש רבינו בחיי' זה באמרו הנה היה נס גדול בשנוי טבע של עולם כי הבגדים הם כלין בסבת הלבישה בדרך הטבע וכאן באנשי מדבר כשארו במחוסן תמיד, אין הזמן והזיעה שולטין עליהן. עכ"ל. והרב דון יצחק אברבנאל בפירושו על התורה אמר גם לא בלבד נעשה כן בבריאת חיי הגויות מבלי מזון גשמי כי אם רוחני כמו המן, כי גם במלבושים שאין בהם רוח חיים נעשה כן שלא בלו מעליהם, ואיך יכלה הגוף ויחלה בהיות שמירת השגחתו עליו בהיות שהשמלות לא היו כלות בהשגחתו, ואף הרגלים אשר ודרכם שמתנפחו להולכי דרכים, ויעשו כמו הבצק בחמוץ שיתפח, לא היו כן בהם, והוא מופת שידוע שהחיים והבריאות הכל ביד השם יתברך לאוהביו ולשומרי מצותיו. — עכ"ל והכותב הזה הביא כאן הפסוק הזה לפי העתקת השבעים הזקנים, בלשון יון, והמה לא פסקו הפסוק במלת ראו פעלי, כי אם במלת ארבעים שנה והחלו הפסוק הבא אחריו במלות אקוט בדור ויפה פסקו. כי אנשי דור המדבר אשר הקציפו ובחנו את פי ה' ראו מפעלות עליון אשר לתבונתו אין חקר בערך ארבעים שנה. גם בעל הטעמים שם בין מלת ארבעים שנה ובין מלת אקוט בדור פסקא. ומחלוקים בענין פסוק הפסוקים כמצאים לרוב בספרי בני ישראל, ובספרי בעלי המסורה והדקדוק. וכמו העיר על זה הברייתא המוקשת לר"א בנו של ר' יוסי הגלילי כעדות בעל אהל יוסף (בראשי' כג יז.) והגאון ר' סעדי' הובא בספר הראב"ע מאזנים סימן הנחים והבתים ואהל יוסף שם ורש"י. (יחזקאל מח, טו) והראב"ע (בראשית כג יח) ורד"ק (תהלים קח ב) ואיזה מהאחרונים לדוגמא שתיבת אלה

פְּעָלַי אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ י לָכֵן אָקוּט בַּדּוֹר הַהוּא וָאֹמַר תָּמִיד תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי׃ יא אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי׃ יב רְאוּ אַחַי פֶּן־יִהְיֶה בְּאִישׁ מִכֶּם לֵב רָע חֲסַר אֱמוּנָה לָסוּר מֵאַחֲרֵי אֱלֹהִים חַיִּים׃ יג אַךְ

נחשבת לסוף פסוק שלפניה ישועות פניו ושעורו פני ואלהי כאשר כמצא באיזה נוסחאות קעניקאטי. ועיין בספר החלוץ מחברת ראשונה דף קז. — (י) לכן אף כי ראו עוצם ידי וכי רב כחי להושיע ובכל זאת המרו פי לכן אקוט בדור ההוא אריב עמו. ומלת אקוט היא העתיד מבנין הקל משרש קוט ומזה הוא ראיתי בוגדים ואתקוטטה (תהלים קיט קנח). ולפי דעת הראב"ע היא כמו ונקוטותם בפניכם (יחזקאל כ יג), נקטה נפשי בחיי (איוב י' א) כמו געלה, כי לא מצאנו כבואה למשה בתוך הארבעים. וכן דעת יונתן בתרגומו ארבעין שנין מארית בדרא במדברא. — גם מלת תמיד היא הוספה כפי העתקת השבעים הזקנים. עם תועי לבב הם ולבם למרע ולא יאמינו בי. והם לא ידעו דרכי ולא הכירו כל הניסים שעשיתי עמהם ופחדו ורהו להכנס לארץ ישראל ולא בטחו בי. רד"ק. — וראב"ע אומר וטעם לא ידעו דרכי כאשר אמר משה (דברים כט ז) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. — (יא) בעבור זה קצפתי עליהם ונשבעתי שלא יבואון אל מנוחתי והיא היא כניסתם לארץ ישראל שכאמר עליה אל המנוחה ואל הנחלה (דברים יב ט) כי שם שקטו ונחו מאויביהם. ואמר מנוחתי עכינו לפי פשוטו מנוחה שנתתי להם, וכן ושמחתים בבית תפלתי (ישעיה נו ז) שהם מתפללים לפני. ופירש אם בדרך שבועה כמו שאדם אומר יהיה כך וכך אם יהיה זה. וכן כאמר בתורה אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה (במדבר יד ל) וכן אמר אם לדוד אכזב (תהלים פט לו) רד"ק. — (יב) ראו אחי עכינו ראו בעין שכלכם, הבחנו ושפטו אף תקחו מוסר מן קורות אבותינו במדבר אשר אף כי ראו מפעלות ימין עליון וידעו והבינו כי רק ידיו תושיה תעשינה ובכל זאת הקציפוהו והמרו את פיו וינסוהו עד כי חמת ה' בוערה בהם ובקצפו נשבע לבלתי יבואון אל מנוחתו היא הארץ והיא המקדש אשר כוננה ידיו, ואמר במדבר הזה יפלו פגריכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי אם אתם תבואו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה ופגריכם אתם יפלו (במדבר יד כט). מן הדברים האלה יקחו לקח ויטו אזן לשמוע כלמודים להשיב על לבבם לבל יהיו כאבותם דור סורר, ופן יהיה באיש מכם אשר אתם כולכם הכרתם מעלת משיח צדקינו אשר על ידו לקחתם מתנות חנם, השמרו לבל יהי' בקרבכם לב רע אשר חורש מחשבת און ויסור מדרך האמונה אשר לבנו פורה שרש ראש ולענה לכחש במשיחו וגאולת עולמים אשר הוא פעל ועשה ובכחשו במשיח יסור מאחרי אלהים חיים. — והנה כי גם משה ביום הקהל הקהיל כל העם מחוטב עציו עד שואב מימיו ואמר פן יש בכם איש או אשה לבבו אשר פונה היום מעם יי' אלהינו ופי' (דברים ל יז) —. (יג) אך הוכיחו וכו' בלי נשיאת פנים כאשר כאמר הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא יט יז). ואמרינן בבבא מציעא (דף לא א) אימא הוכח חדא זימנא ותוכיח תרי זמני? אמר ליה הוכיח אפילו מאה פעמים משמע. תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין? תלמוד לומר הוכיח תוכיח מכל מקום. ובמס' ערכין (דף טז ע"ב) מניין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו שנאמר הוכיח תוכיח. הוכיחו ולא קבל מניין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר תוכיח מכל מקום. — יום יום בכל עת תקהלו יחדיו ותוכיחו איש את רעהו בטרם נר האמונה ידעך בקרבכם

הוכיחו איש את־רעהו יום יום כל־עוד יקרא היום לבל־יקשה לב
איש מכם במדוחי החטא׃ יד כי יש לנו חלק במשיח אם־
נחזיק ביסוד מראשית עד־הקץ׃ טו כאשר נאמר היום אם

ובטרם כי האמונה ידעך בקרבכם ובטרם הרגל בעבירה, כי הרגל נעשה טבע כאמור החכם, וכדאמרינן במס' יומא דף פ"ו (ובמס' ערכין דף ל, ע"ב) כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו. הותרה לו סלקא אדעתיך? אלא אימא נעשית לו כהיתר. — כל עוד יקרא היום זהו: תמיד יום יום, דכל יום הוא העת הנכונה לתוכחה, כי מי יודע אם אתה או רעיך יחיו למחר וימות בעונו, ואם התוכחה תבוא אל רעיך מיד אחרי חטאו אז לא ישתרש בקרבו החטא, אכן אם יארכו לו הימים בחטאו לבלתי שומע קול תוכחה אז יסתבך החטא בקרבו ויורגל בו עד מאוד ועל ידי זאת יבוא לידי קשיות הלב, וקשיות הלב תבוא מצד מדוחי החטא. ומדוחים מגזרת נדח מחסרי פ"נ כמו ויחזו לך משאות ומדוחים (איכה ב, יד) שהדיחום מדרך ישרה בחלקלקות באמרם אין ה' רואה את מעשיהם וכי איננו משגיח בתחתונים, או מה אוסיף ומה אתן לו אם אחטא, אלה הדברים והדומים להם הנה מדוחי החטא רצוני לומר כי ידיחו החטא מעליהם לבלי התחרט עליו. וכמאמר רז"ל על פסוק הוי מושכי העון בחבלי השוא אמר רבי יוחנן יצר הרע בתחלה דומה לחוט ולבסוף דומה לעבותות העגלה. ומה נעמו אמרי בעל חובת הלבבות בשער חשבון הנפש באמרו: הקץ אחי מזאת השינה, וגול מעל לבך המסך אשר יצרך נסך עליך. עד שהבדיל בין אורך ובין אור שכלך, כעכביש אשר תערג מטוה על חלון הבית כאשר תתמיד תעבה המטוה עד שימנע הגעת אור השמש אל הבית, ובתחילת אריגתו הוא דק וחלוש מאוד וכל אשר תתמיד (לטוות) הרבה יחזק ויעבה וימנע אור השמש מעבור אותו ומהגיע אל הבית וכן מעשה היצר בלבך יהיה בתחילתו ענינו חלוש מאוד לא ימנעך מראות האמתיות, ואם תרגיש בו בעת ההיא ותגלהו מעל לבך יקל מעליך הדבר, ואם תקל בו ותתעלם ממנו יחזק מעשהו וימנע אור שכלך ממך לגלותו מעל הברתיך. על כן מהר להציל את נפשך והעזר באלהים לדחותו מעליך. — (יד) כי ענינו היה על לבבכם מה טובה היתה מנת חלקינו בתת ה' לנו בנו הוא משיח צדקינו אשר אין עולתה בו לכפרת פשעינו להוות על ידו הצדקות אשר ייטיב בעיני ה', כי צדקתו אשר הוא פעל ועשה תחשב לנו להיות לנו לכפרת פשע ולהתם חטאת. ואם תחזיקו ענינו אם בלי לאות ורפיון תחזיקו ביסוד הזה, הוא משיח צדקינו אשר מבלעדו אין יסוד — כי רק ממנו יתד ממנו פנה — ואם באמונה הזאת בה עמדתם מראשית עת קבלתם בשורת ומלכות השמים עד הקץ עד תום ימי חלדכם תעמדו, כי אז ייטב לכם בעבור אמונתכם וחיתה נפשכם בגללה ויברך אתכם לרגלה. — וכמאמר ר' שמעון בן יוחאי (קדושין דף מ, ע"ב) אפילו היה אדם צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו, ואפילו רשע גמור כל ימיו ועושה תשובה באחרונה אין מזכירים לו שוב רשעו שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (יחזקאל לג) וכענין הזה הוא ברמב"ם פרק ב' מהלכות תשובה הלכה א'. — (טו) הכותב יבאר הסבה הבאה אשר תכריח את האדם אל ההתחזקות אשר זכר בפסוק הקודם לאמור: יען כי ימי האדם על הארץ מנו לו, ולא ידע את עתו וכמעט רגע ינתק חוט החסד המשוך עליו, לכן ימהר ויחיש מעשהו בטרם יחנן היום לבל תרפינה ידיו אף רגע כי אם היום ישמע בקול

בקלו תשמעו אל־תקשו לבבכם כמריבה׃ טז כי אחדים
כשמעם רבו אך לא כל־היצאים ממצרים ביד־משה׃ יז ובמי
קט ארבעים שנה הלא בחטאים אשר פגריהם נפלו במדבר׃
יח ועל־מי נשבע לבלתי בוא אל־מנוחתו הלא על־הסוררים׃
יט ואנחנו רואים כי לא יכלו לבוא מחסר אמונה׃

אלהים, כי לא ידע מה יולד מחר כאשר נאמר היום אם בקולו תשמעו אל תקשו לבבכם כמריבה. עיין למעלה פסוק ז' וכו' —. ומה נעמו אמרי המליץ בדרש"י באמרו וכי תחשוב אורך ימי בחרותיך כימי השמים ל־רוב, וכי יש עידן ועידנין להרע ולהיטיב, ותאהב על זאת התקוה לחטוא היום ומחר לשוב, ויש אתך כח לעזוב גם היום מרי שיחך ומעות פעליך. שקר אתה דובר, כי הבל ימינו על הארץ, וכל אשר תתרשל על הטוב מעשותו בדחותו למחרתו תוסיף סרה, וכל אשר תאמר לכשאפנה אשנה תשנה באולת. כי מי יודע מחרתך התשיגנו, ואם יותר לנבל כל מאומה עד אור הבוקר, ותמצא כי מתאמץ ובוטח אתה על עולם שאינו לך: ראה תוחלת התועלת והתשועה נכזבת לך לעולמים אם אינך ממלט את נפשך הלילה. — וכמשנה פרק ב' דאבות אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה. — (טז) כי אחדים ענינו על דבר אשר רבו העם ריב עם משה במרה כאשר נאמר וילונו העם אל משה לאמור מה נשתה (שמות טו כג) ועל תלונותיהם במסה ומריבה כנאמר וימצא שם העם למים וילן העם אל משה (שם יז ג) לא גלה חמת ה' ולא יצא הקצף להשחיתם כמו רגע, כי רק אחדים חלק קטן מן הכלל, רבו ריב כשמעם עוזו אל ונפלאותיו, אך לא כל היוצאים ממצרים ביד משה, ר"ל אך רבים ורוב העם אשר הוציא על פי ה' האמינו בה' וחכו לישועתו, ולכן לא גלה קצפו על כלם, וכאשר חטאו בעדת קרח כאמר ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטורת (במדבר טז לה) וכאשר חטאו בעון העגל עברו בני לוי משער לשער והרגו כשלשת אלפי איש (שמות לב כח). — (יז) ובמי קט? ענינו ועל מי נאמר בפסוק הנזכר למעלה ארבעים שנה אקוט בדור? כי מלת דור לא תפול על אחדים כי אם על הכלל כולו תאה, על כל אנשים אשר חיו בזמן ובעת ההיא. לא על אחדים כי על כולם יצא קצף ה', כי כולם חטאו כאשר נאמר ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא (במדבר יד א) וגם נאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי וכו' במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי (שם יד כט). ויחר אף ה' ביום ההוא וישבע לאמור אם יראו האנשים העולים ממצרים וכו' ויניעם במדבר ארבעים שנה עד תום כל הדור העושה הרע בעיני ה' (במדבר לב יג), וכאשר נצמד ישראל לבעל פעור ויהיו המתים במגפה ארבעים ועשרים אלף (שם כה ט) וכמוהו בקברות התאוה כאמר הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם ויך בהם מכה רבה מאוד: כתבי קדש האלה יחדיו יעידון ויגידון כי רק באלה אשר פגריהם נפלו במדבר רק באלה הסוררים התקוטט להשיבם מדרך פשעם. — (יח) ועל מי נשבע לבלתי בוא אל מנוחתו? כאשר נאמר למעלה וישבע לאמור וכן בפסוק הנזכר למעלה בתהלים אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי, ומי היו אלה אשר ענשם לבל יבואו אל המנוחה והנחלה הנכונה והמיועדת לאלה שומעו בקול דבריו? הלא אך על הסוררים אשר יקשו ערפם ויאטימו אזן לשמוע בקול תוכחה כאשר נאמר כפרה סוררה סרר

ד א לכן נירא פן־בהמצא לנו הבטחה לבוא אל־מנוחתו איש

ישראל (הושע ד, טז). (יט) ואנחנו אשר באנו בברית משיח אלהים רואים כי הסיבה אשר בגללה לא יכלו לבוא עניני הסוררים. ורמז בזה הכותב אל מעלת האמונה אשר גדלה רמה ונשגבה היא עד מאד כי גם משה נאמן בברית אלהיו לא יכול לבוא אל הארץ אל המנוחה מחוסר אמונה כאשר נאמר (במדבר כ׳ יב) יען לא האמנתם בי להקדישני וכ׳ לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם — ולא זכר שם משה ואהרן בפירוש מפני כבודו ולכן מעלת משיחו צדקינו גדלה ממעלת אהרן ומשה כי המשיח היה נאמן לאלהיו כל ימי חייו — והבן. — על כי אין אמונה היתה בהם כאשר נאמר עד אנה לא יאמינו בי (במדבר יד יא, שם כ. יב. שם כז יג, יד).

מבוא ד ענייני הפרק הזה עמוקים המה עד מאד, סודם נעלם, הודם יכסה פני השמים, ומי יבוא עד תכליתם? וחקר למו מי ימצא?, כמעט יפלא רעיון אנוש אנוש לאחד במצפוניהם אך אפס קציהו יראה וכולו לא תראה. . . . —

ואחרי כי בפסוק הקודם הוכיח אלה מבני ישראל אשר עמדו בסוד המשיח לבל יהיו דור סורר כאבותם לחטוא כאבותם ולסור מאחרי ה׳ ומשיחו. לבל יחרה בהם אף ה׳ לבלתי הביאם אל מנוחתו כאשר עשה לאבותיהם עת כעסוהו במעלליהם ובעצביהם יכעיסוהו יבאר בפרק הזה ענין המנוחה אלהית אשר אין ערך לטובה ויפיה, ויבאר לאמור כי המנוחה האלהית בה שבת אל מכל מלאכתו אשר עשה, עוד ערוכה בכל ושמורה לאלה שומעי בקול דבריו והאמינו וחכו לישועתו, ולמען גם המה חלק ונחלה בה יקחו, ומנוחה האלהית כחלת שדי ממרומים גם המה ישיגה, למען גם המה ינוחו. וישבותו מעמלם בכלות דבר יומם, כאשר שבת אלהים ממלאכתו בכלותו הבריאה. והנה אז ראה אלהים הבריאה ויספרה, הכינה וגם חקרה טובה היא מאד ועל האדם אשר בגללו עשהו חותם כל חמד, הופיע הוד רוחו כי ישתרר כמלך במסיבו על כל הבריאה גם יחד, הוא יכבוש אותה ויעשה שלום בין מריבת הרוח והבשר, בין החומר ובין הרוחני, למען תמים יהיו יחדיו מלחמה, יחדיו יתלכדו ולא יתפרדו באין מריבה ומשטמה. ולולי חטא אבינו הראשון לא נפל זוהר פניו. ובסוד אלהים אשר עליו הוסד, הגיע למעלה הנכבדת לשום שלום בין כל התנגדות הבריאה ולהבין המנוחה לא לבד בעבודו כי אם גם בעבודה כאשר כוונה חכמת האל יתעלה. אכן ברוב חמלת ה׳ על יצוריו בשר כי במלאות הימים מזרע האשה תצין צמח צדיק אשר מתחתיו יצמח בן ירום שם ה׳ ונשגב ועל ידו תשוב המנוחה האלהית אל כל הבריאה במלאות הימים. — גם אלה מבני ישראל אשר הוביל יהושע בן נון משרת משה אל ארץ נושבת היא ארץ כנען לא השיגו המנוחה האמתית — אליה עוד עד אתה אנחנו נקוה, אליה נוחיל היא היתה מיועדת לעם אלוה, ולולי המרו פי קדשו כי אם האמינו בדבריו השיגוה. ולכן עוד ימים יבואו בהם יגיעו אליה הוא ביום שכולו שבת בהם יבלע המות לנצח ואת הרוח הטומאה יעביר מן הארץ ואז אין פרץ ואין צווחה ברחובותינו —.

(א) ויחל לאמור: לכן נירא וכו׳ לכן היא מלת הטעם ועניניה מוסבת אל אשר נאמר למעלה יען ראינו ובאזנינו שמענו את אשר פעל אלהים בימי קדם לאבותינו כי הסיר חסדו מן אלה האנשים החטאים אשר הלכו עמו בחמת קרי, על כי אין אמונה היתה בהם. לכן נירא אף נפחד תמיד ונשים לבבינו אליו למען אלה ההבטחות והאושר האמיתי המיועד לנו על ידי משיח צדקינו בהמצאו לנו עת־תבואנה לנו לחול על ראשינו ולהשיג אלה הבטחות המנוחה לבוא אל מנוחתו, איש מכם יראה עינינו לבל איש

מכם יראה לחסור השיגתה: ב כי התבשרנו כמונו כמוהם אך לא הועיל להם דבר השמועה יען כי לא התערב באמונת השמעים: ג כי אנחנו המאמינים באים אנחנו אל־המנוחה

בקרבכם ימצא וירא כאלו אזלת ידו ואפס כחו להשיג אותה. — לחסור השיגתה ר״ל כאלו ימצא אתו מונע או חסרון, עצלות היא רפיון ידים להשיג אותה המנוחה. — (ב) כי התבשרנו עלינו בשורת המנוחה האמתית ממנו דברנו, גם לנו היתה לחכה, גם לנו בושרה, כמונו כמוהם כמו אנשי דור המדבר כאשר נאמר ויהס כלב את העם אל משה לאמור עלה נעלה וירשנו כי יכול נוכל לה (במדבר יג ל) אך לא הועיל עלינו באין תועלת היתה זאת הבשורה להם כי היו עם קשי עורף והטיתו את אזנם כמו פתן חרש ויתנו כתף סוררת אליה ולא עמדו על סודה ויבעטו במלכם ובאלהיהם כאשר נאמר (שם) והאנשים אשר עלו אתו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו. . . . ומה היתה הסיבה? לא כי קצרה יד ה׳ מהושיע, או כי נחם ה׳ על הטוב אשר דבר, חלילה אך יען כי הבשורה אשר היתה להם לא התערבה עם אמונת אלה אשר שמעו הבשורה הזאת. — פעל התערב הוא בבנין התפעל משורש ערב ידוע, כמו ויתערבו בגוים וילמדו (תהלים קו לה) ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י) ורז״ל השתמשו הרבה בשורש ערב על התערובות המאכלים או דברים אחרים. וענין התערובות הוא עת יתערבו שני מינים אז יתאחדו יתלכדו ולא יתפרדו וישובו להיותם כמו גוף או מין אחד. וזה ביאור דברי הכותב: לא התערב באמונת השומעים ענינו האמונה אשר היתה לשומעים את הבשורה הזאת לא התערבה עם הבשורה אשר שמעה אזנם ותבן לה לקחת את הבשורה באמונה להיותה באמת, אך שמעו אזנם את הבשורה מבלי שמו אותה אל לבם להאמין בה בלב שלם להיות פיהם ולבם שוים, על כי מאת ה׳ יצאה. — (ג) כי יען כי אבותינו לא באו אל הארץ אשר היתה מיועדת להם בסבת חסרון האמונה והיו בנים לא אמון בם, לכן נטה אזנינו להחזיק במוסר ובאמונה אשר באו לנו על ידי בשורת הברית החדשה למען לא תהיה מכת חלקינו כגורלם, ונבואה אל המנוחה האלהית אשר מיועדת לנו, וזאת תהיה פרי אמונתינו והיא ישוה לה, כי המנוחה הזאת איננה מנוחה גופנית וזמנית כי אם רוחנית ונצחית, ואליה נבואה באמצעות האמונה כאשר אמר והבטיח והוא נאמן במאמרו כי לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, והבטחתו לא השתרעה אל המנוחה בעולם הזה יען אמר אם יבואון אל מנוחתי רצוני מנוחה אלהית אשר היתה מיועדת להם לעולם הבא אם יעמדו באמונתם ולא השיגו אותה על כי אין אמונה היתה בהם. גם כי כל המלאכות מהוסד העולם גם כי מלאכת הבריאה ויסוד העולם כבר נגמרה היתה בעת נשבע אלהים לבל יבואון אל מנוחתו, בכל זאת יעד ה׳ ברחמיו להם מנוחה אחרת, כי עוד לא נשלמה על מכונתה תכלית כוונת הבריאה ועוד שמים חדשים וארץ חדשה מיועדים לאלה מאמיני בדבריו להנחילם מטוב הצפון להם, ועוד שבת שבתון ומנוחה עליונה מיועדת להם וכאשר נזכר בישעיה הנביא (סימן סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ חדשים אשר אני עושה נאם ה׳ ואמרו רז״ל על פסוק הזה אשר עשיתי לא נאמר אלא אשר אני עושה מלמד שתמיד עושה לתת שכר לצדיקים לעולם הבא. —׳ ובדרכה סוף כ׳ האזינו ח״ל ישראל חטאו בשמים ובארץ ברון לקו וברון הם מנחמים. חטאו בשמים לעשות כוונים למלאכת השמים (ירמיה ז, יח) וברון לקו דכתיב ואל השמים ואין אורם (שם ד, כג) וחטאו בארץ גם מזבחותם כגלים

כַּאֲשֶׁר אָמַר · אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי ׃ גַּם כִּי־כָלוּ מְלָאכוֹת מֵהִוָּסֵד הָעוֹלָם ׃ ד וְכֵן אָמַר עַל־יוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּמָקוֹם יָדוּעַ · וַיִּשְׁבֹּת אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ ׃ ה וּבָזֶה עוֹד יֹאמַר · אִם־יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי ׃ ו וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר יוֹצֵא מִזֶּה כִּי אֲחֵרִים יָבֹאוּ אֵלֶיהָ וְהַמִּתְבַּשְּׂרִים בָּרִאשׁוֹנָה לֹא בָאוּ מִפְּנֵי חֹסֶר אֱמוּנָה ׃ ז יָעַד עוֹד יוֹם אַחֵר בְּאָמְרוֹ עַל־פִּי דָוִד

על חלמי שדי (הושע יב, יא.) ולקו בארץ דכתיב ראיתי הארץ הנה תוהו ובוהו (ירמיה ד, כג) ובשמים וארץ הם מתנחמים דכתיב כי כאשר השמים החדשים וכו'. — (ד ה) וכן וכו' ענינו אף כי נאמר תיכף אחר בריאת שמים וארץ על יום השביעי במקום ידוע ר"ל בתורה וישבות אלהים מכל מלאכתו אשר עשה בכל זאת נאמר עוד בזה ברוח הקודש בתהלים מפי נעים זמירות ישראל ימים ושנים רבים אחרי כן אם יבואון אל מנוחתי. מנוחתי דייקא, כי הנה לא נאמרה מנוחה סתם כאשר נאמרה בתורה כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה אשר ה' אלהיך נותן לך (דברים יב ט) כי אם אל מנוחתי היינו מנוחה אלהית הנעלמה מעין כל בשר עין לא ראתה אלהים זולתך, והנה חסרון אמונה הוא עכשו לבל ישיגוה, וכאשר שר אבן גבירול מנוחה אלהית באמרו מי יעשה כמעשיך בעשותך תחת כסא כבודיך מעמד לנפשות חסידיך, שם נוה הנשמות הטהורות, אשר בצרור החיים צרורות, אשר לא ייגעו ויעפו. שם יחליפו כח. שם ינוחו יגיע כח, בו נועם בלי תכלית וקצבה וכו' עכ"ד — ונבדלה מנוחה האלהית באיכותה ובכמותה ממנוחה הגשמית הם ישבות וינוח איש בכלות מלאכתו להשיב נפשו אליו, וכאשר נאמר מפי בן אמוץ (ישעיה מ כח) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע וכו'. והמנוחה והשביתה הזאת ערוכה בכל ושמורה היא אל אלה עושי רצונו מאמיני בדבריו ובקול משיחו אשר מבלעדי אמונה לא ישיגוה כאשר נאמר (שם מ לא) והרשעים כים נגרש השקט לא יוכלו ויגרשו מימיו רפש וטיט. אין שלום אמר ה' לרשעים. — ומה יקרו ונעמו אמרי המליץ באמרו ובהעזב שמירת חמדת כתב הדת, תשאר עם הזמן כנודד יחיד במדבר נורא, ונתיבה מעותת, בליל חשך, ורוח סערה וגשם שוטף, באין משען ומשענה, יהי דרכו חשך וחלקלקות ומלאך ה' רודפו ובמה יושע איפוא? עכ"ד. — וכאשר נאמר (ירמיה מה ג) אמרת אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי, יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי. ולהפך אמר הנביא וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (ישעיה מ לא). ובמס' עבודה זרה (דף י) מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? — (שם) אמר ר' יהושע בן לוי מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום (דברים יח) היום לעשותם ולא מחר לעשותם, היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם. — (ו) ולכן יען כי סבת מניעת המנוחה אליה לא יוכלו לבוא היתה על כי אין אמונה ברוב המון העם היתה. יוצא מזה ענינו כשפוט על פי השכל על דרך מכלל לאו אתה שומע הן כי אחרים מעט מזעיר אשר עמדו באמונתם והאמינו בה' ובמשיחו יבואו אליה ישיגו אותה וחלקם יפול בנעימים, והמתבשרים בראשונה ואלה אשר להם בשורת המנוחה בראשונה לא באו לא השיגוה מפני חוסר אמונה. — (ז) ועוד יעד יום אחר ענינו יען כי לא יפול מכל אשר דבר ה' דבר ארצה ולכן יעד

הַיּוֹם אַחֲרֵי זְמַן רַב כָּזֶה · כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם ׃ ח כִּי אִם־הֵנִיחַ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ לֹא יְדַבֵּר אַחֲרֵי־כֵן עַל־יוֹם אַחֵר ׃ ט לָכֵן יֵשׁ עוֹד שַׁבָּת לְעַם אֱלֹהִים ׃ י כִּי הַבָּא אֶל־מְנוּחָתוֹ גַּם שָׁבַת הוּא מִמְּלַאכְתּוֹ כַּאֲשֶׁר הָאֱלֹהִים

ה' ברחמיו, אחרי אשר מעט באו אל ארץ נושבת ויאכלו מעבור הארץ ימים ושנים רבים עד ימי דוד המלך אלפו והלכו למו יעד יום אחר, זמן רב כזה כמו ארבע מאות שנים, יום אחר הוא ימי המשיח באמרו על פיו ברוח הקודש היום אם בקולו תשמעו תבואו אל המנוחה אלהית אליה אבותיכם לא יוכלו לבוא. — (ח) כי אם הניח (הניח מבנין הפעיל משורש נוח על משקל הקים וענינו הניחת מנוחה) וענינו גם לאלה אשר הביא יהושע בן נון את הארץ ובאו על ידו אל המנוחה והנחלה כאשר נאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לתת להם ואתה תנחילנה אותם (דברים לא ז) לא השיגו רק מנוחה זמנית, השקט מסביב מרוב אויביהם, אבל אל המנוחה האלהית אליה כיוונה חכמתו יתעלה למבראשונה לא באו, כי אם זאת המרגעה והמנוחה אמתית היתה, לא ידבר ענינו לא יתכן כי ידבר דוד המלך ע"ה, אחרי כן בחזון אחרי אשר באו ימים כבירים אל הארץ אשר נשבע לאבותם ומאחז בה על יום אחר באמרו היום אם בקולו תשמעו. — (ט) לכן יש עוד שבת מנוחה אחרת עוד מיועדת לעם ה' וכל הצדיקים המאמינים במשיח, היא מנוחה רוחנית ונצחית אשר בימי יהושע, ובימי דוד לא השיגום, וזאת היא היא המנוחה אשר אנחנו נוחיל אליה נכללה באיכותה מן המנוחה הגופנית והחומרית אשר השיגו, אליה צפו אבותינו מקדם בעת עוד עמד הכהן לאורים ותומים עוד הקדש על מכונו כי בכל ששת ימי המעשה שוררו הלוים שירי תהלות לאל עליון משירי דוד נעים זמרות והודו לאל על החסד אשר גמל עם בני אדם בברוא תבל וכל מלאיה, שמש וכל כסילי מעל, אכן ביום השבת שוררו שיר מזמור שיר ליום השבת *) שיר אשר יסודתו על הימים אשר יולדו ועוד לא אחד בהם על הימים אשר עוד יבואו, על זמן אשר עוד שמורה לבוא במלואת הימים לעם אלוה לרשת אותה היא מנוחת עולמים אין קץ לטובה ויפיה ליום שכלו שבת והם ימי חיי עולם הבא. ובאליה רבה (פרק ב דף כל) מזמור שיר ליום השבת שמשבית חטא מן העולם. ד"א מזמור שיר ליום השבת זה יום שביעי לעולם, ולמוצאי שבת זו עולם הבא שאין בו מיתה לעולם ולעלמי עלמיא, ואין בו לא חטא ועון ולא תחרות אלא כל אחד ואחד משמח בחכמה ובתבונה. — (י) כי הבא אל מנוחתו ענינו לאיש הצדיק באמונתו וחלקו נפל בנעימים לבוא אל מנוחתו ר"ל מנוחה אלהית הצפונה ליראיו, למותת בקרבו כל תאוות הגשמית אשר

---

*) במסכת תמיד פרק שביעי ובמס' סופרים פרק שמונה עשר משנה י"א ובמסכת ראש השנה (דף לא) השיר שהיו הלוים אומרים בבית המקדש בראשון מה היו אומרים? לה' הארץ ומלואה (תהלים כד) על שם שקנה ושליט בעולמו, בשני מה היו אומרים? גדול ה' ומהולל מאוד (שם מח) על שם שחילק מעשיו ומלך עליהם. בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל (שם פב) על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. ברביעי היו אומרים אל נקמות ה' (שם צד) על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן. בחמישי היו אומרין הרנינו לאלהים עוזנו (שם פא) על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו. בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש (שם צג) על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהם. בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת (שם צב) ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים. כן הוא הנוסח במס' סופרים ובנוסחאות התפלות למוסף של שבת.

כשלו: יא לכן נשתדל נא לבוא אל־המנוחה הזאת לבל־יפול איש לפי דמות חסר אמונתם: יב כי דבר האלהים חי ופעל וחד מכל־חרב פיפיות ושוקע עד־לחצוב נפש ורוח עצמות ומח ובחן מחשבות לב ויצרו: יג ואין נברא נעלם מעיניו אך הכל ערום ועריה לפני זה אשר דברנו בו: יד ועתה בהיות לנו

בקרבו יסערו תמיד ובלתי תת לו מנוחה, ולהיות כבריאה חדשה ברא ה', באין שטן ופגע וכל תאותו ומחשבתו אך להעריץ ולהגדיל כבוד שם ה', האיש אשר אלה לו כבר בא אל המנוחה וכבר שבת הוא ממלאכתו. כבר בא המנוחה והמרגעה כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו, לא יחרידהו עוד לאנות ובחון התלאות ושבות וינוח מכל מלאכתו כאשר האלהים שבת וישקוט משלו ממלאכת הבריאה. — (יא) לכן נשתדל ענינו לכן נתאמץ בכל אשר בכח ידי רוחנו לבוא אל המנוחה הזאת היא מנוחה אלהית ממנה דברנו עד כה. לבל יפול איש ויכשל במהמורות החטא והעון לפי דמות כמו היושב המעשה אשר ספרנו מקורות אבותינו אשר הקשו לבבם והמרו את רוחו ולא באו אל המנוחה ומפני חוסר אמונתם על כי אין אמונה היתה בהם, — (יב) כי דבר אלהים חי ענינו ומורא ד"י הוא משיח צדקינו עומדת לעד, לא אין שינוי ותמורה, דברו כלב בשמים, הוא יוסיף כח ועצמה להכחיל אויביו יה; וכאשר נאמר (ישעיה מ, ח) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם. ופועל דברו יפעל באמצעות רוח הקודש עד קרב לב איש להשיב אוילים מדרך פשעם, וחד מכל חרב פיפיות לחדר במצפוני לבבנו ושוקע יחדיר בקרבינו עד לחצוב נפש ורוח ועצמות כאשר נאמר וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישימני כחץ ברור, באשפתו הסתירני (ישעיה מט ב) וכאשר חרב פיפיות אשר יחדור בקרב איש יחתוך ויפריד העצמות מן הבשר, ככה היא חדירת דבר ה' אשר בכח דברו יבדיל ויפריד מעשה הרוח ומעשה הבשר, נשמית ורוחנית אין נסתר ונעלם מנגד עיניו, ידע מה במחשבה ובהורה עמם שהוא לבחון מעשה איש ויצרו. — נפש ורוח, נפש הוא כח החיוני והפועל פעולות גשמיות באמצעות כח המפקד המתאוה, ורוח הוא כח השכל, אשר מגמת תשוקתו אל ענינים רוחניים: — (יג) ואין נברא אין דבר אשר נברא בשמים ממעל ובארץ מתחת נעלם מעינין נסתר ממנו אך הכל ערום ועריה גלוי ובלא כסוי הוא כאשר נאמר אם יסתיר איש במסתרים ואנכי לא אראנו, לפני זה הוא אל שדי ומשיח אשר דברנו ממנו עד הנה. — (יד) אלה שלשה פסוקים הבאים מקושרים לפי הענין, עם הפרק הבא, ומוסדים אל הענין אשר כבר זכר הכותב בפרק ג' ממעלת משיח צדקינו, לאמור כי גדלה ונשגבה היא ממעלת משה וכל הנביאים, — וגם הראתיך דעת רז"ל כי גם המה יסכימו בענין הזה. גם בפרק ג (פ' ו, ז, יח) העיר ברמז על מעלת כהונה גדולה אשר גם בה נכתר משיח צדקינו, אכן כהונתו היא כהונת עולם נעלתה ונשאה היא ממעלת כל הכהנים הגדולים בברית הישנה אשר כפרו בעדם ובעד העם והקריבו לחם אלהים. כי הנה אף כי בא הכהן אל הקודש ועמד כמליץ בין העם ואלהיו, בכל זאת עוד כהונתו בו עוד לא טוהר מחלאת חטאיו ועוד לא הגיע אל תכלית ההצטדקות ולכן הוצרך בטרם החל לכפר בעד העם, לכפר בעדו ובעד ביתו ..... ויחל הכותב לבאר הענין. הזה באר היטב לאמר ועתה במלואות הימים נמס כל יקר ראתה עינינו הוא משיח צדקינו אשר נהיה לנו כהן הגדול לכפר בדמו על כל עונותינו

כהן גדול אשר צלח את־השמים ישוע בן־אלהים נחזיק בתודתנו: טו כי אין לנו כהן גדול אשר לא יוכל לחוש את חלינו אף הוא התנסה כמנו בכל ובלי חטא: טז על־כן נקרבה נא באמץ לב אל־כסא החן לקחת חסד ולמצוא חן לעזרה בעתה:

ה א כי כל־כהן גדול לקוח מבין בני אדם הוקם בעד בני אדם בעניני האלהים להקריב מנחות וזבחים על־חטאים:

ואשר מלא כופר ופדיון נפשינו, אשר צלח השמים עלה ממעל שמי השמים לשבת לימין אלהים, וסקל לפנינו הדרך העולה למעלה אל המנוחה האלהית והוא ישוע בן אלהים עליו צפו דורות קדם ועל יומו הוחילו ושמחו. נחזיק אנחנו ונתאמץ להתודות לפני כל איש כאשר ראינוהו והכרנוהו כי הוא ואין אחר עליו נוחיל עוד, הוא משיח צדקינו ואין בלתו ולא יפריד איש ושום דבר אותנו ממנו, שמו נודיע בקהל, בתוך עם רב נהללוהו כי גואלנו הוא. (טו) כי אין לנו כהן גדול אשר אף כי נתעלה וישב לימין אלהים במרומיו, בכל זאת ישקיף משמי מעל אל עמלינו ואל ענינו לעזור אותנו בכל מצוקותינו כי ידיו רב לו להיות עזר ומליצו לנו, ויחוש עניינו וישם על לבו את חלינו למצוא מזור ותרופה לנו, אך הוא כי גם הוא עת לכתו עוד בארץ התנסה עמד בנסיונות רבות כי הוא חלינו נשא ומכאובינו סבל והתנסה כאחד מאתנו בחייו, גם חבלי מות סבבוהו וטעם טעם מיתה אף כי לא חטא, ועולתה וחמס לא נמצאו בכפיו. — (טז) על כן נקרבה נא יען כי כהן הגדול הזה הוא מלא רחמים וחנינה ומשמי מעל מימין אלהים מכון שבתו עוד בעין חמלה ישקיף על עמלינו ועניננו, לכן נקרבה נא נבואה בכל צרותינו ומצוקותינו להתפלל לפני כסא החן, מקום אביון עוזו לקחת חסד אשר ישפיע לנו למצוא חן וחנינה לעזרה בעתה, בעת צרה וביומי הרע נמצא עזרה מפלט אף מנוס אם נבוא לפניו והוא יפלה אותנו מכל צרותינו. —

מבוא. ה (א) כבר זכרנו בפרק הקודם (פסוק יד) כי שלשה פסוקים האחרונים, מסובבים ומקושרים עם הפרק החמישי לפי הענין. — ואחרי אשר הכותב הזה העיר ברוח בינתו על מעלת משיח צדקינו להיותו במעלתו רם ונשא מכל כהן הגדול, יבאר בפרק הזה אחת לאחת איך המעלות אשר בהן נתעלה הכהן הגדול היו יחדיו משולבות ומקושרות בשלימות אשר אין למעלה ממנה בעצמות משיח צדקינו. ולכן הוא הוא המליץ האמתי העומד בין אלהיו ואנשים, הוא מלא רחמים וחנינה ואף כי היה כאחד מאתנו לבוש בגוף בשר, בכל זאת חטא ואשמה לא היו בו, נקי מכל עון ופשע, לקח בעל חטאותינו עליו ושם נפשו כופר תחת נפשינו ובענין זה נבדל ונתעלה מכל כהן הגדול. ויחל לאמור כי כל כהן הגדול מימי אהרון עד כי נהרס יסוד מקדש אל שנית, לקוח מבין בני אדם ענינו. הורם אל המעלה הזאת מבין אחיו הכהנים כאשר נאמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי וגו' (שמות כח א) וכן נאמר במקום אחר והכהן הגדול מאחיו (ויקרא כא י) מכל אלה הפסוקים נראה כי הורם והופרש אל המעלה הזאת מתוך ומבין עמו ואחיו, אכן בטרם הופרש אל הגדולה הזאת היה כאחד מאחיו הכהנים. ולפי דעת רז"ל לא היתה ההתמנות אשר באה לו לבד מתוך אחיו כי אם גם מעלתו הממונית באה לו אם

ב אשר יוכל לחמול על השגגים והתעים באשר גם הוא עטוף בחלי: ג ולכן מחיב להקריב כאשר בעד העם כן בעדו על־החטאים: ד ולא יקח איש את־הכבוד לנפשו זולתי הנקרא מאלהים כאהרן: ה כמו־כן גם המשיח לא כבד את־נפשו

אין ידי השגת אליה מתוך אחיו, כאמרם על פסוק והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בכח בנוי ובחכמה ובעושר. אחרים אומרים מניין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדלין אותו? תלמוד לומר והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו (יומא יח, ע"א. הוריות ט, ע"א. חולין קלד ע"ב) והכהן הזה הוקם בעד בני אדם עליו בעבור בני אדם על כי הם עלולי החטא ובעבורם הוקם להיות כמליץ בעדם בעיני אלהים בינם ובין אלהים להקריב מנחות וזבחים על חטאים אשר יחטאו. (ב) אשר יוכל לחמול, יען כי הכהן הגדול היה כאחד מאתנו עלול לחטוא כמו בן תמותה, לכן היתה באפשרית כי הוא ירחם ויחמול על השוגגים והתועים מדרך השכל לגשת לפני אלהיו לבקש כפרה וסליחה על אלה אשר בבלי דעת שגו, באשר גם הוא עטוף בחולי עניו כי גם אותו רפיון תסובבהו להביא אותו לחטוא. — (ג) ולכן באשר גם לבו איננו חף מפשע מחויב להקריב, עליו להביא קרבן לכפרה אשר ירצה לפני אלהיו כאשר בעבור חטאי העם כן בעדו על החטאים, הקרבן אשר הביא היה כפרה לכפר בעדו ובעד העם, כאשר כאמור (ויקרא טז ו) והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו, ובטרם כפר על העם, עליו להביא קרבן על חטאת בני ביתו. — ובדברי רז"ל גם בטרם הקריב הקרבן עליו היה להתוודות חטאיו כאמור במסכת יומא פרק רביעי (דף מא ע"ב) סומך שתי ידיו על הפר ומתודה. וכך היה אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך. אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך וכו'. — ויען כי הכהן הגדול גם הוא הרגש לפשוע ולחטוא כאחד העם לכן מעלת משיח צדקנו אשר היה בלי עון ואשמה ועולה לא נמצאה בשפתיו גדלה, רמה ונשאה על מאד ממעלתו. — (ד) ולא יקח איש עניינו הכבוד והסוד אשר היה לכהן הגדול לא השיג בכחו ובגבורתו כי אם קרוא היה מאת אלהיו לגשת אליו ולכפר על בני ישראל כאשר נאמר באהרן (ויקרא ח) אשר הלבישהו משה את בגדי הכהונה וימשח אותו בשמן המשחה ויקריב העולה, ויז על אהרן ועל בגדיו על פי ה' ויפקידהו כי ישב באהל מועד שבעת ימים כאשר נאמר כי שבעת ימים ימלא את ידכם כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם (שם ח, לד.) ואחרי הקריב אהרן את הקרבן יצאה אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים וירא כל העם וירנו ויפלו על פניהם (שם ט כד). וזה היה האות הנאמן כי אלהים בחר בו וקראו והפרישו לעבודתו. וכאשר נקהלו בני קרח על משה ואהרן וירבו ריב על כהונת אהרן אז יצאה אש מאת אלהים ותאכל אותם, ואחרי כן לקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת וירקעם צפוי למזבח זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש אשר לא מזרע אהרון הוא להקטיר קטרת לפני ה' ולא יהיה כקרח וכעדתו (במדבר ז ה). — (ה) כמו כן במעלה הזאת בה היה אהרן והבאים אחריו, בה כמו כן יהיה משיח צדקנו, גם הוא לא לקח הכבוד והמשרה על שכמו לאמר אני אמלוך לתאות השררה והגדולה להיות כהן הגדול לכפר עלינו, כי אם מאת אלהים היתה זאת לו למנה

להיות כהן גדול כי אם־האמר אליו בני אתה אני היום ילדתיך: ו וכאשר אמר גם במקום אחר אתה־כהן לעולם על־דברתי מלכי־צדק: ז אשר בימי בשרו הקריב תפלות ותחנונים בצעקה גדולה ובדמעות לאשר יכל להושיע אתו ממות וישמע בעבור יראתו: ח וגם כי־היה בן למד בעניו לשמע:

והוא הוא היה אשר אמר אליו בני אתה אני היום ילדתיך; ואף כי משיח צדקנו לא היה מזרע אהרן בכל זאת לו יאתה המשרה והגדולה והכבוד להיות כהן הגדול באמת על כי ה' קרא לו בני אתה, ואם כביכול נתן לו מעלת הבן אשר אין למעלה ממנה ממילא בה נכללה מעלת הכהונה הגדולה. — (ו) וכאשר אמר אלהים ברוח קדשו על פי נעים זמירות ישראל במקום אחר בספר תהלים (ק"י, ד׳) אתה כהן לעולם לא כמו בן תמותה אשר במותו תחלוף הגדולה אשר היתה לו, וחן וכבוד יוקח מעל לראשו ומתבוסת תמותה אין לו מנוס, כי אתה אתה תחיה ותעמוד לעולמי עד בכהונת עולם, לשבת ראשונה במלכות לימין אלהים וכאשר תרגם המתרגם דאנת מתמני לרבא דעלמא דאתי. — על דברתי מלכי צדק יו"ד דברתי ויו"ד מלכי נוספות רד"ק. — ומפרשים הקדמונים באמרו זה המזמור על המלך המשיח כאמרם במדרש תהלים י"ח, ר' יודן בשם ר' חנינא לעתיד לבוא מושיב הקדוש ברוך הוא את המשיח לימינו שנאמר נאם ה' לאדני שב לימיני — ובבראשית רבה פ"ה על פסוק חותמך ופתילך ומטך כאמור ומטך זה מלך המשיח האיך מה דאת אמיר ויצא חוטר מגזע ישי (ישעיה י"א) מטה עוזך ישלח ה' מציון. — (ז) אשר המלה הזאת מוסבת אל משיח צדקנו לאמור כי גם בדבר התפלה לא נופל הוא מכהן הגדול כי אף גם הוא בימי בשרו בעוד התהלך בתבל הזאת וטרם עלותו השמימה, ובפרט בימים אשר ענה בהם הקריב תפלות ותחנונים שפך בעטוף עליו רוחו שיחו לפני אלהיו, והקריב תפלותיו לפניו, כי אלהיו יסיר הגזירה הגזורה מלפניו, ותפילתו באה מקירות לבו כי היתה בצעקה גדולה, גם דמעות נזלו מעיניו על פשעי יושבי תבל, כאשר נבא עליו ישעיה והוא לפושעים יפגיע ותפילתו לאל אשר ידו לא קצרה מהושיע וגם אותו ממות להלץ יוכל. — וישמע האל השומע תפלות שמע שועתו בעבור יראתו התפילה אשר התפלל אל אל, בעבור כי מות באה נפשו נשמע ונעתר אל אל אשר לא עזב נפשו לשאול ולא נתנו לראות שחת. — ענין צעקה גדולה הנזכרת פה היא רמז אל הקול הגדול אשר השמיע הכהן הגדול בקראו לה' חטאת, כדאמרינן במס' (יומא ל"ט ע"ב) עשר פעמים מזכיר כהן הגדול בו ביום וכו' וכבר אמר השם ונשמע קולו בביאתו. ואמר פ' שמות (דף ה' ע"ט) אמר ר' יהודה כל מלין דעלמא תלין בתשובה ובצלותא דצלי בר נש קמיה קודשא בריך הוא, וכל שכן מאן דאושיד דמעין בצלותא דלית לך תרעא דלא עאלין אינון דמעין. — (ח) וגם כי משיח צדקנו היה במדרגת הבן אל אביו כאשר אמר לו אלהים בני אתה אני היום ילדתיך וכל עת הודו והדרו ועוז אלהיו בידו, בכל זאת בחר במדת הענוה ועזב כל היקר אשר לו והשפיל עצמו בתכלית השפלות (ובפרט באלה ימי העוני אשר המרו ועצבו את רוחו על לאחור) ללמוד עניינו למען גם נפשו ובשרו יוסיפו לקח וידעו לשמוע בקול ה' ולהכנע תחת רצונו יתעלה למען הביא כפרה ותשועת עולמים בעד אלה אשר בעונם בפשעם עברו חוק ומעלו מעל אף למרות פי עליון בתורתו ובמצותיו — ורמז הכותב

ט וּבִהְיוֹתוֹ שָׁלֵם הָיָה סִבַּת תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לְכָל־שֹׁמְעָיו׃
י וְנִקְרָא מֵאֱלֹהִים כֹּהֵן גָּדוֹל עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק׃ יא אֲשֶׁר
עָלָיו יֶשׁ לָנוּ רַבּוֹת לְדַבֵּר וּקְשׁוֹת פִּתְרוֹן בִּהְיוֹתְכֶם כִּבְדֵי אֹזֶן׃
יב כִּי תַחַת אֲשֶׁר הָיָה עֲלֵיכֶם לְפִי רֹב הַיָּמִים לִהְיוֹת מְלַמְּדִים עוֹד
צָרִיךְ לְלַמֵּד אֶתְכֶם אֶת־יְסוֹדֵי דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים וְלָתֵת לָכֶם חָלָב וְלֹא

נחולת למד אל הקריאה אשר קראו לפני כהן הגדול אנשי סנהדרין ואמרו הכהנים ולמען למוד ענני עבודת יום הכפורים בטרם יקרב אל הקדש לכפר באמרם אליו: **אישי כהן הגדול קרא אתה בפיך, שמא שכחת או לא למדת** (יומא פרק א' י') ובעבור היה ללמד משיח צדקנו לשמוע ולהכנע תחת רצון האל יתעלה בטרם יביא גאולת ותשועת עולמים ולהכניע רצונו תחת רצון האל יתעלה, אף כי כאשר מכבודו כל יקר ראתה עינו והוד והדר לפניו. — (ט) **ובהיותו שלם** אחרי כי השלים בתכלית השלמות ועשה אף פעל אשר לכהן הגדול האמתי לעשות והקריב נפשו קרבן לה' חטאת לכפר, לא לבד על בני ישראל כי אם על כל יושבי תבל ושוכני ארץ, וקרבן נפשו נרצה לפני ה' וישב בעוז חביון לימין אלהים, ונעשה ונתעלה להיות אל כל אלה אשר בו יאמינו לעולם **הסבה** למען ישיגו **תשועת עולמים** התשועה אשר ישיגו לא תחליף ותמיד כי אם תהיה לעולמי עד, ואשרי אדם **שומע לו** לשקוד על דלתותיו יום יום לשמור מזוזות פתחיו כי מוצאיו מצא חיים ויפק רצון מה' (משלי ח' ל"ד)! — (י) הכותב ישוב לאשר אמר למעלה בדבר **מלכי צדק**. לאמור מלכי צדק אשר היה כהן לעולמים היה רמז אל משיח צדקנו והוא הוא אשר **נקרא מאלהים כהן גדול על דברתי** כפי או על דרך **מלכי צדק**. וכאשר במלכי צדק מעלת המלכות ומעלת הכהונה יחדיו היו תמים ומשולבות כאשר כאמור ומלכי צדק מלך שלם וכו' והוא כהן לאל עליון, ככה היו המעלות האלו ביתר שאת ובתפארת במשיח צדקנו על כי למלכותו אין קץ וירד מים אל ים עד אפסי ארץ עד ישית כל אויביו הדום לרגליו. — (יא) **אשר עליו** על אודות מלכי צדק מהותו והויתו **יש לנו רבות** ענינו דברים עמוקים רבים נעלמים ונסתרים אף כמוסים לדבר ולאמור. איך השתלשלה מעלת הכהונה ממנו אל משיח צדקנו ביתר שאת ותפארת, ואיך הוא השיג על ידי כופר אשר נתן בהשים אשם נפשו תשועות עולמים אשר לא השיג איש לפניו ואחריו לא יהיה כמוהו, אכן הדברים האלה המה **קשים לפתור** ולבאר לא מצד עצמותם אך בהיותכם **כבדי אזן** עוד לא הרגלתם את אזניכם לשמוע בלמודים כאלה ולכן כבדה אזנכם משמוע אותם ולחדור במצפוניהם ולהבינם עד תכליתם. — (יב) עתה יוכיח אותם על פניהם על כי כבדו אזנם משמוע לאמור **כי תחת** ענינו תחת אשר חשבתי כי היה כבר עליכם **לפי רוב הימים** אשר אדפוק על דלתותיכם יום יום ואעיר אזניכם לשמוע בלימודים ואוסיף לקח להודיע ולהורות אתכם ענין וסוד המשיח תוחלתו **להיות מלמדים** להועיל לאחרים למען ישמעו ויבאו לחסות תחת צל משיח למען גם הם יושעו תשועת עולמים **עוד צורך ללמד אתכם את יסודי דברי אלהים** היה בעת להפך, כי הדברים האלה אשר הורתי אתכם לא הכו שורש וענף בלבבכם לשאת פרי למען מפריכם אשר נטעתי גם אחרים יתענגו וירוו נפשם ממתקם ומדשנם, אכן כמעט לשוא עמלתי, עוד גם אתם כעוללים אשר לנפשם לא השיגו חכמה ודעת אף כי ללמד לאחרים להיות מורים ומשכילים. עוד עלי **לתת לכם חלב** כאשר יותן ליונקים אשר נפשם עוד רך וכל מאכל בריאה תתעב

אֹכֶל חָזָק׃ יג כִּי כָל־אֲשֶׁר מַאֲכָלוֹ חָלָב אֵין לוֹ בִּינָה בִּדְבַר
הַצְּדָקָה כִּי עוֹלֵל הוּא׃ יד וְאֹכֶל חָזָק לִשְׁלֵמִים לָאֵלֶּה אֲשֶׁר
הִרְגִּילוּ אֶת־חוּשֵׁיהֶם לְהַבְדִּיל בֵּין טוֹב לָרָע׃

ו א עַל־כֵּן בַּעֲזוֹב רֵאשִׁית דְּבַר הַמָּשִׁיחַ נִרְדְּפָה אַחֲרֵי הַשְּׁלֵמוּת
בִּלְתִּי שׂוּם עוֹד אֶת־הַיְסוֹד בִּתְשׁוּבָה מִמַּעֲשֵׂי מָוֶת וּבֶאֱמוּנָה

נפשם. — ועבור חלב ואוכל חזק משלים הוא על ענינים קטנים וחכמות רמות, כאשר יבאר. — (יג) **כי כל** וכו' מן הדרך הלמוד בו עמכם אלך, בעוד אכפיל ואשלש אמרותי להבינכם סוד תורת המשיח, מן הדרך הזה תשפטו גם אתם כי עוד לא באתם אל נחלת החכמה האמתית להאחז בה ולהבינה ולחדור במצפוניה, ולכן הוא מן הצורך לתת **מאכל חלב** כאשר יותן **לעולל** בגיחו מרחם אמו, כן דברי רק על ראשית האמונה ישתרעו, ואלה אשר רק על תחתית מעלות החכמה דרכו **עוללים** המה בדבר צדקת וחכמת אלהים. — (יד) **ואוכל חזק** כמו בשר לחם ויין לא אל יונקי שדים יותנו, כן חכמות רמות וסוד אלהים רק אל אלה השלמים במדות, ובעניני למודים כאלה הרגלו למען יבדילו בכח שכלם בין טוב ורע. — ודברי הכותב בזה המה כמו הסמוכה אל דברי בן אמוץ באמרו (כ"ח, ט') **את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים** ומבאר הרד"ק שם לאמור: אמרי הם משתכרים וכל עסקם במאכל ובמשתה למי יורה דעת ולמי יבין שמועה מה ששמע הנביא מאת אלהים לצותם ולהורותם ולהבינם? ולמי יורה דעה ולמי יבין שמועה והנה הם אינם בני דעה והשכל והרי הם כנערים . . . גמולי מחלב עתיקי משדים הם הנערים הקטנים אחר שנגמלה יניקתם . . . והנערים האלה מתחילין לדבר ואין להם עדיין עוד בינת האדם ויותר מן הבהמה כי אם הדבור, כן הם אלה הגדולים כקטנים. —

א **ומבוא:** אחרי הכותב ישתרעו בתחלה על סדר ודרך הלמוד אשר יתן לפניהם. בסדר הזה ירה אבן פנתה במקום קדוש, עליה ארמון תורתו על מכונו יושב. אכן יזהירם כי ישמרו היסוד לבל יהרסו אשיותיו למען בבטח ובהשקט מחיל אל חיל יוכלו ללכת. כי אם אשיותיו יהרסו אז ערער תתערער כל הבנין, ואז יהיו באין מחסה ומסתור מזרם וממטר, דרכם יהיה חשך וחלקלקות ומלאך ה' רודפם ובמה יושע איפוא? ויחל לאמר **על כן** יען כי עוד לא הגעתם אל התכלית השלימות בידיעת אלהים לכן עליכם לרדוף אחריה למען השג תשוקה, ואם נעזוב ונסור כעת **מראשית** למודי **דבר המשיח ונרדפה** לדעת ללכת ולחקור אחרי דברים נשגבים בסוד אלהים ומשיחו, תאחזו על ראשית הלמודים אשר הוריתי אתכם, תשמרם בקרבכם לבל תלוזנה מנגד עיניכם, ולא תשכחנה כי אם כיסוד מוסד וכיתד התקועה במקום נאמן תהייה, **בלתי שום עוד את היסוד** לבל יהיה עוד עלי לשנות ולשלש ולחדש. וליסד את היסוד אשר יריתי לפנה לי ובעניני ראשית למודי המשיח בראשונה שנית, וראשית למודי המשיח אשר בהם יסוד יכנה הנה הנם **בראשונה א בתשובה ממעשי מות**, רצונו כי יכיר החוטא כי חטא נגד אלהיו, ושחת דרכו והקציף עליו אלהים ועשה מעשים אשר לא יעשו לחיות חיי נצח כי אם מעשים אשר יובילוהו אל שערי המות וזהו באמור **מעשי מות**. מעשים האלה ישובו ויעזבו ויתחרטו ויגמורו בלבם לבל יעשם עוד. — ובמס' שבת (דף נ"ה ע"א) אמרינן **אין מיתה בלי חטא ואין יסורין בלי עון**: ואמרינן

בֵּאלֹהִים׃ ב וּבְלֶקַח הַטְּבִילוֹת וּסְמִיכַת יָדַיִם וּתְקוּמַת הַמֵּתִים

במס' מכות (דף ה' ע"א) העובר עבירה אחת נוטל את נפשו עליה. — ובמס' ברכות (דף ל"ג ע"א) בהסיא מעשה דערוד שהיה מזיק את הבריות ובאו והודיעו לר' חנינא בן דוסא אמר להם בני ראו אין ערוד ממית אלא החטא ממית. עכ"ד: — במשנה דאבות נאמר: שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. — וענין השני מראשית יסודי למודי תורת המשיח היא האמונה באלהים כי יאמין באמונה נכונה כי אל ברא תבל וכל צבאיה יש מאין בדברו וברוח פיו, בשמים וכל צבאם הוא אומר ויהי וכי הוא אל אשר לו הכח והממשלה, אוהב צדק ושונא רע, שופט צדק יודע סתרינו וחופש כל חדרי בטן ולב, אין דבר נסתר ונעלם מנגד עיניו והוא ישפוט תבל בצדק, וישלם לרשע כרשעתו ויגמול לצדיק כצדקתו. — (ב) ובלקח הטבילות הוא היסוד השלישי בענייני יסודי למוד המשיחי. לקח ענינו כמו תורה ולמוד כמו כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד', ב) יערוף כמטר לקחי (דברים ל"ב ב') ור"ל תורת הטבילה, אל אלה אשר יעברו בברית המשיח. אלהי יעקב העמידה לחק עולם ולא תעבור. תורת הטבילות, סיבת זכירת הטבילות הנזכרות פה בלשון הרבים אף כי רק טבילה אחת היתה, היא בעבור כי הכותב הורה את תלמידיו במקום אחר להבדיל בין הטבילה אשר היא כדת הכהונה לשם האדון, הוא משיח צדקינו ולסליחת החטאים ובסמיכת הידים לקבלת הרוח הקודש, ובין הטבילה בלי זכירת שם משיח צדקינו ובלי סמיכת הידים. וטבילה כזאת לא קבלו מתפשת רוה"ק, כמבואר בפרק י"ט מספר פעלי השליחים. גם באגרת אשר כתב אל הרומים באר הכותב הזה היטב סוד הטבילה באמרו (פרק ו', ג'-) הלוא ידעתם כי כולנו אשר נטבלנו בישוע המשיח במותו נטבלנו ונקבר עמו בטבילה למות, למען כאשר הוקם המשיח מעם המתים בכבוד האב כן גם אנחנו נתהלך בחדשות החיים. וגם בארנו אלה הדברים באר היטב לאמר כי כולנו אשר עמדנו ובאנו בסוד המשיח ונטבלנו בטבילה אשר הוא פקד על כל באי בבריתו במותו נטבלנו ר"ל הטבילה בה נטבלנו היתה כדת אמונתינו בהצטדקות אשר עשה ופעל לנו המשיח במיתתו בעבור כפרת פשעינו וחטאתינו, ובאמונתינו בו תחשב לנו מיתתו כאלו מתנו ובאלו בנפשינו עבר מר המות בעבור חטאינו. ונקבר עמו אנחנו אשר במותו נטבלנו גם להקבר עמו נטבלנו למען כי גם קבורתו באמצעית האמונה לנו תחשב, כי מצד שורת הדין למות ולהקבר נועדנו בעבור חטאינו, אכן מצד החנינה מיתת וקבורת משיח צדקינו כמיתתינו וכקבורתינו תחשב למען תהי' לנו התקוה כי כאשר המשיח כלה מר המות וקם מקברו מעם המתים לכבוד ולתפארת ולחיי עולם לשבת ראשונה בגולבות לימין עליון בכבוד אב הוא האלהים, כן גם אנחנו אשר בטבילתו עמו מתנו ונקברנו על דרך רוחנית, גם עמו נקום להתהלך עמו ולפניו בארח צדקה ומישרים להתחדשות החיים למען נהיו כמו בריות חדשות. — וסמיכת הידים הסמיכה היא מבוארת בקרבן, ובכהנים גם בזקנים. ובמשנה דסנהדרין סמיכת זקנים בשלושה ואמרינן שם בגמ' (דף י"ג ע"ב) בידא ממש סמכין ליה: ושם דף י"ד ר' זירא הוי מטמיר לסמוכיה כיון דשמע להא דאר' אליעזר אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו קבלה. — ותקומת המתים היא האמונה כי אל ברב חסדו יחיה שוכני עפר, וכאשר גם מסדרי התפלה שמו האמונה הזאת לאבן פנתה וליסוד מוסד. ויען כי בימי הכותב הזה רבים אשר בשם ישראל יכונו ואשר לבשו אדרת שער למען כחש ובחברת הצדוקים היו כולמו אשר שמו כל תענוגי העולם כסלם, וכחשו כי יחייה אל את אלה שוכני עפר להקיצם ברוב חסדיו כאשר כאמר ורבים מישני עפר יקיצו אלה

וּמִשְׁפַּט עוֹלָם׃ ג וְזֹאת נַעֲשֶׂה אִם־יִרְצֶה הָאֱלֹהִים׃ ד כִּי לֹא יוּכַל לִהְיוֹת לָאֵלֶּה אֲשֶׁר כְּבָר נָאוֹרוּ וְטָעֲמוּ אֶת־מַתְּנַת הַשָּׁמַיִם וְלָקְחוּ אֶת־רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׃ ה וְטָעֲמוּ אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים הַטּוֹב וְאֶת־כֹּחוֹת הָעוֹלָם הַבָּא׃ ו אִם־יָשׁוּבוּ לִמְעֹל שֶׁיִּתְחַדְּשׁוּ שֵׁנִית

לחיי עולם ואלה לדראון בשר, לכן שם הכותב בנפשו כי יורה אל אלה אשר באים לחסות תחת צל משיח אלהי יעקב ללכת באורחותיו את תחיית המתים ויאשרם כי ישמרו דרכם מבוא בסוד חברת הצדוקים אשר יכחישו יסוד מוסד הזה. — (ג) וזאת נעשה ענינו להובילם אל הלימוד אשר כזה הוא לגדולים ולהעמידם בסוד ה' אם ירצה ה' ברצות ה' את דרכו, ויען כי לא ידע האדם את עתו וכמעט רגע ישכח כי בן תמותה הוא, וגדולות יבקש ולא ידע כי המות אשר אחריו כל אדם ימשוך, ישב לו בחדר, לכן מנהג חסידות הוא כי לא יגמור אדם בלבו לעשות דבר קטן או גדול לחלוטין ובברור, כי אם יתלה רצונו וחפצו ברצון האל יתעלה. — (ד) כי לא וכו' יען כי בימי הכותב הסתירו המורים מסתרי התורה מנגד תלמידיהם ולא גלו אותן כי אם אל אלה אשר ימים ושנים כבירים בחנו ונסו, וגם אל אלה לא דברו מעניהם כשגנים כאלה רק ברמז וחידות ומשלים, וכאמרם חלב ודבש תחת לשונך סתרי התורה אין מגלין אלא לצנועין על דבר הכתוב כבוד אלהים הסתר דבר (משלי כה, ב') כי יראו בהודע להם למודים כשגבים יסרבו אשיות ויסודי הדת, וכאמרם ז"ל במשנה אין דורשין בעריות בשלשה, ולא במעשה בראשית בשנים, ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו (חגיגה י"א ע"ב), ושם (י"ג ע"א) דבש וחלב תחת לשונך (שיר השירים ד') דברים המתוקין מדבש וחלב יהיו תחת לשונך, ר' אבוהו אמר כבשים ללבושיך (משלי כ"ז) דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושיך. ובמס' ברכות (דף י"ח) הוו מכרזי כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש. לכן הבטיח הכותב את שומעיו כי הוא מוצא שפתיו ישמור ויורם ויובילם במצפוני החכמה ולא יירא פן ימצא בהם איש יפרוץ גדרות אשר ישמו אבירי הרועים, כי יבטח בהם כי יעמדו באמונתם יען כי לא יוכל להיות לאלה, כי הוא דבר בלתי באפשרית כי אנשים אשר בחשכה הלכו וישבו בארץ ציה וצלמות ופתאום אור ה' נגה עליהם ונאורו עיניהם לבוא בסוד ה' ומשיחו, וטעמו את מתנת השמים כמיך יטעם אוכל כן בא כמים בקרבם וכשמן בעצמותם המתנה אשר המשיח חלקם להקדישם למצוא כפרה על ידו, ולקחו רוח הקדש ועל ידי המתנות האלה רוח הקודש נאצל עליהם לתת להם רוח נכון מאת אלהים ולהקדישם ולטהרם. — (ה) וטעמו את דבר אלהים על דרך הכתוב טעמו וראו כי טוב ה' אשרי הגבר יחסה בו (תהלים ל"ד ט') ובאר הרד"ק ידיעת השכל ובחירתו יקרא טעם, וכן טעמה כי טוב סחרה (משלי ל"א), כמו שטעם אדם המאכל ויבחננו בעצמו אם מר אם מתוק אם מלוח אם תפל. עכ"ד — הטוב יודיע להם כי דבר אלהים טוב הוא לאלה אשר ישמעו בקולו — וכודע להם כוחות העולם הבא הוא רב הטוב הצפון לצדיקים בו נועם בלי תכלית וקצבה, שם כוס הנשמות הטהורות בצרור חיים צרורות מנועם זיו אשר הכין להם המלך ואל העולם הבא חשך אותו וקדשו ירגישו ויטעמו כעת עולם בחיים ההם. — (ו) לאנשים אשר חבלים כאלה נפלו להם בנעימים, והשיגו המעלות הרוחניות הגדולות והנשגבות האלה, הוא בלתי באפשרית ואיננו מחוק, הטבע אם ישובו ענינו כי ישובו

לִתְשׁוּבָה כִּי מֵחָדָשׁ הִצְלִיבוּ לָהֶם אֶת־בֶּן־הָאֱלֹהִים וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ לְמָשָׁל לָרַבִּים׃ ז כִּי אֶרֶץ הַשֹּׁתָה אֶת־הַמָּטָר הַבָּא עָלֶיהָ פְּעָמִים רַבּוֹת וּמוֹצִיאָה עֵשֶׂב טוֹב לְעֹבְדֶיהָ תִּשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים׃ ח וְהַמַּצְמִיחָה קוֹץ וְדַרְדַּר נִמְאָסָה וּקְרֹבָה לִמְאֵרָה וְאַחֲרִיתָהּ לִשְׂרֵפָה׃ ט וַעֲלֵיכֶם יְדִידִים אֲנַחְנוּ מְיַחֲלִים טֹבוֹת

לאמונם הראשון, למעול מעל בה' ובמשיחו אשר באו בבריתו, ואין באפשרי כי יכשלו ויבערו להשליך אלה המתנות אחרי גוים · כי בעשותם זאת לא יוכלו להתחדש שנית על ידי תשובה אשר יעשו אחרי כן, יען בזדון השליכו והסירו אלה המתנות והידיעות מנגד עיניהם ולבם, ובבגדם בה' ובמשיחו הצליבו עיניהם תלו ונתנו לחרפות ולמשיסה לדראון להם להכאתם ולטובותם את בן אלהים אשר נודע להם והכירוהו בגבורתו ותעצומות כוחו כי בן אלהים הוא, והיו דור סורר כאבותם ויתנו אותו למשל לרבים לחרפה לגדף ולמשל ולשנינה, תחת אשר היה עליהם אחרי הכירו אותו להגדיל ולהקדיש שמו. — (ז) הכותב ימשיל הלקח הטוב אשר אלהים נותן אל פרי טוב, ואומר כי בעת ירד הגשם והשלג מן השמים להרוות הארץ ולהשקות אותה פעמים רבות ותוציא עשב טוב למאכל, לא קוצים וסירים, הארץ הזאת תשא ברכה מאת אלהים ותגמול בגמול טוב עבודת עובדיה בפריה אשר תתן בעתה · וכאשר כאמור (ישעיה נ"ה.) כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את ארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל · ויפה באר הרד"ק כאשר לא ירד הגשם לבטלה שלא יעשה מעשהו ויטיב לו, ואם לא יהיה אלא מה יעשה? הרוה את הארץ ונתן זרע לזורע שיצטרך לזרוע לו בשנה הבאה והשאר הוא לאכלו, כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי וכו'. — (ח) ואם ארץ אשר נעבדה, גם שמים ומטר וטל עליה הריקו והשקו אותה פעמים רבות ואחרי כן הצמיחה קוץ ודרדר ולא הוציאה פרי לתת לחם לאוכל וזרע לזורע, הארץ הזאת, נמאסת היא, היא בעיניו וקרובה למארה ולקללה היא כאשר כאמור על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה (ישעיה ל"ב, י"ג.) להיות שממה ארץ לא נעבדה ואחריתה לשריפה, כמו גפרית מלח שריפה כל ארצה (דברים כ"ט כ"ב) עד כאן דברי המשל. והנמשל הוא: אנשים אשר אזנם שמעו אלה דברי הברית החדשה ובאו כמים בקרבם וכשמן בעצמותם, הלקחם כזרע על תלמי לבותם לשאת פרי ישוה אליה, ובכל זאת השחיתו והתעיבו עלילה והרעו לעשות, והיו לשכים ולצנינים בעיני יראי ה' וחושבי שמו כאשר כאמר ובני בליעל כקוץ מנוד (שמואל ב' כ"ג.), אנשים כאלה יבעיר ברוח משפט וברוח בער, כאשר כאמור והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה (ישעיה י' י"ז) קוצים כסוחים באש יצתו · (שם ל"ג י"ב). — (ט) ועליכם ידידים · הו"ו במלת ועליכם היא ו"ו ההתנגדות והכונה כמו אכן, והכותב הזה ישוב לדבר נחומים על לבבם קרה אותם בעזבם ארחות ה' ומשיחו — בנפלם במהמורות החטא, בכל זאת הוא מיחל יפה ומוחיל כי תוחלתו לא תכזב כי יעמדו בצדקתם. וכי תומתם לא תסיר מאתם, ולא לבד כי נמצא צדק ופרי טוב מאלה אשר זכר ישאו, כי גם אף מעשים

מֵאֵלֶּה וְהַמְּבִיאוֹת יְשׁוּעָה גַּם כִּי כָּזֹאת דִּבַּרְנוּ׃ י כִּי לֹא מְעַוֵּל הָאֱלֹהִים לִשְׁכֹּחַ אֶת־מַעֲשֵׂיכֶם וַעֲמַל אַהֲבַתְכֶם אֲשֶׁר הֶרְאִיתֶם לִשְׁמוֹ בַּאֲשֶׁר עֲבַדְתֶּם אֶת־הַקְּדוֹשִׁים וְעוֹדְכֶם עֹבְדִים אֹתָם׃ יא וְחָפֵץ לִבֵּנוּ הוּא שֶׁכָּל־אִישׁ מִכֶּם יַרְאֶה אֶת־הַשְּׁקִידָה הַזֹּאת עַל־הַשָּׂגַת שְׁלֵמוּת הַתִּקְוָה עַד־הַקֵּץ׃ יב לְמַעַן לֹא תֵעָצֵלוּ אַךְ תֵּלְכוּ בְּעִקְּבוֹת יֹרְשֵׁי הַהַבְטָחוֹת עַל־יַד אֱמוּנָה וְאֹרֶךְ אַפָּיִם׃ יג כִּי

המביאים ישועה ורחמים יעשו, עד כי כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' ומשיחו. — (י) כי לא מעול אלהים וכו' אלהים שופט צדק, נאמן הוא בכל דרכיו ולא יעשה עולה, לשכוח את מעשיכם אשר עשיתם עת עבדתם בברית ה' ומשיחו בהשליככם הכל אחרי גויכם ועזבתם כל יקר הנבל ראתה עיניכם · הכל רשום בכתב אמת הוא, ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו (מלאכי ג' ט"ז). גם לא שכח אלהים עמל אהבתכם אהבה אשר הערותם בתום לבב, ובעמל רב בלי לאות ורפיון וקדשתם את שם ה' ומשיחו לגדלו ולרוממו, אף כי שונאיכם ומכדיכם רדפו ויציקו אתכם בגלל הדבר הזה, והאהבה הזאת נראית ונגלית ביותר באשר עבדתם את הקדושים אשר גדול באה נפשם ובכבל עונו על כי באו בסוד המשיח להחזיק את בריתו, אותם עבדתם לבל יחסר להם מאומה וכפי מסת ידכם הייתם בעזרתם להחזיקם ולאמצם, ועודכם עובדים אותם עוד לא רפו כוחכם, עוד ידכם נטויה לעבוד אותם בשמחה ובגילת לב. — (יא) וחפץ לבבי הוא הדבר אשר אליו נכספה וגם כלתה נפש הכותב הזה הוא, שכל איש מכם כל אחד מקהלכם באין הבדל כקטון כגדול, כאדון כעבדו, כרב כבקלה, יראה (העתיד מבנין הפעיל) יודיע ויראה לעיני כל לפני השמש, לא במסתרים, למען צדקותיכם תגלה לעיני כל וכל רואיכם יכירו כי אתם זרע ברך ה' אתם, וידעו ויכירו על ידכם את השקידה את אשר שוקדים אתם על דבר ה' ומשיחו ותחפצו לעשות אותם ולשמור כל פקודם בלי לאות ורפיון למען תשיגו שלמות התקוה למען תשיגו בשלימות באין מחסור את האושר האמתי, המכונה הסכונה אשר עליה תיחלו, ותוחלתכם לא תכזב, ובשקידה הזאת תעמדו עד הקץ עד תום ימי חייכם כי אם תרפינה ידכם אז כל עבודתכם לריק תהי'. (יב) והשקידה עליה אזהיר אתכם היא למען לא תעצלו להיות רפה ידים ועצלים באין משען ומשענה באין דרך ככוחם, ואף כי תקוותיכם לא תמלאנה חיש מהר, עוד תוחילו לאלהים, אל־ישתוחח רוחכם בקרבכם ותתעטף עליכם נפשכם, כי נאמן הוא אלהים בכל דרכיו ודבריו, לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, אך תלכו בעקבות יורשי ההבטחה כאשר יאות אל אלה אשר הם יורשי המתנות האלה אשר הובטחו לאבותיהם, ורמז בזה להיותם בני אברהם יצחק ויעקב אשר להם היתה ההבטחה כי בזרעם יתברכו כל גויי הארץ, ואברהם אבינו היה איש אמונה וארך אפים לא חרה אפו ונפלו פניו ועמודי יסודי אמונתו לא רופפו על כי לא מצא כל שאלותיו, כי צפה והוחיל אל הימים אשר יבואו — (ועיין לקמן פרק י"א) להאמין בבטחה אשר נתנה לו מאת האל יתעלה כי הוא יהיה אב המון גוים, אחרי כי זקן ובא בימים ואחרי בלות שרה אשתו. ואין תקוה היתה לו לאשתו כי עוד בנים מחלציהם יצאו ואף כי בשכלו ובדעתו לא ראה מקום לתקותו בכל זאת תקותו בו כראי מוצק נוסדה והשתעבד שכלו תחת האמונה לבלת תתרעם אחרי מדותיו של הקב"ה. — (יג) כי כאשר הבטיח. כאשר בא הבטחון אל

כַּאֲשֶׁר הִבְטִיחַ הָאֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם יַעַן אֵין גָּדוֹל מִמֶּנּוּ לְהִשָּׁבַע בּוֹ נִשְׁבַּע בְּנַפְשׁוֹ׃ יד לֵאמֹר כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֹתָךְ׃ טו וּבְכֵן בְּהַאֲרִיךְ בִּתוֹחַלְתּוֹ קִבֵּל אֶת־הַהַבְטָחָה׃ טז כִּי דֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִשָּׁבַע בְּגָדוֹל מֵהֶם וְלָהֶם הַשְּׁבוּעָה לְאַמֵּת דָּבָר הִיא קֵץ לְכָל־רִיב׃ יז וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר רָצָה הָאֱלֹהִים בְּיֶתֶר עֹז לְהַרְאוֹת אֶת־יֹרְשֵׁי הַהַבְטָחָה כִּי עֲצָתוֹ אֵין לַהֲשִׁיב הִתְעָרֵב בִּשְׁבוּעָה בְּתוֹךְ׃ יח לְמַעַן עַל־פִּי שְׁנֵי פְעָלִים אֲשֶׁר אֵין לַהֲשִׁיב

אברהם ואת אלהים יתעלה, כי בזרעו יתברכו כל גויי הארץ, הבטחון הזה היה אל אחרית הימים, ימים יוצרו ולא אחד בהם, ולמען יאמין בהבטחה הזאת בכל לבו לכן **נשבע אלהים בנפשו** להסיר כל ספק מלב אברהם, יען כי רק ה' אלהים לבדו הוא חי וקיים נצח, ואין גדול ממנו להשבע בו, כי הוא יתעלה הוא עלה על כל העלות וסבה כל הסבות היא הסיד והיסוד, והסובל והנושא את הכל ומבלעדו ומעותד הכל לחליפות ותמורות גם כל כסילי מעל וארץ ושמים אף כי ברוח פיו נבראו המה יאבדו ואך הוא יעמוד וכולם כבגד יבלו כלבוש יחליפם ויחלופו והוא ושנותיו לא יתמו (תהלים ק"ב כ"ז). — (יד) והשבועה היתה לאמור כי ברך אברכך והרבה ארבה אותך (בראשית כ"ב י"ז) המקור והפעל לחזק הפעולה. **אותך** בתורה כאמור את **זרעך** והענין הוא אחד, כי בברכות זרעו גם הוא יבורך. — (טו) **ובכן בהאריך בתוחלתו** יען כי לא נכזבה תוחלתו אף כי ארכו לו הימים בטרם מלא ה' עצתו והשלים את אשר יען, והאמין בה' תמיד, כי אברהם היה בן חמש ושבעים שנה בעת היתה הבטחת אלהים אליו בראשונה (בראשית י"ב, ד') ואחרי ההבטחה הזאת עשר שנים חלפו למו חבלי היות לו זרע אנשים (שם ט"ז ג'). עד כי נולד ישמעאל בהיותו בן ששה ושמונים שנים. ואחר עברו עוד שלשה עשרה שנה היתה הבטחת אלהים אל אברהם שנית כי יקים לו זרע (שם י"ח, י') והזרע הזה היה יצחק אשר נולד לו (שם כ"א) והנה מן ההבטחה הראשונה עד כי נולד יצחק היו חמשה ועשרים שנה ובמשך העת **האריך בתוחלת** והאמין כי ימלא ה' משאלותיו, ולכן **קבל את ההבטחה** בהולד יצחק לו. — (טז) **בגדול מהם** ענינו בנכבד ובנקדש. **ולהם השבועה** השבועה נתנה להם לאמת דבר ספק בין איש לאיש ולהשבית הריב. והיא השבועה היא קץ כל ריב היא תשבית כל מדון תכבה את המריבה אשר בערה בין איש ובין רעהו, כי אחרי אשר אחד מהם נשבע אין לחבירו שום דבר חוב עליו, כאשר כאמור **שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו** (שמות כ"ב י"א). — (יז) ולכן באשר אלהים עשנו וידע יצרנו ואת לבבנו כי ברע הוא וכי תאות היצר תלחם תמיד באמונה ובהבטחה אשר נשית על ה' ומשיחו, צוררות הנה אשה את אחותה, ורבה המשטמה בקרב לב איש, לכן **רצה** אלהים ברוב רחמיו וחסדיו הגדולים לתת תוקף לאמונתינו להחזיקה ולסעדה למען לא ימעדו קרסולינו **והתערב בשבועה בתוך** העמיד בין האמונה ובין היצר השבועה, ואם כי תמיד נאמן הוא בכל דבריו אף כי בשבועה, למען תקפוץ פי תמגר היצר ואנחנו יורשי הבטחה אשר היה לאברהם אבינו, נאמין כי הקים ה' אמרותיו ושלח משיחו לנו אשר גאל משחת חיינו. (יח) **למען על פי שני פעלים** ענינו על יד או בכח שתי פעולות אלו מודעות. ורצונו לאמר חמלת ה' היתה עלינו כל כך גדולה וחזקה, בתת לנו הבטחה הנאמנה מצד עצמותה על כי האל הנאמן בכל דבריו הוא המבטיח, וגם

וּבַאֲשֶׁר הָאֱלֹהִים לֹא יוּכַל לְשַׁקֵּר תִּהְיֶה נֶחָמָה חֲזָקָה לָנוּ אֲשֶׁר נַסְנוּ לְהַחֲזִיק בַּתִּקְוָה הַנֶּעֶרְכָה לְפָנֵינוּ׃ יט אֲשֶׁר הָיְתָה לָנוּ לְעוֹגֵן לַנֶּפֶשׁ נֶאֱמָן וְאֵיתָן וּמַגִּיעַ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃ כ אֲשֶׁר־שָׁם בָּא יֵשׁוּעַ הָרָץ לְפָנֵינוּ אֲשֶׁר הָיָה לְכֹהֵן גָּדוֹל לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק׃

ז א כִּי זֶה מַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר יָצָא

הוסיף על ההבטחה הזאת השבועה עליה נשבע לחזק אותה ולסעדה למען לא יוכל אלהים **להשיב אותה** וכראי מוצק תעמוד ובאשר אלהים אמת הוא **ולא יוכל לשקר באמונתו** כאשר כאמור לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, **תהיה נחמה חזקה** לנו אז נמצא כוחה אמת וחזק אם המון תלאות ומצוקות תעבורנה עלינו להחזיק בה בבכינו, **אשר אליה נסנו** בה חסינו להחזיק בתקוה הזאת לבל תאבד ומחכה לא נסור תמיד עד תום ימי חלדינו כי התקוה הגדולה הזאת **נערכה** והושמה לפנינו, למען תחזיק אותנו בימי רע. — הכותב יבאר איך גדלה התקוה הזאת לאמור כי היא בכמותה ואיכותה היתה לנו לעוגן לנפש. מלת עוגן ידוע בדברי המשנה (בבא בתרא פרק ה' מ"א.) מכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת **העוגין**. וענינו מטיל הברזל בעל פיפיות אשר ראשו אחוז בחבל ארוך ויושלך במים עזים עת יהמו יחמרו מימיו להחזיק ולהעמיד על ידו האניה לבל תושלך בנבכי הים אנה ואנה (אנקער בלע"ז). ונחמה הגדולה אשר זכר הכותב היתה לעוגין בעבור הנפש עת תשתוחח ותתעטף נפשינו עלינו, אם מי התלאות והמצוקות תעבורנה שתי אלה רגע ביום אחד עלינו וכמעט נטבענו ביון מצולה, התקוה הזאת תחליף כח לנו להעמיד אותנו, **והעוגין** הזה היה **נאמן ואיתן** אמין וחזק ברוב כחו בו ונוגע לא לבד במוץ, או על פני קרקע הים כי אם אל מבית לפרוכת מקום התחתונים והרחמים במקום אשר כל הרוחות שבעולם לא יוכלו לזוז העוגין הזה ממקומו. — (כ) אשר שם מבית לפרוכת השמימי ברום מכון עוזו **בא** משיח צדקינו הרץ והעובר לפנינו להכין ולסקל לפנינו המסילה העולה בית אל ואשר כל טוב אדוניו בידו, כי הוא היה לכהן גדול אשר עד עולם עד בלתי ירח ישב על כסאו ממלכתו לימין האל להכין אותה ולסעדה ולכהונתו אין קץ על כי הוא חי וקיים לנצח, ונבדל בערכו מכל כהן הגדול אשר היה בן תמותה אנוש אנוש, כצל יברח ולא יעמוד וכחציר ייבש וכהונת משיח צדקינו איננו כדרך הזה כי רק הוא לעולם ישב, כסאו לדור ודור, והוא כהן על **דברת מלכי צדק** ולכן תקות אלה אשר בשמו יאמינו ואליו ישימו משגבם לא תבוש ולא תכלם, **ולכן הוא** עוגין נאמן ואיתן לכל המיחלים לחסדו לעולם מדור ודור. —

מבוא: א בפרק הזה יוסיף הכותב הזה לבאר מעלת משיח צדקינו, ויבאר מעלת כהונת **מלכי צדק** אשר זכר בסוף הפרק הקודם לאמור, כי כהונת מלכי צדק רמה ונשגבה במעלתה באיכותה ובכמותה מכל כהונת בני אהרן וזרעו אחריו אשר הוקמה אחרי כן. (פסוק א'—י') ומזה נראה ברור כי כהונת בני אהרן וזרעו אשר הוכנה אחרי כהונת מלכי צדק ימים רבים, לא הגיעה אל שלמותה ואל מעלתה הראשונה אשר היתה אל מלכי צדק (פסוק י"א—י"ט) והנה יען כי כהונת מלכי צדק היתה רמז ואות על כהונת משיח צדקינו כאשר העיד מנעים זמירות ישראל.

לקראת אברהם בשובו מהכות המלכים ויברכהו׃ ב ואשר חלק לו אברהם מעשר מכל. אשר פשרו בראשונה מלך הצדקה

ברוח הקודש לאמר (תהלים ק״י) אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק, לכן גדלה מעלת כהונת משיח צדקנו מכל כהונת בני אהרן (פסוק י״ט—כ״ח). — (א) כי זה מלכי צדק אשר זכרתיו למעלה היה מלך שלם. שלם היה השם הראשון אשר לירושלים כאשר נאמר (תהלים ע״ו, ג׳) ויהי בשלם סכו לדעת קצת מפרשים. ויברכהו מלכי צדק ברך את אברהם. — (ב) ועל כי יקר ונכבד היה בעיני אברהם אבינו ויכבדהו על כי היה כהן לאל עליון, לכן חלק לו מן הרכוש אשר השיג מעשר מכל. והנה במלכי צדק התאחדו דמיון שני ענינים (א אשר פשרו כמו פשר דבר (קהלת ח׳, א׳) כפי שמו היה מלך הצדקה, מלך אשר צדק ומשפט מכון כסאו כאשר נאמר והוכן בחסד כסאו (ישעיה ט״ז, ה׳), (ב על כי היה מלך שלם כי הוא מלך השלום מלך אשר בקש שלום ורדף אחריו להשיגו (תהלים ל״ד, ט״ו) ונזכר שלום לעמו (שם פ״ה, ט׳) ושם גבולו שלום (שם קמ״ז, י״ד) והתענג על רב שלום (שם ל״ז, י״א). אלה שתי המדות מלכות הצדק ומלכות השלום בו התאחדו. ושני הענינים האלה בהתאחדם, המה רמז ומשל על משיח צדקנו כי נאמר (ישעיה ט׳, ו׳) לםרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם. ונאמר יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (תהלים ע״ב, ז׳) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו (שם פ״ה, י״א) ובספר צרור המור פ׳ לך לך נאמר כענין הזה: שנקרא מלכי צדק שנראה שהוא מלך הצדקה והמשפט, והשני שנקרא מלך שלם לרמוז שהוא שלם בכל השלמות. והרצון שהיה שלם בדעותיו ובמעשיו והם שני חלקי המצות וכנגד המעשה אמר מלכי צדק שפעל פעולותיו בצדק וזה כנגד פועל צדק הנזכר (בתהלים ט״ו), וכנגד העיון אשר מלך שלם וזה כנגד הולך תמים (שם) והשלישי שנקרא כהן לאל עליון שזה רמז שהיה יודע דעת עליון והיה בו רוח נבואי ולזה אמר ומלכי צדק מלך שלם והוא כהן לאל עליון ואם כן אין בו נפתל ועקש עכ״ד. — ובספר אור עולם נאמר כשיבוא מלך המשיח יבוא בשלום ויושיע אותנו שנאמר כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון (ישעיה כ״ב, י״ב) וכתיב ושמתי פקודתיך שלום (שם ס׳, י״ז) וברכת הארץ בשלום שנאמר כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה (זכריה ח׳, י״ב) ארץ ישראל מתרוממת בשלום שנאמר השם גבולך שלום (תהלים קמ״ז, י״ד) ובזכות השלום הקדוש ברוך הוא מכין כסאו של דוד שנאמר יפרח בימיו צדיק ורב שלום, וכן בשלום מכין כסאו וכסא זרעו אחריו ובונה לו בית נאמן לעולם שנאמר מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד העולם. — ועל ענין שם שלם אמרינן (בתוספתא דברכות סוף פרק א׳) ויהי בשלם סכו (תהלים ע״ו) וכי מה ראה הקדוש ברוך הוא להחזיר לה שם הראשון? לפי שהוא אומר על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה להסירה מעל פני, (ירמיה ל״ב) יכול אף עכשיו הרי היא בחימה? תלמוד לומר ההר חמד אלהים לשבתו (תהלים ס״ח) הרי היא בחמדה ובתאוה מלמד שכפר לה חורבתה שאין השכינה חוזרת עד שתעשה הר שנאמר ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ט׳). ויהי בשלם סכו מצינו כשהיא שלם קרויה הר שנאמר ויקרא אברהם שם המקום וכו׳ בהר ה׳ יראה ואומר זכור ה׳ לבני אדום (תהלים קל״ז) מאימתי? משנעקר

ובשנית מלך שלם הוא מלך השלום׃ ג בלי אב בלי אם בלי התיחש בלי תחלת הימים ובלי אחרית החיים ודמה לבן־אלהים

יסודותיה מכונה האומרים ערו ערו עד היסוד בה. — (ג) מלך וכהן גדול ומהולל כזה היה בלי אב וכו׳ ענינו ספור התורה ממלכי צדק הוא דבר נפלא ומלמד עצמו על כי לא נזכר בתורה דבר מה מי היה אביו או אמו או משפחתו או עמו וארצו, כאשר ימצא בשאר ספורי התורה מאנשי השם ומגיד מי מולדו מה ארצם ומולדתם. אכן ממלכי צדק לא נזכר דבר מבטן מי יצא, מי היה אביו או אמו. — בלי התיחש ר״ל כל האנשים אשר שרתו בכהונה התיחשו למשפחותם לבית אבותם כאשר נאמר ויתילדו אל משפחותם לבית אבותם (במדבר א׳ י״ח) ופירש רש״י הביאו ספרי יחוסיהם, ובלתי ספר היחוס לא הגיעו למעלת שרות הכהונה כאשר נאמר ואלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצא ויגאלו מן הכהונה (עזרא ב׳, ס״ב) וגם אלה הכהנים אשר אמותיהם מגויי הארץ היו כגואלו מכהונה כאשר נאמר ומבני יוידע בן אלישב הכהן הגדול חתן לסנבלט החרני ואבריחהו מעלי (נחמיה י״ג, כ״ח)... כה היה מלכי צדק בלי תחלת הימים לא נזכר באיזה שנה וזמן נולד, ובלי אחרית הימים גם לא נזכר מתי גוע ונאסף אל עמיו, עת תמו ימי חייו מכל זאת לא נזכר דבר, רק המעשה הזאת נזכרה בתורה כי הוציא לחם ויין, כי אברהם נתן לו מעשר מכל, וגם זכר שמו לא ימצא בכתבי הקודש שנית כי אם בתהלים (ק״י) אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. ובענין הזה הוא דומה מלכי צדק אל משיח צדקנו אשר לפני שמש ינון שמו (תהלים ע״ב) וכאשר נאמר ה׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ח׳, כ״ב) והוא כהן לעולם משיח צדקנו יהיה כהן לעולם אשר יבוא בקודש לכפר עלינו. — ובבראשית רבה מג׳: הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ר׳ שמואל בר׳ נחמן ורבנן, ר׳ שמואל אמר הלכות כהונה גדולה גלה לו, לחם זה לחם הפנים, ויין אלו הנסכים. ורבנן אמרי תורה גלה לו שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט׳) — ומדעת חז״ל תראה בברור כי גם הם לא ידעו בקבלה מענייני מלכי צדק ומהותו ואיכותו וממי יצא בברור ופסקו על סעיפים שונים זה בכה וזה בכה. וביונתן: ומלכי צדק ומלכא צדקיא הוא שם בר נח מלכא דירושלים. ובתלמוד מס׳ נדרים (ל״ב ע״ב) אמר ר׳ זכריה משום ר׳ ישמעאל בקש הקדוש ברוך הוא להוציא כהונה משם שנאמר והוא כהן לאל עליון (בראשית י״ד) כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידיך, אמר לו אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו? מיד נתנה לאברהם שנאמר נאום ה׳ לאדני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך ובתריה כתיב נשבע ה׳ ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן. ובבאור ר׳ בחיי על התורה: והוא כהן לאל עליון על דרך הפשט כהן משרת ומפני שיש בכל האומות כהנים משרתים למלכים הנקראים אלים על כן יקרא הקדוש ברוך הוא אל עליון כי עליון על כל אלהים וגבוה מעל גבוהים הוא, ועל דעת רז״ל כהן ממש היה ולכן נתן לו אברם מעשר מכל... ויברכהו וכו׳ הקדים מלכי צדק ברכת אברהם לברכת אל עליון וחטא בזה כי היה לו להקדים ברכת האל, כענין שמצינו בדוד המלך ע״ה ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי וברוך טעמך וברוכה את (שמואל א׳ כ״ה, ל״ב) והיה ענשו שנטלו ממנו כהונתו ונתנה לאברהם הוא שאמר דוד.

הוא עומד כהן לעולם׃ ד וראו מה־גדול זה אשר גם אברהם
ראש האבות נתן לו מעשר מראשית השלל׃ ה ואמנם אלה
מבני לוי היורשים את־הכהנה יש להם פקדה לקחת מעשר
מן העם כתורה וזאת מן אחיהם גם כי יצאי ירך אברהם המה׃

במזמור וכו' — ועל כי התיחסות משיח צדקינו היא מן אברהם אבינו לכן הוא כהן לעולם אשר להשיגתי אין קץ׳ (ד) וראו הבחנו כי זאת מה עצמה וגדלה אף מעלת מלכי צדק עד כי גם אברהם אבינו נשיא אלהים וראש האבות, אליו נראה אלהים ולו היתה ההבטחה כי בזרעו יתברכו כל גויי הארץ, נתן אל מלכי צדק מעשר מן ראשית השלל, ענינו מן הרכוש והנפש אשר השיב אברהם מיד המלכים, אשר המה שלל ואותם מיד לוט ומהמלכים נתן אברהם בראשונה מעשר מכל בטרם השיב אותם׳ ודע כי הוראת פעל שלל בלשון עברית לא תפיל כי אם על הרכוש והקנין או הנפש הנשארים בעיר או בשדה אחרי כי נפלו בעליהם בקרב, ואף כי לא בזוזו עוד׳ אבל הוראות בז תבוא להורות על הרכוש הבא לאדם אחרי אשר בזז איש איש לו׳ ולכן תמצא פעל בזז על השלל כמו ושלל הערים בזונו לנו (דברים ג') וכן לשון חלוקה ארדוף אשיג אחלק שלל (שמות ט"ו) ולא ימצא לשלול בז או יחלק בז והו"ק׳ — ובפרקי דר"א (פרק כ"ז) ר' יהושע בן קרחה אומר אברהם התחיל ראשון לעשר בעולם, לקח את כל מעשר סדום ועמורה, וכל מעשר לוט בן אחיו ונתן לשם בן נח שנאמר ויתן לו מעשר מכל׳ — השלל. דע כי בספור אברהם בתורה לא נמצאה מלת שלל כי אם אברהם השיב את הרכוש אשר המלכים והם לקחו׳ ובנוסחא היונית נמצאה מלת ακροθινια [ועקר הכוון והצדק הוא כמו שפירש הרמב"ן ז"ל ויתן לו מעשר מכל אברהם לא רצה לקחת לעצמו מחוט ועד שרוך נעל אבל חלק הגבוה הפריש לתתו לכהן וענינו חלק לשם אלהים עכ"ד. ומלת גבוה היא היא המאמרת ברוב בתלמוד חלף מלת אלהים כאמרם כהנים כשלחן גבוה קא זכו, אימורים לגבוה סלקי וענינם משלחן אלהים, או איברים הוה לאל׃ ובמסכת סוכה כ"ח ע"ב אמרי הרגלים של גבוה נינהו ובמס' פסחים (דף ה' ע"ב) (ממון) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה (ממון) של אחרים ושל גבוה וענינו ממון אשר הוא בקרבן לאל יתעלה׳ ומלת חלק הגבוה אשר כתבן הכותב האגרת הזאת נעתקו כפי פשוטן במלת ακροθινια אך לא לפי ענינן הכוון באמת. והסורי באר היטיב: ליה יהב מעשרא וראשיתא, ולא זכר מלת שלל׳ — (ה) ואמנם אלה הכהנים מבני לוי היורשים את הכהונה׳ דע כי ממטה לוי הסתעפו שתי משפחות׳ משפחת הכהנים ומשפחת הלוים כגדלו זאת מזאת׃ — כי מתחלה נקדשו הבכורים, פטרי רחם מבני ישראל, ואחרי כן נבדל שבט הלוי לשרת כאשר נאמר (במדבר ח', ה') לקח הלוים מתוך בני ישראל, כי נתונים נתונים המה מתוך בני ישראל תחת פטרת כל רחם בכר כל מבני ישראל לקחתי אותם לי׳ ושם (י"ח, ב') וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך אתה ובניך אתך לפני אהל העדות׳ — וכו'׳ אלה מבני לוי היורשים את הכהונה משפחות הכהנים אשר הסתעפה מן לוי בן יעקב עד אהרן הכהן וזרעו אחריו אשר היו יורשי הכהונה ומצד המולדה והירושה באו אל הכהונה אשר נגדלו והרמו מאחיהם (אשר יורשי הלויה היו,) להיות יורשי הכהונה כמו אלה יוצאי ירך אהרן ובניו. יש להם פקודה ענינו פקדו על משפטי התורה לקחת מעשר מן העם ענינו לקחת מעשר מן הלויים אשר ירימו הלויים מן העם כאשר נאמר

ו אך זה אשר לא התיחש עמהם לקח מעשר מאברהם ויברך
אתו אשר־לו ההבטחה׃ ז והדבר ידוע מאין סותר כי הגדול
יברך את־הקטן׃ ח ופה אנשים בני תמותה לקחים מעשר
ושם זה אשר עליו יש עדות כי הוא חי׃ ט ולדבר בלשון בני

אל הלויים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם, והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר, ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב. כן תרימו גם אתם תרומת ה' מכל מעשרותיכם אשר תקחו מאת בני ישראל ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן (במדבר י"ח, כ"ו—כ"ח׳)׳ — וזאת מן אחיהם ענינו בהרימם הכהנים את מעשר מן המעשר מן הלוים אשר המה אחיהם על כי ממטה אחד יצאו משפחות הכהנים והלוים גם יחד, לוקחי מעשר מן אחיהם המה בהרימם את מעשר מן המעשר מן הלויים, וזאת לא תגיע לבד אל הכהנים כי אם גם אל הלוי עצמו בקחתו מעשר מן העם מן אלה אשר מבני ישראל המה, גם הוא כמו הכהן הלוקח מעשר ממנו, לוקח מעשר מן אחיו כי כולם יוצאי ירך אברהם המה ראש האבות, ממנו יצאו יצחק ויעקב ולוי אשר אל מטהו ומשפחתו נתן הכהונה והלויה ולויים וישראלים בני אב אחד המה ומצור אחד חוצבו ומוקבת אחת נוקרו׳ — (ו) אך מלכי צדק זה אשר ממנו דברנו, ומן אביו ואמו וממשפחתו וארצו ומן מבואו וצאתו לא נדע מאומה לא התיחש לא עם אברהם, ולא עם שבט לוי בשמים לא תמצא התיחסותו, ובכל זאת לקח מעשר מן אברהם אבינו לא לקח המעשר כשאר הלוים מעת העם כי אם מאברהם ראש האבות וזאת היא לאות ולעדה כי מעלה ונשגב הוא במעלה גדולה יותר מאברהם על כי אברהם בעצמו נתן לו מעשר, גם ברך מלכי צדק אשר היה כהן לאל עליון את אברהם אשר לו היתה ההבטחה כי בזרעו יתברכו כל גויי הארץ ··· ויען כי מלכי צדק לקח המעשר מאברהם אף כי לא התיחש עמו לכן נשפוט כי מלכי צדק גדול במעלתו ממעלת כל הלויים והכהנים אשר לא לקחו מעשר כי אם מאחיהם וגדול מאברהם ראש בית ישראל והלויים׳ — (ז) והדבר ידוע ענינו דבר זה ברור כשמש בצהרים׳ מאין סותר אין איש יחלוק ויהרהר אחריו, כי הגדול במעלה ובמדות יברך את הקטן יאצל על הקטן מהודו ומהשפעת קדושתו לברכהו ולעטרהו כבוד והוד׳ ויען כי מלכי צדק ברך את אברהם אבינו ואברהם קבל ברכתו מן הברכה הזאת נשפוט אף נדע כי מלכי צדק גדול במעלתו ממעלת אברהם אבינו׳ — (ח) ופה וכו' ענינו ועוד יש הפרש גדול בין אלו הכהונות, רצוני לאמר בין כהונת מלכי צדק ובין שרות ועבודת הלוים הנספחים לעבודת המקדש לשרת בקדש בשיר ובמשא (במדבר ח', ה'׳ י"ח, ג'׳) כי אלה בני לוי אשר לקחו את המעשר מן העם כפי מצות התורה המה בני תמותה היום ישנו פה עמנו ומחר כציץ נובל ידלו ולקבר יובלו, — ושם אכן בכהונת מלכי צדק אשר קדם לקראת אברהם בשובו מהכות המלאכים לקח מעשר מאברהם ואשר מלכי צדק זה הוא רמז אל משיח צדקינו אשר עליו יש עדות כאמרה אשר לא תכתב כי הוא חי, לא קם בנו לכהן אחריו ולהודיע כי כהונת משיח צדקינו רמה ונשאה עד מאד׳ — (ט) ולדבר בלשון בני אדם עמכם כדי להבינכם סוד הגדול הזה והכמוס ממעלת משיח צדקינו, ובגלל תפלאו ותשתוממו, עליו אומר אפי כדרך בני אדם אשר איש את אחיו במשל ובמליצה ידברו למען הבין איש את רעהו כל מחשבותיו עד תכליתן וקצן, כי גם לוי אלה הלוים אשר ישנם

אָדָם גַּם לֵוִי הַלֹּקֵחַ מַעֲשֵׂר נָתַן מַעֲשֵׂר בְּאַבְרָהָם׃ י כִּי הָיָה
עוֹד בְּיֶרֶךְ אָבִיו בְּצֵאת מַלְכִּי־צֶדֶק לִקְרָאתוֹ׃ יא לָכֵן אִם־הָיְתָה
שְׁלֵמוּת בִּכְהֻנַּת לֵוִי כִּי בִימֵיהָ נִתְּנָה הַתּוֹרָה לָעָם מַה־צֹּרֶךְ שֶׁיָּקוּם
עוֹד כֹּהֵן אַחֵר עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק וְלֹא יִקָּרֵא עַל־דִּבְרָתִי אַהֲרֹן׃
יב כִּי בְּהֵחָלֵף הַכְּהֻנָּה תֵּחָלֵף גַּם הַתּוֹרָה׃ יג כִּי זֶה אֲשֶׁר

אשר אינם פה שבגר ומתו, הלוי הלוקח כעת ואשר לקח כבר המעשר מבני ישראל, הלוי הזה כבר נתן מעשר באברהם היינו אשר אברהם אבינו נתן אל מלכי צדק נחשב כאלו הלוי נתנו, כי הלוי הוא מזרע אברהם אבינו, מיוצאי ירכו הוא, ובעת אברהם המעשר נחשב כאלו יוצאי ירכו נתנוהו. — (י) כי היה וכו' אלה בני לוי כולמו, יצאו אחרי כן דור אחרי דור מירך אביהם הוא אברהם אבינו, ובעת וביומים מקדם נתת אברהם אל מלכי צדק ומעשר מכל, גם הוא נתנוהו כי עוד בירך אביהם היו עוד לא נולדו. — (יא) עד הנה הוכיח האגרת הזאת כי ספור הנא בתורה ממלכי צדק היא רומז אל משיח צדקינו, וממנו כבין אף כלא איך כהונת המשיח גדלה במעלתה משרות ועבודת הלוים, עתה יוסיף לבאר כי לא לבד כי נעלתה ונשגבה כי אם גם כהונת בני אהרן אשר באו ממשפחת הלוים בטלה כעת על ידי משיח צדקינו על כי כי כהונת בני אהרן לא השלימה ולא הגיעה אל תכלית הנרצה מאת אלהים המכוון אלוי. ויחל לאמר לכן אם היתה שלמות בכהונת לוי עינינו אם כהונת בני אהרון הלוי אשר היה האב אל הכהנים הגיעה אל קצה ותכליתה אשר כיוונה אליה חכמתו יתעלה, אם כלתה גם המחשבה הקדומה הנאצלת מאין סוף יתעלה המכוון (כי בעת נתנה התורה לעם בני ישראל נתן חוק ומשפט אל הכהנים כמכה) והתורה נתנה חוק כי הכהנים יכפרו על בני ישראל מכל פשעיהם וחטאותיהם, וקבלו אליהם ועל זרעם לשמור את כל דברי התורה הזאת, ואם הכהנים יוכלו לכפר על בני ישראל מפשעיהם לטהר אותם מכל חטאותיהם למען יטהרו לפני ה' מה צורך שיקום עוד כהן אחר עינינו לאיזה סיבה ותכלית נבא דוד ברוח הקודש בס' תהלים שיקים עוד כהן אחר במלואות הימים, על דברתי מלכי צדק ולמה לא יקים אלהים כהן אחר על דברת אהרון אשר ממנו התיחסו כל הכהנים והלוים? — (יב) כי בהחלף הכהונה וכו' אחרי כי סדר כהונת אהרן נחלפה והומרה בסדר כהונת מלכי צדק עליה נבא דוד המלך ברוח הקודש לאמור על דברתי מלכי צדק ולא על דברת אהרון הכהן, נראה כי לא לבד סדר הכהונה לבד נחלפה בסדר אחר, כי אם גם תורת הכהנים וכל החוקים והמשפטים הנלוים אליהם וכל דיניהם אשר הושמו לפניהם, עתה כעת נחלפה, ואיך תכיל הדעת שסדר הכהנים בלבד יחליף מבלתי השתנות תורת הכהנים אשר שמה סדר הזה לחוק? — ונפזמון לסליחת ערב יום הכפורים המתחיל ירצה צום עמך וכו' נאמר:

רְאֵה אֵין מְכַפֵּר בַּעֲדִי וְאֵין סוֹדֵר לִי סֵדֶר
וּבִגְדֵי לָבָן אַיִן וְאֵין לוֹבֵשׁ הָאֶדֶר
וְאִם אֵין קָרְבַּן חוֹבָה וְלֹא נְדָבָה וְנֶדֶר
אַתָּה תְּכַפֵּר עָלַי בּוֹחֵן כְּלָיוֹת וְחֶדֶר׃

(יג) כי זה הכהן הגדול אשר ידבר בו כאלו הדברים להיותו כהן על דברתי מלכי

יְדֻבַּר בּוֹ כָּאֵלֶּה בֶּן־שֵׁבֶט אַחֵר הוּא אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ אֵין אִישׁ קָרַב אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ׃ יד כִּי יָדוּעַ הוּא כִּי צֶמַח אֲדֹנֵינוּ מִיהוּדָה שֵׁבֶט אֲשֶׁר
עָלָיו לֹא דִבֶּר מֹשֶׁה דָּבָר עַל הַכְּהֻנָּה׃ טו וְעוֹד יוֹתֵר יָדוּעַ כִּי
בִּדְמוּת מַלְכִּי־צֶדֶק יָקוּם כֹּהֵן אַחֵר׃ טז אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּתוֹרַת
מִצְוַת הַבָּשָׂר כִּי אִם־כִּגְבוּרַת חַיִּים אֲשֶׁר לֹא יִכְלָיוּן׃ יז כִּי

צדק, בן שבט אחר הוא הנולד מזרע אברהם כפי הבשר, אך לא ממשפחת לוי (ממנו בן ופרח אהרון ובניו אחריו) כי אם ממשפחת יהודה, אשר ממנו מן שבט יהודה כפי משפטי וחקי התורה אין איש קרב אל מזבח לכהן ולשרת בכהונה, כי כל איש משבט אחר אשר יגש אל מזבח ה' לשרת זר יקרא ויומת, ואלה אשר פרצו גדר ועברו חוק כעוזיהו (דברי הימים ב' כ"ו, י"ח.) וכקורח ועדתו (במדבר ט"ז) כעכשו ונהיו למשל לרבים וחרון אלהים בערה בם. — (יד) כי דבר ידוע הוא על פי כתבי קדש באין חולק עליו בין המון כי צמח אדונינו ישוע משיח צדקינו התיחס מקורו ומוצאו משבט יהודה אשר ממנו בן נגע מלוכה לבית דוד, כאשר נבא יעקב אבינו לאמור לא יסור שבט מיהודה וכו' (בראשית מ"ט) וממשפחת דוד המלך כאשר נבא (ישעיה י"א) ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה. וימים אף שנים כבירים טרם הולד המשיח נבא (מיכה ה') כי לדתו תהיה בעיר דוד כאשר כאמור ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאותיו מימי קדם, ויושלם בכתובים (תהלים קל"ב, ו"ז.) שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי. ובירמיה (כ"ג ה') הנה ימים באים נאום ה' והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ; בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וכו' (ומלאכי ג', א') נבא על זמן בואו. והשבט הזה אף כי היה מיועד כי ממנו יצא נזר המלכות לבית דוד בכל זאת לא דבר עליו משה דבר על הכהונה לא הזכירו ולא הפקידו על פי התורה כי גם אל הכהונה יגש השבט הזה, כי אם הבדילו מכל עניני עבודת המקדש ובני השבט הזה היו כמו זרים אשר לא יוכלו לגשת אליה. — (טו) ועוד וכו' עניינו הדבר נודע למשגב כי הכהונה עם כל השרות והעבודות הנלוות אליה לא היתה בתכלית השלמות, שלא השלימה תכלית הנרצה ממנה, ולכן בלתה ונשנה, וכהונה אחרת נעלתה ונשגבה ממנה, לברית עולם הוקמה בדמות מלכי צדק, רצונו כשלמות כהונת מלכי צדק יהיה הכהן האחר אשר במלאות הימים על דברתם יקום, והוא לא יהיה משבט לוי כי אם משבט יהודה. — (טז) אשר הכהן האחר אשר היה מועד לכו על דברת מלכי צדק אשר הוא משיח צדקינו לא היה כתורת מצות הבשר עינינו כפי התורה בברית הראשונים אשר תשים חוק כי בעת מות הכהן ימלא ויכהן בנו תחת אביו והכהונה היתה בכהנים כמו ירושה מדור ועד דור, וכל תורת עבודתם בקרבנות, ובהזיה, ובטבילות, ובהבדלת הטהור והטמא השתרעו רק במצות הבשר עינינו בנפים חומרים ונפסדים לבד ולא בדברים רוחניים, אכן כהונת משיח צדקנו היא בלי התיחסות לא מן זר ולא מן כהן מוצאה ומבואה כי אם מראש מקדם נסוכה, כגבורת חיים אשר לא יכליון ככח החיים הנצחיי אשר תמיד עומד בישתו מבלי שינוי ותמורה ומבלי הפסק כמאמר ן' גבירול אתה חי ולא מזמן קבוע, ולא מעת ידוע. אתה חי, ולא כחיי אדם להבל דמה, וסופו עש ורמה. אתה חי והמגיע לסודך ימצא תענוג עולם, ואכל וחי לעולם. — (יז—יח) כי העיד וכו' עינינו באמרו ברוח הקודש אתה

הָעִיר. כִּי אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק׃ יח כִּי אָמְנָם יֵשׁ הֲפָרָה לַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה יַעַן רְפוּיָה הִיא וְאֵין תּוֹעֶלֶת בָּהּ׃ יט כִּי לֹא הַתּוֹרָה הִשְׁלִימָה דָבָר אַךְ מְבוֹא תִקְוָה הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה אֲשֶׁר־בָּהּ נִקְרַב אֶל־הָאֱלֹהִים׃ כ וּבַאֲשֶׁר לֹא הָיָה לְכֹהֵן בְּלִי הַשְׁבֵּעַ שְׁבוּעָה׃ כא כִּי הֵמָּה הָיוּ לְכֹהֲנִים בְּלִי הַשְׁבֵּעַ שְׁבוּעָה וְזֶה בְּהִשָּׁבַע שְׁבוּעָה עַל־יְדֵי הָאֹמֵר אֵלָיו. נִשְׁבַּע יְהוָה וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק׃ כב לָכֵן הָיָה

כהן לעולם על דברתי מלכי צדק הראה והודיע והעיד לפני כל כי גזרה חכמת האל יתעלה כי אמנם ר"ל באמת ובצדק יש הפרה ענינו במלואת הימים תופר ותבטל אף תוסר לא לבד המצוה הראשונה חוקי התורה אשר הושוו בראשונה לפני הכהנים בטרם בא משיח צדקנו הנוגעים אל עבודתם ושרותם, כי אם אף שאר החוקים והמשפטים אשר רק אל דברים גופניים ישתרעו יבוטלו ויוסרו, יען רפויה היא אלה המצות אשר נוס בראשונה לא הגיעו ולא השלימו התכלית המכוון מהם, על כי כח בידם לא היה להביא את האדם אל התכלית השלמות ולא תועלת תמצא בהן בשמור אותן האדם אם לא. — (יט) כי ענינו וזה נדע כי בוטלה תורת הלויים והכהנים, יען כי התורה לא השלימה דבר רצונו לאמור תכלית המכוון באלה התורות לא נשלמה ונגמרה, לא הגיעה אל השלימות המכוונה בהן, כי על ידי מצותיה לא יצדק איש לפני עושהו להגיע על יען אל כפרת פשעיו, אך התורה והמצוה היו כמו מבוא, כמו פרוזדור לבית לטרקלין, אשר המובא בבנין איננו התכלית הנרצה והמכוונה כי אם הטרקלין, כמו כן היתה התורה מבוא לבית לאט לאט את בני אדם אל התקוה הטובה ממנה אל העת אליה קוינו והוחלנו בה יגלה משיח צדקנו להיות כהן על דברת מלכי צדק, והתמלאות התקוה הזאת היא טובה מכל פקודי התורה להוביל את האדם אל הצדקות האמתי, כי עתה יקרב כל אחד מאתנו בלי מסך מבדיל אל האלהים. — (כ) ובאשר וכו' בפסוקים הבאים יבאר עוד הכתוב כי מעלת משיח צדקנו רמה ונשגבה היא ממעלת כל הכהנים הגדולים לאמור, כי כל כהונה אשר היתה מנת חלקת בני אהרן והבאים אחריהם לדורותם באה במצות התורה לבד, ולכן הופרה והוסרה ונתחלפה, אכן כהונת משיח צדקנו על דברתי מלכי צדק תקום לעולמי עד, על כי היתה בשבועה כאשר כאמור נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. ויחל לאמור ובאשר משיח צדקנו לא בא אל הכהונה על פי התורה והמצוה כמו שאר הכהנים אשר יחוסיהם ישתרע עד אהרן הכהן, והבן ימלא יד אביו לכהן תחתיו, ולא היה לכהן לא הסתפח בכהונת עולמים בלי השבע שבועה לאשר ולקיים כהונתו עדי עד. — (כא) כי המה אשר יוצאי ירך אהרן הכהן היו לכהנים בקרבנו ונספחו לשרת בקדש ולהסתפח בכהונתם בלי השבע שבועה מבלתי יצאה שבועה מפי האל יתעלה כי כהונתם תהיה כהונת עולם מדור דור, וזה אכן משיח צדקנו אשר הגיע אל מעלת הכהונה בהשבע שבועה באשר נשבע לו אלהים על ידי האומר אליו על ידי מנעים זמירות הוא דוד המלך אשר נבא ברוח הקודש כי במלואת הימים יהיה משיח עליון כהן הגדול האמתי אשר יכפר על בני ישראל ועל כל יושבי תבל ושוכני ארץ להביא גאולת עולמים בדמו. — (כב) לכן ענינו ויען כי כהונתו על דברת מלכי צדק נתאמצה ונתחזקה בשבועה היה ישוע הוא משיח עליון ערב ככהם

יֵשׁוּעַ עָרֵב לִבְרִית הַטּוֹבָה מֵרִאשׁוֹנָה׃ כג וְרַבִּים הָיוּ הַכֹּהֲנִים הָהֵמָּה עַל כִּי־הַמָּוֶת לֹא נָתַן אֹתָם לָשֶׁבֶת׃ כד וְזֶה יַעַן כִּי־יֵשֵׁב לְעוֹלָם יֵשׁ לוֹ כְּהֻנָּה אֲשֶׁר לֹא תַעֲבֹר מִמֶּנּוּ׃ כה וּבַעֲבוּר זֹאת יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ עַד־נֶצַח אֶת־הַקְּרֵבִים אֶל־הָאֱלֹהִים עַל־יָדוֹ בַּאֲשֶׁר חַי לְעוֹלָם לְהַפְגִּיעַ בַּעֲדָם׃ כו כִּי כֹהֵן גָּדוֹל כָּזֶה נָאוָה לָנוּ קָדוֹשׁ

בדמו ובנפשו בערבות להביא צדק עולמים כי הברית הזאת לא תופר ותמיש לעולם. — ערב ל' כמו ערבת לרעיך (משלי ו', א'.) ומוקשר עם ל' ועם יחס הפעול כמו כי עבדך ערב את הנער (בראשית מ"ד, ל"ב.) והפרש גדול יש ביניהם. ובמס' אבות דר' נתן (פרק ל"ד) כאמר מה דכתיב אלה שני בני היצהר וכו' (זכריה ד', י"ד:) זה אהרון ומשיח, ואיני יודע איזה מהן חביב? כשהוא אומר נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם הוי יודע שמלך המשיח חביב יותר מכהן צדק עכ"ל. — (כג) ובימי הברית הראשונים, עת כהונת אהרון וזרעו עודנה בתקפה ובגבורתה היתה ושרתו בקדש, אז היו רבים הכהנים ההמה על כי היו בני חלוף המעותדים למות, ובמות הכהן הגדול מאחיו קם תחתיו אחד מבני הכהנים אשר כהן תחת אביו במותו, על כי המות לא נתן אותם לשבת ענינו על כי המות לא הניח אותם כי יחיו לעולמים, כי אם כמות כל אדם מתו ופקודת כל בשר פוקד עליהם, טפחות נתנו ימיהם וחלדם כאין חלד. — (כד) וזה משיח צדקנו אשר לו הכהונה, יען כי בלע המות לנצח וקם מבין המתים ישב לעולם לחיות חיי נצח, חיים אשר לא ימותו, יש לו כהונה הסתפח בכהונת עולמים אשר לא תעבור ממנו, יען כי יחיה לעד ועד דור ודור כסאו. — (כה) ובעבור זאת, יען כי כהונתו היא כהונת עולמים אשר לא תמיש ממנו, וממשלתו בכל דור ודור, לכן יש בכחו להיות מושיע עד נצח את אלה אשר יאנחו מקוצר רוח ומעבודה קשה וממרירות הלב, להיות למו עזרה בצרה להעניקם מרב טובו הצפון, ולהביא אל המנוחה והנחלה את אלה הקרבים אל אלהים מכל גויי הארץ לשפוך שיחם וכפיהם פרשו השמחים מיגון לבב בשפתים נעות בלי נשמע קולם, להפגיע בעדם להתפלל בעדם ולהיות להם למליץ יושר באשר חי לעולם ושומע תמיד שועתם ורנה ומהלל תמיד את אלהים כבן המרצה את אביו. הכהן הגדול התפלל רק פעם אחת בשנה תפלה קצרה בבואו לבית קדשי הקדשים וזאת התפלה היתה רק בעבור עם בני ישראל לבד, אכן משיח צדקנו באשר חי לנצח שומע תמיד שועת בני אדם ומרצה את פני אלהים בכל עת להושיע כל איש אשר רוחו זר לו ויקרב לאלהים. — (כו) כי כהן גדול כזה אשר חי וקיים לנצח נאוה לנו רק הוא נכון לנו, אם נרדפה להשיג צדק עולמים אזי הוא נכון להיות לנו כהן אשר לא ישיגהו העדר ותמורה, אשר כהונתו לא תוסר ותוחלף, וכבודו לא תושפל לעמק עכור לאבדה על ידי המות, כמו אלה בני כהונת אהרון אשר כמות כל אדם מתו, וכמוהם אכלם עש ורקב. וזה נעים גורלינו בהיות לנו כהן גדול נשא מעל לשמים קדוש וטהור בתכלית השלימות, לא כשארי הכהנים אשר היו עלולי חטא וטומאה, כאשר כאמור, כל איש אשר יקרב, מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מלפני אני ה' . . . ואיש איש מזרע אהרון הכהן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל (ויקרא כ"ב, ג'.) — נקי מכל חטא ואשמה כאשר העיד עליו רוח הקודש לא חמס עשה ולא מרמה בפיו (ישעיה נ"ג, ט'). — תמים בלי חטא

נָקִי תָּמִים נִפְרָד מֵחַטָּאִים וְנִשָּׂא מֵעַל הַשָּׁמָיִם׃ כז אֲשֶׁר אֵין צָרִיךְ לוֹ יוֹם יוֹם כְּלַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים לְהַקְרִיב בָּרִאשׁוֹנָה זֶבַח עַל־חֲטָאָיו וְאַחֲרֵי־כֵן עַל־חַטֹּאות הָעָם׃ כִּי אֶת־זֹאת עָשָׂה בְּפַעַם אַחַת

ומבטן מהריון ומלידה. — נפרד מחטאים הכהן הגדול מבני אהרן אשר עומד לשרת בקודש ביום הכפורים, הופרש שבעת ימים קודם יום הכפורים מביתו ללשכת פרהדרין. וסדר עבודתו מפורש היטב ברמב"ם הלכות עבודת יום הכפורים (פרק ד', הלכה א'.) וזה לשונו: וסומך שתי ידיו על ראש הפר ומתודה. וכן היה אומר אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי לפניך אני וביתי. אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי וכו'. ואחר כך מגריל על שני השעירים וכו'. ובא לו אצל פרו השני וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה וידוי שני, וכך הוא אומר אנא השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך. — ואיתא בגמרא יומא (דף מ"ג, ע"ב) מאי שנא בוידוי ראשון דלא אמר ובני אהרן עם קדושיך ומ"ש בוידוי שני דאמר ובני אהרן עם קדושיך? תני דבי ר' ישמעאל כך היא מדת הדין נתנה, מוטב יבוא זכאי ויכפר על החייב ואל יבוא חייב ויכפר על החייב עכ"ד . . . מכל אלה הוידוים נראה כי הכהן הגדול גם אחיו הכהנים היו חוטאים חטאו עוו ופשעו, והוא לא נבדל ונפרד מהן והם בכללו את עצמו עמהם באמרו כפר נא לחטאים שחטאו אני וביתי ובני אהרן וכו', אבל משיח צדקנו כהן הגדול הזה נפרד מחטאים אף כי בא בחברתם בכל זאת היה נפרד מהם כי חטאתם אליו לא הגיעה להכלל בה, ולכן הוא נשא מעל לשמים בשבתו בכסא חביון, לימין עליון, לשמוע שועת עני ואביון. — (כז) אשר למשיח צדקנו אשר הוא כהן הגדול האמיתי אשר אין לו שינוי ותמורה ומופיע יום יום בעדינו, אין צורך לו אין עליו חובה להקריב יום יום עניינו כמו עבודת היום (הנזכרת לרוב במשנה ותלמוד במס' יומא וחסר הכסמך ועניינו עבודת יום הכיפורים) אף כאן עניינו אין צורך לו בעבודת יום הכפורים בעת יכפר על העם להקריב בראשונה קרבנו לכפר עליו ועל ביתו ועל הכהנים ואחר כן על חטאות העם, למען יבוא זכאי ויכפר על החייב כאשר בארנו בפסוק הקודם. ומפורש ברמב"ם הלכות יום הכפורים (פרק ב', הלכה ו') וזה לשונו: נמצא למוד שהוא מתודה ביום זה שלשה וידויים, אחד על ידי עצמו תחלה. וידוי שני על ידי עצמו עם שאר הכהנים, ושניהם על פר החטאת אשר לו. והוידוי השלישי על ידי כל ישראל על שעיר המשתלח.. ובפירוש המשנה פרק ד' משנה ב' כתב וזה לשונו: זה שתראה כתוב בשלוש הוידוין עון. פשע וחטאה היא דעת ר' מ'. והוא סומך על מה שאמר הכתוב והתודה עליו את כל עונות בני ישראל, ואת כל פשעיהם לכל חטאותם. ואין הדבר כן לפי שכוונתו בזה אינו אלא שיכלול מיני עוונות, כי עוונות המה מיני עוונות שאדם עושה במזיד, וחטאים הם הנעשים בשוגג, ופשעים הם מיני כפירה והמרד בה'. ובגמרא יומא (דף ז', ע"ב.) תנו רבנן וכפר אל הקודש מטומאות בני ישראל יש לי בענין זה להביא שלוש טומאות, טומאות עבודה זרה, וטומאות גילוי עריות וטומאות שפיכת דמים. וכן הוא לפי דקדוק הלשון כי חטא הוא מענין חסרון קולע אל השערה ולא יחטא (שופטים כ', טז.) והוא שמחטיא מעשיו מצד השגגה שחושב שהדבר ישר וכשר אך שהתאוה הטיאה אותו לדבר והיה היא אשר עין שכלו עורה, אבל

בְּהַקְרִיב אֶת־נַפְשׁוֹ׃ כח כִּי הַתּוֹרָה הִפְקִידָה לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים אֲנָשִׁים נִכְשָׁלִים׃ אַךְ דְּבַר הַשֶּׁבַע שְׁבוּעָה אַחֲרֵי הַתּוֹרָה הִפְקִיד אֶת־הַבֵּן אֲשֶׁר הָשְׁלַם לְעוֹלָם׃

ח א סוֹף דָּבָר יֵשׁ לָנוּ כֹּהֵן גָּדוֹל הַיּוֹשֵׁב לִימִין כִּסֵּא הַגְּדֻלָּה בַּשָּׁמָיִם׃ ב מְשָׁרֵת הַקֳּדָשִׁים וְהַמִּשְׁכָּן הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר אֹהֶל יְהוָה וְלֹא אָדָם׃ ג כִּי כָל־כֹּהֵן גָּדוֹל יָפְקַד לְהַקְרִיב מְנָחוֹת וּזְבָחִים׃ לָכֵן צָרִיךְ גַּם לָזֶה לִהְיוֹת לוֹ מַה לְהַקְרִיב׃

עון כנגד משרש עוה ועוות והוא שמעוות דרכיו במזיד על ידי שמכלה בטענית לכפור במאוה. — כי את זאת להקריב קרבן בעד כל חטאות יושבי תבל לא עשה משיח צדקנו פעם פעם מדי שנה בשנה, כי אם פעם אחת כל ימי אלו הקריב את נפשו, לא בעבור חטאיו, ולא מבהמות, כי אם את גופו ואת נפשו הקריב, וגם אשם נפשו, וזה היה הקרבן הנרצה לפני ה'. ובזוהר שמות (עמוד ש"פ, ד"ז.) כד הוו ישראל בארעא קדישא באינון פולחנין וקרבנין דהוו עבדין הוו מסלקין כל אינון מרעין ויסורין מעלמא, השתא משיח מסלק להון מן עלמא. — (כח) כי בברית הישנה הפקידה התורה אלה הכהנים הגדולים אנשים עלולי חטא, המצומדים למות, וגם המה כשול יכשלו כאשר נאמר וכשל גם כהן עמך, והיה כעם ככהן, אך משיח צדקנו אשר על כהונתו נשבע שבועה מפי העליון כי לכהונתו אין קץ ולא תמיש ותופר אף תחלף ואחר כי כבר נתנה התורה וימים רבים חלפו והלכו לגוו הפקיד האל יתעלה את הבן, עניינו שם את בנו הוא משיח צדקנו על ידי שבועה כי הוא יהיה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק, והכהן הגדול הזה השלם לעולם בכל מיני שלימות הוא רם ונשגב ואין למעלה ממנו:

ח מבוא

אחרי אשר הכותב הזה הראה והודיע אף באר בפרק הקודם כי כהונת משיח צדקנו גדלה ורמה אף נשאה מכהונת אהרן, וכהונת כל הכהנים הגדולים אשר באו אחריו אשר היתה אבן פנתה אל עבודת הברית הישנה, יוסיף עתה לבאר באר היטב עניני עבודת הברית החדשה אשר עבודותיה היא עבודת הקודש, עבודת הרוחניות, כעת במלואות הימים כאשר הובטח מפי הנוזה — ויחל לאמור:

(א) סוף דבר עניינו תוכן הדברים אשר דברנו עד הנה, והקוטב אשר עליו יסובבו כל הדברים הוא, כי יש לנו המאמינים בה' ובמשיחו כהן גדול אמתי בלי חטא ועון אשר אחרי הביאו צדק עולמים ישב כעת לימין כסא הגדולה בשמים, הוא לימין עליון כאשר נאמר שב לימיני. -- (ב) ובשבתו לימין אלהים הוא משרת הקדשים הוקם על והופקד על עבודת הקדשים והמשכן האמתי. אהל אשר נטה ה' ולא אדם (עיין למטה פרק תשיעי פסוק כ"ג ושם בארנו). — (ג) כי כל כהן הגדול כמו אהרן ובניו והבאים אחריהם יפקד כתמנה ובא אל מעלת וגדולת הכהונה בעבור בני אדם עניינו לתועלת ולעזר בני אדם להובילם ולקרבם אל ה' באמצעות הקרבנות להקריב מנחות וזבחים לכפר בעדם. ויען כי כל עניני הכהונה ועבודתיה היו אך רמזים אל העבודה האמתית אשר מעותדת להוקם על ידי משיח צדקנו, לכן צורך גם אל

ד וְאִלּוּ הָיָה בָאָרֶץ לֹא הָיָה כֹהֵן בַּאֲשֶׁר יֵשׁ כֹּהֲנִים הַמַּקְרִיבִים מְנָחוֹת כַּתּוֹרָה׃ ה הָעֹבְדִים בִּדְמוּת וּבְצֵל הַשְּׁמַיְמִיּוֹת כַּאֲשֶׁר צֻוָּה מֹשֶׁה מִפִּי אֱלֹהִים בְּחָשְׁבוֹ לְכַלּוֹת אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ כִּי אָמַר׃ רְאֵה

משיחנו להיות לו דבר רוחני אשר יקריב לפני ה'. — (ד) ואלו וכו' אם לא נעלה משיח צדקינו לשמים לשבת לימין עליון אשר שם מרכבות כבודו רק עמד בארץ אחרי אשר בלמו שם אשם נפשו לכפר על כל יושבי תבל, לא היה כהן ענינו מעלת כהונתו אשר רמה ונשגבה עד מאוד, לא תודע ולא תתעלה למעלתה באשר יש כהנים פה בארץ ותבל הזאת, כהנים אשר המה מזרע אהרן הכהן מקריבים מנחות כתורה אשר על פי פקודיה וחוקותיה רק אלה אשר מזרע אהרן יקריבו ויעבדו עבודת הקודש, אך לא אלה אשר מזרע שבט אחר או משבט יהודה כמו משיח צדקינו. — (ה) העובדים בדמות וכו' ענינו אלה הכהנים מבני אהרן אשר הופקדו על העבודה על פי התורה להקריב זבחים ולהעלות מנחות, ולעבוד כל עבודת המקדש פה בארץ, היו רק עובדי עבודת המקדש הזה אשר היה בדמות ובצל המקדש השמימי. המקדש אשר היה פה בארץ לא היה המקדש האמתי כי אם כמו דמות אשר היא תמונת דבר מה, וכמו צל אשר תראה על פני האדמה אשר הוא תואר הגשם, אך לא הגשם בעצמותו, כמו צל העץ, או צל שאר דבר הנראה, אשר עליו נאמר ונשפוט כי הוא איננו עצם העץ כי אם תארו וצלו, אכן היו כל כלי המקדש וכל עבודותיו איננו כי אם תאר וצל המשכן האמיתי אשר הוא בשמים . . . . כאשר צוה משה מפי אלהים. ענינו כי מעשה המשכן אשר שם משה לא היה במקרה כפי אשר עלה על רוחו, כאשר יבנה איש את ביתו בעליות מרווחים, משוח בששר וספון בארז, כי אם משה כלה כל בניני המשכן על פי ה' כאשר נאמר ראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר. ומזה נראה כי הראה האל יתעלה את משה צורות שמימיות אשר כתבניתם יעשה משכן הארצי הרומז אל מקדש השמימי. — ובגמרא למסכת מנחות (דף כ"ט, ע"א.) אמרינן ארון של אש, ושולחן של אש, ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותן שנאמר וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר. והרב ר' בחיי בבאורו על התורה (פ' תרומה) אמר ידוע כי המשכן וכליו הכל ציורים גופניים להתבונן מהם ציורים עליונים שהיו דוגמא להם. ומכלל הענינים הנפלאים הנכללים בו הוא מה שתמצא המשכן על שלשה חלקים. לפנים מהפרוכת, חוץ לפרוכת שהוא אהל מועד, וחצר המשכן, כנגד המציאות שנחלקה לשלשה חלקים עולם המלאכים עולם הגלגלים ועולם השפל. וכן מצינו האדם שהוא עקר הכל שהוא דוגמת המציאות בשלשה חלקיו, ונקרא עולם קטן, והוא נחלק לשלושה חלקים, עולם הדבר, ועולם החיות, ועולם הטבע. החלק האחד שבמשכן לפנים מהפרוכת ושם הארון והלוחות והכרובים, שהם כלים פנימיים נעלמים, והם המרכבה לשם יתעלה כמו שכתוב וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה (יחזקאל י"ט) וכתיב יושב הכרובים (תהלים פ, ב) והם כנגד עולם המלאכים שהן צורות נפרדות נעלמות והם שכליים נפרדים, מרכבה וכסא להקדוש ברוך הוא. כנגדן באדם עולם הדבר, והוא הראש שהוא משכן החכמה, ושם השכל שופע על המוח. כי הצדיק השלם מרכבה להקדוש ברוך הוא כמו שהיו אבות העולם . . . . החלק השני מחוץ לפרוכת הוא האהל מועד ושם

וְעָשָׂה כֹל כְּתַבְנִית אֲשֶׁר אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר׃ ו וְעַתָּה לָקַח הַכְּהֻנָּה יְקָרָה מֵאֹד כַּאֲשֶׁר הַבְּרִית אֲשֶׁר הוּא מֵלִיץ לָהּ יְקָרָה מֵרִאשֹׁנָה וְנִכְרְתָה עַל־הַבְטָחוֹת טוֹבוֹת מִן הָרִאשֹׁנוֹת׃ ז כִּי אִם־הָרִאשֹׁנָה הָיְתָה תְמִימָה לֹא יְבֻקַּשׁ מָקוֹם לַשֵּׁנִית׃ ח כִּי בְגַעֲרוֹ בָם אָמַר׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְכָרַתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה׃ ט לֹא כַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתָם

והשלחן והמנורה והמזבח הקטורת, שהם כלים נכבדים פנימים, לא כמעלת פנימים הראשנים, והם כנגד עולם הגלגלים שהן נמצאים נכבדים מספרים כבוד אל, והעולם מתקיים בתנועותם, וכנגדן באדם עולם החיות והוא הלב שהוא מהאברים הפנימיים, שכל החיות תלוי בו, וכל הגוף מתקיים בתנועתו. החלק השלישי חצר המשכן בו היה מזבח הנחושת, והוא מזבח העולה אשר עליו למקריבי הקרבנות; ושם בעלי חיים מקבלים הפסד, והוא כנגד עולם השפל הזה, שהוא בעולם ההויה וההפסד, וכנגדן באדם עולם הטבע הוא מהטבור ולמטה, כי משם בא ההויה והיא ראשית ההפסד הגוף, כי ההפסד הוא סבת ההויה שאם לא נמצא הפסד בעולם לא היתה מצטרכת ההויה. הא למדת שהמשכן על שלשה חלקים, כנגד שלשה חלקי המציאות שעליהם אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים ק"ג, כ.) ברכו ה' כל מלאכיו גבורי כח וכו' ברכו ה' כל צבאיו, ברכו ה' כל מעשיו. וכן שלמה בנו אחז הדרך הזה ורמז בשלשה פסוקים לחייו כערוגת הבושם, השני ידיו גלילי זהב. השלישי שוקיו עמודי שש. — עד כאן דבריו. — (ו) ועתה במלאות הימים בשלח לנו האל משיח צדקינו לקח המשיח כהונה יקרה היא כהונת עולמים אשר לא תוסר ותופר עוד, ולכן יקרה היא במעלתה ממעלת כל כהונה, וככבדה בכמותה ובאיכותה מכהונת אהרן הכהן, כאשר הברית ענינו כאשר מעלות ומדרגות הברית החדשה נעלו מעל הברית הראשונה כן במדרגה הזאת ובערך הזה נעלתה כהונת משיח צדקינו במשכן השמימי מכהונת אהרן במשכן הארצי. ולברית החדשה הזאת הנעלה והנשגבה היה משיח צדקינו לה למליץ יושר בין אלהים ואדם ונכנס בערבות. בעבור בני אדם, ונכרתה וגם הברית האחרונה הזאת נכרתה ונשלמה להיות בתוקפה ובעוז עלי עד על הבטחות רוחניות המיועדת לנו על פי נביאנו על הימים העתידים לבוא בימי המשיח, והיעודים אשר עתה היו לנו היו בערך הראשונים, אם נערכם זה מול זה גם יחלו, ביתר שאת ובתוקף ומורו. באר היטב היתרון והמעלה אשר לברית האחרונה על הראשונה. — (ז) כי אם ברית הראשונה אשר כרת ה' אלהים את אבותינו היתה תמימה ושלמה בתכליתה, אלו היתה ביכולתה להביא את האדם אל תכלית ושלימות האמיתי, להביא את האדם אל חיים נצחיים לא יבוקש מקום לשנית לא היה מן הצורך כי יקים ה' את הברית החדשה אשר היתה מיועדת מימים קדם. — (ח) כי בגעור בה' בם כאשר חרה אף ה' בישראל ודיבר עמהם על כי סרו מן הדרך ומן התורה אשר צוה ה' אותם למען יבואו אל המנוחה והנחלה האמתית אמר ה' אל הנביא הוא ירמיה הנה ימים באים בימי מלך המשיח נאם ה' אשר דברו קיים נאמן ומלא בשמים וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: ... (ט) ובילקוט שמעוני (פ' יתרו סימן רע"ג) נאמר על פסוק ביום הזה באו מדבר סיני

בְּיוֹם הַחֲזִיקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה הֵפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם נְאֻם יְהוָה׃ י כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרֹת אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נְאֻם יְהוָה נָתַתִּי אֶת־תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל־לִבָּם אֶכְתֲּבֶנָּה וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם׃ יא וְלֹא יְלַמְּדוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־אָחִיו לֵאמֹר דְּעוּ אֶת־יְהוָה כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אֹתִי לְמִקְּטַנָּם וְעַד־גְּדוֹלָם׃

(שמות י"ט, א'.) ביום ההוא אין כתיב כאן אלא ביום הזה, בעולם הזה לכם אני מלמדה לכל ישראל, והם לומדים אותה ואינם שוכחים שנאמר זאת הברית אשר אכרות אחרי הימים ההם וכו' ונתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבינה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם. עכ"ד. — ורד"ק כתב וז"ל ברית חדשה חדושה היא שתהיה קיימת לא תופר כמו שהופרה הברית שכרת ה' עם בני ישראל בהר סיני בזה. ואומר כי הנביא נבא על תורה חדשה שעתידה להיות לו כתורה הראשונה שנתנה בהר סני, כמו שאמר לא כברית אשר כרתי את אבותם והיא התורה החדשה שחדשה להם תשובתם הרי אמר ופירוש מה הוא, לא כברית אשר כרתי את אבותם והם הפרו את בריתי וזאת הברית לא יפורה, כי אתן תורתי בלבם ועל לבם אכתבנה שלא תשכח מהם לעולם. וכל הענין כמו שמפרש וכו'. — ועיין סוף הפרק הזה מאמר ארוך מהרב בעל העקרים בענין הברית החדשה. — (י) אחרי הימים ההם לימות המשיח. — נתתי את תורתי בקרבם תורת אמת אשר תוביל אל המנוחה והנחלה הנכונה למען יירשו חיי עולם. ועל לבם אכתבינה לא על לוחות האבן כאשר כתבו עשרת הדברים הראשונים הכוללים כל התורה כולה כי אם על לבותיהם תכתב התורה החדשה וכאשר אמר על פי בן בוזי ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם, ונתתי לכם לב בשר ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקותי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם אותם (יחזקאל ל"ו, כ"ו) — אכתבנה בקמץ חטף התי"ו לבן אשר ולבן נפתלי בשוא ופתח רד"ק. — (יא) ולא ילמדו וכו' בידיעת ה' לא יהיו צריכים למורים ולמלמדים אשר יגדלו אותם בדרך ה'. ויפה כתב הרד"ק באמרו אינו אומר שיהיו כולם שלמים ושוים בחכמות, כי זה אי אפשר, כל שכן שיהיו הקטנים חכמים כגדולים, כמו שאמר למקטנם ועד גדולם, אלא פירש לדעת ה' כלומר ליראה אותו וללכת בדרכיו, כמו שפרשנו הלוא היא הדעת אותו. — והבין איך הסכימו כל חכמי ישראל בענין הזה. ובזוהר חדש (דף מ"ב, ג') ביומא משיחא תתחדש דעתא בעלמא ותתנהיר אורייתא קמיה.. ובזוהר בראשית (דף עד עמוד רלא דפוס זולצבאך) כד יהא קריב ליומי משיחא אפילו רביא דעלמא זמינין לאשכחא רזין דחכמתא, למנדע ביה קצין וחושבנין ובההוא זמנא אתגליא לכולה. ושם (ויקרא דף כ"ד; עמוד ל"ה.).. תא חזי זמינין דרי בתראי דייתון דיתנשי אורייתא מבינייהו, וחכימא לבא יתכנשון לאתרייהו ולאתרא קדישא ולא ישתכח מן דסגיר ופתח. ווי להוא דרא ומכאן ולהלאה לא יהא דרא כדרא דא עד דרא דייתא מלכא משיחא ומנדע יתער בעלמא, כדכתיב כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. עכ"ד. — ובילקוט ישעיה (סי' רכ"ו) עתיד הקדוש ברוך להיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו, וכו

יב כִּי אֶסְלַח לַעֲוֹנָם וּלְחַטֹּאתָם וּלְפִשְׁעֵיהֶם לֹא אֶזְכָּר־עוֹד׃ יג בְּאָמְרוֹ חֲדָשָׁה בִּלָּה אֶת־הָרִאשֹׁנָה. וְהַבָּלָה וְהַיְשָׁנָה קְרוֹבָה לַחֲלוֹף׃

פמליא של מעלה עומדים על רגליהם וחמה ומזלות מימינו של הקדוש ברוך הוא וכוכבים משמאלו והקדוש ברוך הוא יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן על ידי משיח. עכ"ד. — כי כולם בו"ו עם הסג"ל. רד"ק. — (יב) כי אסלח לכל עונם ולחטאתם, כי מלת הטעם ורצונו לומר לכן לא ילמדו עוד איש את רעהו כאמור למעלה, יען כי אסלח לעונם בעבור הברית החדשה אשר כרתי עמהם ולחטאתם ולפשעיהם לא אזכר עוד. ההבדל בין עון ופשע, וחטא, בארנו למעלה פרק ז' פסוק כ"ט. — (יג) ובאמרו חדשה עניינו כאשר הנביא אמר בפירוש כי יכרת ה' ברית חדשה בלה את הראשונה ר"ל הפיר ופסל הברית הראשונה, ואינה עומדת עוד בתוקפה ובעוזה עוד, כי על ידה לא הגיעו לסליחת עון ולכפרת פשע. והבלה דבר אשר נושן ונבל קרוב לחלוף קרוב לבוא להפסד כמו שמלה נושנה ונבלה מרוב ימים וזוקן תומרה ותחלף באחרת. — ובילקוט (פ' בא סימן רט"ז) לכן הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל (ירמיה ט"ז, י"ד.) משל משלו למה הדבר דומה לאחד שהיה מתאוה לבנים, נולדה לו בת היה נודר בחיי הבת, נולד לו הבן הניח את הבת והיה נודר בחיי הבן. ר' שמעון בן יוחאי אומר למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב ונצל ממנו, והיה מתנה נסים שנעשו לו בזאב. חזר ופגע בו ארי, והניח נסים שנעשו לו בזאב, והיה מתנה נסים שנעשו לו בארי. כיוצא בו דרש: ויקרא שם המקום בית אל עבר שם הראשון ונתקיים שם השני עכ"ד. — וכדי להעמידך הקורא העברי על אמיתת ותוכן הדברים העמוקים האלה אציג לפניך עוד דעת חכמי ישראל האמתים אשר ישתרעו על הענין הזה ואומר: בגמרא (שבת ס"ג. ע"א.) אמר רבי חייא בר אבא כל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח. ודעתם להורות בזה כי בימי המשיח תתרבה הארץ דעה כמים לים מכסים', ואז תבוא תורה חדשה ע"י המשיח. ועל הפסוק ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה (ישעיה י"ב, ג'.) תרגום יונתן ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא. וכן אמרו במדרש רבה קהלת דף קי"ד ע"א (דפוס פראנקפורט) כל התורה שאדם לומד בעולם הזה הבל היא נגד תורתו של משיח. — וכן הוא בזוהר ויקרא (דף ע"ד עמוד רנ"א) כד יהא קריב ליומא משיחא אפילו רביא דעלמא זמינין לאשכחא טמירין דחכמתא ולמדנע ביה קצין וחושבנין. — ושם (פרשת אחרי מות) ובדרא דייתא מלכא משיחא מנדע יתיר בעלמא דכתיב כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם (ירמיה ל"א, ל"ד.) ובמדרש תהילים י"י מתיר אסורים יש אומרים כל הבהמה שנטמאה בעולם הזה מטהר אותה הקדוש ברוך הוא לעתיד לבוא וכו' עיין שם. — ובמסכת קדושין (ע"ב עמוד ב') תנו רבנן ממזירים ונתינים טהורים לעתיד לבוא דברי רבי יוסי, רבי מאיר אומר אינם טהורים. אמר לו רבי יוסי והלוא כבר נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם? אמר לו רבי מאיר כשהוא אומר מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם ולא מן הממזרות. אמר רבי יוסי כשהוא אומר אטהר אתכם הוי אומר אף מן הממזרות. — ולפי דעת בעלי התלמוד בטלו ארבעים שנה קודם החרבן — והימים האלה הם הם ימי המשיח האמתי — הרבה דינים מדיני התורה אשר כתנו ביום הקהל (סוטה דף מ"ז ע"א) משרבו הרצחנין בטלה עגלה ערופה. משרבו המנאפים פסקו מים המרים. — יוחנן כהן הגדול העביר הודיית

המעשר אף הוא בטל את המעוררין · — ובזוהר (ואתחנן דף ק"י עמוד תל"ח) אתה החלות להראות את עבדך מאי שירותא הכא? אלא דודאי משה שירותא הוה בעלמא למהוי שלים בכלא · · · · · ואי תימא מן הוה סיומא, דהא משה שירותא הוה? סיומא מלכא משיחא, דהא כדין ישתכח שלימא לעילא ותתא ויהון עלמא כולהו בזווגא חדא כדין כתיב ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד · -- ובס בראשית (דף ל"ג עמוד קל"ב ד' אמסטרדם דף כ"ז, כ' ·) ובגין דא אתקבר משה לבר מארעא קדישא וקבורתיה דיליה משנה איהי, ולא ידע גבר ית קבורתיה עד יומא הדין · קבורתיה דיליה משנה דשלטא על מטרוניתא דאיהו קבלה (לנגד) למשה, ומלכא ומטרוניתא מתפרשא טבעלה · בגין דא תחת שלש רגזה ארץ תחת עבד כי ימלך דא איהו עבדא ידיעא, ושפחה כי תירש גברתה דא משנה, ונבל כי ישבע לחם דא ערב רב עם נבל ולא חכם · עד כאן דבריו · — וכל אלה הדברים תראה כי מאור תורת משה נחשך על ידי המשנה והתלמוד ולכן יכנה אותה הרשב"י קבורת משה ובזוהר בראשית (דפוס אמסטרדם דף ו' עמוד א', דפוס זולצבאך ועמוד כ"א) פקודא דמלכא איהי עד דייתא ההוא דטעין חמרא, ורצונו לומר עד שיבוא המשיח רוכב על החמור זכריה ג'· ונאמרים אלה הדברים ליודעי חן. ונגד דעת אלה אשר חבמים בעניהם באמרם איך יחליף ויימיר האל דתו אשר נתן ביום הקהל? ואיך תהיה באפשרית כי תמלא תורה חדשה? אביא דעת בעל העקרים מאמר שלישי פרק י"ג וזה לשונו, כי כמו שהרופא יתן הנהגה אל החולה עד זמן משוער אצלו שלא יגלהו אל החולה. וכשיגיע הזמן ההוא שנתחזק כבר מחליו ישנה הרופא את הנהגתו ויתיר מה שאסר ויאסור מה שהתיר. ואין לחולה להפלא מזה, כי אין זה ממה שיחייב שנוי בחק הרופא לומר עקרים שלא נתן בתחלה הנהגה מספקת לכל הזמנים · כי הרופא כשנתן ההנהגה כבר ידע הזמן שראוי שיתנהג החולה על פיה · ואף על פי שלא גלהו אל החולה ידע הזמן הראוי שתשתנה ההנהגה ההיא כפי מה ששער מטבע החולי הזמן שצריך לו, כדי שישנה מן החולי אל הבריאות · וכהנהגה הראשונה היתה כוונתו לתקן טבע החולה אל שיהיה ראוי ומוכן לקבל הנהגה השנית הראויה לבוא אחר ההכנה שהכינה הנהגתו הראשונה. וכשהגיע הזמן ההוא ישנה אותה להנהגה אחרת היתה מכוונת וידועה אצלו מתחלה · כן ע"ד התורה איננו חסרון בחק השם יתברך אם לא נתן בתחילה תורה והנהגה מספקת לכל הזמנים, כי הוא כשנתן התורה ידע שהנהגה ההיא תספיק עד הזמן ששערה חכמתו שיספיק להכין המקבלים ולתקן טבעם על שיקבלו ההנהגה השנית אף על פי שלא גלהו לאדם כשיגיע הזמן יצוה בהנהגה השנית · ואף אם ישנה דברים הפך ההנהגה הראשונה כך היה מתכוון אצלו בתחלה · וכמו שיהיה חסרון בחק הרופא שיצוה לתת המזונות החזקים, כלחם בשר ויין אל הקטנים מהחולה והילדים ויונקי שדים עד אשר יגדלו ואז יתחזק טבעם לסבול המזונות החזקים: כן יהיה החסרון שיתן הנהגה שוה בכל הזמנים למתחילים ולמורגלים, אבל ראוי שישנה אותה כפי השתנות הכנות המקבלים ואחר שיורגלו בהנהגה אחת דקה, יעלה אותם להנהגה יותר חזקה תאותה להם כפי טבעם כלחם והבשר והיין והמזונות החזקים, שאף על פי שאינן ראוים לקטנים הם מזון ראוים ונאותים אל הגדולים לפי טבעם · ואחר שהורגלו בו מעט מעט ראוי לשנות הקטנים אחר שיגדלו, כמו שיעשה המלמד עם התלמיד שירגילהו בתחילה בדבר קל, ההבנה עד שיורגל בלימוד

מעט, ואחר יעתק אותו למדרגה חזקה ועמוקה שלא היה ראוי אליה בתחלת למודו וקודם שהורגל · — ואם יאמר האומר כי אין ראוי שתקצר יד השם שלא לתת הנהגה כוללת לכל אנשים מנער ועד זקן שוה בכל הזמנים? הנה זה ידמה לשאלת השואל למה לא ברא ה' כל האנשים צדיקים לעבוד עבודתו מאין בהם נפתל ועקש וזה היתה יותר שלמות אליו — עד כאן דבריו · ובפרק י"ד הוסיף לבאר וזה לשונו כאשר חפשנו ענין הדתות האלהיות שהיו בעולם נמצא אותן נוהגות זה הדרך שתהינה משתנות מהאסור אל ההיתר ומן ההיתר אל האסור · וזה כי בתחלה נצטוה האדם הראשון בקצת מצות שנהגו בהן האנשים לפי קבלת רז"ל עד נח · ולנח התיר אכילת בעלי חיים שהיתה אסורה לאדם הראשון, כי בתחלה לא התיר להם אכילת בעלי חיים אלא אכילת הצמחים בלבד, ואמר הכתוב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע אשר על פני כל הארץ וכו' (בראשית א' כ"ט.) · · · ואחר כך התיר אכילת בעלי חיים לנח ואומר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל (שם ט' ג' ·) והוסיף לו מצות אבר מן החי · ולאברהם הוסיף מילה · ולמשה הוסיף מצוות אחרות רבות, ואסר קצת עריות אשר היו מותרת לבני נח, והתיר להם דברים נאסרו לבני נח. כי הבהמה לאחר שנשחטה מותרת לישראל אף על פי שעדיין היא מפרכסת, ובן נח נהרג עליה משום אבר מן החי עד שתמות הבהמה · וכן בן נח נהרג על הגזל ואפילו על פחות משוה פרוטה מה שאין כן בישראל · — ובן נח הרואה את חבירו גוזל ואינו מוחה בידו נהרג עליו · ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שראו את שכם גוזל ולא עשו בו דין לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בספר שופטים · וכן בן נח שבא על אחותו מאביו פטור וישראל נהרג עליה · וגדולה מזו אמרו בספרי על פסוק ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה' וכו' (דברים ט"ז, כ"ב ·) אף על פי שהיתה אהובה בימי האבות כלומר ואפילו בימי משה, שבשעת מתן התורה בנה מזבח תחת ההר והקים י"ב מצבות לשנים עשר שבטי ישראל ונאסר זאת בערבות מואב בשנת הארבעים · ואל יעקב אמר לו השם אנכי בית אל אשר משחת שם מצבה (בראשית י"א י"ז ·), הרי מפורש שאפילו דבר שהיה דרך עבדי האל לעשות לכבוד השם והיה מותר גמור בימי משה בהר סיני, נאסר להם בערבות מואב לפי דעת רז"ל · הרי קצת העריות שהותרו לבני נח נמצא בכתוב בפירוש שיאסור אותן · וכל זה שיורה שהדת האלהית היתה משתנה מן האסור אל ההיתר ומן ההיתר אל האסור כפי השתנות הזמנים, וכן נוהג היה זה הענין באדם ונח ואברהם עד שבא משה — עד כאן דבריו · ואנחנו נוסיף לומר ומן משה עד ימי ישוע המשיח · כי המשיח הוא תכלית ר"ל קץ וסוף מן תורת משה' כאשר אמר ישוע בעצמו (ולוקס ט"ז, ט"ז ·) התורה והנביאים עד יוחנן, מעת ההיא התבשרה מלכות השמים וכל איש יהרום אליה · --

ט מבוא בפרק הזה יוסיף הכותב לבאר היטב מעלת הברית האחרונה על הראשונה, ומעלת כהונת משיח אדונינו אשר רמה ונשאה היא על מעלת כהונת אהרן בברית הראשונים. גם מעשה המשכן והאהל מועד היו תבניתות עניני הרוחניים ועניני השמימיים לתאר השמים ושמי השמים בו חוד אלהים לשבתו בסוד מלאכי קודש, להודיע כי ידו בכל משלה ורצונו יעשה בשמים כבארץ, ואז ישכון שכינתו בתוכם · ויבאר הכותב מעשה המשכן החצר, האהל, קדשי הקדשים, הארון ועבודת הכהנים

ט א אוּלָם גַּם לַמִּשְׁכָּן הָרִאשׁוֹן הָיוּ חֻקֵּי הָעֲבוֹדָה הוּא מִקְדָּשׁ אַרְצִי: ב כִּי נַעֲשָׂה מִשְׁכַּן הַחִיצוֹן אֲשֶׁר בּוֹ הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וְהַלֶּחֶם הַפָּנִים הַנִּקְרָא קֹדֶשׁ: ג וּמֵאַחֲרֵי הַפָּרֹכֶת מִשְׁכָּן הַנִּקְרָא קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ד אֲשֶׁר לוֹ מַחְתַּת הַזָּהָב וַאֲרוֹן

המזבח ועבודותיו וכו'. (א) אולם גם למשכן הראשון אחרי כי באר הכתוב למעלה (בפרק הקודם פסוק ה' — י"א) בדרך כלל כי כל עבודת הכהנים היו רק תבניתיות ודוגמאות מכל הענינים הרוחניים, יבאר כעת הענין הזה בדרך פרט, אחד לאחד לאמור כי גם בזמן ברית הראשונה בימים אשר בהם עשה משה את המשכן על פי ה' כמראה אשר הראה בהר, היו חוקי העבודה ענינו כל תורת העבודה בכלל, ואיך יעבדו הכהנים עבודתם ואיך ישרתו בקדש בפרט, כל הענינים האלה השתרעו רק על ענינים גשמיים פה בארץ, ובאמת לא היו הדברים מצד עצמותם קץ ותכלית, כי אם רמז ומשל היו אל דברים אשר מעל לארץ, אל דברים נשגבים, אל דברי רוחניים על ידם תופיע אור במעלות העליונים, להשיג בהם שפע קדושה. — וז"ל הרב ר' משה אלשיך בבאור על התורה על הפסוק ואת המשכן תעשה (שמות כ"ו, א'): יתכן ירמוז אל האדם. כדי להעשות משכן לו יתברך אשר ישכון עליו להיות היכל ה' בעצמו. כאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ולא אמר בתוכו כנודע כי היכל ה' המה אמר כמדובר בו לנוכח ואומר אליו ואת המשכן אשר תעשה להיות משכן לי כאשר צויתי תעשה עשר יריעות הם עשרת הדברות הכוללות כל התורה כולה מראש ועד סוף עד כאן דבריו. — (ב) כי נעשה משכן החיצון ענינו מקום החיצון במשכן מחוץ לפרוכת — כי הפרוכת היתה מבדילה בין הקודש ובין קדשי הקדשים כאשר נאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים (שמות כ"ו, ל"ג). — אשר בו במקום החיצון היו המנורה והשולחן ולחם הפנים הנקרא קודש כאשר נאמר שם ושמת את השולחן מחוץ לפרוכת ואת המנורה נוכח השולחן על צלע המשכן תימנה והשולחן תתן על צלע צפון. (ג) ומאחרי הפרוכת ענינו לפנים מן הפרוכת משכן מקום או חדר המוגבל והנפרד על ידי הפרוכת הנקרא קודש הקדשים. — (ד) אשר לו ענינו לעבודת קדשי הקדשים ביום הכפורים היתה מחתת הזהב כדאמרינן במס' יומא (דף מ"ג, ע"ב) וברמב"ם הלכות יום הכפורים (פרק ב' הלכה ה') בכל יום היה חותה בשל כסף ומערה תוך של זהב וביום הכיפורים חותה בשל זהב. ובמחתת הזהב חותה האש ובה היה נכנס בבית קדשי הקדשים ובבואו שמה נתן הקטורת על האש לפני הארון. וזה לשון הרמב"ם הלכות יום הכפורים (פרק א', הלכה ז') בימי בית שני צץ האפיקורסות בישראל ויצאו הצדוקים וכו' והיו אומרים שקטורת של יום הכפורים מניחין אותה על האש בהיכל חוץ לפרוכת. מפי השמועה למדו חכמים שאין נותנין הקטורת אלא בקדש הקדשים לפני הארון, שנאמר ונתן את הקטורת על האש לפני ה' ולפי שהיו חוששין בבית שני שמא כהן הגדול הזה נוטה לצד אפיקורסת היו משביעין אותו ערב יום הכפורים, ואומרים לו אישי כהן הגדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחינו ושליח בית דין, משביעין אנו עליך. במי ששכן את שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרו לך. עיין מס' יומא דף י"ח. ע"ב. — וארון הברית מצופה זהב סביב כאשר נאמר ועשו ארון עצי שטים וכו' וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב

הַבְּרִית מְצֻפֶּה זָהָב סָבִיב וּבוֹ צִנְצֶנֶת אֲשֶׁר בּוֹ הַמָּן וּמַטֵּה אַהֲרֹן אֲשֶׁר פָּרַח וְלוּחוֹת הַבְּרִית: ה וּמִלְמַעְלָה כְּרוּבֵי הַכָּבוֹד סוֹכְכִים עַל־הַכַּפֹּרֶת וְאֵין לָנוּ פֹּה לְדַבֵּר עֲלֵיהֶן בִּפְרָטִיּוּת: ו וְכַאֲשֶׁר נַעֲשׂוּ אֵלֶּה בָּאוּ תָמִיד הַכֹּהֲנִים הָעֹבְדִים אֶת־הָעֲבֹדָה: אֶל־הַמִּשְׁכָּן הַחִיצוֹן: ז וְאֶל־הַפְּנִימִי בָּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לְבַדּוֹ

(שמות כ"ה י'). — ובו צנצנת מן זהב מלא ובו מוספת אל סוף פסוק ג' אל מלא קדש הקדשים וענינו בבית קדשי הקדשים היתה צנצנת המן על דבר הכתוב (שם ט"ז ל"ג) קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם. ומלת לפני ה' פירש רש"י לפני הארון. ור' אברהם ן' עזרא פירש: וטעם לפני ה' פי' רש"י לפני הארון, בעבור הכבוד שהוא על הכרובים. — ובמס' הוריות (דף י"ב ע"א) משנגנז הארון נגנז שמן המשחה וצנצנת המן, ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגז ששלחו פלשתים דורן לישראל שנאמר כל כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו וכו' (שמואל א', ו'. ח') ומי גנזו? יאשיה מלך יהודה גנזו, שראה שכתוב בתורה יוליך ה' אותך ואת מלכך (דברים כ"ח) גנזו וגנזום, שנאמר ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים לי"י תנו את ארון הקודש אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל (דברי הימים ב', ל"ה). — ומטה אהרון וכו' כאשר נאמר (במדבר י"ז, כ"ה) השב את מטה אהרון לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי. — ולוחות הברית אשר היו בארון כל אלה הדברים אשר זכר הכותב נזכרים המה במעשה המשכן אשר עשה משה, אבל בבית אשר עשה שלמה לא נזכרו, וכאמור אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הניח שם משה בחורב (מלאכים א', ח' ט'). — (ה) ומלמעלה מעל לכפורת בבית קדשי הקדשים כרובי הכבוד, כאשר נאמר (במדבר ז') ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים. (ובשמות כ"ה, כ"א) ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך. — (ו) וכאשר נעשו אלה הדברים על ידי משה באו תמיד בכל ימי השנה הכהנים העובדים אשר נרמזו והופקדו לשרת בכהונה אל משכן החיצון אל חדר החיצון מחוץ לפרוכת (ויקרא ט', ו' — כ"ד.) וזה לשון הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פרק ב', משנה א' ב' ג') אין כהן הגדול נכנס לקודש הקדשים אלא מיום כפורים ליום כפורים, וכהן הדיוט נכנס לקודש לעבודה בכל יום. והוזהרו כל כהנים שלא יכנסו לקודש או לקודש הקדשים שלא בשעת העבודה שנאמר ולא יבוא בכל עת אל הקודש זה קודש הקדשים מבית לפרוכת להזהיר על כל הבית. — (ז) ואל הפנימי מבית לפרוכת הוא קדשי הקדשים בא הכהן הגדול ביום הכפורים לכפר בעדו ובעד ביתו. — וזה לשון הרמב"ם (שם) כהן שנכנס לקודש הקדשים בשאר ימות השנה בין כהן הדיוט בין כהן הגדול או כהן הגדול שנכנס לו ביום הכפורים שלא בשעת העבודה חייב מיתה בידי שמים שנאמר ולא ימות (ויקרא ט"ז, ב') כמה פעמים הוא נכנס לשם ביום הכפורים? ארבעה . . . . . ואם נכנס חמשה חייב מיתה בידי שמים. — ובמסכת כלים (פרק א' מ' ט') קודש הקדשים מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא הכהן הגדול ביום הכפורים בשעת

פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה לֹא בִבְלִי דָם אֲשֶׁר הִקְרִיב בַּעֲדוֹ וּבְעַד שִׁגְגוֹת
הָעָם׃ ח בְּזֹאת הוֹדִיעַ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ כִּי עוֹד לֹא נִגְלָה הַדֶּרֶךְ אֶל־
הַקֳּדָשִׁים בְּעוֹד הַמִּשְׁכָּן הָרִאשׁוֹן קַיָּם׃ ט וְזֹאת רֶמֶז לָעֵת הַזֹּאת
בְּהַקְרֵב מְנָחוֹת וּזְבָחִים אֲשֶׁר אֵינָם יְכוֹלִים לְהַשְׁלִים אֶת־הָעֹבֵד
בְּרַעְיוֹנוֹ׃ י וְנֶעֱרָכִים לְבַד בְּאֹכֶל וּבְמַשְׁקֶה וּבִטְבִילוֹת רַבּוֹת

העבודה, ונלכתו לבית קדשי הקדשים היה הכהן הגדול הולך לבדו כאשר כאמור (ויקרא ט"ז) וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו. לא בבלי דם לא נכנס לשם לכפר מבלי לקחת עמו הדם, כאשר כאמור וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה, מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר עליו לדורותיכם קדש קדשים הוא לה' (שמות ל', י'). ואמרינן במסכת יומא (דף ה') אין כפרה אלא בדם. וארבעה פעמים אשר נכנס לבית קדש הקדשים ביום הכפורים היה הכניסה הראשונה בקטורת שהקטיר שם בקודש הקדשים. ופעם שנית בדם הפר, והשלישית בדם השעיר, והפעם הרביעי יכנס להוציא את המחתה והכף. — ובעד שגגות העם לאו דוקא השגגות כאשר כאמור (ויקרא ט"ז, ט"ז) וכפר אל הקודש מטומאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאותם. (ושם י"ט) והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים לטהרו ולקדשו מטומאות בני ישראל. ובשעיר המשתלח כאמור (שם כ"א) וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש שעיר החי והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאותם, והכותב הזה מאהבתו העזה אל בני ישראל ומכסה פשעי וחטאי עמו באהבתו עליהם, ובחר במלת שגגות כאשר כאמור כי לכל העם בשגגה (במדבר ט"ו, כ"ו.) ומלבד זאת הוא החוטא ברגע אשר יחטא כמעט בבלי דעת כאמרם ז"ל (במסכת סוטה ג') אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות. גם משיח צדקינו בעת תלו אותו על העץ לא אמר אבי סלח להם חטאותם ופשעיהם כי אם סלח להם כי אינם יודעים מה המה עושים (לוקס פ"ג, ל"ד) והרי הם כשוגגים. — (ח) בזאת באלה התורות והחוקים והמשפטים הנוגעים בעניני הקרבנות והכהנים איש איש על עבודותיו ומשאו, הודיע הרוח הקודש הגיד ונתן עדות לאמנה כי כל אלה הדברים והתורות היו רק רמז ומשל על ענינים שכליים רמים ונשגבים, בהם יריעות הבריאה וכל העולמים משולבות, וגבוה מעל גבוה עוד שומר עליהם, והדרך הסלולה אשר תוביל אותנו אל אלה הקדשים אל הסוד והיסוד לא נגלה עוד מחשך אותו וקדשו עד מלאות הימים, רק מחוץ הכין מעשים אשר יעשה אותם האדם, אכן סודם הודם נעלם עוד כהם פני השמים. — בעוד המשכן הראשון וכו' עניינו כל מעשה הקרבנות וכל עבודת הכהנים אשר עליה צוו בימי משכן הראשון בימי משה, ונעשו אחרי כן בימי בית הראשון ובית שני. — (ט) וזאת כל העבודות בימים הקדמונים האלה היו רמזים על העת הזאת בסגולות כגלות כבוד משיח אלהי יעקב בעת אשר העם עוד הקריבו על ידי הכהנים מנחות וזבחים להתם הפשע ולכלא החטאת למען ימלאו השקט ומרגוע בעת עונותם יסמרו שערות בשרם ולבם בקרבם ישתוחח ולא יוכלו למצוא מנוח, אכן לסוף התיגעו על כי לא יוכלו להשלים לתת להם שקט אף מרגוע השקט ובטחה להניח להם מעוצב דאגת חטאם, ברעיון ובלב העובד עניינו המקריב והעושה אלה הקרבנות הכתובים בספר. — (י) ואלה התורות והחוקים בעניני הכהנים ובעבודת המקדש השתרעו על המנחות ועל הזבחים, ונערכים עניינו כפעלו כעשו אף נשלמו באכל בשמור חוקי המאכלות אשר

וּבְחֻקֵּי הַבָּשָׂר עַד־עֵת הַתִּקּוּן׃ יא אַךְ הַמָּשִׁיחַ בְּבֹאוֹ לִהְיוֹת
כֹּהֵן גָּדוֹל עַל־טוֹבוֹת הָעֲתִידוֹת בְּמִשְׁכָּן יוֹתֵר גָּדוֹל וְשָׁלֵם אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
מַעֲשֵׂה יָדַיִם לֵאמֹר לֹא מֵהַבְּרִיאָה הַזֹּאת׃ יב לֹא בְדַם שְׂעִירִים
וַעֲגָלִים כִּי אִם־בְּדָמוֹ בָּא פַּעַם אַחַת אֶל־הַקֹּדֶשׁ וַיִּמְצָא פְּדוּת עוֹלָם׃
יג וְאִם־דַּם פָּרִים וּשְׂעִירִים וְאֵפֶר הַפָּרָה זֹרֵק עַל־הַטְּמֵאִים יְקַדֵּשׁ

תאכלכם ואשר לא תאכלנו, בין החיה והבהמה הטהורה והטמאה, ובמשקה כגון אלה הנזירים יין ושכר לא תשתו, ועניני נזיר ובטבילות רבות בהן הכהנים ירחצו ידיהם ורגליהם, ובפרט הכהן הגדול אשר עליו לטבול חמש טבילות ביום הכפורים, תוכן כל אלה הענינים השתעפו רק על עניני בשר ענינים גשמיים בלבד, אשר ישתרעו אל הבשר ולא אל הרוח, והיו רק רמז ומשל עד עת התיקון. עד הימים אשר ה' ברחמיו ידע מקדם ואשר היו מיועדים כי ישלח ה' משיח צדקינו להסיר המכשול מלב העקוב. — (יא) אך המשיח בבואו במלאות הימים אל עולם השפל הזה ובעור ובגדים אף בשר לובש כאחד מאתנו להיות כהן גדול אשר כהונתו היא כהונת עולמים ולממשלתו אין קץ ורמה ונשגבה היא עד מאד ורם ידיהו נשא לשרת בקדש בכחו וגבורתו על הטובות העתידות לקדש כל מאמיניו ולפקדם בפקודת ישועה ורחמים כי לא תמו, אליהם רמזו כל התורות והחוקים בברית הראשונים, במשכן אחד לשבתו במרום השמים אשר איננו מעשי ידי אנוש, אשר בעפר יסודו ויגוע וימת ויאסף אל עמיו, כי איננו מהבריאה הזאת הוא העולם השפל. — (יב) והכהן הגדול האמתי הוא משיח צדקינו לא בדם שעירים (ויקרא ט"ז, ט"ו) ועגלים (שם ט', ב') בא פעם אחת אל הקודש אשר לא בידי אדם נעשה, כי אם ברוחו אשר שמים תכן וימצא פדות עולם לפדות בדמו כל יושבי תבל להצדיקם ולהשפיעם ולעטרם ככנה רצון אלהיו כי כל טוב אדוני בידו. — ובמדרש שוחר טוב (תהלים ל"א) אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי שאגאלך כמו שגאלתיך שכן כתוב כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו (ירמיה לא, י.) וגואלו אין כתוב אלא וגאלו, אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא לא כבר נגאלנו על ידי משה וכן על ידי יהושע וכן על יד השופטים ומלכים והיינו חוזרין ומשתעבדין בבושה כמו שלא נגאלנו. אמר להם הקדוש ברוך הוא לשעבר לפי שגאולתכם על ידי בשר ודם היום כאן ומחר בקבר לפיכך גאולתכם גאולת שעה ועכשיו אני גואל אתכם על ידי עצמי שאני חי וקיים לעולם לפיכך גאולתי גאולת עולם שנאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים (ישעיה מ"ה, י"ז.) לפיכך לא תבושו ולא תכלמו עדי עד. — עכ"ל. מצורף לזה לדברי יהונתן על פסוק לישועתך קויתי ה' (בראשית מט, יח.) אמר יעקב, כד חמא ית גדעון בר יואש וית שמשון בר מנוח דקיימין לפרוקין, לא לפורקניה דגדעון אנא מסכי, ולא לפורקניה דשמשון אנא מודיק דפורקנהון פורקן דשעתא, אלהן לפורקניה דמשיח בן דויד דהוא עתיד לפורקניה ית בני ישראל ולאפקתהון מגלותא ולפורקנך סגיאת נפשי. (יג) ומקל וחומר כמע' והשפוט בעין שכלינו אף נבין מעלת כפרת משיח צדקינו בדמו בהביאו צדק עולמים להתם פשע ולכלא חטאת. כי אם דם פרים ושעירים אשר הקריב הכהן הגדול, וקבל דמם להזות על המזבח ולכפר על הקודש מטומאות בני ישראל, ואפר פרה זורק על הטמאים (במדבר י"ט) יקדש לטהרת הבשר לטהר את הגוף האדם אשר נטמא. — דם פרים ושעירים לשון רבים לאו דוקא כי ביום הכפורים לא הקריב הכהן הגדול כי אם פר ושעיר,

לְטָהֳרַת הַבָּשָׂר׃ יד אַף כִּי־דַם הַמָּשִׁיחַ אֲשֶׁר בְּרוּחַ עוֹלָם הִקְרִיב אֶת־נַפְשׁוֹ בְּלִי מוּם לֵאלֹהִים יְטַהֵר אֶת־רַעְיוֹנֵכֶם מִפָּעֳלֵי

אלא נקט לשון רבים על כי בכל שנה התחדש הכפרה באלה הקרבנות, או על דרך לשון הכתוב ודם פרים וכבשים לא חפצתי (ישעיה א'). ובּרבה במדבר (פרשה י"ט) שאל גוי אחד את ר' יוחנן בן זכאי אלין עובדיא דאתון עבדין נראין כמין כשפים, אתם מביאין פרה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת מזין עליו שנים ושלוש טיפין ואתם אומרים לו טהרת . . . . . אמרו לו תלמידיו רבינו לנו מה אתה אומר? אמר להם חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין אלא אמר הקדוש ברוך הוא חוקה חקקתי, גזירה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי דכתיב זאת חוקת התורה (במדבר י"ט, ב'). — (יד) מוכח הכותב בזה הכתוב להורות מכח הקש שכלי מעלת קרבן משיח צדקינו כי דם ונפש הוא אחד, אף נעלה מכל קרבנות הבהמות והעופות אשר הוקרבו על ידי כהן בן תמותה ולכך ההקש הוא כן.

א כהן הגדול הקריב בהמה אין בה מום, ודמה כפר וקדש לטהרת הבשר והגוף, לא לטהרת הלב והרוח:

ב אכן הכהן הגדול המקריב אשר עמד לשרת בקודש על עבודת המזבח, היה בעצמו איש חוטא מלא פשע וחטאה, כאשר התודה וחטאת אחיו הכהנים וחטאות אנשי ביתו, ונגד זה כערך ונשוה באלה שתי האופנים:

א משיח צדקינו שם אשם נפשו והקריב את נפשו ברוח עולם בלי מום.

ב המשיח אשר הקריב נפשו, בו חטא לא היה ועולה לא נמצאה בשפתיו.

ולכן הדין נותן כי אם קרבן בהמה מבלי דעת, אשר הקריב הכהן הגדול בעל חטא ועון הועיל כי על ידו תטהר הבשר, על אחת כמה וכמה תועיל דם המשיח אשר הוא בעצמו הקריב באין עולתה בו לטהרת הלב להסיר כל תאוות הלב והעין לטהר את האדם לעבוד את אלהיו ברוח נכונה. — ועתה אפרש את המאמרים אחד לאחד. דם משיח צדקינו אשר הערה למות נפשו בעד החטאים, אשר ברוח עולם רוח אלהות אשר בו לא קבל שינוי ותמורה ברדתו בגוף עכור, וכמו אז בטרם נברא התבל כן כמו עתה, ואף כי משיח צדקינו בעור ובבשר ובגידים לובש כאחד מאתנו בכל זאת לא נחלשה אלהותו אשר שכנה בקרבו, כאשר תחלש כח הנשמה בשבתה בגוף האדם, אשר בסבת שכנותה עם הבשר תרפה כאשר נאמר לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר (בראשית ו', ג'.) ויפה באר דון יצחק אברבנאל פסוק זה באמרו: באין ספק שהרוח השכלי שהוא רוחי אשר נתתי באדם לא ידון בו לא ישפוט בו תמיד ולא יהיה מושל ושופט כל הימים, לפי שהחומר ישפוט ויכריע גם כן פעמים רבות, לפי שגם הרוח הזה הוא בשר. וקראו כן, לפי ששלמותו נתלה בבשר ואין לו שלימות מוחלט בהתחברו בבשר; ולכן אין ראוי שיאריך ימים בחייו כמו הראשונים, כי הנה יאבד השכל עם השתמדה בחומר כיוון שבאורך הימים אפשר לשכל שישתנה אל הרע; ואינו אפשר בבשר שישתנה אל הטובה ואל השלימות עכ"ד. — ומשיח צדקינו אשר הערה למות נפשו בלי מום לאלהים עניננו בלי חטא ואשמה ועון הקריב נפשו (את עצמו) לאלהים לשאת חטא רבים אף כי אין חמס בכפיו, ומרמה לא נמצאה בשפתיו וכל זאת להתם הפשע ולחתום חטאות בני תמותה — מכל שכן כי יטהר את רעיונכם מפעלי מות היינו החטאים אשר יובילו את האדם

מָוֶת לַעֲבוֹד אֶת־אֱלֹהִים חַיִּים׃ טו וּבַעֲבוּר זֹאת מֵלִיץ בְּרִית חֲדָשָׁה הוּא לְמַעַן בִּהְיוֹת הַמָּוֶת לִפְדוּת הָאַשְׁמוֹת תַּחַת הַבְּרִית הָרִאשֹׁנָה יִקְחוּ הַמְּקֹרָאִים אֶת־דְּבַר יְרֻשַּׁת עוֹלָם׃ טז כִּי אִם־

למות, אשר המות מכת חלקם וחלף משכורתם. ובגמרא במסכת שבת (נ"ה, ע"א) אין מיתה בלא חטא ואין יסורים בלי עון. ואמרינן במסכת מכות (ה' ע"א) העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה. ובמסכת ברכות (ל"ג ע"א) בההוא מעשה דערוד שהיה מזיק לבריות ובאו והודיעו לר' חנינא בן דוסא . . . . . אמר להם בני ראו אין ערוד ממית אלא החטא. — לעבוד את אלהים חיים בהתחדשות הרוח אשר מאתו תצא, היא השפעת רוח הקודש, הוא הרוח הנכון אשר ישפוך על יראיו כי אל חפץ חסד הוא כאשר נאמר לא אחפוץ במות רשע כי אם בשובו מדרכיו וחיה. — (טו) ובעבור זאת עניננו יען כי כל קרבנות הברית הראשונה לא היו כי אם רמז ומשל אל הברית האחרונה, ורצון ותכלית האל יתעלה להביא צדק עולמים להתם פשע ולהסיר חטאת לא נשלם ונגמר ואף גם כי הכהנים הרבו לזבוח זבח ולהקריב קרבנות ועבודות, בכל זאת בן הזדון ופרח הרשע בקרב לבות בני אדם, לכן נעשה משיח צדקינו מליץ ברית חדשה ונכנס בערבות ונעשה ערב לשלם בעבורם באין ידם משגת למען בהיות המות עניננו יען כי מדת הדין היא כי נפש החוטאת תמות, והמות היה העונש אשר השיג כל עושי פשע ורשע לכפר עליהם, והמות היה כמו פדות האשמות כמו כופר ופדיון, לכן כפר משיח צדקנו במותו בעד אלה האנשים אשר הרבו אשמה וחטאו תחת בעוד הברית הראשונה בעוזה ובתקפה עמדה, בטרם ימי הרצון ושנות גאולה וישועה באו לפדות אשמותם, על כי הפרו הברית הראשונה ועברו על החוקים והמצות אשר צוה ה', ואלה המקוראים בברית האחרונה אשר שמעו לקול הקריאה ונלוו ונספחו אל משיח צדקינו להאמין בו, יקחו את דבר ירושת עולם נחלת עולם ישיגו וחבלים יפלו להם בנעימים אשר היו מיועדים להם מימי קדם וששון ושמחה ישיגו. — (טז) כי כל ברית וכו' בטרם יחל הכותב לבאר ענין הברית החדשה אשר הוקמה על ידי משיח צדקינו יבאר בתחלה מהות ענין הברית מצד עצמותה. ולהבין אמרותיו אשר בצדק וביושר נאמרו נקדים כי שורש מלת ברית הוא על פי יסודי הלשון ברא, או ברה, וז"ל הרד"ק בשרשיו שרש ברא, וברא אותהן (יחזקאל כ"ג, מ"ז) ענינו וכרת. ושמעתי אדוני אבי ז"ל ללשון הערב שאומר לכריתה אל בר"י וכן תרגום יהונתן ויבזעון יתהון בסייפיהון עכ"ד: ויהיה לפ"ז שרש ברית על משקל שבית מן שבה, כרית מן כרה עכ"ל —. וכן דעת ר' שלמה פרחון בס' מחברת הערוך אשר לו, וזה לשונו וברא אותהן (יחזקאל כ"ג מ"ז) פירושו יחתוך כמו לשון ברית שנאמר וכרתה ברית (בראשית כ"ו) כלומר כגזור גזירה עכ"ל. ותוכן הענין לפי שבימים ההם בתרו עגל, תור או בני יונה והקימו אלה הבתרים לאלה ועברו בין הגזרים לאמר ככה יומת ויגזר ויעשה לאיש אשר יעבור את דברי הברית הזאת כאשר נכרתה הבהמה או העוף. וככה היתה הברית בין הבתרים אשר כרת ה' את אברהם (בראשית ט"ו) וכברית הזאת הקימו ישראל בימי ירמיה הנביא לשלח איש את עבדו ואת שפחתו חפשים וכאשר נאמר שם (ל"ד י"ח) ונתתי את האנשים העוברים את בריתי אשר לא הקימו את דברי הברית אשר כרתו לפני; העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו . . . . והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ —. ולכן לא תשוער

הַבְּרִית בְּרִית מוּכְרַח מוֹת הַבּוֹרֵת: יז כִּי בְרִית תּוּקַם בַּמֵּתִים. יַעַן אֵין לָהּ תֹּקֶף בְּחַיֵּי הָעֹשֶׂה: יח לָכֵן לֹא נֶחֶנְכָה הַבְּרִית הָרִאשֹׁנָה בְּלִי דָם: יט כִּי כַּאֲשֶׁר נֶאֶמְרָה כָּל־

ולא יצוייר ענין זולת ברית ברעיון אנוש אם לא יצויר בכח שבלי ענין ההכריתה אשר כרתו בתרו הבהמה או העוף, או שאר בעלי חיים. ולכן יאמר בלשון עברית כרת ברית ואשר הנסמך, ורצוני לאמור כרת (דהיינו ערף או שחט או המית) השור או העגל הברית. וכן יאמר הקים הברית ואשר הנסמך הקים בתרי הברית וכן עבר בברית אשר הנסמך עבר בין בתרי תור או עגל הברית. ועתה אפרש דברי הכותב אחד לאחד. כי אם תכרת בריה בכל הברית אשר תכרת בין בעניני ממון בין איש ובין רעהו, או בין איש ואלהיו בעניני הדת והמוסר והכיוצא מוכרח מות הבורת ענינו הברית לא תחשב ולא תצוייר ברעיון מבלעדי מות הבהמה או העוף על ידן תוכרת הברית. כי אם הבהמה או העוף לא תומת לא תהיה ולא תקום הברית באשר ענין זולת ברית מורה על המיתה (משרש ברא) כאשר זכרנו. וברית מבלעדי מיתה תהיה ההפך בנושא, וכאשר לא יצוייר בלעיון איש מת אשר חי, ככה לא יצוייר ברית מבלעדי מיתת הבהמה או העוף על ידה כרתה ונגזרה אף כשלמה הברית להיות בתקפה ובעוזה, ובהרס ומותם הוא היון ואות כי ככה יעשה לאיש אשר יפיר את הברית הזאת. — (יז) כי ברית תוקם במתים ענינו על ידי מיתת הבהמה או העוף תושלם ותוגמר הברית להיותה בתקפה ובעוזה, ואיככה בתקפה עוד בעודנה תחיה המקים אותה, בטרם כרתה והומתה הבהמה איככה עוד בתוקפה ובעוזה. וכל אחד משני אלה האנשים אשר אוו להקים הברית הזאת יכולין לחזור, ואלות ותוקף הברית עוד לא תחולינה על זה אשר יסוג אחור ומקים את הברית, כי הברית עודנה לא נשלמה ונגמרה בטרם הומתה או נשחטה הבהמה או העוף כי רק מותם הוא תוקף הברית אשר יעמוד לעד. — (יח) כן זולת הטעם וענינו יען כי רק מיתת וכריתות הבהמה או העוף הנה הנן המשלימות והמקיימות והנותנת תוקף ועוז אל הברית ומשלימות ומחתמות אותה למען תקום ותעמוד כיתד התקועה במקום נאמן ולא תמוט ולא תבוטל, לכן היה מן הצורך וההכרח כי חנוכת הברית הראשונה לא תגמר ותושלם מבלי המית הבהמה או העוף ולהזות דמה. — (יט) כי כאשר נאמרה כל מצוה אשר צוה ה' כתורה: כאשר נרשמה בתורת אלהים לעשות אותן ומי זכן ביד משה עבד ה' הנאמן בכל ביתו והגיד לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה וכתב כל הדברים ובנה מזבח שתים עשרה מצבות לשנים עשר שבטי ישראל והעלה עולות ויזבחו זבחים ושלמים על ידי נערי בני ישראל, אז לקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ויקח משה את הדם ויזרוק על העם (שמות כ"ד, ג' — ח'.) על המעשה והענין הזה רמז הכותב בפסוק הזה, ועתה אבאר דבריו אחד אחד. — עגלים המה בני הבקר לעולה (ויקרא א', ה'.) ושעירים המה לזבחי החטאת (שם ד', כ"ג). ובגמרא למסכת חגיגה (דף ו' ע"א) ובילקוט (פ' משפטים) היא פלוגתא דבית שמאי ובית הלל. בית שמאי סברי עולות שהקריבו בני ישראל במדבר עולות ראיה הואי, ובית הלל סברי עולת תמיד הואי. ושם (ו' ע"ב) בעי ר' חסדא האי קרא היכי כתיב ויעלו עולות (כבשים) ויזבחו זבחים

מִצְוָה כַּתּוֹרָה אֶל־כָּל־הָעָם בְּיַד מֹשֶׁה לָקַח דַּם עֲגָלִים וּשְׂעִירִים עִם־מַיִם וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזוֹב וַיִּזְרֹק עַל־הַסֵּפֶר וְעַל־הָעָם: כ וַיֹּאמַר

שלמים לה' פרים, או דילמא אידי ואידי פרים? למאי נפקא מניה? לפסוקי טעמא: (פירש רש"י: בנגינות, אם תאמר שני מינין הן צריך אתה לפסוק הטעם של ויעלו עולות באתנחתא כיון שאנו קורין אותה או בזקף קטן, טעם שמפסיק הדבור ממה שלאחריו, ואם מין אחד היה צריך אתה לקרותו באחד משארי טעמים שאין מפסיקין (כל כך) כגון פשטא או רביעי). ר' אחא בריה דרבא אמר הרי עלי עולה כעולה שהקריבו ישראל במדבר מאי? כבשים הוו או פרים הוו? תי"קו. — ולפי דעת הכותב האגרת הזאת יבואר ויפורש הכתוב באר היטב ויעלו עולות (עגלים הם בני הבקר ויקרא א' ה'.) ויזבחו זבחים (שעירים לזבחי חטאת הקהל ויקרא ד', כ"א) או לזבחי חטאת נשיא (שם ד' כ"ג.) שלמים לה' פרים. והכותב לא זכר פה מזבחי השלמים אשר היו פרים, כי זבח השלמים לא בא על החטא כמו העולה והחטאת. והבן. — עם מים אלה הדברים לא נזכרו בתורה והיו לקבלה ביד הכותב. ובלי ספק נאמנה הקבלה הזאת כי מבלי תערובות מים אי אפשר שיעמוד הדם עד שיזרוק על כל העם מבלתי שיקרוש. ומבלעדי זאת נראה כי כוונו דבריו לפי מה שפירש הרב דון יצחק אברבנאל בפירושו על התורה וז"ל: איך היה באפשרית כי זרק הדם ההוא על כל העם הרב שהיו שמה? והרב ן' עזרא חשב שזרק אותו על הזקנים לבדו שהם אשר קראו בשם עם . . . ; ונראה שזרק חצי הדם על מזבח השם, וחציו על המצבות שהיו כנגד שבטי ישראל, ועל זה אמר שזרק אותו על העם מפני שהיו המצבות מורות על העם. עד כאן לדברי האברבנאל. ולפי קבלת הכותב יבוטל כל ספק כי התערב הדם עם המים ולכן היה יכול לזרוק עם הדם ההוא כל העם כמשמעו. — ושני התולעת ואזוב גם זאת לא נזכרה בפירוש בתורה. אכן הכותב ידע ובאר פעל זרק כי ענינו על ההשלכה ביד או בכלי, ונזה יובדל ויופרש פעל זרק מפעל נזה בבנין הפעיל כמו והזה עליו מן הדם באצבעו (ויקרא ט"ז, י"ט) ובכולן תיעשה ההזאה באצבע, ונשאר הקרבנות שמש בפעל זרק בהיותה מוכשרת לפעול ההזאה ממה שהכלי מוכשר לה, ולפיכך כשתמש תמיד בשרש נזה בדם חטאת שמצוותו באצבע ובשאר הקרבנות שמש בפעל זרק שהוא סובל בין ביד בין בכלי. ולפי שהיו כל העם עומדים בשורות שורות עד למרחוק, לכן לא היה יכול משה להזות ולזרוק על כולם כי אם באמצעית כלי ההיה באופן שיוליך את הדם על אלה העומדים מרחוק ממנו*). ויזרוק על הספר יצא לו זה על כי פירש הדברים: הנה דם הברית אשר כרת עמכם על כל הדברים האלה בשני ה"א הידיעה ולא אמר על כל הדברים אשר שמעתם, לכן נראה לו כי גם בספר היה הדם הברית אשר עליו נזרק והראה את הספר לעיני כל ישראל למען ישמעו ויבינו כי על כל הדברים האלה הכתובים בספר כרת יי עמהם את בריתו, והספר הזה גם הוא יהיה לעד בהם, אם יעזבו את הברית הזאת. — (כ) ויאמר הנה דם הברית וז"ל הרב ר' בחיי בשם ר' חננאל למה כרת הקדוש ברוך הוא עמהם ברית בדם? רמז להם אם אתם מקיימים את התורה מוטב ואם לאו הריני מתיר דמכם לכרת ולמיתה. ובענין אחר פירש הוא ואמר כי

*) עיין בספר יריעות שלמה חלק ראשון דף פ"ח, ע"ב.

הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם אֱלֹהִים׃ כא וְכֵן עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת זָרַק אֶת־הַדָּם׃ כב וְכִמְעַט הַכֹּל כְּפִי

הזה הדם עליהם כדי שיכנסו בברית עם הקדוש ברוך הוא בדם, ואותו כתם הדם אשר על בגדיהם קרא הכתוב עדי לפי שהיה עדי להם וכבוד גדול והיתה להם לעדות ואות שנכנסו בבריתו של הקדוש ברוך הוא, ועל כן כשחטאו ישראל בעגל ועברו על הברית אמר להם הורד עדיך מעליך (שמות ל"ג, ה'.) כלומר שיסירו מעליהם אותם הבגדים שהיו עדי להם וזהו שאמר ויתנצלו עדים (שם ל"ג, ו') אותם הבגדים שנזרק עליהם דם הברית תהיה עדות ואות בין הקדוש ברוך הוא וביניהם. — ובגמרא דמס' כריתות (דף ט', ע"א) אבותינו לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם. — (כא) וכן זרק אחרי כן כאשר הושלם והוגמר מלאכת המשכן (שמות כ"ז י"ט) וכל כלי השרת במדבר ד', י"ב) זרק עליו ועל כליו. — בתורה לא נזכרה מעניני חנוכת כלי המשכן כי אם המשיחה בשמן המשחה בלבד כאשר כאמור (שמות מ', ט'—י"ב) ולקחת את שמן המשחה ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת את המזבח והיה המזבח קדוש. אכן המשיחה בשמן המשחה היתה לפעמים גם עם הזריקה בדם כאשר כאמור (ויקרא ח'. ל'.) ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו. ואולי גם בגדי כהונה הנם נכללים בתוך כלי המשכן. ואולי דעת הכתוב יען כי בחנוכת המזבח יצק אהרן דם אל יסוד המזבח ויקדשהו לכפר עליו (שם ח', ט"ו) אף כי נמשח אחרי כן (שם ח', ל') הוא הדין היה אף בשאר כלי המקדש. — והזאת הדם לא היתה בימי המלואים ובימי חנוכת הבית בלבד כי אם בכל שנה ושנה ביום הכפורים (ויקרא ט"ז, כ'.). ומבלעדי זאת נזכר גם בקדמוניות ליוסף הכהן אשר חי בימי בית שני (פרק שלישי ח', ו'.) כי חנוכת המשכן היתה במשיחה והזאה. — (כב) וכמעט ולמען לא ארבה אמרים אומר כי כמעט הכל כל הדברים וכל הענינים יטהרו כפי משפטי וחוקי התורה בדם ובלי שפיכת דמים אין כפרה. כן הוא בגמרא דמנחות (דף צ"ג, ע"ב) ובמס' יומא (דף ה', א'.) אמרינן אין כפרה אלא בדם. — ור' בחיי בפ' בראשית כתב וז"ל. בדבר האילן שאכלה ממנו חוה נחלקו רבותינו יש אומרים תאנה ויש אומרים גפן היה, וזהו שדרשו רז"ל חוה סחטה ענבים והביאתם לאדם ולפי שהראה דם ענבים אדום כדם לכך נשפך דמם ודם כל העולם מדה כנגד מדה. — והרב אברבנאל כתב על פסוק כי הדם הוא בנפש יכפר (ויקרא י"ז, י"א) וז"ל והנה צוה האל יתעלה שעל המזבח יקרב האדם את קרבנו ויהיה גוף הבהמה ובשרה תחת גופו ובשרו של בעל המקריב ויהיה דם הבהמה מפאת הנפש החיונית הנשואה בו תחת נפש האדם נפש תחרת נפש, כי לא יוכל האדם להקריב דבר ממושש מתיחס אל הנפש כי אם הדם. כי כמו שראוי לאדם שישפוך את נפשו לפני ה' ולחסמה על דבר כבוד שמו, ככה ישופך נפש הקרבן תחת נפש על מזבח השם כי רוח מלפניו יעטוף. ועל זה נאמר כאן כי נפש הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותכם כי הדם הוא בנפש יכפר. והתבונן אמרו כי נפש הבשר שביאר הכתוב בזה שאין הכוונה היא על הנפש המשכלת כי אם על נפש החיונית — שהיא נפש הבשר והיא נשואה בדם. ולכן צוה האל יתברך שיוקרב

הַתּוֹרָה יְטֹהַר בַּדָּם. וּבְלִי שְׁפָךְ־דָּם אֵין סְלִיחָה׃ כג לָכֵן הָיָה צָרִיךְ לְטַהֵר בָּאֵלֶּה אֶת תַּבְנִיתֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם אֲבָל

הדם על המזבח כדי שיתכפר על הנפשות. ואמרו כי הדם הוא בנפש יכפר ענינו כי הדם בעבור הנפש הנשואה בו יכפר עליכם. ולזה תמצא שבאה כל האזהרה הזאת בלשון נפש לפי שהיה האיסור הזה מפאת הנפש. ועם היות נפש האדם שכלית ונבדלת במין מנפש הבהמה, הנה היתה נפש הבהמה כפרה על נפש האדם מפני שתוף השם. גם שיכפר דם הקרבן על נפש האדם החיונית במה שחטאה בתאוותיה החיונית וצריכה סליחה וכפרה בקרבן, והנשמה השכלית תהיה כפרתה בתשובה ויושר אמונה עד כאן דבריו. — (כג) לכן יען כי הגדיל ה' אלהים בתורתו מעלת הדם, והיה מן הצורך לעניני הכפרה והסליחה לטהר ולחנך, לטהר ולקדש את כלי השרת, והמקדש ומשרתיו באלה הדברים הנזכרים למעלה בתורה כמו בשמן, באזוב ובדם, אשר כל אלה הענינים כולם יחדיו המה רק תבניתי הדברים אשר בשמים ענינו כמו תבנית וציור מן הדבר איננו הדבר בעצמו וישותו, כן היה המקדש וכל כליו ומשרתיו וכל שרות הכהונה בארץ איננו כי אם ציור מן המקדש האמתי, והוא המקדש אשר הוא בשמים ממעל, בו חמד אלהים לשבתו, בו מכון כסאו, בו מנוחתו עדי עד, כי שם צוה ה' את הברכה, שם הסוד והיסוד, ואלה הדברים בשמים, אשר מהם לוקחה ונעשתה תבנית המשכן והמקדש פה בארץ, הדברים השמימים האלה בעצמותם וישותם נפלאים, מופלאים מאתנו, נפלאים מעשיהם, לדעת אותם עד תכליתם וקצם תאבד כל חכמה וכל בינה תסתתר; ספיר גזרתם ורמים ונשאים מאשר בארץ, ואלה נקדשו ונטהרו בזבחים בדם משיח אלה יעקב אשר טוב יקר ונכבד עד מאוד מדם פרים וכבשים. — וכדי להעמידך על אמתת אלה הענינים הרמים והנשאים אציג לפניך הקורא איזה מאמרים מספרי ראשי בני ישראל, וז"ל הזהר (ח"ב דף נ"א, ע' שס"ב) כל מה די בארעא הכי נמי לעילא, ולית לך מלה זעירא בהאי עלמא דלא תלייא במלא אחרא עילאה דאיתפקדא עליה לעילא, בגין דכד אתער הוא לתתא איתער ההוא דאיתפקדא עליה לעילא דכולא אתיחד דא בדא. ובגמרא דמנחות (דף כ"ט, ע"א) ר' יוסי בר' יהודה אומר ארון של אש ושולחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותן שנאמר וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר (שמות כ"ה). וברבה (במדבר י"ב, דף רמ"ח ד'.) ר' ברכיה בשם ר' בללא משל למלך שהיה לו לבוש משובח עשוי במרגליטין אמר לבן ביתו עשה לי כזה אמר לו אדוני מלך יכול אני לעשות כמותו? אמר לו אני בכבודי ואתה בסממניך, כך אמר משה, לפני הקדוש ברוך הוא יכול אני לעשות כאלה? אמר ליה כתבנית אשר אתה מראה בהר עשה בתכלת וארגמן ובתולעת שני ובשש. אמר הקדוש ברוך הוא למשה אם אתה עושה מה שלמעלה למטה אני מניח סנקליטין שלי של מעלה וארד ואצמצם שכינתי ביניהם למטה. למעלה שרפים עומדים אף למטה (עמודי) עצי שטים עומדים וכו'. ובזהר (ר' פ' פקודי) כד ברא קב"ה עלמא ברא ליה כגוונא דלעילא למהוו עלמא דא בדיוקנא דעלמא דאתי דלעילא. וכל זינין כגוונא דלעילא איתקין מן לתתא לאתדבקא לאתקשרא עלמא בעלמא . . . . וברזא דא כתיב אלה פקודי המשכן דא רזא דחכמה, משכן העדות דא רזא דתבונה, אשר פקד על פי משה דא רזא דדעת וכלא

הדברים עצמם אשר בשמים בזבחים טובים מאלה: כד כי
לא בא המשיח אל־הקדשים מעשה ידים אשר הם תבניתי
האמתיים כי אם־אל־השמים עצמם להראות עתה בעדינו לפני
האלהים: כה גם לא להקריב את־נפשו פעמים רבות ככהן
הגדול הבא אל־הקדשים שנה בשנה בדם זר: כו כי אם־כן
היה לו לענות פעמים רבות למן הוסדה ארץ. אך עתה באחרית

זה לקבל זה, בגין דכל מה דברא קב"ה בעלמא דין, ברא ליה לעילא וכולא אתרשים בעבודת משכנא. תא חזי בשעתא דאמר ליה קב"ה למשה עביד משכנה הוה קאים משה תווהא דלא ידע מה למעיבד, עד דאחזי ליה קב"ה בעינא כמה דכתיב וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר. מאי כתבניתם? אלא אוליפנא דאחמי ליה קב"ה דיוקנא דכל מלה ומלה כההיא דיוקנא דאיהו לעילא וכל חד וחד הוה עביד דיוקנא דיליה כדיוקנא דאיהו אתעביד בשמיא וכו׳... ובזוהר ויקרא (דף י"ג ע׳ מ"ט.) אמר ר׳ אבא תרין מדבחאן אינון לתתא ותרין לעילא. חד פנימאה דכלא דמתקרב בה קטורת, פנימאה ודקה, קישורא דמהימנותא וכהנא עלאה מכולא מתקשר קטורתא דא בקישורא דמהימנותא ודא אתקרי מזבח הזהב ומהכא אתקטר ואתקשר קשרא דמהימנותא בחד קשרא. וחד מדבחא אחרא ואקרו מזבח הנחשת ודא הוא רברבא עילאה ומיכאל השר הגדול מקריב עליה קרבנא נייחא דקב"ה.... וכו׳. — (כד) כי לא בא המשיח, כי זאת הטעם לאמור לכן הם הדברים אשר בשמים טובים מאלה אשר בארץ אשר זכר בפסוק הקודם, יען כי המשיח לא בא עבינו לא נכנס כמו כהן הגדול בן תמותה בקדשי הקדשים אשר היה רק תבנית מן הקדש אשר בשמים, והיה רק מעשה ידי אדם אשר מעשהו אין ופעלו מאפע בעפר יסודו נידכא לפני עש, כי אם אל השמים ספיר גזרתם בא וישב ליוזן עליון אשר שם מרכבות כבודי, שם יראה את פני האדון הוא האלהים וחוט חסדו עוד משוך עלינו ומזרועיו להעניק אותנו מטוב הצפון בהראתו בעדינו: לפני האלהים להיות לנו למליץ יושר לוזען הסר כל מכשול מאתנו ולכפר בעדינו לפני אלהים. — (כה) וגם בגלל הדבר הזה הם הדברים אשר בשמים טובים מאלה אשר בארץ, ומעלת משיח צדקינו בשרתו בכהונת כהן הגדול בשמים נעלתה ונשגבה מכל אשר בארץ, יען כי משיח צדקינו לא הקריב את נפשו פעמים רבות, פעם אחת כפר בדמו להביא צדק עולמים ובפעם הזאת כלה מכפר בקודש, אכן כהן הגדול אשר היה בן תמותה לא יכול להביא כפרת עולמים וצדק עולמים בקרבנו, ולכן חדש מדי שנה בשנה קרבנותיו על כי כפרתו לא היתה בשלימותה ולא השיגה התכלית המיועדת מאתה. — בדם זר עניני דם פרים ושעירים, הפך ממשיח צדקינו אשר בשרו ונפשו הקריב בעבור חטאי עמו. — (כו) כי אם כן אם קרבן משיח צדקינו אשר שם אשם נפשו לא היה בתכלית השלמות כי אם במדרגת כהן הגדול בן תמותה, היה על משיח צדקינו היה עליו מן הצורך להענות לסבול יסורים וכאב פעמים רבות למען הביא צדק עולמים ולכפר על כל יושבי תבל ושוכני ארץ כמוהן הגדול בן תמותה המביא קרבנו מדי שנה בשנה על כי כפרתו איננה בשלימות, ויחדש וירבה כפרותיו תמיד על כי לא נשלמה

העולמים נגלה פעם אחת להסיר חטא בזבח נפשו: כז וכאשר
נגזר על־בני האדם למות פעם אחת ואחרי־כן המשפט: כח כן
גם המשיח העלה פעם אחת לשאת חטאות רבים. ולמיחלים לו
יראה שנית בלי חטאת לישועה:

י א כי התורה אשר בה צל הטובות העתידות ולא עצם

ונגמרה בראשונה. וכמו כן היה מן הצורך כי המשיח יחדש וישנה ושלש כפרתו תמיד למען הוסדה הארץ מן העת אשר אבינו הראשון חטא עד עתה? אך עתה באחרית העולמים היא אחרית ימי התורה בהגלות כבוד הדר משיח אלהי יעקב, אשר אליה השתרעו כל אחרי נביא וחוזה, נגלה התגלה והופיע בהדר גאון עוז משיחנו אשר היה מיועד לנו מימי קדם בטרם ברא ה׳ תבל וכל צאצאיה, הוא הוא מימרא דיי׳ ועזב מכון שבתו בשמי שמים וירד ארצה ובעור ובגידים, בשר ועצמות לובש כאחד מאתנו אך מבלי חטא ועון, ובאשר סבל כל היסורים והכאב והיה כנגע אלהים ומעונה לכן מוסר שלומינו עליו לקח, ובחבורתו נרפא לנו, ויתן רשעים את קברו ואת עשיר במותיו להסיר המכשול מלב העקוב ולבער את רוח הטומאה מקרב הארץ. להסיר חטא לבער ולהשבית אף לכלא חטא רבים יען כי כולם העוו וחטאו ונוקשו אף כלכו. בזבח נפשו אשר נתן נפשו לזבח להביא על ידו צדק עולמים וכפרה ומחלטת לכלא הפשע ולהתם החטאת באשר שם אשם נפשו פעם אחת. — (כז) וכאשר נגזר מאת אלהים השופט צדק, וכלה ונחרץ על בני אדם על כל יוצאי ירך אדם הראשון אחרי חטאו ואכלה מן העץ אשר עליו צוה לבלתי יאכל ממנו כי מות ימות ואחריו כל אדם יחשוך כי גם המה ימותו ויגועו על כי ממנו יצאו יצאו ואחרי כן המשפט כאשר כאמור כי את כל מעשה האלהים יבוא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע. — (כח) כן גם משיח צדקינו הועלה פעם אחת. העולה מבכין הפעל מבחי ל"ה ועניינו ברצון נפשו אשר נתן גוו למכיהם וגם אשם נפשו לשאת את חליינו ולסבול מכאובות בעבורינו ולהיות מחולל מפשעינו ומדוכא מעונותינו, הועלה לקרבן להיות לריח ניחוח כרצה ויקר מאוד בעיני ה׳. — לשאת חטא רבים חטא אנשים רבים חטא כל יושבי תבל ושוכני ארץ אשר הרבו לחטוא כשא, ונטל ונשא לקח עליו לכפר עליהם כפרה אחת לחלוטין, ולמיחלים לו ובשמו יאמינו ובצדקתו יצטדקו יראה שנית בעוז והדר ותוקף ועוז בלי חטאת ענינו בבואו שנית לא ימצא עון אף כי יבוקש, והמסילה אשר סלל בראשונה בראשית בואו תהיה סלולה, ואבן מכשול בה לא תמצא עוד ורוח הטומאה יבער מן הארץ למען היות לנו תשועת עולמים אשר אין קץ לטובתה עין לא ראתה אלהים זולתך, עליו יגלה תוקף אלהיו וכבודו כי כל טוב אלהי בידו.

י מבוא: בפרק הזה יוסיף הכותב לבאר את מעלת עצמות הקרבן בו הקריב משיח אלהי יעקב עצמו, ויודיע כי עוזה בשחקים, רמה ונשגבה היא עדי מאוד מכל הקרבנות אשר הובאו מימי קדם עד עתה. כי המה היו רק תבנית

הָעֲנָנִים מֵעוֹלָם לֹא תוּכַל לְתַקֵּן אֶת־הַבָּאִים שָׁנָה בְּשָׁנָה
בִּזְבָחִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר תָּמִיד יַקְרִיבוּ׃ ב אִם לֹא־כֵן אָז הַקָּרְבָּנוֹת
יֶחְדָּלוּן בַּאֲשֶׁר הָעֹבְדִים בִּהְיוֹתָם מְטֹהָרִים פַּעַם אַחַת לֹא תִהְיֶה לָהֶם
עוֹד דַּעַת הַחֵטְא׃ ג אֻלָּם בַּקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה יֵשׁ זִכְרוֹן הַחֲטָאִים
שָׁנָה בְשָׁנָה׃ ד כִּי לֹא יָכֹל דַּם פָּרִים וּשְׂעִירִים לָשֵׂאת חֲטָאִים׃
ה לָכֵן בְּבֹאוֹ אֶל־הָעוֹלָם אָמַר. זֶבַח וּמִנְחָה לֹא חָפַצְתָּ. גְּוִיָּה

וציור הקרבן האמתי מגיע משיח אלהי יעקב, ורק רמז ומשל היו אל הקרבן אשר הוא בנפשו ובבשרו יביא קדש פנימה, הוא הסוד והיסוד ומבלעדיו אין עוד. הוא הביא הקרבן להתם פשע ולכלא החטאת, על ידו ינוחו יגיעי כח וימלאו מכוח והכין אוצרות ישע לשבי פשע, ועד אחרית הימים חנך אותן וקדשן והוא ישב לימין עליון בעוז חביון, לכן רק קרבן אחד הקריב ולא יוסיף. — אחרי כן יורה ויזהירם לבל יעזבו את התורות והמשפטים אשר נתן להם וישמרו דרכיהם מחטוא בלשונם למען על ידם יכובד אל עליון ועל כולם יבואו בחשבון כי יש למעשיהם זכרון. — (א) ולאומר כי התורה ענינו כל מצות התורה בעניני הקרבנות והכהנים, השתרעו רק על־דברים גשמיים (עיין פרק ז׳, ט״ז) והיתה רק צל הטובות העתידות לבוא באחרית הימים, בהם יבוא משיח אלהי ויקריב עצמו ובשרו לקרבן, אכן הקרבנות מימי קדם עד ימיו היו צל ולא עצם הענינים, וכמו צל הענן אשר יראה על הארץ או על הקיר איננו עצם הענן כן הקרבנות לא היו כי אם צל מן עצמות הקרבן האמתי אשר יביא המשיח, ועל ידו נשיג הטובות העתידות עין לא ראתה אלהים זולתך, ולכן לא יכלו הקרבנות מקדם לתקן ולכפר על אלה הבאים שנה בשנה בהקריבם תמיד הזבחים האלה על עונותיהם, כי בשוב הכהן הגדול שנית לכפר עליהם הראה והודיע כי כפרתו הראשונה לא היתה שלימה בתכלית השלימות בתקפה ובעוזה כאשר יאות לכפר פעם אחת ולא יוסיף. — (ב) אם לא כן כי אם היה בקרבנות הכח והעוז להתם פשע ולכלא החטאת ולקדש את האדם, אז לא היה בהכרח כי יוסיפו להקריב שנה בשנה והקרבנות יחדלון וישבתו. כי כבר כלו עבודתם ותכליתם באשר העובדים ענינו יען כי הכהנים המקריבים את זבחי העם כפרו עליו, ואל העם לא תהיה עוד דעת החטא ידיעת וזכר החטאים אשר חטאו, ולא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לבם לעולם להתעטף רוחם בקרבם ולהשתוחח נפשם ורוחם לא תפעמם כי כופר עליהם לטהרם ולזכם מכל חטאותם. — (ג) אולם בקרבנות אשר היו רק צל קרבן האמתי, והובאו על ידי הכהן מדי שנה בשנה יש זכרון החטאים שנה בשנה כאשר נאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאותם (ועיין למעלה פרק ז׳, פסוק כ״ז, כ״ח.). — (ד) כי לא יכול דם שעירים וכו׳ לשרש ולעקר ולכלה כל החטאים למען לא ישובו לאיתנם לתקפם ולחזקם, יען כי רק סעיפי החטא הכרתו, אבן שרשם עוד נשאר ועל חסרים פרחו והיו כמקדם. — (ה) לכן יען כי הקרבנות לא השלימו התכלית המכוון מהם להביא צדק עולמים להסיר פשע וחטאת, לכן נאמר ברוח הקדש מאת

כּוֹנַנְתָּ לִּי׃ ו עוֹלָה וַחַטָּאָה לֹא שָׁאָלְתָּ׃ ז אָז אָמַרְתִּי. הִנֵּה־

מנעים זמירות ישראל הוא דוד מלכינו על הימים אשר יוצרו ולא אחד בהם. על ימי משיח צדקינו אשר יפשיט מאתו אלהותו ועור ובשר ילבש. עולה וחטאה לא שאלת בתחילת כוונת האל יתעלה לא היו הקרבנות התכלית הנרצה מאתו יתעלה, כי המה לא יכלו להביא כפרה אמתית לרצות פני עליון, ולא באו הקרבנות כי אם לחנך הדורות אשר יבואו ולקדשם על הקרבן התמים בלי חטא אשר יביא את עצמו ובשרו ונפשו לשאת חטא רבים. וכתובים רבים באו בכתבי קדש מכל הנביאים בזה אחר זה, כולם הרימו קולם כשופר אף קראו בגרון להודיע כי לא יחפוץ ה׳ בזבח בהמה, ולמה לא יערב לו׳ אכן באחרית הימים עליהם יראה להביא צדק עולמים להתם פשע ולחתום חטאת בנפשו. בן אמוץ אמר: למה לי רוב זבחיכם יאמר ה׳ שבעתי עולות אילים וחלב מריאים ודם פרים ועתודים לא חפצתי (ישעיה א׳, י״א) וירמיה יאמר בשם ה׳ למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק עולותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי (ירמיה ו׳, כ׳.) • ועמוס אמר שנאתי מאסתי חגיכם ולא אריח בעצרותיכם, כי אם תעלו לי עולות ומנחותיכם לא ארצה ושלם מריאיכם לא אביט (עמוס ה׳, כ״א.) זבח ומנחה לא חפצת באמת׳ הזבח הוא זבח השלמים והמנחה היא הסולת בלולה בשמן. והעולה היא באה לכפר על מצות עשה שעבר עליהם האדם וחטאה היא קרבן חטאת. והנה אמר לא חפצת ולא שאלת וכאמר בירמיהו (ז׳, כ״ג׳) כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח. — גויה כוננת לי בספר תהלים כאמר אזנים כרית לי׳ והכותב הביא פה הפסוק כפי העתקת השבעים הזקנים אשר היתה בימים ההם בידי כל אדם. והענין המכוון הוא אחד. דוד המלך אמר ברוה״ק כי ה׳ אלהים כרה לו אזן לשמוע בקולו כאשר נאמר הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים, אכן בכל זאת אף כי הטה אזן לקול ה׳ ולתורתו בכל זאת לא היה נקי מחטא ועון וחטא פעמים רבות. אכן הכותב הזה אשר יחפוץ להראות מעלת משיח צדקינו כנצר מגזע ישי אמר כי משיח אלהי יעקב אשר היה בלי חטא גויה כוננת לי והגויה הזאת תהיה הקרבן המיועד מאתך וטרם ברא ה׳ תבל וכל צאצאיה להביא צדק עולמים להיות הקרבן האמתי וישיג התכלית הנרצה וגוו אף נפשו יהיו משועבדים לעבודת ה׳ וכל אשר בהם חיי רוחו לו יוקדש לכן תיכף בבואו השלים רצון האל בהמולו בשר ערלתו בן שמונת ימים. — (ז) אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר היא התורה והנביאים שהתנבאו עלי וכל דבריהם השתרעו על ימי המשיח בהם יפלה ה׳ עמו מתחת סבלות השטן כתוב עלי ואמר כתוב בלשון זכר ואף על פי שזכר מגלה כי טעמו על ספר שהוא לשון זכר וכן ספר התורה הזה וספר התורה הזאת הרד״ק. — וסבת ביאתי לעולם היתה לעשות רצונך אלהים להיות בלי חטא ועון כמו האדם הראשון אשר היה יציר כפיך טרם חטאו וחלל נזרו נזר אלהיו על ראשו. והנה באתי בגילת לבבי לא על כרחך לקבל עלי אף כי לא חטאתי לשאת כל היסורין בעבור פשעי וחטאת בני אדם להתם הפשע ולכלא החטאת. — וברבה סוף רות אמר ר׳ יצחק אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר במגלה ובספר כתוב עלי במגלה אלכון רם עמינדב נחשון בועז עובד ישי דוד, ובספר

בָּאתִי׃ ח בִּמְגִלַּת־סֵפֶר כָּתוּב עָלָי. לַעֲשׂוֹת־רְצוֹנְךָ אֱלֹהִים׃ ט אַחֲרֵי אָמְרוֹ בָּרִאשׁוֹנָה זֶבַח וּמִנְחָה וְעוֹלָה וְחַטָּאָה לֹא חָפַצְתָּ וְלֹא שָׁאָלְתָּ. וְהֵם הֵמָּה הַמּוּבָאִים כְּפִי הַתּוֹרָה׃ י אָז יֹאמַר. הִנֵּה־בָאתִי לַעֲשׂוֹת־רְצוֹנְךָ אֱלֹהִים. הֵפֵר אֶת־הָרִאשׁוֹנָה לְהָקִים אֶת־הָאַחֲרֹנָה׃ יא וּבָרָצוֹן הַזֶּה אָנוּ מִתְקַדְּשִׁים בְּמִנְחַת גְּוִיַּת יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ בְּפַעַם אֶחָת׃ יב וְכָל כֹּהֵן עֹמֵד יוֹם יוֹם לְשָׁרֵת וּלְהַקְרִיב פְּעָמִים שׁוֹנוֹת אֶת־הַזְּבָחִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר מֵעוֹלָם לֹא יוּכְלוּ

ויאמר קום משחהו כי זה הוא (שמואל י"ב) רב הונא אומר כתיב כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד', כ"ה) זרע הבא ממקום אחר ואיזה זה מלך המשיח . . . (ט) ואחרי אמרו בראשונה (בפסוק ו') זבח ומנחה וכו' לא חפצת ולא שאלת והם המה הזבחים והמנחות שזכר דוד, הוא המה המובאים כפי התורה כפי אשר נרשמו בתורה וצוו עליהם בני ישראל, וזה מוכיח כי לא היו הקרבנות אשר צוו עליהם בני ישראל בכוונה הראשונה מאל יתעלה כי אם על צד כוונה שנייה להוציאם לרמז ולמשל אל הקרבן האמיתי. — (י) ואז יאמר ודוד יאמר אחרי כן הנה באתי לעשות רצונך אלהים לבלי אחטא לך, ולקבל עלי כל היסורין בעבור עוברי רצונך להביא נפשי אשר לא חטאה כופר ופדיון תחתיהם וקרבן הזה יכנס לפניך מכל הקרבנות אשר הקריבו לפניך בדם פרים ועתודים וכבשים. ובעשותו את רצון אלהים להביא קרבן תמים אשר יערב לפני האל יתעלה הפר את מצוה והתורה עניינו העביר פקודה הראשונה להקריב קרבן וזבח מן הבהמה ומן הצאן להקים את כוונתו בקרבן האחרון אשר רק פעם אחת יוקרב להביא צדק עולמים. — (יא) וברצון הזה אשר משיח צדקינו הוציא מכח אל הפועל מתקדשים באמונתינו בו, וקרבנו יחשב לנו באמצעות האמונה בו ומנחתו אשר הביא בנפשו ובגויתו בפעם אחת לא פעמים רבות היתה ומנחה שלימה אין כמוה למן היום הוסדה התבל לכפר עלינו. —

(יב) הפך כהן הגדול בן תמותה עלול לחטוא, אשר יעמוד מדי שנה בשנה בכל יום הכפורים להקריב קרבנות רבות תמידין ומוספין על חטאתו ועל חטאת העם — כי קרבן אחד לא יוכל להשלים לגמור הכפרה עד התכלית המכוון לכן הרבה קרבנות להשלים בקרבן שני או שלישי אשר לא כלה בראשון. — —

ודע כי הנוסחא הנכונה היא היא כפי תרגום הסורי באמרו כל רב כומרא ועניינו כל כהן הגדול וכן בהרבה נוסחאות מדויקות. כי כפי הנוסחא כל כהן לא יובן איך יצוייר לאמור כי כל כהן העומד יום יום לשרת יקריב יום יום הקרבנות ההמה? כי מלבד זאת כי הכהנים לא שרתו בקודש יום יום כאשר יחפצון כי אם כפי מחלקותם לבית אבותם וכל חלקי העבודה נתנו לאיש איש כפי אשר עלה בגורלו כאמרם במשנה (יומא פרק) מי מדשן וכו', כי הנה גם חלקי העבודה היה משונים יום יום, ומנת חלקו אשר נפלו לו היום בנעימים להקריב חטאת או אשם או שלמים, לא נפלה לו שנית למחר אשר נוכל לומר באמת כי יקריב למחר או תמול או שלשום שנית את הזבחים ההמה. אכן האמת היא כפי הנוסחא הסורית ורצונו

לְכַפֵּר עַל חֲטָאִים׃ יג אֲבָל זֶה אַחֲרֵי הִקְרִיבוֹ זֶבַח אֶחָד עַל־חֲטָאִים יָשַׁב לָעוֹלָם לִימִין הָאֱלֹהִים׃ יד מֵאָז הוּא מְיַחֵל עַד־יוּשְׁתוּ אֹיְבָיו הֲדוֹם לְרַגְלָיו׃ טו כִּי בְמִנְחָה אַחַת תִּקֵּן לָעוֹלָם אֶת־הַמְּקֻדָּשִׁים׃ טז וְגַם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֵעִיד לָנוּ זֹאת. כִּי אַחֲרֵי אָמְרוֹ בָּרִאשׁוֹנָה׃ יז זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרֹת אִתָּם אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נְאֻם יְהוָה נָתַתִּי אֶת־תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם׃ יח וְעַל־

כל כהן הגדול אשר הושם לו לחק ולא יעבור מאת אלהים להביא קרבנותיו מדי שנה בשנה בכל יום הכפורים בכל יומא יומא (במלת יומא השתמשו בעלי התלמוד תמור מלת יום הכפורים כמו כל עבודות היום כמו עבודות ביום הכפורים והכותב כתב בלי ספק יומא יומא והמעתיק היוני העתיק את המלות בהבנתן העברית כמו יום יום ולכן העתיק καθ᾽ ἡμέραν והבן —) הקרבנות ההמה אשר הקריב בשנה העברה ישוב להביא גם בשנה הזאת וכן בכל שנה ושנה כל ימי עמדו לשרת בכהונה גדולה. ואחרי כלה מכפר בקודש יצא מבית קדשי הקדשים כעבד אשר כלות מלאכתו יצא מחדר אדוניו ועיין למעלה פרק ז, כו. ה, א. ח, ג. ט, כה. — (יב) אבל זה משיח צדקינו אחרי הקריבו נפשו ורוחו אף גויתו בלי חטא חטא ועשה רצון אלהים וכפר על כל החטאים יחדיו, לעולם ישב לימין עליון מבלי צאת ממקומו לקחת חלק ונחלה במלכותו כי מלכותו היא מלכות כל העולמים וממשלתו בכל דור ודור. (יג) ומאז הוא מיחל כי ימהרו ויבואו הימים בהם יעביר רוח הטומאה מן הארץ בלי השאיר לה שארית ופליטה ואז שאר אויביו אשר עוד לא יאמינו בו יכירו וידעו כי הוא באמת משיח צדקינו ואז כולם ישיתו הדום לרגליו ושכן שכינתו בתוכינו כאשר נאמר וידעתי כי ה' צבאות שלחני אליך (זכריה ב', ט"ו) (יד) ולכן ישב כעת לימין אלהים בעבור כי כלה מעשהו לעולם, ובמנחה האחת בה הקריב נפשו תקן לעולמי עד את המקודשים את אלה אשר בשמו ובקרבנו יאמינו להסיר מאתם חטא ופשע ובלתי צורך עוד אל קרבן אחר כאשר עשה כהן בן תמותה אשר מדי יום ביומו הביא קרבנו על כי לא נשלמה הכפרה בקרבן הראשון. — — (טו) ולמען תדעו כי כנים ואמתיים הם אמרי ואין עולתה בהם אביא עדות נאמנה אשר כולכם תאמינו בה, והעדות הזאת היא עדות רוח הקודש בהופיעה על נביאי האל, באמרה אחרי אשר הודיעה בראשונה מן הימים הבאים בהם יקים ה' עם עמו ברית חדשה, גדל מעלת הברית הזאת וכי רמה גדלה ונשגבה היא מן הברית הראשונה לאמור. (טז) זאת הברית אשר אכרת אתם בימים הבאים בהם יתראה המלך המשיח בכבוד הדר עוזו, אחרי הימים ההם בהם היה הנביא, ועיניו צפו למרחוק לדעת ידרוך כוכב מיעקב, אז אתן את תורתי בלבם ועל לבם אכתבינה לא על לוחות אבן כאשר היה בסיני ואחרי כן היה משה מלמדם לדעת את ה', אכן עד מהרה סרו ועזבו הדרך הטובה ואז יאמר עניינו ויסיים אמרותיו והבטחותיו החוזה האלהי ברוח הקדש כי לעונם ולחטאתם לא יזכר עוד ה', כי בכרתת הברית האחרונה בדם משיח אלהי יעקב אז כלה לכפר בקדש על אלה המאמינים בשמו על כי למו נעלה ונשגב הוא מכל קרבנות אשר הובאו מן הבקר והצאן. — (יח) ואשר בימים הבאים תהיה

לִבָּם אֶכְתֲּבֶנָּה. אָז יֹאמַר. וְלַעֲוֹנָם וּלְחַטֹּאתָם לֹא אֶזְכָּר־עוֹד:
יח וּבַאֲשֶׁר יֵשׁ שָׁם סְלִיחַת הָאֵלֶּה אֵין עוֹד קָרְבַּן עַל־הַחֵטְא:
יט לָכֵן אַחַי בִּהְיוֹת לָנוּ בִּטָּחוֹן לָבוֹא בְּדַם יֵשׁוּעַ אֶל־הַקֳּדָשִׁים:
כ בְּדֶרֶךְ חָדָשׁ וָחַי אֲשֶׁר חִדֵּשׁ לָנוּ בַּפָּרֹכֶת הֲלֹא הִיא בְּשָׂרוֹ:
כא וּבִהְיוֹת לָנוּ כֹּהֵן גָּדוֹל עַל־בֵּית־הָאֱלֹהִים: כב נִקְרְבָה בְּלֵב
נֶאֱמָן בְּמִבְטַח הָאֱמוּנָה בְּלֵב מְטֹהָר מֵרַעְיוֹן רָע בִּזְרִיקָה וּבִגְוִיָּה
רְחֻצָה בְּמַיִם טְהוֹרִים: כג וְנֹאחֲזָה בְּתוֹרַת הַתִּקְוָה וְלֹא נָמוּט.

סליחת החטאים סליחה עולמית אין מן הצורך עוד אל הכהן להביא קרבן על החטא אחרי אשר המשיח הביא פעם אחת נפשו קרבן לה' לכפר כפרה עולמית. — (יט) לכן אחי יען כי משיח צדקנו ישב כעת לימין עליון והוא מרומים ישכון יש לנו בטחון באשר אהב אותנו ונכספה וגם כלתה נפשו כי אלה המאמינים בשמו עמו יתאחדו יתלכדו ולא יתפרדו, ומקום מוכן לשבתם הכין להם, לבוא בדם ישוע המשיח הכהן הגדול האמתי אל הקדשים, בדמו אשר שופך בעבורינו לכפרת פשע, באמונתינו בו תחשב לנו לצדקה כאלו דמינו שופך, ובאמצעית האמונה נמצא הצדקות הנכונה לבוא הקדש פנימה, אשר בברית הראשונה אך אל הכהן הגדול היה מיועד, אכן עתה כולנו נוכל לבוא בדם משיח צדקינו אל הקדשים. — (כ) והבטחון הזה נכון הוא על כי משיח צדקינו הכין לנו בברית האחרונה כמו דרך חדש, דרך ישר ונכון, לא עקלקלות, לא דרך לא סלולה, באשר כל מעשה הקרבנות בברית הראשונה לא היה ביכלתם להביא את האדם אל מחוז החפץ אל התכלית הנרצה לקדשו ולטהרו ולהסיר המכשול מלב העקוב להובילהו אל אלהים יען כי המה בעצמותם לא היו התכלית הנרצה והמכוון כי אך תבנית וציור קרבן האמתי היו, ואיך יתנו ואיך יוסיפו אשר אין ידם משגת? (כא) והדרך הזה הוא הדרך החדש אשר יוביל האדם אל חיים העולמים וכמו הכהן הגדול בא אל מקדשי הקדשים דרך הפרוכת כן אנחנו נלך קדש פנימה דרך פרוכת אשר היא בשר המשיח בו לובש כאשר היה כאחד מאתנו. — (כב) ובהיות לנו כהן גדול, הגדול מכל כהנים הגדולים אשר היו לפניו ולאחריו לא יקום כמוהו אשר המציא כפרה נכונה ורק פעם אחת בא אל הקדש לכפר עלינו ולהביא צדק עולמים בדמו אשר שופך והוא פקיד על בית האלהים הוא שמי השמים מכון שבתו מאז לימין עליון. — (כג) נקרבה נלכה ונקרבה בעודנו בחיים בלב נאמן על כי הוא בוחן לבות וכליות יודע כל מסתרינו במבטח האמונה אשר נאמין בשמו ובמשיחו ובצדקתו אשר הוא פעל ועשה בדמו להביא צדק עולמים להתם פשע ולכלא החטאת בלב מטוהר מרעיון רע אשר ישתוחח עלינו ואין רמיה ברוחינו (תהלים ל"ב, ב') בזריקה בדם משיח צדקינו אשר זורק בעבורינו ובגויה רוחצה במים טהורים בטבילה אשר קבלנו, כאשר זורק על בגדי אהרן ועל בגדי בניו לקדשם (שמות כ"ט, כ"א. ויקרא ח', ל"ו) אשר הזריקה ההיא היתה תבנית הזריקה אשר תהיה תבנית על ידי דם משיח צדקינו. (כד) ונאחזה ונתחזקה בכל כחנו בעת יעברו עלינו מים הזדונים וצרות ומצוקות תשיגנה אותנו,

כִּי נֶאֱמָן הוּא הַמַּבְטִיחַ: כד וְנִתְבּוֹנְנָה אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְקַנֵּא
לְאַהֲבָה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים: כה וְלֹא נֶחְדַּל לְהִקָּהֵל יַחַד כְּדֶרֶךְ
אֲחֵרִים כִּי אִם נוֹכִיחַ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וּבְיוֹתֵר בִּרְאוֹתְכֶם כִּי קָרוֹב

בתורת התקוה כי נקוה ונוחיל לו כי יוציא לאור צדקינו ומשפטינו כצהרים כי נאמן הוא האלהים ומשיחו המבטיח אותנו כי הוא יעמוד לימינינו והוא יהיה עזרה בצרה ונמצא לנו. — (כד) ונתבוננה לא לבד על מעלליו דרכיו ועל מעשיו יביט איש איש מאתנו כי אם כולנו נתבונן בעין שכלינו איש איש על מעשי רעינו למען יקנא איש את אחיו להוביל את רעהו אל הדרך העולה בית אל לאהבה את אלהים לאהבת רעים ולמעשים טובים אשר ייטיב בעיני ה' להגדיל ולהקדיש שמו. — מלת קנאה תפיל לפעמים על מדה טובה כמו קנאת ביתך אכלתני (תהלי' ס"ט.) ובגמרא (דף ז', ע"א.) אמר ר' חנינא מאי דכתיב ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידי חכמים מחדדין את זה בהלכה. ואמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר הלא דברי כאש (ירמיה כ"ג.) לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אינן מתקיימין ביחידי והיינו דאמר רב יוסי בר' חנינא מאי דכתיב חרב על הבדים ונואלו (שם נ'.) חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שחוטאין. ובמקום אחר אמרינן קנאת סופרים תרבה חכמה. — (כה) ולא נחדל להקהל יחדיו בבית אלהים לשמוע אל הרנה ואל התפלה, ולא נירא מעדת מרעים אשר יסובבו אותנו ויעמדו עלינו אכן נראה מוצק כעמוד באמונתינו וברגש נהלך בית אלהינו להתפלל אל אלהינו והוא יושיענו בעת צרה. — לא כדרך אחרים לא נעשה עוד כאשר אחדים מאתנו יעשו לחבר אגודת אגודת ויפרשו את עצמן מן הכלל ורמז בזה הכותב על בתי הכנסיות הרבות אשר נוסדו בירושלים כפי ארץ מולדת האנשים אשר גרו שם איש איש לארצו וללשונו. ואלה בתי הכנסיות קראו בשמותם על אדמות אשר יצאו משם (פעלי השליחים ו', ט') ובירושלמי מגלה דף ע"ג, ד', גם ארבע מאות בתי כנסיות היו בירושלים, ועל כי נבדלו איש מאיש ורק על ידי ארץ מולדתם התלכדו ולא התפרדו להיות הקשר אמיץ ביניהם ולא זכרו כי מלבד זאת כולם מצור אחד חוצבו ומבור אחת נוקרו בדם אחד נקדשו ונכפרו ולמען רבתה המשטימה בין איש יהודי יוני ובין איש יהודי ירושלמי אלכסנדרי או סורי ויבדלו איש מאחיו ויריבו ריב, לכן הזהיר הכותב אותם לאמור כי לא עוד ארץ מולדתם תאחד אותם במקדש כי אם האמונה כי כולם נקדשו בדם משיח אלהי יעקב ובעת אין עוד מסך מבדיל בין יוני וישראל כי אם בהקהל יחדיו נוכיח איש עמיתו בבית אלהים כאשר נאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כאשר נאמר אז נדברו איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו (מלאכי ג', ט"ז.) וביותר בראותכם כי קרוב היום ביום עמוד ה' לדין כאשר נאמר השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה (יואל ג', ד'.) (ובמלאכי ג', י"ט.) כאמר היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא

הַיּוֹם : כו כִּי אִם בְּזָדוֹן נֶחֱטָא אַחֲרֵי קַחְתֵּנוּ אֶת דַּעַת הָאֱמֶת לֹא יִשָּׁאֵר עוֹד זֶבַח עַל חֲטָאִים : כז כִּי אִם לֵב רֹגֶז מִן הַמִּשְׁפָּט הַנּוֹרָא וְאֵשׁ קִנְאָה הָעֲתִידָה לֶאֱכֹל אֶת הָאֹיְבִים : כח הַמֵּפִיר

יעזב להם שורש וענף . . . . — וכענין האזהרות הכתוב הזה בענייני תפלות בצבור הרבה כמוצא בדברי רז"ל, בגמ' דברכות (ח', ע"א) כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע וכו' ובמשנה דאבות (ב', ה') אל תפרוש מן הצבור ופי' רש"י ז"ל אל תפרוש אלא השתתף עמהם בצרתם כדי שתשמח עמהם כמו שאמר הכתוב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, כל מי שאינו משתתף עם הציבור אינו רואה בנחמות ציבור (בפרק אחרון דתענית) . . . . ובזהר פ' נח לא אצטריך ליה לבר נש לאפרשא מכללא דסגיאין דלא יתרשים איהו בלחודוי ולא יקטרגון עליו לעילא, דכתיב בשונמית (מלכים ב', ד', י"ג .) בתוך עמי אנכי יושבת לא בעינא לאפקא גרמי מכללא דסגיאין, בתוך עמי יתיבנא עד יומא דא ובתוך עמי אתיב בכללא חדא. ובגמ' דתענית (דף י"א.) בזמן שהציבור בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים לו פלוני זה שפירש מציבור אל יראה בנחמות הציבור וכו'. — ובענין הוכחת איש את רעהו כאמור באליה רבה סוף פ' ג' הנזקק אל החכמים ואל תלמידיהון מעלה עליו הכתוב כאלו עשה רצונו של אביו שבשמים, וכל היודע להוכיח ומוכיח את הרבים הרי הוא עושה קורת רוח לפני קונו, שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב (משלי כ"ד) עליו תבוא ברכת טוב לא נאמר אלא ועליהם למוכיחים ולמקבל תוכחה . — (כו) כי אם בזדון נחטא בלכתכם תמיד אל בית אלהים לשמוע את המצוה אשר הוא מצוה אתכם תדעו את אשר תבחרו ותרחקו, את אשר עליכם לעשות ולהניח, ואם לא תלכו אז תכשלו בעון על כי לא תדעו את דבר ה' ותחטאו בזדון אחרי אשר לקחתם את דעת האמת, והחטא הזה לא יחשב לכם כשגגה כי אם כזדון כאשר אמרו רז"ל ששגגת תלמוד עולה זדון אחרי אשר לומד אשר עליו לעשות ולהניח, לא יחשב עונו לו לשגגה כי אם כמזיד כיודע את רבונו ומתכוון למרוד בו . ואתם גם אתם יחד לקחתם וקבלתם את ידיעת הדרך האמת היא משיח צדקינו אשר הביא קרבן אחד על החטאים ואחר הקרבן הזה אשר הובא על ידו ובלתו אין קרבן אחר יכפר בעדינו ולא ישאר עוד זבח כי מבלעדיו אין קרבן ואין חלין בעדינו. — (כז) ואחרי כי אין לנו עוד זבח, אז בהשתוחח עלינו נפשינו ובהתעטף רוחינו אז לא תמצא נוחם לנו כי אם לב רגז אשר לא ישבות ויכוח ולא ימצא מרגוע מפחד המשפט הנורא המיועד אל אלה עוברי עבירה בזדון וביד רמה ואש קנאה אשר יבער ביום עברת ה' כאשר נאמר באש קנאתו תאכל הארץ (צפניה א', י"ח) ובתהלים נאמר תבער כמו אש קנאתך (פ"ט מ"ז) אש לפניו תאכל וסביביו נשערה מאוד (שם נ'.) — העתידה המיועדת לבוא לאכול את אויבי ה' אשר יקומו עליו בזדון. — (כח) המפיר האיש אשר עשה ביד רמה להפר תורת משה בזדון יומת בלי חמלה כאשר נאמר לא תחמול ולא תכסה עליו על פי שנים

תּוֹרַת מֹשֶׁה יוּמַת בְּלִי חֶמְלָה עַל פִּי שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים : כט וּמָה מְאֹד תַּחְשְׁבוּ יִכְבַּד מִשְׁפַּט הָרֹמֵס אֶת־בֶּן־הָאֱלֹהִים וְהַחֹשֵׁב לְטָמֵא אֶת־דַּם הַבְּרִית אֲשֶׁר נִקְדַּשׁ בּוֹ וְהַמְגַדֵּף אֶת־רוּחַ הַחֵן : ל כִּי יָדַעְנוּ מִי הוּא הָאֹמֵר . לִי נָקָם וְשִׁלֵּם נְאֻם יְהוָה . וְעוֹד . יָדִין יְהוָה עַמּוֹ : לא מַה־נּוֹרָא לִנְפֹּל בְּיַד אֱלֹהִים חַיִּים : לב וְזִכְרוּ הַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר בְּהָאִיר לָכֶם סְבַלְתֶּם מִלְחֶמֶת הָעֱנוּת הַגְּדוֹלָה : לג גַּם בִּהְיוֹתְכֶם לְמִשְׂחָק בְּחֶרְפּוֹת וְצָרוֹת וְגַם בִּהְיוֹתְכֶם חֲבֵרִים לָאֵלֶּה אֲשֶׁר סָבְלוּ כָּזֹאת : לד כִּי בְּכָל־מֹסְרוֹתַי

או שלשה עדים אשר יעידו בו (דברים י"ז, ו'). — (כט) ואם משפט וחוק זה היה לפנים בישראל בברית הראשון מה מאוד נקל הוא לחשוב איך יגדל ויכבד משפט האיש בברית האחרונה לאיש אשר רמס את בן האלדים להקל בכבודו ולבזהו ואשר יפשע וכחש בו לאמור לא ראיתיו, או החושב עליו יהגה ברעיונו כי דם הברית אשר משיח צדקינו שפך בעבורו לדבר טמא יחשב לבזהו ולהקל בעיניו מעלת דם הברית הזאת כאשר כאמור בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו (זכריה ט', י"א) או יגדף את רוח החן אשר נקדש בו והמאיר עיני השכלתו לכחש בו ולהשליכהו אחרי גויו. — (ל) כי ידענו כי כל דברי אלהים נכונים ואמתיים דבריו ככתב בשמים. לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם האל הזה הנאמן בכל דבריו האומר והעושה הוא הוא האומר בתורתו לי נקם ושלם (נאם י"י) (דברים ל"ב, ל"ה.) ועוד ידין ה' עמו וכאשר נאמר קנא ונוקם ה' ובעל חימה נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו (נחום א', ב.). (לא) מה נורא מה עז וקשה לנפול ביד אלוהים חיים בעת ישנן ברק חרבו ותאחז במשפט ידיו להשיב נקם לצריו ולשנאיו ישלם? (דברים ל"ב, מ"א.) ואז ילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו וילבש בגדי נקם תלבושת ויעט כמעיל קנאה בעל גמולות פועל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו (ישעיה נ"ט, י"ז.) — ובזהר פ' בשלח פסוק י"י איש מלחמה וי לאינון דמלכא קדישא יתער עלייהו קרבא בדין כתיב ה' איש מלחמה. — (לב) וזכרו גם למען תמלטו מיום הבא זכרו את הימים הראשונים בהאיר ה' לכם עיניכם להביט אור בהיר בצהרים והעם ההולכים בחשך ראו כי אור גדול נגה עליהם והוד המשיח אלהי יעקב עליכם זרח ובחשכת הצרות ראיתם כי אור ישועה עליכם יזרח וסבלתם אף כשאתם בשמחה ובגילת לבב כל מלחמת הענות הגדולה אשר אויביכם ערכו לכם. — (לג) גם בהיותכם למשחק ולחרפות אשר שרקו וספקו עליכם אויביכם, וחרפת חורפי משיח נפלו עליכם, קויתם על כי ידעתם כי מאת האלהים זאת לכם, למען נסות אתכם היעמדו רגליכם, אם לא ימעדו אשוריכם, וגם בהיותכם חבירים לאלה אשר ברזל באה נפשם ובכבל עונו אותם ואשר אתם גם עמהם נלכדתם וכמוהם כמוכם סבלתם כל זאת והחרשתם. — (לד) כי אני ידעתי כי אתם השתתפו עמי בכל מוסרותי בהם נוסרתי ובצרתי צר לכם, חלק ונחלה לקחתם על שברי ועל מכתי האנושה, ולכם יכאב על הכבלים ועל הברזל בו

צַר לָכֶם וְאֶת־גְּזֵלַת רְכוּשְׁכֶם נְשָׂאתֶם בְּשִׂמְחָה בְּדַעְתְּכֶם בְּנַפְשְׁכֶם כִּי
יֵשׁ לָכֶם בַּשָּׁמַיִם קִנְיָן רַב מִזֶּה הָעֹמֵד לָעַד׃
לו לָכֵן אַל תַּשְׁלִיכוּ אֶת־מִבְטַחֲכֶם כִּי יֶשׁ־לוֹ שָׂכָר גָּדוֹל׃
לז כִּי הַתּוֹחֶלֶת צְרִיכָה לָכֶם לְמַעַן בַּעֲשׂוֹתְכֶם אֶת־רְצוֹן הָאֱלֹהִים תִּקְחוּ אֶת־הַהַבְטָחָה׃
לח כִּי עוֹד אַחַת מְעַט וְהַבָּא יָבֹא וְלֹא יְאַחֵר׃
לט וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה. וְאִם יִסּוֹג אָחוֹר לֹא רָצְתָה נַפְשִׁי בּוֹ׃
מ וַאֲנַחְנוּ

באה כפשי אשר צוררי יהודה שמו עלי ואת גזלת רכושכם אשר גזלו ולקחו בחזקה מידכם מכם בעבור אמונתכם במשיח אלהי יעקב נשאתם בשמחה בדעתכם בנפשיכם כי יש לכם בשמים קנין גדול אשר יעמוד לעד. — (לו) חזקו בבטחון אל תשליכו את מבטחכם אחרי גויכם כי אם תחזיקו כאיש מלחמת מגן וככה וקוו אל ה' ויאמן לבבכם כי יש לו לאל יתברך לשלם לכם שכר טוב בעמלכם. — (לז) כי התוחלת צריכה לכם, את ה' היתה נסיבה לנפשותכם לדעת אתכם כי רק אליו תשאו עין ותוחילו למען תקחו ההבטחה אשר הבטיח אתכם. — (לח) כי עוד אחת מעטל מען חזק לבכם הוסיף הכותב הזה להביא דברי חבקוק הנביא (ב', ג') כפי הענין והם נאמר כי בו יבוא לא יאחר כי קרוב ליראיו ישעו (תהלים פ"ה י'), והנבואה הזאת היא על התגלות משיח צדקנו בית בכבוד והדר עוזו בתבל הזאת בזמן המיועד מאת אלהי יתעלה מימי קדם. (לט) וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב', ד'.) ירצונו האיש הצדיק באמונתו יחיה וכן הוא דעת בעל הטעמים בשומו תחת מלת וְצַדִּיק מרכא ובמלת בֶּאֱמוּנָתוֹ טעם טפחא לקשר היטב מלת וצדיק עם באמונתו. ובמכ' שמות (כ"ג דף קמ"א) באיזה זכות אומרים ישראל שירה? בזכות אברהם שהאמין בהקב"ה שנ' והאמין בה' היא האמונה שישראל מוחלין, ועליו הכתוב אומר וצדיק באמונתו יחיה. ודע והבין כי גם חכמי ישראל האמתיים שמו האמונה הנכונה לאבן פנתה ולעיקר ושורש כאמור במס' מכות (כ"ד ע"א) תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בא דוד והעמידן על אחד עשר דכתיב מי יגור באהליך ומי ישכון בהר קדשך וכו' בא ישעיה והעמידן על שש דכתיב הולך צדקות (ישעיה ל"ג) בא מיכה והעמידן על שלש דכתיב הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ה' אלהיך, בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו. מתקיף לה ר' נחמן בר יצחק אימא דרשוני בכל התורה כולה? אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה. ובמס' תמיד (דף כ"ח) אמר רבי איזה דרך ישרה שיבור לו האדם? יחזיק באמונה יתירה. — ואם יסוג אחור וגו' מן הדרך אשר הוריתי אתכם להוחיל לו ויעזוב את האמונה והתורה ויכחש בהם, לא רצתה נפשי בו לבגדהו ולשליכהו אחרי גוו וכמוהו יסתר מעיניו. — (לט) ואנחנו העברים עליהם כתב האגרת הזאת ועמהם יכלל את עצמו אשר באנו לחסות צל כנפי משיח אלהי יעקב ועל דברו הנאמן יחלנו ובשם קדשו בטחנו, איננו מן הנסוגין אחור לאבדון, הנסוגים מן תורת אל חי לאבדון כי תכלית תורת משה היתה האמונה במשיח אלהי יעקב וכל התורות והמצות היו תבנית וצל מהטובות המיועדות לבוא על ידי משיח צדקנו ובני

אֵינֶנּוּ מִן־הַנְּסוֹגִים אָחוֹר לַאֲבַדּוֹן כִּי אִם־מֵאֱמוּנָה אֲנַחְנוּ לִפְדוּת הַנָּפֶשׁ׃

יא א וֶאֱמוּנָה הִיא עַצְמוּת הַמְקֻוֹּת וְהוֹכָחַת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא נִרְאוּ׃
ב כִּי בְזֹאת הַזְּקֵנִים הִשִּׂיגוּ עֵדוּת׃
ג בֶּאֱמוּנָה

האמונה בכי אברהם אבינו אשר האמין בה' ויחשביה לו צדקה לפדות הנפש ולטהרה ולהביאה לה כפרה לתשועת עולמים.

יא מבוא: אחרי אשר הכותב הזה סיים דבריו בפרק הקודם לאמר כי הוא ואלה האחים אליהם שלח האגרת הזאת לא יהיו מן הנסוגים ויתחזקו באמונה כל ימיהם ולא יסוגו אחור בהמצאם תלאות ומצוקות רבות כי נאמן ה' ולא יפיל דבר מכל אשר דבר ארצה, יורה מעלת אמונה כי רמה ונשגבה היא עד מאוד עוזה בשחקים ואנשי שם אשר היו לפניו השיגו כל מעלות ומדות להיותם לאנשי מופת ולשם ולתהלה עד הדור האחרון רק על ידי האמונה, עליה יהי אבן פנתם, עליה שמו כסלם ובסלע האמונה שמו בתיהם לכן לנצח לא יבושו. ויחל לבאר בראשונה ענין ומהות האמונה ואחרי כן יזכור כל הקורות אשר קרו לאבותינו כאשר כתמו בספרי קדש וכי גדלו והצליחו והנחילו שם טוב מבנים ומבנות לדורות אחריהם על ידי אמונם ולכן זכרם לא ימיש מזרעם ונכם ירום שמותם על פי אכלו מעץ דעת האמונה ואכלו וחיו לעולם. — (א) ויחל לאמר ואמונה אשר מחנה דברנו היא עצמות ותוכן כל הענינים המקווים, ועליהם נוחיל, אמונה הנאמנה על ידה נשיג מנוחה ונחם בימי הרע אם ברזל באה נפשינו ושטף תלאות אותנו ישטופן, היא היתד התקועה במקום נאמן להאמין כי נשיג הדבר אשר אליו נוחיל ותקותינו לא תכזב ולא תבוש, ומבלעדי האמונה הזאת חיים אין תאבד כל תקוה וכל תוחלת מאתנו בימי הרעה; אכן האמונה תקים כל כושל וברכים כורעות תאמץ, והוכחת הדברים עינינו ראייה ואות נאמן על הדברים אשר עוד לא נראו בעין בשר, אף לא מכח היקש שכלי אך יאמנו מצד המבטיח אותם, על כי נאמן הוא בכל דבריו והבטחותיו, ותגדל מעלת האמונה מצד המבטיח מכל ראית ועדות אנוש אנוש או ראיית השכל, כי בהקיש שכלו אפשר להמצא בו איזה צד על ידו יבורר לנו כי שקר היתה ההנחה הראשונה עליו יסדנו ההקיש השכלי, אכן האמונה בהבטחת האל יתעלה נאמנה, כל מוציה מצא חיים ויפק רצון מאת ה'. ובמדרש תהלים על פסוק קוה קויתי וכו' (תהלים מ', ב'.) זהו שאמר הכתוב ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו (ישעיה כ"ט, ט.) אין ביד ישראל אלא קווי כדי שיגאלו בשכר קוה קויתי, וכן הוא אומר טוב ה' לקויו וכו'. — (ב) כי בזאת ענינו האמונה הזאת לא חדשה מקרוב באה היא, אכן האמונה הזאת נוסדת בתוכינו מני אז ומזקנים אשר היו לפנינו מן הדור הוסדה בארץ עד ימי משיח צדקינו, הימים בהם אנחנו חיים נתבונן כי רק על ידי האמונה השיגו עדות כי יעיד אותם רוח הקודש וכל אדם כי בצדק ובמישור התהלכו לפני אלהים וזכרם ושמם לא יסוף מזרעם ולשם ולזכר עולם יעמדו לפני הדורות הבאים אחריהם. — (ג) באמונה אשר יסודתה בכתבי הקודש נבין אף נדע ידיעה אמתית

נָבִין כִּי בִדְבַר אֱלֹהִים נַעֲשׂוּ הָעוֹלָמִים וְכִי הַנִּרְאוֹת לֹא הָיוּ מִן־
הַנִּגְלוֹת׃ ד בֶּאֱמוּנָה הִקְרִיב הֶבֶל לֵאלֹהִים זֶבַח יָקָר מִקַּיִן אֲשֶׁר
בָּהּ נִתְּנָה לוֹ עֵדוּת כִּי צַדִּיק הוּא בְּהָעִיד אֱלֹהִים עַל־מִנְחָתוֹ וְעַל־

כי בדבר האלהים וברוח פיו נעשו כל העולמים ברצונו הפשוט כאשר נאמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם (תהלים ל"ג, ו', י"ט.) ובישעיה (מה) נאמר אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. — וכי הנגלות כל ענייני העולם הנראים, בדבר ה' וברוח פיו נעשו לא מן הנגלות לא מן היש או מן חומר קדמון כי אם מאין הפשוט והכל נעשה ברצון האל יתעלה. וכאשר שר ן' גבירול אתה חכם ומחכמתך אצלת חפץ מזומן, כפועל ואומן, למשוך משך היש מן האין, כהמשך האור היוצא מן העין, ושאוב ממקור האור מבלי דלי. ופועל הכל בלי כלי, וחצב וחקק וטהר וזקק וקרא אל האין ונבקע, אל היש ונתקע, ואל העולם ונרקע, תכן שחקים בזרת, וידו אהל הגלגלים מחברת, ובלולאות היכולת יריעות הבריאות קושרת. — וגם בדברי רז"ל תגדל מעלת האמונה וגרסינן במכילתא וארשתיך לי באמונה (הושע ב', י"ט.) אין הגליות מתכנסות אלא בשכר האמונה, וגדולה האמונה, לפני מי שאמר והיה עולם שבשכר האמונה שהאמינו ישראל שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וכן אתה מוצא שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות האמונה שנאמר ויאמן העם. וכן אתה מוצא שלא ירש אברהם אבינו העולם הזה והעולם הבא אלא בזכות האמונה, שנאמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. וכן הוא אומר אמונים נוצר ה' (תהלים ל"א, כ"ה.), ואהרן וחור תמכו בידי משה ויהי ידיו אמונה, ומזכירין זכות אבות זה השער לה' צדיקים יבואו בו, בבעלי אמונה מה אומר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, השער הזה כל בעלי אמונה נכנסים בו וכן הוא אומר טוב להודות לה' ואמונתך בלילות כי שמחתני ה' בפעלך מי גרם לנו לבוא לידי שמחה זו? אלא בשכר האמונה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכולו לילות, לכך נאמר להגיד בבקר חסדיך ואמונתך בלילות. וכן יהושפט אמר לעם האמינו בה' אלהיכם ותאמנו בנביאיו והצליחו (דברי הימים ב' כ', כ'.) ה' הלוא עיניך לאמונה, צדיק באמונתו יחיה, חדשים לבקרים רבה אמונתך ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו.' וכן אל אמונים נוצר ה' אלו שהן אומרים אמן באמונה או מחיה מתים ועדיין לא ראו, אלא לפי שעה והאמינים שהוא מחיה מתים. — (ד) באמונה כי ישר דבר ה' וכל מעשהו במשפט ואך במשפט יעמוד ארץ לתת לרשע כרשעתו ולגמול טוב לעושה רצונו. — הקריב הבל לאלהים זבח מבכורות צאנו ומחלביהן כי הבל הביא בכורים מנחה מדבר הראוי לקרבן, וקין הביא פירות שאינם ראויים לקרבן ולא ראשית פירותיו אלא מרעים שבהם. אשר בה במנחה אשר הבל הביא נתנה לו עדות בתורה על ידי רוח הקודש כי צדיק הוא בהעיד אלהים על מנחתו על כי שעה ה' אל מנחתו ופנה אליה. ולפי הקבלה פנה והשגיח בה ה' שירדה אש מן השמים ולחכה מנחתו כענין שהיה בקרבנות הנרצים לפני ה', וכענין שכתוב (תהלים כ') יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה, ולא עשה כן בשל קין. — ועל ידה עוד דובב אחרי מותו

יָדָהּ עוֹד דּוֹבֵב אַחֲרֵי מוֹתוֹ׃ ה בֶּאֱמוּנָה לֻקַּח חֲנוֹךְ בְּלִי רְאוֹת
מָוֶת וְאֵינֶנּוּ כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים. וּבְטֶרֶם הִלָּקְחוֹ נִתְּנָה לוֹ עֵדוּת כִּי
טוֹב הוּא בְּעֵינֵי אֱלֹהִים׃ ו וּבְלִי אֱמוּנָה לֹא יוּכַל אִישׁ לִמְצֹא
חֵן לְפָנָיו. כִּי הַבָּא אֶל־אֱלֹהִים עָלָיו לְהַאֲמִין כִּי הוּא נִמְצָא וּמְשַׁלֵּם

על ידי המנחה אשר הביא בצדקתו ונתקבלה עוד דובר עמנו אחרי מותו לתת עדות כאמונה אשר לא תכזב, כי נאמנים דרכי אל כי במשפט יעמיד ארץ לתת גמול אל יראיו ולשלם לעושי רע כרשעתם. ובתרגום יהונתן על פסוק ויאמר קין אל הבל אחיו (בראשית ד', ח'.) ואמר קין להבל אחיו תאיתא ונפוק לאפי ברא, והווה כד נפקו תרוויהון לאפי ברא עני קין ואמר להבל אחוי לית דין ולית דיין, ולית עלם אוחרן ולא למיתן אגר טב לצדיקיא. ולא לאתפרע מן רשיעיא, ולא ברחמין אתברי עלמא, ולא ברחמין הוא מדבר, מן בגלל מה אתקביל קורבנך מנך ברעוא ומני לא אתקבל ברעוא? עני הבל ואמר לקין אית דין ואית דיין, ואית עלם אוחרן, ואית תמן אגר טב לצדקיא ולאתפרע מרשיעיא, וברחמין אתברי עלמא, וברחמין הוא מדבר, ברם כפירי עובדין טבין הוא מדבר, על דהוון עובדיי תקנין מן דידך אתקביל קורבני מני ברעוא ומינך לא אתקביל ברעוא. והוא תרוויהון מנצין באפי ברא וקם קין על הבל אחוי וקטיל יתיה. — ולפי הפשוט נראה כי הבל הביא קרבנו על כי ידע אשמו והודה על פשעיו והביא מנחה לה' מבכורות צאנו ומחלביהן, אבל קין הצדיק נפשו מאליו ודמה כי אין עולתה בו ולכן קרבנו היה ברע. — (ה) באמונה אשר האמין חנוך כי כל דרכי אל משפט לקח אלהים אותו. כאשר נאמר ויתהלך חנוך את האלהים (בראשית ה', כד:) וז"ל ר' בחיי על הפסוק הזה מעלת מדת ההתהלכות לפני אלהים לא יזכירה רק בצדיקים כגון חנוך, נח ואברהם הוא שהזכיר כאן בחנוך ויתהלך חנוך. וכתיב בנח את האלהים התהלך נח (שם ו'.) וכתיב באברהם התהלך לפני (שם י"ז) עד כאן דבריו. — ואיננו כי לקח אותו אלהים ותרגום אונקלוס: ואיתוהי ארי לא אמית יתיה, והלקיחה הזאת היתה לתגמול גדול ומעלה שאין כמוה. — ובטרם הלקחו אל אלהים נתנה לו עדות העידה התורה עליו כי טוב הוא בעיני אלהים למצוא חן לפניו. — (ו) ובלי אמונה מבלעדי אמונה לא יוכל איש למצוא חן לפניו להיות איש כלבבו. — ויפה באר מהר' אלבו בספר העקרים (מאמר ראשון פ', כ"א.) מעלת האמונה באמרו האמונה בשם היא הנותנת שלימות בנפש ודבקות בעליונים עד שיכנע אליו הטבע לעשות רצונו, לפי שנפשו מתעלית על ידי האמונה במדריגה שהיא למעלה מדברים הטבעיים ועל כן ימשול בהם. ובעבור זה נשתבח אברהם אבינו ע"ה על האמונה ואמר הכתוב והאמין בי"י ויחשבה לו צדקה, ונענשו משה ואהרן על אשר לא האמינו, ואמר הכתוב יען לא האמנתם בי להקדישני וכו' לכן לא תביאו וגו' (במדבר כ'.) ונאמר בדברי הימים (ב' כ', כ':) האמינו בנביאיו והצליחו שיורה כי האמונה היא סבת הצלחה והאושר האמתי וכן היא סבת החיים הנצחיים כמאמר חבקוק וצדיק באמונתו יחיה. ולא

גְּמוּל לְדֹרְשָׁיו׃ ז בֶּאֱמוּנָה יָרֵא נֹחַ כַּאֲשֶׁר הֻזְהֲרוֹ אֱלֹהִים עַל־אֲשֶׁר עוֹד לֹא נִרְאוּ וַיַּעַשׂ תֵּבָה לִישׁוּעַת בֵּיתוֹ וְהִרְשִׁיעַ בָּהּ אֶת־הָאָרֶץ וַיְהִי לְיוֹרֵשׁ הַצְּדָקָה אֲשֶׁר בֶּאֱמוּנָה׃ ח בֶּאֱמוּנָה שָׁמַע

ירצה בזה החיים הגופניים כי אין הצדיק חי בהם יותר מן הרשע אבל ירמוז בזה אל החיים הנצחיים והם חיי הנפש שהצדיקים חיים בהם ..... ולזה תמצא האותות והמופתים נעשו לבעלי האמונה ולא לבעלי הידיעה המחקרית, להורות כי האמונה היא למעלה מן הידיעה המחקרית (ותורותיה) ומן הדברים הטעמיים, ולזה יושגו על ידה הדבקות האמתי בחייהם ואחרי המות עכ"ד. — כי הבא אל אלהים עליו להאמין מציאות וישות האל יתעלה כי הוא נמצא, ומשלם גמול טוב לדורשיו אל אלה אשר ידרשוהו בכל לבם ויאמינו כי אך ידיו תעשינה תושיה. וכן שר ר' גבירול באמרו במתק לשונו: לך שני העולמים אשר נתת ביניהם גבול. הראשון למעשים והשני לגמול, לך הגמול אשר גנזת אותו לצדיקים, ותרא אותו כי טוב הוא ותצפניהו. — (ז) באמונה הרשיע בה את הארץ וכו' בגמ' דסנהדרין (דף ק"ח, ע"ב.) נח הצדיק מוכיח לאנשי דור המבול ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים והיו בוזים אותו ואמרו לו זקן תיבה זו למה? אמר להם הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול. אמרו מבול של מה אם מבול של אש יש לנו דבר אחד ועליתה שמו, ואם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עוששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ ואם מן השמים יש לנו דבר ועקב שמו וכו'. — והרשיע בה את הארץ על כי הוכיח בני דורו ולא שבו מרשעתם. — ובתנחומא ר' הונא בשם ר' יוסי מאה ועשרים שנה היה מתרה הקדוש ברוך הוא בדור המבול שמא יעשו תשובה, כיון שלא עשו תשובה אמר ליה עשה לך תיבת עצי גופר. עמד נח ועשה תשובה ונטע ארזים והיו אומרין לו ארזים אלו למה? אמר להם, הקב"ה מבקש להביא מבול לעולם ואמר לי לעשות תיבה כדי שאמלט בה אני וביתי והיו משחקים ממנו ומלעיגים בדבריו ..... לסוף ימים. קצץ האלנות והיה מנסרן והיו אומרים לו מה אתה עושה ואמר להם כך, והיה מתרה בהם כיון שלא עשו תשובה הביא עליהם המבול וכו'. ויהי ליורש הצדקה, הצדקה אשר השיג היתה לו לירושה, להיותה לזכר עולם כי התהלך לפני האלהים. — (ח) עד פה באר מעלת אמונת האנשים אשר היו עד ימי אברהם אבינו ועתה יחל לבאר מעלת אמונת אנשי מופת אשר היו מימי אברהם ובניהם עמוד אברהם לבם עמים. ויחל מאברהם לאמר: באמונה שמע אברהם בקול ה' באמור לו לך לך מארצך וממולדתך. במשנה דאבות (פרק ה', ג') עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו. כל ענייני הנסיונות מפורשים בפרקי ר' אליעזר (פרק כ"ו.), כולם יסדם ר' שמעון הגדול בקרובה: אמרת ה' צרופה. ושם יאמר הנסיון השלישי: טלטלו מבית אביו וממשפחתו והביאו לחרן ושם מרת תרח אביו .... הטלטול קשה לאדם יותר מכל. ורבי בחיי כתב הדבור הזה היה לאברהם בחרן כי היא ארצו ומולדתו, ובוודאי זה היה נסיון גדול שילך מארצו וממולדתו שנולד בה

אַבְרָהָם בְּהִקָּרְאוֹ לָצֵאת אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִקַּח לִירֻשָּׁה וַיֵּצֵא בְּלִי לָדַעַת אָנָה יֵלֵךְ׃ ט בֶּאֱמוּנָה גָּר בְּאֶרֶץ הַהַבְטָחָה כִּבְנָכְרִיָּה בְּשִׁבְתּוֹ בְּסֻכּוֹת הוּא וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב יֹרְשֵׁי הַהַבְטָחָה עִמּוֹ׃ י כִּי חִכָּה לָעִיר אֲשֶׁר לָהּ יְסוֹדוֹת אֲשֶׁר בֹּנָהּ וְעֹשָׂהּ הוּא הָאֱלֹהִים׃

ואשר ישב בה מאז ושם כל משפחתו ובית אביו אל ארץ לא ידעה עכ"ד. — ואף כי נאמר מקודם (בראשית י"א, ל"א.) ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו וכו' ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען היה בזה הוא מה שמבאר הרא"ע באמרו הנכון בעיני שפרשת לך לך שאמר השם לאברם קודם זה הפסוק הנזכר שהוא ויקח תרח וכמוהו בתורה באחד לחדש השני בשנה השנית (במדבר א', א'.) ואחרי כן (שם ט', א'.) בשנה השנית בחדש הראשון, והעד שאמר הכתוב (בראשית י"א, ל"א.) ללכת ארצה כנען וכאשר בא תרח אל חרן ישר המקום בעיניו וישב שם ומת, ואין מוקדם ומאוחר בתורה עכ"ד. — אל המקום אשר יקח לירשה כאשר נאמר ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת (שם י"ב, ז'.). ויצא בלי לדעת אנה ילך אבל ישים לדרך פעמיו. — (ט) גר בארץ ההבטחה אשר הובטח לו מאת אלהים כי זרעו יירש את הארץ הזאת ותהיה לו ולזרעו לנחלת עולם בכל זאת גר שם כבנכריה כמו בארץ נכריה כאורח נטה ללון בשבתו בסוכות ובאהלים, באין בית והעתיקו אהליהם ממקום למקום. — יורשי ההבטחה עמו כי היו זרע אברהם. ובגמ' דסנהדרין קי"א ע"א. אמר הקב"ה למשה אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר אחרי מדותי אמרתי ליצחק גור בארץ הזאת ואהיה עמך (בראשית כ"ו.) בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה שנאמר (שם כ"ח.) ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא הרהר אחרי מדותי, אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה, ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהרו אחרי מדותי. — ההבטחה היא על משקל אַזְכָּרָה, הַכָּרָה, הַצָּלָה. — (י) כי חכה קוה וצפה ולא נכזבה תוחלתו כי מנת חלקו וכוסו תהיה עיר אשר לה יסודות היא העיר הקדושה אשר יסודותיה בהררי קדש (תהלים פ"ז, א'.) (ושם מ"ו, ה'.) נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים קדוש משכני עליון אלהים בקרבה בל תמוט יעזרה אלהים לפנות בוקר. — ובישעיה (ל"ג, כ'.) עיניך תראינה ירושלים נוה שאנן, אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח וכל חבליו בל ינתקו. — אשר בוניה ועושיה הוא אלהים היא ירושלים עיר הקודש מקום המקדש מאז ואלהים בחר בה וחמדה לשבתו .... כאשר תרגם יונתן בדברי הימים (ב' ג', ו'.) ושרי שלמה למבני בית מקדשא דיי' בירושלם בטור מוריה באתר דפלח וצלי אברהם תמן בשמא דיי', הוא אתר ארעא פולחנא דתמן פלחין קדם ה' כל דרי, ותמן אסיק אברהם ית יצחק בריה לעלתא ... תמן צלי יעקב במערקיה מן קדם עשיו אחוהי. — על פסוק אכן יש ה' במקום הזה (בראשית כ"ח, ט"ז.) תרגם יונתן בקושטא אית

יא בֶּאֱמוּנָה קִבְּלָה שָׂרָה גַּם הִיא כֹּחַ לְהַזְרִיעַ וַתֵּלֶד בְּלֹא עִתָּהּ כִּי לְנֶאֱמָן חָשְׁבָה אֶת־הַמַּבְטִיחַ׃ יב וְעַל־כֵּן מֵאֶחָד וְהוּא כְּמֵת נוֹלְדוּ

יקר שכינתא דיי' שרי באתרא הדין . . . ואמר מה דחיל ומשבח אתרא הדין לית דין אתר חול ארום אלהן בית מקדש לשמיה דיי' ודין כשר לצלוי ומכוון כל קביל תרע שמיא משכלל תחות כרסיה יקריה. — וברבה שמות (כ"ה, דף קמ"ב.) אמר הקב"ה אם תהיו עושים רצוני אני משרה אתכם במדה שבראתי עד שלא נברא העולם זה בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמיה י"ז, י"ב.) (עיין לקמן פרק י"ב, כ"ב.) — (יא) גם היא. אף כי איננו כמנע מחוקי הטבע כי יוליד איש לעת זקנתו, בכל זאת לא היה מן הצורך כי יוליד בן דווקא ולא בת. אכן למען הקים ה' את דברו ואת הבטחתו לאברהם כי בן יולד לו, היה מן ההכרח כי יחדש אלהים בכחו ובגבורתו בשרה תשוקתה ולהוסיף לה עדנה, כח ועצמה כבימי נעוריה להגדיל תשוקתה ותאותה למען כי גם היא תזריע. כמאמר הגמרא על פסוק אשה כי תזריע וילדה זכר (ויקרא י"ב א'.) אמר ר' יצחק ברי' דר' אמי אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה*) (ברכות ס', ע"א.) ועל ידי כי התגבר בה כח התשוקה והתאוה הזריעה תחלה להוליד בן. וזהו באמר ותלד ר"ל בן בלא עתה כי עברו ימי נעוריה אחרי אשר זקנה אחרי כי חדל להיות לה עדנה וארח כנשים וכח תשוקתה אפס, גם אורח כנשים לא היה לה עוד. ולכן קראה בן הנולד לה יצחק ותאמר צחוק עשה לי אלהים כי ילדתי בן לזקוניו מלת בן דייקא. — כי לנאמן חשבה את המבטיח ר"ל לא לבד כי ה' יקים דברו לתת לה זרע כי גם האמינה כי הוא יתעלה יפליא מעשיו להגדיל הנס ליתן לה בן כאשר בשרה מאת המלאך שוב אשוב אליך והנה בן לשרה בן (בראשית י"ח, י'.). המלאך לא אמר כי לשרה תהיה זרע כאשר אמר אברהם הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי (שם ט"ו, ד'.) כי אם אמר כי בן יהיה לה. וכן בהבטחה הראשונה אמר ה' וברכתי אותה, כי גם היא היתה צריכה לברכה מיוחדת אם תלד בן. והוסיף לאמר וגם נתתי ממנה לך בן. ואחרי כי ההבטחה הזאת היתה נפלאת בעיני אברהם עד מאד אמר אל השם יתעלה לו ישמעאל יחיה לפניך, הוסיף אלהים לפרש ולבאר הבטחת באר היטב אבל שרה אשתך יולדת לך בן והוא זרע אנשים, כאשר התפללה חנה לאמור ונתת לאמתך זרע אנשים (שמואל א' א', י"א.) אכן אברהם אבינו מגדל ענותנותו לא בקש מאת האל יתעלה כי אם זרע, יהיה בן או בת. ולכן נאמר במלאכי (ב', ט"ו.) ומה האחד מבקש זרע אלהים, ותרגום יונתן מא חד דהוה אברהם די מני אתברי עלמא מה חד בעי? אלהן די יתקיים ליה ולד מן קדם ה'. — והבן. (יב) ועל כן על כי גברה ידה באמונה להאמין בהבטחת

*) כמ' בבא קמא (צב עא) באבימלך נאמר כי עצור עצר ה' אמר ר' אליעזר שתי עצירות הללו למה? אחת באיש שכבת זרע, שתים באשה שכבת זרע ולידה. רש"י ז"ל פירש שכבת זרע שבמעי אשה לא יכול לפלוט. ועיין בר' בחיי וברמב"ן בפרושם על התורה בתחלת פ' תזריע ושם יתבארו לך באר היטב כל הדברים ע"פ חכמי המחקר.

כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־הַיָּם לְאֵין־מִסְפָּר׃ יג בֶּאֱמוּנָה מֵתוּ כָל־אֵלֶּה בְּלִי קַחַת אֶת־הַהַבְטָחוֹת כִּי אִם־מֵרָחוֹק רָאוּ אֹתָן וַיַּאֲמִינוּ וַיְחַבְּקוּ אֹתָן וַיּוֹדוּ כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים הֵמָּה בָּאָרֶץ׃ יד כִּי הָאֹמְרִים כָּזֹאת מַרְאִים כִּי הֵמָּה מְבַקְשִׁים אָרֶץ׃ טו וְאִם הָאָרֶץ הַהִיא אֲשֶׁר־יָצְאוּ מִמֶּנָּה עָלְתָה עַל־לִבָּם הֲלֹא הָיְתָה לְאֵל יָדָם לָשׁוּב. טז וְעַתָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה הִתְאַוּוּ וְהִיא שָׁמַיְמִית. לָכֵן לֹא בוֹשׁ הָאֱלֹהִים מֵהֶם מֵהִקָּרֵא אֱלֹהֵיהֶם. כִּי הֵכִין לָהֶם עִיר׃

האלה מאחד מאברהם אשר נקרא אחד כאשר נאמר (יחזקאל ל"ג, כ"ד.) אחד היה אברהם ויירש את הארץ ובמלאכי (ב', ט"ו.) נאמר ולא אחד עשה ושאר רוח לו וגו'. — ואברהם אבינו האחד הידה כמת כמו איש מת אשר אין כח בידו להוליד כי היה זקן וחדל כח בכל זאת נולדו ממנו בנים רבים ככוכבי השמים וכו' כאשר נאמר אם יספור איש את הכוכבים גם זרעך ימנה. — (יג) מתו כל אלה מבלי קבלו הבטחת האלהים ולא נתמלאה ההבטחה להם בחייהם, אכן באמונה עיניהם צפו למרחוק עלי הכוכב אשר ידרוך מיעקב ויתברכו מזרעם כל גויי הארץ והאמינו כי יקים ה' את דברו לבניהם אשר יקומו מאחריהם. — ויחבקו אותן, שמו אלה ההבטחות כחותם על לביהם וענקים לגרגרותם, ויודו כי גרים ותושבים המה אברהם בעת דבר אל בני חת בקנות את מערת המכפלה אמר גר ותושב אנכי עמכם (בראשית כ"ג, ד'.) ובאר הראב"ע גר לבדו הוא הלן, ותושב הוא הגר היושב בארץ אמר הנה אני תושב עמכם, והמות גזור עלינו, ואין לי מקום, שיהיה לי אחוזה כמו נחלה או מקום שאחוז אותו בכסף להיות קבר למתי. עכ"ל. — (יד) כי האומרים כי גרים ותושבים המה מראים ישמיעו אף יודיעו על ידי הודאה הזאת כי נכספה וגם כלתה נפשם להיות להם חלק ונחלה בארץ אשר באו שמה. — (טו) עלתה על לבם היתה חביבה עליהם ומבקשים אותה ולא היו צריכים לבקש חלק ונחלה בארץ אשר באו שמה. כי היה להם לשוב אל ארצם ומולדתם מאשר יצאו. — (טז) ועתה בבואם אל ארץ המיועדת להם, טובה ממנה ארץ טובה מאשר היתה בארץ מולדתם התאוו והיא שמימית ארץ המוכנה לקבלת רוח הקדש וכאשר נאמר (דברים י"א, י"ב.) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה ותרגם יונתן ארעא דיי' אלהיך תבע יתה במימריה לאוטבותה. — וברבה בראשית (דף י"ט). אין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל. ובמס' בבא בתרא (דף קנ"ח, ב') אוירא דארץ ישראל מחכים. ובמס' ברכות (כ"ה, ב'.) ארץ ישראל אוירה אויר יה. ובמס' תענית (י', ע"א.) ארץ ישראל נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לסוף. ובעל הכוזרי אמר ארץ ישראל היתה מועמדת להיישיר כל העולם. — לכן יען כי לא התאוו ארץ לאכול פריה וטובה כי אם להשגת דברים רוחניים, לא בוש אלהים

יז באמונה העלה אברהם את־יצחק בהנסתו והלקח את־ההבטחות הקריב את־יחידו: יח אשר נאמר עליו. כי ביצחק יקרא לך זרע: יט ויחשוב כי יכל האלהים להקימנו גם מעם המתים אשר מהם גם לקח אתו ברמז: כ באמונה ברך יצחק את־

לא היתה זאת כנגד כבודו כי יקרא אלהים בעת נראה אל משה בסנה ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ובדברים (ל"ב, ו'.) הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך. — כי הכין להם עיר היא עיר אלהים עיר שמימית. ובמסכת כלה ר' טרפון היה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות לאביונים. פעם אחת מצאו ר' עקיבא אמר לו רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים? מיד עמד ר' טרפון ונתן לו ד' אלפים דנרי זהב, נטלן ר"ע וחלקן לעניים. לימים מצאו ר' טרפון ואמר לו היכן הן העיירות שלקחת לי? תפסו בידו והוליכו לבית המדרש והביא ס' תהלים והניח לפניהם, והיו הולכים וקוראים עד שהגיעו לפסוק זה פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד (תהלים קי"ב, ט'.) אמר לו זאת היא העיר שקניתי לך. עמד ר' טרפון ונשקו אמר לו רבי ואלופי, רבי בחכמה ואלופי בדרך ארץ. — (יז) באמונה העלה אברהם את יצחק בנו וכו' והלוקח את ההבטחות אברהם אבינו אשר קבל הבטחת האל יתעלה כי ביצחק יקרא לך זרע, הקריב את בנו יחידו לעולה על כי כן צוהו ה' ולא המרה את פיו. — ובמדרש הובא בפירוש ר' בחיי אמר אברהם רבונו של עולם כשם שהיה בלבי להשיבך אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע עכשיו תאמר לי והעלהו לעולה? וכבשתי את יצרי ולא השיבותי, כך כשיהיו בני חוטאים ונכנסין לצרה תהא זוכר להם עקידה זו ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח וכאלו דמו זורק לפניך על המזבח ותסלח לכל עונותם. — (יט) ויחשוב עניננו על כי מלא אברהם את דבר ה' ולא כפלו פניו חשב בלבו כי אין מעצור לה' אם המלא את דברו להעלות את יצחק בני לעולה, בכל זאת יוכל אלהים למלאות את הבטחתו על אודות יצחק כי אלהים יקימנו גם מן המתים בדברו אף אם ימיתוהו. אשר מהם גם לקח אותו ברמז. המאמר הזה יובן על פי אגדה דפרקי ר' אליעזר פרק (ל"א) וז"ל ר' יהודה אמר כיון שהגיע המאכלת על צווארו פרחה ויצאה נשמתו של יצחק, כיון ששמע קול מבין שני הכרובים ואמר אל תשלח ידך אל הנער חזרה הנפש לגופו והתירו ועמד על רגליו וראה יצחק תחיית המתים. מן התורה שכל המתים עתידים להחיות באותה שעה פתח ברוך אתה ה' מחיה מתים. — (כ) באמונה ברך יצחק, הברכות אשר ברך יצחק אבינו את בניו היה באמונה כי ימלא ה' את אשר יען ואת אשר הבטיח לאברהם כי בזרעך יתברכו כל גויי הארץ. וכאשר נאמר (בראשית כ"ז. כ"ז.) וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'. ויונתן תרגם וקריב ונשיק ליה וארח ית ריחא ללבושוי וברכוהי ואמר חמון ריחא דברי כריחא דקטורת בוסמניא דעתידא

יעקב ואת־עשו בעתידות: כא באמונה ברך יעקב במותו את־שני בני יוסף וישתחו על־ראש מטהו: כב באמונה הזכיר יוסף במותו את־צאת בני ישראל ויצו על־אודות עצמותיו: כג באמונה ילדי משה בהולדו צפנו אתו שלשה ירחים כי ראו כי טוב הילד ולא יראו ממצות המלך: כד באמונה משה בגדלו מאן להקרא בן־בת פרעה: כה ויבחר יותר להתענות

מתקרבא בטוור בי מקדשא דאתקרי חקל, דבריך יתיה ה' ואתרעי לאשראה שכינתיה תמן! — וגם בברכה השנית אשר ברך יצחק אותו אמר (שם כח, ד'.) ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלהים לאברהם. — (כא) באמונה ברך יעקב במותו את יוסף ואת שני בניו כאמור להם (בראשית מ"ח, ט"ו.) האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וכו' המלאך הגואל אותי מכל רע הוא יברך את הנערים וכו'. -- וישתחו באמונה על ראש מטהו ככה העתיקו השבעים הזקנים בלשון יוני וקראו תחת מִטָּה מַטֶּה. ולפי שהעתקה הזאת היתה בימים ההם ביד כל אדם לכן הביא הכותב הזה לפי העתקתם. וחלופים כאלה בנוסח הקריאה בפרט בחילוף קריאות ההברות נמצאים לרוב בתלמוד בבלי וירושלמי ומשונים מאוד מנוסח התנ"ך אשר בידינו כעת. כמו במס' ברכות (ז', ע"ב) אל תקרא שַׁמּוֹת אלא שֵׁמוֹת, וכן שם (י"ד, ע"א) אל תקרא וּשְׂבַע אלא וְשָׂבֵעַ ודומיהן. — ועניין ראש מטהו הוא מטה או שבט יוסף על כי לו נתן הבכורה, כאשר נאמר בדברי הימים א' (ה', א'.) ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכורה. — ובזהר בראשית (דף ק"כ, ע' תע"ז,) ר' אבא אמר מן מטה? דא כנסת ישראל, ראש המטה דא צדיק, על ראש המטה, דא מלכא קדישא דשלמא כולה דיליה כמה דכתיב הנה מטתו שלשלמה (שיר ג', ז'.) — ובבראשית רבה על פסוק ופתילך ומטך (בראשית ל"ח, י"ח.) מטך זה מלך המשיח האיך מה דאת אמר ויצא חוטר מגזע ישי (ישעיה י"א.) מטה עוזך ישלח ה' מציון (תהלים ק'.) — (כב) הזכיר יוסף במותו וכו' האמין בהבטחות האל יתעלה כי יפקדם במלאות הימים לנחלם ולהעלותם מארץ מצרים כאשר נאמר (בראשית כ"ד.) פקוד יפקד אלהים אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב וכו' והעליתם את עצמותי מזה. — (כג) באמונה וכו' מכאן עד סוף הפרשה יזכיר הכותב גודל האמונה אשר היתה נשרשה בלבות אבות משה ודורות אחריהם. כי ראו כי טוב הילד. ברבה (שמות א') מרים היתה מתנבאת ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל כיון שנולד משה נתמלא הבית אורה. — ולא יראו מצות המלך להביא הנער הנולד אליו. — (כד) מאן להקרא בן בת פרעה ברבה (שמות א'.) ותקרא את שמו משה כאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים אף על פי שהרבה שמות היה למשה לא נקרא לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתהו בתיה בת פרעה, ואף הקדוש ברוך הוא לא קראהו בשם אחר. — (כה) ויבחר יותר וכו' ברבה שמות

עִם עַם־אֱלֹהִים מִלְּהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בַּחֵטְא עַד־רָגַע׃ כו וַיַּחְשֹׁב אֶת־חֶרְפַּת הַמָּשִׁיחַ לְעֹשֶׁר גָּדוֹל מֵאוֹצְרוֹת מִצְרַיִם כִּי שָׁעָה אֶל־הַגְּמוּל׃ כז בֶּאֱמוּנָה עָזַב אֶת־מִצְרַיִם מִבְּלִי יְרֹא אֶת־חֲמַת הַמֶּלֶךְ וַיִּתְחַזֵּק כְּנֶעְלָם מֵעַיִן כְּאִלּוּ רְאָהוּ׃ כח בֶּאֱמוּנָה עָשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח וְאֶת־

(א) וירא בסבלותם מה וירא? שהיה רואה בסבלותם ובוכה, ואמר חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט והיה נותן כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר ראה משא גדול על קטן, וומשא קטן על גדול, משא איש על אשה וכו' והיה מניח דרגון שלו והולך ומישב להם סבלותיהם ועושה כאלו מסייע לפרעה, אמר הקדוש ברוך הוא אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהם מנהג אחים אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך, הדא הוא דכתיב וירא ה' כי סר לראות ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם. — מלהשתעשע בחטא להיות כפשו בין אלה המצרים עושי רשעה. — (כו) ויחשוב את חרפתו אשר כשא כמו החרפה אשר ישא משיח צדקינו בעבורינו לעושר גדול כמוצא שלל רב והיה חפץ בחרפתו יותר מבאוצרות וסגולי מצרים, כי שעה אל הגמול המיועד אל אלה שומעי בקול ה'. — וברבה (שמות א'.) משה כשהיה תינוק היה נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות לו כשהיה גדול. וכן הקדוש ברוך אמר לחירם ואוצא אש מתוכך (יחזקאל כ"ח, י"ח) וכן בת פרעה מגדלת מי שעתיד לפרוע מאביה. ואף מלך המשיח שעתיד ליפרע מאדום יושב עמהם במדינה שנאמר שם ירעה עגל ושם ירבץ (ישעיה כ"ז, י'.) (כז) באמונה עזב משה את מצרים ולא חרד ודאג כי ימצא ויסגירוהו למלך מצרים. וישפוך עליו חמתו וימיתהו, ויתחזק משה והחזיק בנעלם במלאך על ידו ה' העלימו מעיני פרעה כאלו ראה אותו. שמאמר הזה יבואר ע"פ רבה שמות א' (סוף ק"ט.) ויברח משה מפני פרעה אמר ר' ינאי וכי אפשר לבשר ודם לברוח מפני המלכות? אלא בשעה שתפסו את משה וחייבוהו להתיז את ראשו ירד מלאך ה' מן השמים ונדמה להם כדמות משה ותפשו את המלאך וברח משה. — ובענין אחר נאמר הספור הזה בספר הישר פ' שמות וז"ל וישמע פרעה את הדבר אשר עשה משה ויצו להרוג את משה, וישלח האלהים את מלאכו ויקח מלאך ה' את החרב מיד שר הטבחים ויסר בה את ראשו, כי נהפך דמות שר הטבחים לדמות משה, ויחזק מלאך ה' בימין משה ויוציאהו ממצרים ויניחוהו מחוץ לגבול מצרים מהלך ארבעים יום. — (כח) באמונה עשו את הפסח וכו' ברבה שמות פרשה י"ז (דף קל"ד, א'.) בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח אמר לו משה רבון העולם הדבר הזה האיך אני יוכל לעשות? אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן? שנאמר הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו? אמר לו הקב"ה חייך אין ישראל יוצאים מכאן עד שישחטו אלהי מצרים לעיניהם שאודיע להם שאין אלהיהם כלום, וכן מצינו שעשה, שבאותו הלילה הכה בכוריהם של מצרים ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהן ואכלו, והיו המצרים רואים בכוריהם הרוגים ואלהיהן שחוטין ולא היו יכולים לעשות כלום שנאמר ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלהיהם עשה ה'

הַזּוֹת הַדָּם לְמַעַן לֹא יִגַּע בָּהֶם מַשְׁחִית הַבְּכוֹרִים׃ כט בֶּאֱמוּנָה עָבְרוּ בְיַם־סוּף כְּבַיַּבָּשָׁה אֲשֶׁר נִסּוּ מִצְרַיִם וַיִּבָּלֵעוּ׃ ל בֶּאֱמוּנָה נָפְלוּ חֹמוֹת יְרִיחוֹ בְּהִסֵּב אֹתָן שִׁבְעַת יָמִים׃ לא בֶּאֱמוּנָה לֹא נֶאֶבְדָה רָחָב הַזּוֹנָה עִם הַסּוֹרְרִים יַעַן קִבְּלָה אֶת־הַמְרַגְּלִים בְּשָׁלוֹם׃ לב וּמָה־עוֹד אֲדַבֵּר. הֵן תֶּחְסַר לִי הָעֵת אִם־אֲסַפֵּר בִּדְבַר גִּדְעוֹן וּבָרָק וְשִׁמְשׁוֹן וְיִפְתָּח וְדָוִד וּשְׁמוּאֵל וְהַנְּבִיאִים׃ לג אֲשֶׁר בֶּאֱמוּנָה כָּבְשׁוּ מַמְלָכוֹת פָּעֲלוּ צְדָקוֹת הִשִּׂיגוּ אֶת־הַהַבְטָחוֹת סָכְרוּ פִּי אֲרָיוֹת׃ לד כִּבּוּ גְּבוּרַת־אֵשׁ נִמְלְטוּ מִפִּי חֶרֶב גָּבְרוּ בְרִפְיוֹן חָזְקוּ בַמִּלְחָמָה וַיָּנִיסוּ אֶת־מַחֲנוֹת נָכְרִים׃ לה נָשִׁים שָׁבוּ לָקַחַת אֶת־מֵתֵיהֶן מֵעִם־הַמֵּתִים. וַאֲחֵרִים עֻנּוּ מִבְּלִי קַבֵּל הַצָּלָה לְמַעַן תִּהְיֶה לָהֶם

שפטים. — עכ"ל. — וכן תרגום אונקלוס הכתוב הן נזבח את תועבת מצרים (שמות ח', כ"ב.) ארי בעירא דמצראי דחלין ליה מינה אנחנא נסבין לדבחא קדם יי' אלהנא הא נדבח ית בעירא דמצראי דחלין ליה ואנון יהון חזן הלא יימרון למרגמנא? (כט) באמונה עברו בים סוף וכו' ברבה פ' כ"ג, דף קמ"א.) אמר ר' נחמיה לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות אמונה שנאמר ויאמן העם וכתיב ויאמינו בה'. — (ל) באמונה נפלו חומות יריחו חוץ מסדרי הטבע ואך בדבר ה' אשר צוה כי יסובבו את העיר שבעת ימים ובאמונה כי יקים ה' את דברו סבבו את העיר כאשר צוה ה'. — (לא) עם הסוררים המה אנשי כנען כי הטמינה את המרגלים (יהושע ב', ה'.) — וברבה במדבר (א', דף רכ"ז ב'.) על שהכניסה רחב את המרגלים לביתה ומלטה אותם העלה עליה הקדוש ברוך הוא כאלו עמו עשתה חסד ונתן לה שכרה . . . . ומה שכר נטלה? שנשאו מבנותיה לכהונה וילדה בנים שהיו עומדים ומשמשים על גבי המזבח, והיו נכנסין למקדש ומברכין את ישראל בשם המפורש ואלו הן ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה וירמיה בן חלקיה וחננאל בן שלום. — (לג) פעלו צדקות (שמואל א' ז', ט"ו — ט"ז.) וכאשר נאמר בדוד ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (שם ב' ח', ט"ו.) סכרו פי אריות כמו שמשון שופטים י"ד, ו'; (שמואל א' י"ז, ל"ד. שמואל ב' כ"ג. כ'. דניאל ו'.) (לד) כבו גבורת האש אשר האש לא שלטה בהן (דניאל ג', כ"ז.) גברו ברפיון החליפו כח אחרי חלותם. (מלכים ב' כ', ו'. ישעיה ל"ח.) חזקו במלחמה (שופטים ו"ד, י"ט). — ויניסו העתיד מבנין הפעיל והוא פועל יוצא. (שופטים ז' כ'. שמואל א', י"ד י"ג. שמואל ב' כ"ג, ח'. מלכים ב' ו', י"ג. — (לה) נשים שבו וכו' שבו מנחי ע"ו והסגירה מלעיל, שבו מנחי ל"ה מגזרת שביה הסגירה מלרע. — לקחת את מתיהן הנשים לקחו או קבלו בניהם אשר מתו ע"י תפלת הנביא אשר החיה אותם באמונה כמו אליהו הנביא כאשר נאמר יי' אלהי תשב נא נפש הילד הזה אל קרבו ויקח אליהו את הילד ויתנהו לאמו (מלכים א' י"ח, כ"א.) וכן אלישע אשר החיה את בן השונמית (שם ב' ד', כ'.) — ואחרים אנשים אחרים ענו ובכבל באה

הַתְּקוּמָה הַטּוֹבָה׃ לו וַאֲחֵרִים עָמְדוּ בְּנִסְיוֹנוֹת הַלַּעַג וּמוּסַר שׁוֹטִים וְגַם מוֹסֵרוֹת וָכֶלֶא׃ לז נִסְקְלוּ גֹּרְרוּ הִתְנַסּוּ נֶהֶרְגוּ לְפִי חֶרֶב נָעוּ בְּעוֹרוֹת כְּבָשִׂים וְעִזִּים הָלְכוּ בְּמַחְסוֹר בִּמְצוּקָה בְּרָעָה׃ לח וְלֹא הָיְתָה הָאָרֶץ שָׁוָה לָהֶם. תָּעוּ בַמִּדְבָּר וּבֶהָרִים וּבַמְּעָרוֹת וּבִמְחִלּוֹת עָפָר׃ לט וְכָל־אֵלֶּה בֶּאֱמוּנָה הִשִּׂיגוּ עֵדוּת וְלֹא קִבְּלוּ אֶת־הַהַבְטָחָה׃ מ יַעַן כִּי הָאֱלֹהִים הֵכִין מִקֶּדֶם אֶת־הַטּוֹב לָנוּ לְבַל־יִהְיוּ הֵמָּה תְּמִימִים בִּלְעָדֵינוּ׃

רגלם וברזל בא נפשם בעבור אמונתם בה' ובמשיחו ולא כחשו שמו למען מלט חייתם משחת ולהציל ממות נפשם, כי אם סבלו כל העינוי והעמל למען תהיה להם **התקומה** הטובה לקום אחרי מותם ולחיות חיים נצחיים אשר אין קץ ותכלית להם. — (לו) **ועוד אנשים אחרים** התחזקו באמונתם ועמדו כראי מוצק ולא כחשו בה' אף כי שונאיהם חרקו עליהם בשניהם ולעגו למו, כמו מיכה אשר הוכה מאת צדקיה בן כנענה (מלכים א' כ"ב. כ"ד.) ודוד אשר אמר כל רואי ילעיגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש (תהלים כ"ב, ח') **ומוסר שוטים** כמו אבי ייסר אתכם **בשוטים** ואני איסר אתכם בעקרבים (מלכים א' י"ב י"א.) כמו ירמיה הנביא אשר הוכה מאת פשחור (ירמיה כ', ב'.) והושם בבית הסהר (שם ל"ז י"ח ל"ח ו'.) ובגמ' דסנהדרין (ק"א, ע"א.) אמר ר"א ב"ר יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדרי של מצרים ומצאתי זקן אחד ואמר לי בוא ואראך **מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר זה נענש משה רבינו שנאמר ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה** (שמות ה'.) . — (לז) **גוררו** כמו מגוררות במגרה (מלכים א' ז', ב'.) ובגמרא דיבמות (דף מט ב') שמעון בן עזאי אומר מצאתי מגלת יוחסין בירושלים וכתוב בה מנשה הרג את ישעיהו . . . אמר ליה משה רבך אמר **כי לא יראני אדם וחי** (שמות ל"ג) ואתה אמרת **וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא וכו'** (ישעי' ו', ב'.) וכו' אמר ישעיה ידענא ביה דלא מקבלה מה דאימא ליה, ואי אימא ליה לשוויה מזיד **אמר שם איבלע בארזא. אתיוהו לארזא ונסרוהו, כי מטא להדי פומא נח נפשיה.** — **והארץ** התבל הזאת נקלה היתה בעיניהם ולכן בקשו ואבו להחליפה בעולם אשר אין תכלית לטובו ולגדלו. — (לט) **וכל אלה** אנשים הנזכרים בפרק הזה אשר עמדו בצדקתם ולא הפרו ברית וחוק, והאמונה היתה אזור חלצם, **השיגו** כי יכובד שמם ותברם לא יסוף מאתנו **ועדות** נאמנה יותן להם כי בצדק ובמישור הלכו את האלהים וקוו אל תוחלתו וישועתו אשר הבטיח לאבותם להביאם באחרית הימים, ועל הימים אשר תבואנה צפו עיניהם למרחוק ושמחו עליהם, אף כי **הם** בימים אשר הם היו חיים, עודנו **לא קבלו** הבטחה אשר הבטיח אותם ה' על כי עוד לא מלאו הימים כי יפקדם ה'. — (מ) **את הטוב לנו** האושר האמתי והצלחה הנאמנה המיועדת היתה לאבותינו ואליה עיניהם צפו למרחוק נתן **לנו** כעת במלואות הימים על ידי משיח אלהי יעקב בהביאו צדק עולמים באשר שם אשם נפשו לכפר על כל יושבי תבל ושוכני ארץ, והוחיל לישועתו וטובו מקדם עד עתה **לבל יהיו המה** אבותינו ומורות מקדם **תמימים** ורצויים אז בהעיר ה' אותם להקיץ עם שוכני ארץ.

יב א לָכֵן גַּם אֲנַחְנוּ בִּסְבוֹב אֹתָנוּ כֶּעָנָן עֵדִים רַבִּים כָּאֵלֶּה נָסִירָה נָּא מֵעָלֵינוּ כָּל־מַשָּׂא וְהַחֵטְא הַמְסַבֵּב אֹתָנוּ תָּמִיד וְנָרוּצָה בְּתוֹחֶלֶת אֶת־הַמְּרוּצָה הָעֲרוּכָה לְפָנֵינוּ׃ ב וְנַבִּיטָה אֶל־יֵשׁוּעַ רֹאשׁ וּמַשְׁלִים הָאֱמוּנָה אֲשֶׁר לְמַעַן הַשִּׂמְחָה הָעֲרוּכָה לְפָנָיו נָשָׂא אֶת־הַצְּלָב וַיִּבֶז אֶת־הַבֹּשֶׁת וַיֵּשֶׁב לִימִין כִּסֵּא הָאֱלֹהִים׃

יב מבוא: בפרק הזה יחביר הכותב מילים להורות ולהזהיר אלה אשר באו ועמדו בסוד משיח אלהי יעקב, כי יתחזקו במעוזם ללכת במעגל ישר בו דרכו אבותיהם אשר הזכיר בפרק הקודם כי הצליחו באמונתם ועשו פרי למעלה ושרש למטה והיו לשם ולאות עולם. ואף בצר להם ומצאום תלאות ומצוקות ורבבות גדודין תעטרנה עליהם ישמחו עליהן כעל גיל, ובכאתן אף קראתן יסבלו על כי ידעו והשכילו כי יד אל עשתה זאת, כן ימש המלך לנסותם ולהיטב אחריתם לתתם יושבים ראשונה במלכות, לשום שפלים למרום, ואלה אשר מבור שבי שואפים ירומם, וכסא כבוד ינחילם ומחבקי אשפתות ירכיב שמים בעזרו, וכאשר ייסר איש את בנו ה' אלהים הוא מייסרם למען צרפם כמטהר הכסף מכל סיג להיותם מוכנים לקבל אלה היעודים אשר נתנו לבאי בסוד משיח אלהי יעקב ובאו בבריתו אשר יקרים המה מפז וכל חפצים לא ישוו אליהם. ומה רבה תהיה התגמול אשר תשיג אותם אם ישמרו הברית הזאת אשר באו בה, אמריה הנה אמרות טהורות, גלה ובשגגה היא והיתה למאורות. — (א) **לכן** מלת הטעם ומקושרה אל הנאמר למעלה, יען כי אבותינו גלו והצליחו גם עשו פרי צדקה על ידי האמונה, **גם אנחנו** יוצאי חלציהם אשר קמנו מאחריהם. **בסבוב אותנו כענן עדים רבים** על דרך הכתוב **כענן לכסות הארץ תהיה** (יחזקאל ל"ח, ט'.) ועניינו כענן המקיף ראש ההר מכל עבריו כן יסובבו אותנו אבותינו בעדותם אשר יתנו מכל דור ודור, מכל משפחה ומשפחה ומכל שבט ושבט ממעלת האמונה. או אולי היא מלת ענן רמז על ענני הכבוד אשר הקיפו את בני ישראל בצאתם ממצרים: כאשר נאמר כי בסוכות הושבתי את בני ישראל (ויקרא כ"ג מ"ג) לדעת ר' אליעזר (סוכה פרק א' דף י"א ע"ב). לכן נסירה נא מעלנו כל **משא** וסבל אף עול אשר הושמו עלינו מפקודי ומצות התורה אשר אבותינו לא יכלו שאת, **והחטא המסובב אותנו כצנה תמיד** מעת צאתינו מרחם והכביד עולנו, והיה לנו לאבן מעמסה ולאבן נגף וצור מכשול, את כל אלה נשליך אחרי גוינו להקל רגלינו לבל ימעדו אשורינו למען נוכל **לרוץ המרוצה** (ירמיה כ"ג, י'.) היא המטרה והתכלית הערוכה לפנינו, **בתוחלת** על ידי התקוה כי נבוא אל התכלית להנחיל חיי עולמים. ענין המשל הוא כמו הגבור אשר ירוץ ארח יסיר מאתו כל בגדי חופש אשר ימנעוהו להקל ולאסר מרוצתו כן נשליך מאתנו כל הדברים אשר ישביתו אותנו מלהגיע אל התכלית הנרצה מאת ה'. — (ב) **ונביטה אל ישוע** הוא משיח צדקינו העומד לנס עמים, כי הוא **הראש והמשלים האמונה** עיננו ראשית וסוף האמונה אשר לא לבד ברוח קדשו מידו למנה היתה, כי אם גם הוא יורה אותנו הדרך אשר נלך בה ואשר **הוא** הלך, וישוע הזה אשר אין חמס בכפיו **נשא את הצלב** עליו עץ בו נתלה להיות קללת אלהים ומחולל מפשענו ומדוכא

ג בִּינוּ נָא אֵלָיו אֲשֶׁר נָשָׂא גַּעֲרַת הַחַטָּאִים כָּזֹאת נֶגֶד עַצְמוֹ לְבִלְ־תִּיגְעוּ וְתִיעֲפוּ בְּנַפְשְׁכֶם׃ ד עָדֶן לֹא עַד־הַדָּם קַמְתֶּם נֶגֶד הַחֵטְא בְּהִלָּחֶמְכֶם בּוֹ׃ ה וַתִּשְׁכְּחוּ אֶת־הַתּוֹכֵחָה הַמְדַבֶּרֶת אֲלֵיכֶם כִּלְבָנִים. בְּנִי מוּסַר יְהוָה אַל־תִּמְאָס וְאַל־תָּקֹץ בְּתוֹכַחְתּוֹ׃ ו כִּי

מעונותינו והערה למות נפשו ואת פושעים נמנה למען השמחה הערוכה לפניו כי את עצומים יחלק שלל וחפץ ה' בידו יצלח. ויבז הבושת הקלון אשר היו לו בימי שפלותו אף כי הכבידו עולו עליו העבידוהו והמרו חייו ושחו עד לעפר נפשו בכל זאת נשאהו ולא צעק ולא השמיע בחוץ קולו וכמו דבר קטן ונבזה היה בעיניו הקלון הגדול והחרפה והבוז אשר שבעו נפשו בהעביקוהו אותן עם השמחה הערוכה לפניו להיותה מנת חלקו וכוסו וחבלים בנעימים לו יפלו לשבת לימין כסא האלהים — (עיין למעלה פרק א', ג'). (ג) בינו נא התבוננו במחשבותיכם תמיד לקחת מוסר, ואליו הוא ישוע משיח צדקנו תביטו, הוא אשר גערת החטאים בנפשותם נגד עצמו אשר גערו בו וקללוהו ופצעוהו אף מכת רצח הכוהו והכוהו למשיסה ולמתעב נפש, נשא מבלי צעוק על שוד וחמס ולא השמיע בחוץ קולו, ואם תביטו ותשכילו זאת, אז בל תיעפו ותיגעו אל יפול מורך בלבבכם להמס רוחכם בקרבכם במוצאכם צרות וימי רעה לנשוא אותן כאשר נשאם משיח צדקנו, עד יעבור זעם וישב ה' לרחמכם למען היטב אחריתכם. — (ד) פן תאמרו בלבבכם שתינו ומצינו כוס התרעלה על כי נחלתינו נהפכה לזרים וכל עמלנו היה לשלל ולבז; לכן תדעו אף כי המרו חייכם וענו אתכם, בכל זאת עדן לא עד הדם קמתם עוד נותרה בכם נשמה, עוד הדם אשר הוא הנפש נשאר בכם, עוד לא הגיעו המים עד נפש, בהלחמכם נגד החטא בהעריככם מלחמה וקרב ללחום נגד אלה אשר יסיתו אתכם לחטוא. — (ה) וכמעט שכחתם אף כי עוד לא הגעתם אל קצה האחרון כי עד הדם לא הגעתם, ובכל זאת תרפה רוחכם ולבבכם תחיל בקרבכם, כמעט שכחתם את התוכחה ואת המוסר אשר נלמוד ליראה את ה' ומשיחו במצאכם צרות ורעות, והתוכחה הזאת הנאמרה ברוח הקדש מדברת אליכם באהבה כאב אל בניו לאמור בני מוסר יי' אל תמאס, אל תמאס מוסר ה' כשיקרו לך קצת רעות גופיות ממנו. — כי תהיה הסיבה למנוע ממך התועלת אשר בעבורה היתה זאת התוכחה, ואל תקוץ בתוכחתו כי השם יתברך יוכיח את אשר יאהב ורצה להתנהג עמו כאב עם בנו שייסרהו לטוב לו ולהיטיב אחריתו ולאשר תעשה כן יגיע לך מן התועלת שתפשפש במעשיך ובדעותיך עד שיתברר לך כי נאמנים דרכי אל וכי כל דרכיו משפט. וייסר את כל בן ירצה שרוצה בבניו להיטיב לו ומפייסהו לאחר שהכהו בשבט כן יערב לך הטוב אחר המכה רש"י. — ובגמרא לברכות (ה', א'.) אמר רבא אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' (איכה ג', מ'.) פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו (תהלים צ"ד, י"ב.) ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורים של אהבה הם שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג', י"ב.) אמר רבא . . . . כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורים

אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב יְהוָה יוֹכִיחַ וִיַסֵּר אֶת־כָּל־בֵּן יִרְצֶה׃ ז אִם תִּשְׂאוּ תוֹכֵחָה יִתְנַהֵג הָאֱלֹהִים עִמָּכֶם כְּעִם בָּנִים. כִּי מִי זֶה הַבֵּן אֲשֶׁר לֹא יוֹכִיחֶנּוּ הָאָב׃ ח אַךְ אִם־תִּהְיוּ בְּאֵין תּוֹכֵחָה אֲשֶׁר הִיא מְנָת כֻּלָּם אָז יַלְדֵי נָכְרִים אַתֶּם וְלֹא בָנִים׃ ט אָמְנָם אִם

שנאמר וה' חפץ דכאו החלי (ישעיה נ"ג, י'.) יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו, מה אשם לדעת אף יסורים לדעת. ואם קבלם מה שכרו? יראה זרע יאריך ימים. — ובבראשית רבה (פ' נ"ד.) אמר ר' יוסי בר חנינא התוכחה מביאה לידי אהבה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך. והיא דעתי' דרבי בר חנינא דאמר כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. (ז) אם תשאו (באם תבואנה עליכם תלאות ומצוקות, ומים זדונים יעברו עליכם) אלה המשלחות הרעות לאמור יד ה' עשתה זאת מידו זאת לנו להיטיב אחריתנו ולמען נלמוד ליראה את שמו, אז יתנהג יתהלך אלהים עמכם כאשר ייסר איש את בנו, אשר אהבה היא תכלית היסורין; והיסורין המה מלאים חן וחנינה כי מי זה הבן וכו' אנה ימצא בן אשר אביו לא הוכיחו להדריכו בדרך טובים? — ובמכילתא (פ' יתרו) בפסוק לא תעשון אתי אלהי זהב וכו' ר' עקיבא אומר לא תעשון אתי שלא תנהגו בי כדרך שאחרים נוהגים באלהיהם שבשעה שטובה באה עליהן הם מכבדים את אלהיהם שנאמר על כן יזבח לחרמו (חבקוק א', ט"ז.) וכשפרענות באה עליהם הם מקללים שנאמר והיה כי ירעב וקלל במלכו (ישעיה ח', כ"א.) אבל אם הבאתי עליכם את הטובה תנו הודאה, ואם אביא עליכם יסורים תנו הודאה, וכן דוד אמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קט"ז, י"ג.) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא (שם קט"ז, ג'.) וכן איוב אמר ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך (איוב א', כ"א.) על מדת הטוב ועל מדת הפורעניות . . . . . ר' נחמיה אומר חביבין יסורין שכשם שהקרבנות מרצין כך היסורין מרצין, בקרבנות מה אומר? ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א', ד'.) ביסורין מה אומר? והם ירצו את עונם (שם כ"ו, מ"ג.) ולא עוד אלא שהיסורין מרצים יותר מן הקרבנות שהקרבנות בממון והיסורים בגוף . . . . ואף על פי שחזקיה למד למנשה תורה לא הועילה לו כלום אלא היסורין שנאמר ובהצר לו חלה פני ה' (דברי הימים ב' ל"ג, י"ב.). — (ח) אך אם תהיו באין תוכחה אם חבלים יפלו לכם בנעימים ולא תדעו יד אלהים אשר היא מנת כולם התוכחה והיסורים היו מנות כל אוהבי אלהים איש איש על עבודתו ומשאו הם, וכל אבותיכם אשר אלהים לחסד משך אותם וקדשם, נשאום בשמחה על כי ידעו כי ה' סומך לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים שבע יפול צדיק וקם, אז ילדי נכרים אתם ולא בנים ענינו אז לא תדמו לאבותיכם במעשיהם ולא בבניהם תחשבו כי אם בנים זרים. — (ט) אמנם אם יראנו עינינו אכן באמת אם חובה גדולה היא עלינו לירוא את אבותינו אשר מהם נולדנו, האבות אשר בשרנו הם המיסרים אותנו להוליכנו בדרך טובים, במה חובה יתירה היא עלינו כי נכנע לפני אלהינו אשר הוא אבי

יראנו את־אבות בשרנו המיסרים אתנו כמה יותר נכנע לפני אבי הרוחות ונחיה: י כי המה הוכיחו לימים מעטים לפי ראות עיניהם אך הוא להועיל למען נקח חלק בקדשו: יא וכל־תוכחה בעוד היותה לא תראה לשמחה כי אם־ליגון. ואחרי־כן תתן פרי שלום הצדקה לאלה החנוכים בה: יב לכן חזקו ידים רפות וברכים כשלות אמצו: יג וישרו מסלות לרגליכם למען

הרוחות אשר הוא כפי־בקרבינו נשמת חיים אצולה ומכובדה. — ובמס' (נדה דף ל"א, ע"א) שלושה שותפין יש באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו, אביו מזריע הלובן שממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראשו ולובן שבעין, אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין, והקדוש ברוך נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האזן ודבור פה והלוך רגלים ובינה והשכל, וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם הקדוש ברוך נוטל חלקו, וחלק אביו וחלק אמו מונח לפניהם. — (י) כי המה אבותינו יוכיחו אותנו לפי ראות עיניהם בעיני בשר, את הישר וכשר בעיניהם, לימים מעטים להיטיב דרכינו למען נצליח בדרכינו באלה הימים מעטים אשר אנו חיים על האדמה, אך הוא האל יתעלה ברוב חסדיו יוכיח וייסר אותנו ביסורים להועיל להיטיב אחריתנו לתת לנו אחרית ותקוה למען נקח חלק ונחלה בקדשו ברב טוב הצפון ליראיו ולחושבי שמו. — (יא) וכל תוכחה כל העניים והיסורים אשר מיד ה' לנו למכה בעוד היותה בבואם עלינו ויכבידו עולם עלינו לא תראה לשמחה לא תערב לנו ולא יגילו לבבינו כי אם ליגון, ואחרי כן בעת ישיב ה' חמתו ותוכחתו מאתנו, נגיל ונשמח כי נראה כי כל דרכיו משפט ונשים בעת יהפוך מספדינו למחול ויפתח שקנו לאזרינו שמחה, והתוכחה אשר היתה מיד ה' תתן ותשא פרי הצדקה היא צדקת ואהבת אלהים על כי על ידה יוכר רב חסדו וחנו על אלה אשר חנך בה לעבודתו על ידי התוכחה. — ובמס' נדה (דף ל', ע"א.) דרש ר' יוסף מאי דכתיב אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני? (ישעיה י"ב, א'.) במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהם, התחיל מחרף ומגדף. לימים שמע שטבעה ספינתו של חבירו בים התחיל מודה ומשבח, לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני, והיינו דאמר ר' אליעזר מאי דכתיב עושה נפלאות גדולות לבדו (תהלים ע"ב) אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו. — ובר"ר בראשית (ט', דף י"א.) והנה טוב מאוד (האמור במעשה בראשית) זה מדת יסורין וכי מדת יסורין טובה מאוד אתמה? אלא על ידה הבריות באים לחיי עולם הבא, וכן שלמה אמר ודרך חיים תוכחות מוסר, אמר צא וראה איזהו דרך מביאה את האדם לחיי עולם הבא? הוי אומר זה מדת יסורים. — (יב) חזקו ידים רפות וכו' אלה האנשים אשר זרועיהם רפו ידיהם ולא עצרו כח לעמוד ברגליהם תאמצו, תורם ותייסרם בתוכחה שישובו לבם אל אל המושיע ובו ישימו כסלם. — וכל הפסוק הזה הוא ע"ד מליצת (איוב ד', ג' ה'.) וברכים כורעות תאמץ. — (יג) יישרו מסלות לרגליכם ע"ד ישרו בערבה מסלה לאלהינו

לא יכשל הפסח כי אם־ירפא: יד רדפו שלום עם כל־אדם ואת־הקדושה אשר בלעדיה לא יראה איש את־יהוה: טו ראו לבל יחסר איש חן אלהים. לבל יצמח שרש ראש ויכאיב אתכם ובו יטמאו רבים: טז לבל יהיה איש זנה וחלל כעשו אשר

כי כמעט יוכל האדם לרדת מרום המעלה אל גיא תחתית כאשר נאמר ואני כמעט נטוי רגלי כאין שפכה אשורי (תהלים ע"ג, ב'.) למען לא יכשל הפסח כי אם ירפא. הנה הכותב העיר אותנו על שני ענינים א למנוע המכשלה למען לא יכשל הפסח ולא זאת בלבד כי אם ב למען תגיע אל הרפה והחלש תועלת מאשית על ידי הישרת המסלה למען ירפא על ידה. — (יד) רדפו שלום עם כל אדם כל אדם, יהיה פחות או רם הערך, יהיה נחשב בעיניכם להיותכם דורשי שלומו. ומשיח צדקינו אשר הוא שר השלום יברך אתכם בשלום לפרוש סוכת שלומו עליכם. — ואמרינן במס' ברכות (י"ז, ע"א) לעולם יהא אדם ערום ביראה, מענה רך משיב חמה, ומרבה שלום עם אחיו וקרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה. — ואת הקדושה יתאמצו ויחזקו להיות קדושים ומגודרים מן החטא ומהבדלים שהם חול לקדש נפשם וגופם, שהפך החול הוא הקודש כהפרשת השבת הנקרא קודש לימי החול. ובכמה מקומות הזהירה אותנו התורה גם בברית הראשונה על הקדושה כמו והתקדשתם והייתם קדושים ויקרא (י"א, מ"ז.) ושם (י"ט, ב'.) קדושים תהיו כי קדוש אני ושם (כ', כ"ו.) והייתם לי קדושים כי קדוש אני ושם (כ"ב, ל"ב.) ונקדשתי בתוך בני ישראל ועוד פעמים רבות. — ובברית החדשה נתקדשנו ע"י משיח צדקינו הוא הוא הכהן הגדול האמתי אשר זרק עלינו מים טהורים ובדמו ובנפשו כפר עלינו. — אשר בלעדיה מבלעדי הקדושה לא יוכל איש לקרב ולגשת הקודש פנימה לראות פני ה'. — ובגמ' דע"ז (דף כ', ע"ב.) אמר ר' פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקדש וכו'. — (טו) ראו לבל יחסר איש מכם, אתם כולכם אשר באתם בברית משיח אלהי יעקב ובחנו מלאתם הצדקות נכונים להיותכם קדושים, תראו לבל יחסר מכם החן הזה אשר קבלתם ועמדתם בסודו, לבל יצמח בקרבכם שרש פרה ראש ולענה ויכאיב אתכם וכאב ומחלה ישיגו אתכם, כי משכורת החטא היא המות ובו על ידי איש אשר בקרבו תפרה ראש ולענה יטמאו אחרים. הטומאה היא הפך הקדושה הנזכרת מקודם. ולא לבד יגיע מזה עונש אל האיש אשר בקרבו צמח השורש הרע הזה כי אם גם אל אחרים יגיע כי גם המה יטמאו על ידו ויפלו ברשתו ובשחיתו. — (טז) לבל יהיה איש זונה וחלל מכל החטאים המתנגדים לקודש הוא הגדול הזנות אשר רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, — וחלל אשר לבו ריק מכל ולא יחשוב כי אם בענייני העולם ויראת אלהים איננה לנגד עיניו וכל מגמתו אך להרבות תאוותיו כעשו אשר בעד מאכל אחד הוא נזיד עדשים מכר את

בְּעַד מַאֲכָל אֶחָד מָכַר אֶת בְּכֹרָתוֹ: יז וִיוֹדְעִים אַתֶּם כִּי אַחֲרֵי־
כֵן בִּרְצוֹתוֹ לָרֶשֶׁת אֶת־הַבְּרָכָה נִמְאַס כִּי לֹא מָצָא מָקוֹם לִתְשׁוּבָה
גַּם כִּי־בִדְמָעוֹת בִּקְשָׁהוּ: יח כִּי לֹא בָאתֶם אֶל־הָהָר אֲשֶׁר יֻגַּע
בּוֹ וַיִּבְעַר בָּאֵשׁ וְלַאֲפֵלָה וַחֲשֵׁכָה וּסְעָרָה: יט וּלְקוֹל הַשּׁוֹפָר
וְקוֹל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שֹׁמְעָיו שָׁאֲלוּ לְבִלְתִּי יוֹסֶף אֲלֵיהֶם הַדָּבָר:

בכורתו. — ויובן המאמר הזה ע"פ גמ' במס' בבא בתרא (ט"ז, ע"ב.) ויבוא עשו מן השדה והוא עיף (בראשית כ"ה.) תנא אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו. אמרי במערבא . . . מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה. דבר אחר מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגולגלת ומחזרת אל כל באי העולם . . . אמר ר' יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום בא על נערה מאורסה, והרג את הנפש, וכפר בעיקר, וכפר בתחיית המתים. ושט את הבכורה . . . . וכענין הזה יומצא בתרגום יונתן על התורה (בראשית כ"ה, כ"ט.) וז"ל ובההוא יומא דמית אברהם בשיל יעקב תבשיל דטלופחין ואזל לנחמא לאבוי ואתא עשו מן ברא והוא משלהי, ארום חמיש עבירן עבר בההוא יומא פלח פולחנא נוכראה, שפך אדמא זכיא, ועל על עולימתא מארשה, וכפר בחיי עלמא דאתי ובזא ית בכורתא וכן הוא ברבה שמות (א'). (יז) ברצותו לרשת את הברכה אשר ברך יצחק את יעקב נמאס בעיני אביו להשיב ברכתו אשר ברך את יעקב, אכן השאיר הברכה הראשונה אל יעקב ואף כי חרד עשו חרדה גדולה עד מאוד, בכל זאת נשארה הברכה ביד יעקב כי לא מצא יצחק מקום לתשובה ענינו להשיב ברכתו מיעקב ולנחם על אשר עשה, אף כי בדמעות כאשר נאמר (בראשית כ"ז, ל"ח.) הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם אני אבי. וישא-עשו את-קולו ויבך. — בקשהו עשו בקש זאת מאת אביו. — (יח) כי זאת הטעם לאמור לכן חובה גדולה מוטלת עליכם לשמור ולעשות את כל אשר הזכרתי למעלה, לא באתם אתם אשר עמדתם בסוד משיח אלהי יעקב לא באתם אל הברית האחרונה אשר כרת עמכם משיח צדקינו אל ההר כאשר באו אבותיכם אל הר סיני — אשר יגע בו ענינו אשר היה יכולת איש לגעת בו על כי הוא היה עצם חומרי ויבער באש (דברים ה', כ"ג.) עד לב השמים (שם ד' י"א, י"ב.) ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר, והר סיני עשן כלו וכו' ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות י"ט ט"ז י"ח.). — או ענין אשר יגע בו ויבער מוסב על אלהים ורצונו ההר בער באש על כי נגע בו אלהים כאשר נאמר (תהלים קמ"ד, ה'.) גע בהרים ויעשנו, — (יט) גם לא באתם בברית האחרונה אל קול השופר אשר חרד כל אשר במחנה, וגם לא שמעתם בה קול הדברים אשר שמעיו שאלו לבל יוסיף כי לא יכלו לשאת קול גדול כזה אשר היה לחרדת האלהים כאשר נאמר ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת אם יוספים אנחנו לשמוע את קול יי' אלהינו עוד ומתנו, וכו' וכו' (דברים ה', כ"ה — כ"ח). —

כ כִּי לֹא יָכְלוּ לְשֵׂאת אֵת אֲשֶׁר־צֻוָּה שֶׁגַּם הַבְּהֵמָה הַנֹּגַעַת בָּהָר
סָקֹל תִּסָּקֵל אוֹ יָרֹה תִיָּרֶה: כא וְכָכָה הָיְתָה הַמַּרְאֶה נוֹרָאָה עַד־
גַּם מֹשֶׁה אָמַר. אָנֹכִי יָרֵא וְרֹעֵד: כב כִּי אִם־בָּאתֶם אֶל־הַר
צִיּוֹן וְאֶל־עִיר אֵל חַי לִירוּשָׁלַיִם הַשָּׁמַיְמִית וּלְרִבְבוֹת מַלְאָכִים:

(כ) שגם הבהמה הנוגעת סקול תסקל (שמות י"ט י"ב י"ג.) וענינו העם יראו ופחדו וחרדו בראשונה בשמעם דברי משה כי גם הבהמה הנוגעת בהר תסקל ואחרי כי שמעו את קול האלהים חרדו שנית. — (כא) אנכי ירא ורועד אולי כיוון הכותב על הכתוב כי יגורתי מפני האף והחימה אשר קצף ה' עליכם (דברים ט, י"ט.) אכן הפסוק הזה נאמר בירדתו מן ההר ובשברו את לוחות האבנים. — ובמס' שבת (פ"ח, ע"ב.) אמר ר' יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא מה לילוד אשה בינינו? אמר להן לקבל תורה בא. אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקשה לתנה לבשר ודם? . . . . אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה החזיר להם תשובה. אמר לפניו רבונו של עולם מתירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם, אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להם תשובה. וכו' עיין שם. — ובפיוט ליום הראשון של שבועות המיוסד בלשון ארמי המתחיל ארכין יי' שמיא לסיני, ואמר למשה מהימנה תא סוק, בני פלטין דידי לא יבהלונך דכבש יתהון סבך מן ריש . . . . . שדי אמר ליה לא תדחל משה דממרי יהוי לך בסעדך. — (כב) כי אם באתם הכתוב הזה מוסב למעלה אל פסוק י"ח כי לא באתם, וכו' והוא מאמר שוללי ועתה יחל במאמר מחייבי כי אם באתם, וענינו לאמר מה גדלה ונשגבה מעלתכם אשר לקחתם מתנת החן והחנינה על ידי משיח צדקינו ועמדתם בסוד ברית האחרונה, ממעלת אבותיכם אשר קבלו התורה בקול רעם וברקים וקול שופר אשר חרדו ופחדו וכמעט יצאה נשמתם ומה גדולה ורבה היא מעלתכם אשר אתם באתם אל הר ציון אל עיר אל חי, לירושלים השמימית ולרבבות המלאכים. הר ציון הוא כינוי, למלך המשיח — לירושלים השמימית בזוהר שמות פ"ח (ע' ש"ם) ר' שמעון פתח בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ . . . . אבל כד ברא הקדוש ברוך הוא עלמא, ברא ליה כגוונא דלעילא למהוי עלמא דא בדיוקנא דעלמא דאתי דלעילא, וכגוונא דלעילא אתקין ליה לתתא לאתדבקא ולאתקשרא עלמא בעלמא. וכו' ובתנחומא (דף ל"א, א'.) בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה. — ובמס' תענית (ה' ע"א) אמר הקדוש ברוך הוא לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה. ומי איכא ירושלים למעלה? אין, דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו. (תהלים קכ"ב, ג'.) וברבה שמות (פ' ל"ג) ר' ברכיה פתח לך ה' הגדולה כי כל בשמים ובארץ אתה מוצא כל מה שברא הקב"ה למעלה ברא למטה וכו'. — ולרבבות המלאכים אשר ישרתוהו ובכל פנע כאשר נאמר כי

כג לַעֲדַת וְלִקְהִלַּת הַבְּכוֹרִים הַכְּתוּבִים בַּשָּׁמָיִם וְאֶל־אֱלֹהִים שֹׁפֵט הַכֹּל וְאֶל־רוּחוֹת הַצַּדִּיקִים הַנִּשְׁלָמִים׃ כד וְאֶל־יֵשׁוּעַ מֵלִיץ

מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (תהלים צ"א) · (כג) באנו לעדת ולקהלת הבכורים משיח צדקינו אשר נקרא בכור כאשר נאמר אף אני בכור אתנהו (תהלים פ"ט, כ"ח.) וברבה (שמות קל"ו, ב'.) על פסוק קדש לי כל בכור ר' נתן אומר אמר הקדוש ברוך הוא למשה כשם שעשיתי יעקב בכור שנאמר בני בכורי ישראל (שמות ד') כך אני עושה למלך המשיח בכור שנאמר אף אני בכור אתנהו, כך קדש לי כל בכור (שמות י"ג א') עדת וקהלת וכו' שם עדה יורה על קבוץ אנשים או בעלי חיים משותפים בדת או בכינוס או משארי הנחות שישתתפו בו אנשים רבים כמו עדת ישראל או עדת דבורים (שופטים י"ד) שהדבורים מוטבעים כולם על ענין אחד בשתוף לעשות דבש וכוונים למלאכת ההיא בכוונה משותפת, ובא גם כן שם עדה על דרך הגנות כמו לעדה הרעה הזאת (במדבר י"ד) אכן שם קהל הנחתו בפרטית על אסיפת בני אדם בלבד ואינו נופל כלל על אישים שאין בהם דעת או רוח חיים ולא נוכל לומר ויקהל את הבהמות או התבואה או הצמחים והאבנים שעל אלו. וכיוצא בהם נופל רק לשון אסיפה וקבוץ וכיוצא בהם · — והכותב יחביר אלה שתי המלות יחד עדה וקהל על כי כולם השתתפו להגיע לתכלית המכוון בהאמינם בישוע משיח צדקינו אשר הוא היה הבכור, והראשון אשר עמד מבין המתים · וכל אלה אשר בו יאמינו ובו ידבקו עם ישני עפר יקיצו לרשת חיי העולם עמו אשר זכרם כתוב בשמים לעולם לבלי ישכחו · ואל אלהים השופט כל ובוחן לבבות והיודע להבחין בין נבחריו ותמימיו באמת ובין אלה אשר רק למראה עין הודו שמו, · ואל רוחות הצדיקים אשר כבר מתו וחכו לישועת ה' והאמינו במשיחו עת עיניהם צפו למרחוק עלי הכוכב אשר ידרוך מיעקב באחרית הימים · הנשלמים ענינו אשר נמצאו שלמים ותמימים לפני ה' והתהלכו אתו בצדק ובמישור · — (כד) ואל ישוע הוא משיח צדקינו אשר הוא מליץ בברית החדשה אשר מעלתו רמה ונשגבה היא מכל מלאך ושכל כלל, וכהן הגדול אשר היה לפניו ואחריו לא יקום כמוהו והוא היה אשר עליו השתרעו כל עבודות ותורות הברית הראשונה אשר היו רק צל ומשל מן תורת הברית האחרונה. ומשיח צדקינו הוא הוא אשר בזרוע חשופה יקבץ כל אלה אשר יאמינו בשמו ולא יפיל עליהם חרדה ואימה כי אם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי העולם. ואל דם הזאה הוא דם משיח צדקינו אשר שופך בעבורינו לשאת חטא רבים ולהיות כפרת פשע · והדם הזה הוא המדבר טוב בעדינו ענינו היה לנו למליץ יושר כי נקדשנו בדם משיחנו כאשר נאמר ולפושעים יפגיע (ישעי' נ"ג) מדם הבל אשר צעק אל השם לקחת נקמתו מעמו. אכן משיח צדקינו מלא חנינה ורחמים ממנו נאמר לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו (ישעיה מ"ב, ב') אני אני המדבר בצדקה רב להושיע (שם ס"ג, א'.). — וברבה בראשית (פ' כ"ב, דף כ"ו, ב'.) קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה ר' יודן אמר דם

בְּרִית חֲדָשָׁה וְאֶל־דַּם הַהַזָּאָה הַמְדַבֵּר טוֹב מִדַּם הָבֶל׃ כה רְאוּ לְבַל תְּמָאֲסוּ בַּמְדַבֵּר. כִּי אִם־לֹא נִמְלְטוּ אֵלֶּה הַמֹּאֲסִים בַּמְדַבֵּר בָּאָרֶץ אַף כִּי־אֲנַחְנוּ אִם־נָסוֹר מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר מִן־הַשָּׁמַיִם הוּא׃ כו אֲשֶׁר קוֹלוֹ הִרְעִישׁ אָז אֶת־הָאָרֶץ וְעַתָּה הִגִּיד לֵאמֹר. עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ לֹא אֶת־הָאָרֶץ לְבַדָּהּ כִּי גַּם אֶת־הַשָּׁמָיִם׃ כז וּמָה שֶּׁאָמַר עוֹד אַחַת מַגִּיד אֶת־חֲלִיפַת הַנִּרְעָשִׁים כַּאֲשֶׁר

אחיך אין כתיב כאן אלא דמי אחיך דמו ודם זרעותיו · — (כה) ראו יקרת כבוד משיחנו לבל תמאסו במדבר כעת אתכם על ידי בריתו אשר כרת אתכם ואשר דבר את אבותיכם ראו לבל תקלו כבודו, כי אם לא נמלטו אבותיכם לקחת כדי רשעתם על כי מאסו במדבר עת המרו פי עליון ביד משה בעון העגל (שמות ל"ב, כ"ח, ל"ג.) ובמריבה (במדבר י"א, א' — ג'.) ובמן (שם י"א, ל"ג·) ובמרים (שם י"ב, י'·) אף כי אם נמרה את פי משיח אלהי יעקב ונחרפו עקבותיו אשר מן השמים הוא לשבת לימין עליון ברום שמיו · — (כו) הרעיש אז את הארץ כאשר נאמר ארץ רעשה אף שמים נטפו מים (שופטים ה'·) והרעש היה לאות נאמן כי יברא ה' בריאה חדשה בארץ, בריאה רוחנית על ידי חוקיו ומשפטיו, אכן יען כי אלה החוקים והתורות לא היו לכל יושבי תבל כי אם לעם אחד לכן היה הבריאה הרוחנית רק בארץ, ועתה באחרית הימים ישלח ה' עוזרו מקודש בישועת משיחו הנגד לאמר על ידי נביאו (הוא חגי הנביא ב', ו'·) עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה · הם דברי הנביא ודברי הכותב: · עוד אחת מעט היא ואני מרעיש לא את הארץ לבדה כי גם את השמים · והענין אחד. והנה רעש הארץ אינו מן הדברים היוצאים חוץ מסדר הטבע, ולכן הפך הכותב הדברים להגדיל האות לאמור כי לא לבד הארץ כי אם גם השמים ירעיש להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו עת בואו בענני השמים להכרית ממשלת זדון מן הארץ, ולהשבית מלכות השטן. וברבה דברים (דף רפ"ז, ד'.) תוחלת ממושכה מחלת לב (משלי י"ג.) אמר ר' עזריה מדבר מישועה העומדת לבוא כיצד? כשהנביא אומר לישראל עוד אחת מעט ואני מרעיש את השמים ואת הארץ הן אמרו תוחלת ממושכה מחלת לב, כשאומר להם הנה ישעך בא (ישעיה ס"ב.) אמרו עץ חיים תאוה באה (משלי י"ג·). — (כז) ועל כי אמר הנביא עוד אחת רצה במלה אחת לאות ולהגיד כי לא יהיה עוד רעש לעולם כי רק אחת ירעש ה' לפני בוא משיחו להחליף את הנרעשים (ע"ד הכתוב כלבוש תחליפם ויחלופו (תהלים ק', כ"ז.) באשר נבראים הם וכל נברא מעותד לחליפות ותמורות, ולמען יעמדו לעד אלה אשר אינם נרעשים אשר כראי מוצק כנכו. והענין הזה הוא עמוק עד מאד ורצה הכותב בזה לאמור כי ברית האחרונה ע"י משיחו נעלתה היא במעלתה עד מאד ותקום לעד, ואם בברית הראשונה בתת ה' תורתו היו קולות וברקים ורעישת הארץ לאות כי חדשה ה' הוא עושה בקרב הארץ ובריאה רוחנית יברא ה', והרעש היה לרמוז כי גם היא

נבראים הם למען יעמדו אלה אשר־אינם נרעשים: כח לכן בקחתנו מלכות אשר לא תרעש יהי לנו חן אשר נעבד בו את־האלהים לרצון לו בצניעות וביראה: כט כי אלהינו אש אכלה הוא:

יג א אהבת אחים תתמיד ביניכם: ב אל־תשכחו את

תורעש ותוסר והיות גבירה כי הברית הראשונה לא תעמוד לנצח ובמלאות הימים יכרת ה' ברית חדשה עם עמו ויכתוב את דבר קדשו לא על לוחות אבן כי אם על לוח לבם, אכן בברית האחרונה אשר גדול כבודה מכבוד הראשונה, הבטיח אותנו הנביא לאמר עוד אחת ועלינו לאמור רעש אשר יהיה בברית האחרונה הוא יהיה הרעש האחרון עוד אחת מעט הנני מרעיש ולא אוסיף יען כי משיח אלהי הוא סוף חזון ונביא. — (כח) בקחתינו מלכות ברית החדשה היא מלכות משיח אלהי יעקב בבואו שנית עם ענני שמים, אשר לא תשחת אשר לא תותנה לחליפות תמורות כמו בברית הראשונה וכאשר כאמור (דניאל ז', כ"ז.) מלכותה מלכות עלם וכל שלטניא לה יפלחון וישתמעון. — יהי לנו חן נקבל מאתו מתנת החן בהשגת רוח הקודש על ידו נעבוד את אלהים להיות עבודתינו לו לרצון בצניעות כאשר כאמר והצנע לכם עם ה' אלהיך (מיכה ו', ח'.) — (כט) אלהים אשר קצף מקדם עלינו חנן אותנו כעת על ידי משיח צדקינו לשוב לרחמינו ולסליח חטאותינו ולהיות לנו לאלהים והוא אלהינו ואנחנו עמו וצאן מרעיתו, אכן בכל זאת לא נשכח כי גם צדיק וישר הוא בכל דרכיו, ונאמנים כל פקודיו וכי אף כי הוא אלהינו בכל זאת אש אוכלה הוא להבעיר כמעט אפו ולהנקם מאויביו וממחללי שמו. — וכאבות דר"ן פרק כ"ה) בשעת פטירתו של ר' יוחנן בן זכאי היה מגביה קולו ובוכה, אמרו לו תלמידיו רבי עמוד הגבוה, נר עולם פטיש החזק מפני מה אתה בוכה? אמר להם וכי פני מלך בשר ודם אני הולך להקביל? שאם יכעוס עלי אין כעסו אלא בעולם הזה, ואם אסרני אין אסורי אלא בעולם הזה, אם ממיתני אין מיתתי אלא בעולם הזה, ועוד שאני יכול לפייסו באמרים ולשחדו בממון, הרי איני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאם יכעים עלי כעסו בעולם הזה ובעולם הבא. ועוד שאיני יכול לפיסו בדברים ולשחדו בממון, ועוד שיש לפני שתי דרכים אחת לגן עדן ואחת לגיהנם ואיני יודע אם יכריעני לגיהנם, או אם יכניסני לגן עדן, ועליו הכתוב אומר לפניו יכרעו כל יורדי עפר (תהלים כ"ב.) —

יג מבוא: הפרק הזה הוא חתימת האגרת ויזהירם על אהבת אחיהם והכנסת אורחים, ולבל ישכחו את אחיהם אסירי עני וברזל, וישמרו את עצמם מן הערוות ויהיו מגודרים ומפורשים מזנות ומשאר עבירות, ויחזיקו באמונת משיח אלהי יעקב ללכת בארחותיו ולהקריב לו פרי שפתים בהם יגדילו ויהללו שמו וכו'. —

(א) תתמיד תהיה בקרבכם תמיד, בכל עת. והכותב הזה יחל מאהבת אחים על פי

הכנסת ארחים. כי בזאת הכניסו איזה אנשים את־

אלה. אשר ממעי ישראל יצאו יצאו ועמדו בסוד משיח אלהי יעקב התחברו באמונתם עם אלה המאמינים אשר מגויי הארץ באו להסתפח בנחלת ה' ומשיחו, ואם מתחלה יחדיו התלכדו ולא התפרדו ורוח שלום לא תבוא ביניהם בכל זאת ירא הכותב יען מדת ודרך היהודים כבדלים ומשונים מגויי הארץ וכמעט תחל המריבה ותגדיל המשטמה ביניהם ולכן הזהירם הכותב על אהבת אחים, ואהבה הזאת תתמיד ביניהם, תמיד בכל עת ורגע תעמוד ולא תמיש ועשות פרי לא תחליף ולא תמיר. — (ב) אל תשכחו את הכנסת אורחים להביא אורחים, עוברים ושבים בביתכם. ודע כי בימים ההם ועוד עד עתה בארצות המזרח ובארצות לא נושבות, לא ימצאו לאורח או לאיש ההלך מקום ללון וגם אם נפשו מאכל תאוה או לשונו בצמא נשתה לא ימצא לו משען לחם ומים ולכן שמו מדה הכנסת אורחים אל מדה יקרה ונכבדת על מאוד וגם בתלמוד הפליגו במדה טובה הזאת במס' שבת (דף קכ"ז.) אמר ר' יהודה אמר רב גדול הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה דכתיב ויאמר אדני. אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדיך (בראשית י"ח.) ובמס' בבא מציעא (דף פ"ו.) אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכים בעצמו עשה הקדוש ברוך לבניו בעצמו, וכל מה שעשה להם על ידי שליח עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח. ואל הבקר רץ אברהם (שם י"ח, ז'.) ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים, (במדבר י"א, ל"א.). ויקח חמאה וחלב, (בראשית י"ח, ח'.) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות ט"ז, ד'.) והוא עומד עליהם (בראשית י"ח, ח'.) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב (שמות י"ז, ו'.) ואברהם הולך עמהם לשלחם (בראשית י"ח, ט"ז.) וה' הולך לפניהם יומם (שמות י"ג, כ"א.) יוקח נא מעט מים (בראשית י"ח, ד'.) והכית בצור (שמות י"ז, ו'.) — כי בזאת על ידי הכנסת אורחים זכו בני תמותה להכניס ולהביא מלאכים מבלי לדעת אותם אל תוך ביתיהם. הכותב ירמיז בזה על המלאכים אשר באו בדמות אנשים אורחים אל אברהם אבינו (בראשית י"ח.) ואל לוט (שם י"ט.) וגדעון (שופטים ו', י"א כ"ט.) ומנוח (שם י"ג, ט"ו.) ובמס' קדושין (כ"ב) המלאכים לא נדמו לאברהם אלא כערביים. ובמס' בבא מציעא (פ"ו ע"ב) מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו. סלקא דעתך? אלא אימא נראו כמי שאכלו. ובמס' קדושין (ל"ב, ע"ב.) ר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק היו מסובין בבית משתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם. נתן הכוס לר' אליעזר. ולא נטלו, נתנו לר' יהושע וקבלו.. אמר לו רבי אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל עומד ומשקה עלינו? אמר ליה מצאנו גדול ממנו ששמש, אברהם גדול הדור היה וכתוב ביה והוא עומד עליהם. ושמא תאמר כמלאכי השרת נדמו לו? לא נדמו לו אלא כערביים, ולנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו? — ובמס' סוטה דף מ"ו כאמר זקני אותה העיר ירחצו ידיהם במים במקום אשר יערפו העגל ואמרים ידינו לא שפכה את הדם הזה, וכי עלתה על לבנו שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו

מַלְאָכִים בְּלִי לָדַעַת אֹתָם: ג זִכְרוּ אֶת־הָאֲסִירִים כְּאִלּוּ הֱיִיתֶם אֲסִירִים עִמָּהֶם וְאֶת הָעֹמְדִים בְּרָעָה כַּאֲשֶׁר גַּם אַתֶּם עוֹד בִּגְוִיָּה: ד יְקָרָה הָאִישׁוּת לְכָל־אָדָם וְהַיָּצוּעַ לֹא יְחֻלָּל אֲבָל זוֹנִים וְנֹאֲפִים

והנחנוהו בלא לויה. ובמס' סנהדרין (דף ק"ג) בשכר קראו לו ויאכל לחם (שמות ב', כ') זכו בניו לשבת בלשכת הגזית שנאמר וממשפחות סופרים יושבי תרעתים (דברי הימים א', ב', נ"ה.). — ובזוהר בראשית (דף ע"א, עמוד רפ"ב.) אינון לא הוו תייבין נפשא דמסכנא במיכלא ובמשתיא אף הכא הקב"ה לא תאיב לון נפשייהו בעלמא דאתי. — (ג) זכרו את האסירים אשר אסרו בזיקים בעבור קדוש שמו הגדול ואף כי אינם לנגדכם, ונגד פניכם, זכרו אותם אל תשכחו אותם כמת מלב ולכן מנהג קדמונים הוא להזכיר בבית הכנסת ובבתי התפילה בשני וחמישי השבויים והמעונים כאשר נאמר: אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה העומדים בין בים ובין ביבשה המקום ירחם עליהם מצרה לרוחה ומאפילה לאורה ומשעבוד לגאולה, ולא לבד כי תזכרו אותם ותשלחו להם כל מחסורם אשר יחסר להם כי אם תשתתפו אתם עמהם ובצרותם ייצר לכם כאלו הייתם אסירים עמהם. ואלה אשר עוד לא אסרו ורק עומדים ברעדה ופוחדים ורועדים מאשר יבוא עליהם, יזכרו ויחשבו כי גם הם עודם בגויה, עודנו חיים ולא ידעו מה יולד יום. וכאשר המתיק מליצתו בעל בחינת עולם באמרו: ושלוחי השגחה לא יסבו בלכתם לגמול ולהעניש פרטי האדם וכתותיו, וכי מפי עליון תצא שפלות הנדיב והרמת הנבל, יום יעלה במעלות איש הבליעל מי"י היתה נסיבה, ויום משמים ירד איש האלהים המלך דבר רדה. — (ד) יקרה האישות וכו' בעיני כל אדם תכבד האישות לא תקל כבודה, ותהיה קודש, וכאשר האישות תוכבד כן תכבד האשה, ובמס' בבא מציעא דף נ"ט אמר רבי חנינא לעולם יזהר האדם בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה לו לאדם אלא בשביל אשתו שנאמר ולאברם היטב בעבורה (בראשית י"ב, ט"ז.). ובמס' חולין (דף פ"ד) לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו, וילבש ויכסה במה שיש לו, ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, שהן תלויין בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם. ובמס' בבא מציעא (דף נ"ט) לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה מרובה עליו. — ובמס' יבמות (דף ס"ב) כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא שמחה בלא ברכה. בלא טובה? דכתיב לא טוב היות האדם לבדו. (בראשית ב', י"ח.) בלא שמחה? דכתיב ושמחת אתה וביתך (דברים י"ד, כ"ו). בלא ברכה? דכתיב להניח ברכה אל ביתך (יחזקאל מ"ד, ל'.). ובמס' סנהדרין (דף כ"ב.) לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים. (ושם) אין איש מת אלא לאשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי (רות א', ג'), ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל... (בראשית מ"ח, ז'.) אמר ר' אלכסנדרי כל אדם שמתו אשתו בחייו עולם חושך בעדו שנאמר אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך (איוב י"ח, ו'.). — והיצוע לא יחולל בגדופים ובנאופים ובניבול פה ובשיחה בטלה. ובמס' חגיגה (דף י"ב, ע"א.) מגיד לאדם מה שיחו

יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים: ה הִתְהַלְּכוּ בְּלִי בְּצוֹעַ בָּצַע. וִהְיוּ שְׂמֵחִים בְּחֶלְקְכֶם הַיּוֹם כִּי הוּא אָמַר. לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֱזְבֶךָּ: ו וּבְכֵן נֹאמַר בְּבִטָּחוֹן. יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: ז זִכְרוּ אֶת־מַנְהִיגֵיכֶם אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֲלֵיכֶם אֶת־דְּבַר הָאֱלֹהִים וּבְהָבִין אֶל־אַחֲרִית לֶכְתָּם הִתְהַלְּכוּ בֶּאֱמוּנָתָם: ח יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ הוּא זֶה

(עמוס ד', י"ג.) אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לאדם בשעת הדין. — (ה) שמחים בחלקכם היום יהיה לבל ירדפו אחרי המותרות ומחמדי ההבל אשר לא יעזר המה, כי ברבותם ירבו כעס. ולאות כי הוא אמר לא ארפך ולא אעזבך (יהושע א', ה'.) במות משה אמר ה' ליהושע בן נון וכן לכל העם כי הוא יהיה עזרתם בכל להם. — ובמסכת אבות פרק רביעי איזהו עשיר? השמח בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכ"ח, ב') אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. — (ו) ובכן נאמר בבטחון כי שית בטחוננו ותקותנו אך אליו. ולא נירא מרבבות עם אשר סביב שתו עלינו כאשר אמר נעים זמירות (תהלים קי"ח, ו'.) יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם. — ובעל חובת הלבבות הגדיל עד מאוד מעלת הבטחון וייחד לה שער בפני עצמו ואמר יותר מכל הדברים אשר צריכים לעבודת אלהים הוא הבטחון לבטוח על ה' בכל דבריו בעבור מה שיש בו מן התועלות הגדולות בענין התורה ובענין העולם.... ומי שאינו בוטח באלהים בוטח בזולתו ומי שבוטח בזולת ה' מסיר אלהים השגחתו מעליו ומניח אותו ביד מי שבטח עליו והיה כמו שנאמר בו (ירמיה ב'.) כי שתים רעות עשו עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות בורות נשברים וכו' ואמר (תהלים ק"ו.) וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב ואמר הכתוב (ירמיה י"ז.) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו.... ואם יבטח על חכמתו, ותחבולותיו וכח גופו והשתדלותו, ייגע לריק ויחלש כחו, ותקצר תחבולתו מהשיג חפצו כמו שאמר הכתוב לוכד חכמים בערמם (איוב ה'.) ואמר (קהלת ט'.) כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה, ואם יבטח בעושרו יוסר ממנו וישאר לזולתו כמו שאמר הכתוב (איוב כ"ז.) עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו וכו' — עיין שם בשער הבטחון. — (ז) זכרו את תורת מוריכם ומנהיגיכם אשר הורו אתכם את הדרך הטובה והגידו לכם את דבר ה', הגידו לא כחדו לכם בהורותם אשר הורו אתכם את אשר תרחקו ותקרבו. ובהבין ואם תבינו ותשכילו אל מהלכם ועסקם אשר תמיד התהלכו בצדק ובמישור את האלהים ומשיחו ועולה לא נמצאה בשפתם עד אחרית לכתם עד יום מותם, אז נכון וישר הוא לכם כי אתם גם אתם תלכו בארחותם ותתהלכו באמונתם תמים עם ה' אלהים ואנשים. — (ח) בכל הימים ובכל הזמנים תתהלכו באמונתכם כי תורתם אשר המה יורו אתכם לא תמיר ותחלוף כי תורתם על אדני האמת הטבעו ועליה ירו אבן פינתה. ישוע המשיח גם תורתו איננו מעותדת לחליפות ותמורות כי הוא גם תמול, תמול רמז על הימים אשר כבר חלפו למו והוא — כי המשיח היה בטרם ברא ה' תבל וכל צאצאיה — גם היום עודנו הוא חי וקיים יושב לימין אלהים וממכון שבתו ישגיח עלינו להושיענו תמיד

גם תמול גם היום וגם לעולם: ט אל תדפו לפני תורות שונות
וזרות כי טוב לסעוד את-הלב חן לא מאכלים אשר לא יועילו
לשוגים בם: י יש לנו מזבח אשר לאכל מעליו אין רשות
לאלה העבדים במשכן: יא כי פגרי בעלי חיים אשר דמם
הובא אל-הקדש על-חטא ביד-הכהן הגדול נשרפים מחוץ למחנה:
יב לכן גם ישוע למען יקדש את-העם בדמו ענה מחוץ לשער:

גם לעולם יעמוד שמו וזכרו כאשר כאמור כסאך אלהים עולם ועד (תהלים מ"ה, ז'). — (ט) אל תדפו העתיד מבנין נפעל ומגזרת נדף וכמו אשר תדפנו רוח הוא הקל (ועניינו מתורות וסברות זרות ודעות שונות אשר ישמעו) ממורי שקר אשר יניעו אותם ללכת אחריהם ולעזוב התורות אשר נחלו מפי מוריהם, אל ידפו לא ינועו כעלה נדף אשר אל כל אשר יהיה הרוח ללכת שמה ילך וינוף, כי אלה התורות לא יסעדו הלב לא יתנו מנוח ותנחומין בעת צרה, אכן טוב הוא כי יסעד בחן אלהים אשר חנן אותו בגאול אותנו. ותורות זרות האלה המה כמו מאכלים רעים אשר לא יועילו לא יוסיפו ויתנו כח כן אלה התורות לא יתנו אל אלה השוגים בהן (כמו למה תשגה בני בזרה (משלי ה' כ') כח ועצמה. — (י) ולנו אשר נאמין בישוע משיח צדקנו יש מזבח העולה אשר איננו בנוי בידי אדם, ומשיח צדקנו בעצמו הוא הוא המזבח והזבח הטהור אשר מעליו, אלה העובדים לא יוכלו לאכול מעליו כי הוא עולה כולה כליל. — (יא — יב) כי פגרי אלה הקרבנות אשר דמם זורק על המזבח פנימה ביד כהן הגדול ביום הכפורים על החטא נשרפים מחוץ למחנה כאשר כאמור (ויקרא ט"ז, כ"ז.) ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא דמם לכפר בקודש יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש את עורותם ואת פרשם. — ואשר זכר הכותב בפירוש הפגרים אשר דמם הובא ביד כהן הגדול דעתו לפרט ולמעט שארי הקרבנות אשר גם כן טעונין שריפה מחוץ למחנה כמו בפר כהן המשיח. או בפר העלם צבור כאשר כאמור (ויקרא ד', י"ב.) והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף אותו על עצים באש על שפך הדשן ישרף. וכן כאמור בפר העלם צבור (שם ד', כ"א.) והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אתו כאשר שרף את הפר הראשון. ובגמ' דמס' יומא (דף ס"ח, ע"א.) אמר ר' אליעזר נאמר כאן (ויקרא ד'.) מחוץ למחנה ונאמר להלן (במדבר י"ט.) מחוץ למחנה מה כאן חוץ משלוש מחנות אף להלן חוץ לשלוש מחנות, ומה להלן במזרחה של ירושלים אף כאן במזרחה של ירושלים. — נשרפים מחוץ למחנה ז"ל הרמב"ן (פ' ויקרא) בעבור שמעשה בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צוה השם כי כאשר יחטא איש ויביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו

יג על-כן נצא נא אליו אל-מחוץ למחנה ונשא את-חרפתו:
יד כי פה אין לנו עיר מושב אך את-העתידה אנחנו מבקשים:
טו ועתה נקריב בו תמיד את-זבח תודה לאלהים היא פרי
שפתים המודות לשמו: טז עשות טוב ופזר אל-תשכחו כי

כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולי חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכופר הקרבן הזה כנגד ראשי אבריו, והמנורה להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו. — והנה הפר והשעיר החטאת שנכנס דמיהן באו לכפרת פשעי וחטאי העם וטומאותיו נשאו, ואף כי אין טומאה מצד עצמותם בהם רק מצד העם, ואף כי בדם הפר והשעיר היה הכח להקדיש ולכפר, כי הדם הובא בקדש בכל זאת נשלחו אחר כי נשלמה הכפרה והסליחה בפנים אל מחוץ למחנה ונשרפו. וכן הוא הקרבן משיח אלהי יעקב גם הוא חטא רבים נשא, גם דמו שופך לכפרת פשע לשארית חטא רבים ואף כי אין עולתה בו, וגם אותו שלחו מחוץ למחנה כי נגזר מארץ החיים, הנוכל לומר כי קרבן משיח צדקנו לא תרצה? כי אם כאמור כאשר שעיר ופר החטאת אשר הובא דמם לכפר בקודש לא ירדו מקדושתם כי אם נעלו בקדושתן על כי נשלחו מחוץ למחנה להשרף, ככה נעלה קרבן משיח צדקנו אשר הביא דמו בקדש מעל כל הקרבן, אף כי נשלח מחוץ למחנה למען יקדש העם בדמו אשר הובא בקודש לכפר על כל יושבי תבל. — (יג) ולכן יען כי קרבן הנרצה והנכבד ואשר היה לריח ניחוח לפני ה' לא במשכן או במקדש היה כי אם מחוץ לשער לכן נדמה ונרדפה אחרי משיח צדקנו אל מחוץ למחנה ונשא את חרפתו ולא נבוש יען כי נדע כי לנו הקרבן האמיתי והסליחה הנכונה ולא נבוש מקול מחרף ומגדף. — (יד) כי פה בעולם הזה המעותד לחליפות ותמורות אין קן אין לנו בין חברת הרשעים עיר מושב לשום משכנינו בה, אך אל עולם עומד אשר אין חליפות ותמורות לו עיר אלהים העתידה המיועדת לנו בשמים וממעל אנחנו מבקשים לחזות בנועם משיחנו. — (טו) ולכן יען כי משיח צדקנו השלים בנפשו קרבנינו לכן אין מן הצורך עוד אל קרבן מן הבהמה או מן הצאן כי אם קרבן רוחני אשר יערב וינעם לו מכל חלב מריאים ודם פרים ועתודים, וקרבנינו יהיה זבח תודה לאלהים אשר בשפתותינו נערכה לפניו לתת תודה לשמו על רב חסדו אשר גמל עלינו. — ובויקרא רבה (פרשה ט') לעתיד לבוא כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינה בטלה. — (טז) עשות טוב ופזר אל תשכחו לחונן דלים ולהושיעם כפי אשר תשיג ידכם כי בזבחים כאלה חפץ אלהים. — ובגמרא דב"ב (דף ט') מה דכתיב וילבש צדקה כשריון? (ישעיה) לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. (ושם) הנותן פרוטה

בְּזְבָחִים כָּאֵלֶּה חָפֵץ הָאֱלֹהִים : יז שִׁמְעוּ אֶל־מַנְהִיגֵיכֶם וְהִכָּנְעוּ
לִפְנֵיהֶם כִּי הֵמָּה שֹׁקְדִים עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כְּנוֹתְנֵי חֶשְׁבּוֹן לְמַעַן יַעֲשׂוּ
זֹאת בְּשִׂמְחָה וְלֹא בַאֲנָחָה : יח כִּי זֹאת הָיְתָה לָכֶם בְּלִי תוֹעָלֶת :

לעני מתברך בשש ברכות שנאמר הלוא פרוס לרעב לחמך אז יבקע צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול · אז יבקע כשחר וגו' אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני (ישעיה נ"ח ·) והמפייסו בדברים מתברך באחד עשר ברכות שנאמר ותפיק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך וגו' ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך וגו' ובנו ממך חרבות עולם וג' משובב נתיבות לשבת עד כה הגדילו והרבו מעלת הצדקה, ומעלת האיש אשר ירחם ויפייס עני אשר בצרותיו לו צר (שם) · — (יז) שמעו אל מנהיגיכם לנהוג בהם כבוד והכנעו לפניהם, ילכו לפניהם במלת הכנעה; כי המה שקדים על נפשותיכם ידאגו בעבורכם לבל יקרה אתכם רעות בעניני הנפש ויורו אתכם את הטוב והישר בעיני אלהים למען בעבודתם ובמשאם אשר עליהם והעול אשר העלו עליהם ישיגו שמחה ולא תכפל עבודתם ע"י האנחות אשר אתם תביאו עליהם · — והכותב קרא המורים והמנהיגים נותני חשבון על כי המה הרועים אשר ירעו את העם כאשר כאמר (ביחזקאל ג', י"ז.) צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני, באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיותו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש וכו' (שם ל"ג, ז' ט' ·) . — כי זאת אם מוריכם ילכו עצבת ויאנחו בשברון לב על כי תמרו את פיהם לא תועיל לכם לא תביא לכם פרי צדקה כי אם שועתם ואנחתם תעלה שמים אז יקשב וישמע ה' ויקם למשפט עבדיו · — והנה הכותב הזהיר את בני עמו העברים, אליהם כתב האגרת הזאת בפסוק ז' כי יזכירו מוריהם אשר כבר באמונה מתו ללכת בארחותם, ובפסוק ט' הזהירם לבל יאבו וישמעו אל קול מורי שקר אשר ידחם מדרך הטובה והישרה, ולמען יאטימו אזן אל דברי חלקלקות ממורי שקר, הוכיחם בפסוק הזה כי יכנעו לפני מוריהם אשר המה מורים נאמנים וכי מולם לא יבוקש. — ובמס' שבת (דף קי"ט.) אמר רב לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבזו בה תלמידי חכמים, שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. מאי עד לאין מרפא? אמר ר' יהודה אמר רב כל המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו ובמסכת פרק ד' דאבות ר' אליעזר אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים · ואמרינן (בקידושין דף ל"ב ·) אמר ר' חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול · — ובמס' בבא מציעא (דף ל"ג ·) אמרינן כי השבת אבידת רבו קודמת להשבת אבידת אביו שאביו הביאו לעולם הזה, ורבו שלמדו תורה מביאו לחיי עולם הבא — (יח) התפלל

יט הִתְפַּלְלוּ בַּעֲדֵנוּ כִּי בְטוּחִים אֲנַחְנוּ כִּי יֶשׁ לָנוּ רַעְיוֹן־טוֹב
וְחֶפְצֵנוּ בַּכֹּל לָלֶכֶת בְּמִישׁוֹר : כ וּבְיוֹתֵר אֶתְחַנֵּן שֶׁתַּעֲשׂוּ זֹאת
לְמַעַן אוּשַׁב אֲלֵיכֶם מְהֵרָה : כא וֵאלֹהֵי הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר בְּדַם בְּרִית
עוֹלָם הֵשִׁיב מֵעִם־הַמֵּתִים אֶת־רֹעֵה הַצֹּאן הַגָּדוֹל אֶת־יֵשׁוּעַ אֲדֹנֵינוּ:
כב יְחַזֵּק אֶתְכֶם בְּכָל־מַעֲשֶׂה טוֹב לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ בַּעֲשׂוֹתוֹ בָכֶם אֶת־
הַנִּרְצֶה לְפָנָיו בְּיַד הַמָּשִׁיחַ אֲשֶׁר לוֹ הַכָּבוֹד לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים .
אָמֵן : כג וְאֶתְחַנֵּן אֶתְכֶם אַחַי שְׂאוּ אֶת־דְּבַר הַתּוֹכֵחָה כִּי
בְקִיצּוּר כָּתַבְתִּי אֲלֵיכֶם : כד דְּעוּ כִּי טִמוֹתֵיוֹס אָחִינוּ שֻׁלַּח
חָפְשִׁי וְאִתּוֹ אִם־יָבֹא מְהֵרָה אֶרְאֶה אֶתְכֶם : כה שַׁאֲלוּ לִשְׁלוֹם

בעדינו בעת יתעטף עליהם נפשם לשפוך שיחם לפני אלהים לא ישכחו לזכור בפיהם את הכותב הזה על כי ידע כי נפשו וכל חפצו היה ללכת בדרך טובים ולהורות חטאים בדרך ולהביאם תחת כנפי ישוע המשיח · — (כ) ובפרט אזכיר כי בעת תזכרו שמי בתפלותיכם תבקשו מלפני אל כי יחנני ויוציאנו מברזל בו באה נפשי וינתק מוסרותי למען אוכל לשוב אליכם מהרה לראותכם ולדבר אתכם פנים בפנים. — (כא) ואלהי השלום אשר הוא מקור ומעין השלום והשלום שלו ומבלעדיו לא ימצא · — אשר בדם ברית עולם הוא זה ישוע משיח אלהי יעקב אשר דמו שופך להקים ברית עולם יאמר לא תעבור לנצח, השיב מעם המתים את רעה הצאן הגדול' הקימו ומבין המתים לנצח את המות ולהושיב משיחו לימין עליון והוא הרועה האמיתי הגדול והנעלה אשר כנהן כמהו ודמו תחת צאן מרעיתו . — (כב) יחזק אתכם בכל מעשה טוב, יתן לכם כח כי תעשו הטוב והישר אשר תחפצו לעשות לכבוש היצר הרע אשר ימנע אתכם מזה . — אשר לו, אל משיח צדקינו הכבוד והגדולה לעולמי עולמים . — (כג) ואתחנן אתכם, בטרם יכלה אמרותיו עוד יבקש ויחלה פניהם כי ישאו את דברי התוכחה הזאת אשר שלח להם בלב טהור ובנפש נכונה ואל יהגו בלבותם עליו — כי בקיצור וכו' לא הרביתי אמרים להעתיר עליכם , — (כד) דעו כי טמותיוס אחינו הוא היה משרת ותלמיד הכותב הזה, הוא גדלהו והיה לו כאב והורהו דרך ה' ומשיחו וכאשר גדל לקחו עמו ויהיו יחדיו במקהלות להשיב רבים מעון ולהורות כל עמים יחדיו על מי זרוע ה' נגלתה וכי ישוע הוא משיח המיועד מימי עולם להתם פשע ולכלא החטאת. אכן צוררים רבים מיהודה הפיחו עליו ועל הכותב כזבים וילשינו אותו ושמו בדל נפשו ולכן הודיעם כי בחמלת ה' עליו שולח טמותיוס חפשי ואלהים נתק המוסרות מידו . ואת האיש טמותיוס אף כי גדלו מנעוריו ויורהו ארחות ה' והיה לו לבן קראו בדרך כבוד אחינו ! — (כה) שאלו לשלום היא דרישת השלום דרך כבוד . אנשי אטליא המה העברים ומגויים אשר באו לחסות תחת צל

כָּל־מַנְהִיגֵיכֶם וְכָל־הַקְּדוֹשִׁים . אַנְשֵׁי אִטַּלְיָא שֹׁאֲלִים לִשְׁלֹמְכֶם :
חֵן־עִם כֻּלְּכֶם . אָמֵן :

משיח אלהי יעקב. — וימים רבים. טרם בלע ה' את מקדשו ירדו רבים מבני ישראל לארץ איטליא וביחוד לעיר רומי והיה שם בית דין הגדול, עליו הוקם על ר' מתיא בן חרש (סנהדרין ל"ג, ע"ב). וביומא פ"א ע"א שאל ר' מתיא בן חרש את ר' אב"ע ברומי. ובמס' ע"ז (י"א ע"א) נזכר כי כל גדולי רומי הלכו אחרי מטתו של ר' יוסי בן קסמא. ובמס' ע"ז כ"ד ב' שאלו הזקנים ברומי ובפסחים כ"ג ע"ב תודוס איש רומי הנהיג גדיי מקולם וכו'. — חן עם כולכם על כולכם יגן ה' לחוככם מאוצר מתנת חנם. **אמן**

נכתבה באטליא אל העברים ונשלחה ביד טמותיוס :

בדפוס יוליוס זיטטענפעלד פה ברלין :